قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر

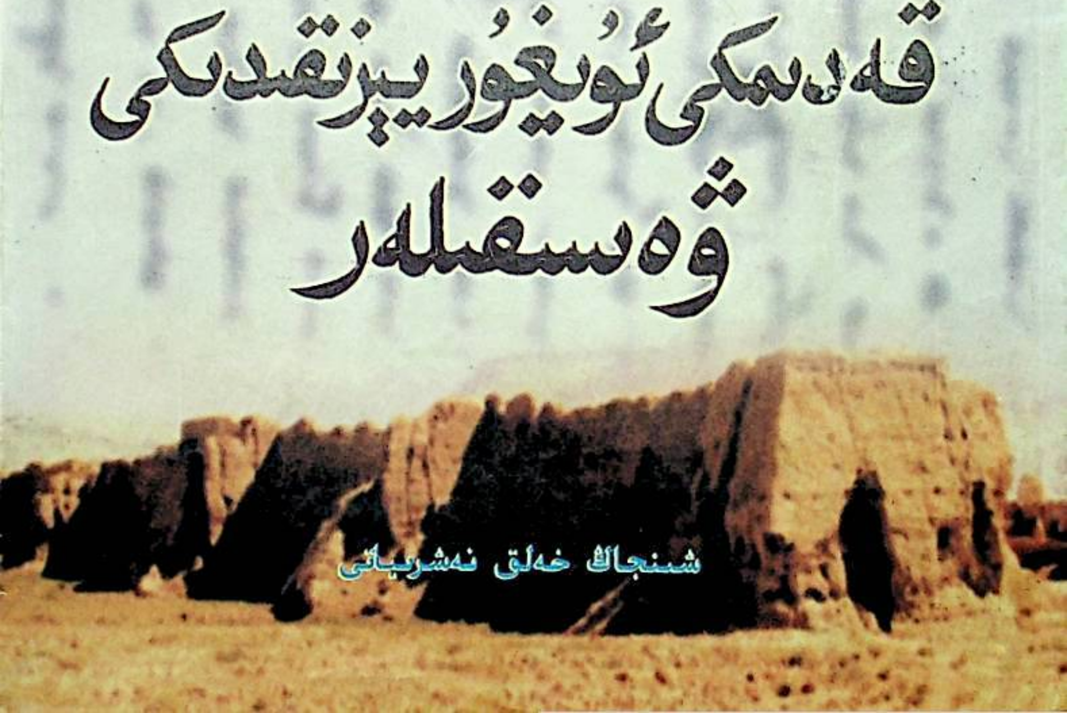

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: مۇھەممەتتۇرسۇن سايىت
ئىسرائىل يۈسۈپ

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

回骨文契约文书:维吾尔文/买提热伊木.沙依提和依斯拉菲尔.玉素甫整理.—乌鲁木齐:新疆人民出版社,2000.5

ISBN 7-228-05726-0

Ⅰ回… Ⅱ.①买…②伊…③玉… Ⅲ.回骨语—合同—文书—维吾尔语(中国少数民族语言)Ⅳ.D923.6

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2000)第 26350 号

责任编辑:买买提吐尔地.米尔孜艾合买提

责任校对:阿斯亚.艾合买提

封面设计:艾克拜尔.萨里

回骨文契约文书(维吾尔文)

买提热伊木.沙依提,依斯拉菲尔.玉素甫整理

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码 830001)

新疆新华书店发行

福利印刷厂印刷

850×1168 毫米 32 开本 14 印张

2000 年 8 月第 1 版 2000 年 8 月第 1 次印刷

印数:1—3000

ISBN7—228—05726—0/D.644 定价:16.00 元

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز 1

ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا 25

ۋەسىقىلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسى، يەشمىسى ۋە ئىزاھى 116

1. ئېلىم ـ سېتىم ۋەسىقىلىرى (1-1) 1 ـ (1-29) 92 117

2. ئالماشتۇرۇش ۋەسىقىلىرى (2-1) 30 ـ (2-3) 32 213

3. ئىجارىگە ئېلىش ۋەسىقىلىرى (3-1) 33 ـ (3-15) 47 220

4. قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرى (4-1) 48 ـ (4-32) 79 245

5. بالا بېقىۋېلىش ۋەسىقىلىرى (5-1) 80 ـ (5-3) 82 290

6. ئادەمنى گۆرۈگە قويۇش ۋەسىقىلىرى (6-1) 83 ـ (6-2) 84 300

7. قۇللارغا ھۆرلۈك بېرىش ۋەسىقىلىرى (7-1) 85 ـ (7-2) 86 308

8. ۋەسىيەتنامە ياكى مىراس بۆلۈش ۋەسىقىلىرى (8-1) 87 ـ (8-5) 91 316

9. باشقا ۋەسىقىلەر (9-1) 92 ـ (9-34) 125 334

سۆزلۈك 387

ۋەسىقىلەرنىڭ بۇ كىتابتىكى تۈر نومۇرى بىلەن "UW" دىكى تۈر نومۇرىنىڭ سېلىشتۇرمىسى 429

پايدىلانغان ماتېرىياللار ئىچىدىكى بەزى قىسقارتمىلار 434

پايدىلانغان ئاساسلىق ماتېرىياللار 435

بىر قىسىم ۋەسىقىلەرنىڭ فوتو سۈرىتى 442

كىرىش سۆز

ھازىرغىچە تېپىلغان ئۇيغۇر يازما يادىكارلىقلىرى ئىچىدە، ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرىنىڭ ناھايىتى مۇھىم بۆلىكى ھېسابلانغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر[1] مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. قانۇنىي ئىسپات بولالايدىغان ياكى دەلىل — ئىسپاتلىق خاراكتېرگە ئىگە بولغان، شۇنداقلا بىر قەدەر يۇقىرى تارىخىي ماتېرىياللىق قىممىتىگە ئىگە بولغان بۇ ۋەسىقىلەر ئۆز زامانىسىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ، بولۇپمۇ سۈڭ، يۈەن دەۋرلىرىدىكى قوچو ئۇيغۇرلىرىنىڭ تارىخى، مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىشتا، جۈملىدىن ئىجتىمائىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي، سودا-سېتىق، پۇل ئىگىلىكى قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئەھۋاللىرىنى تەتقىق قىلىشتا، شۇنداقلا ئۇيغۇر تىلىنىڭ فونېتىكا، لېكسىكا ۋە گرامماتىكا جەھەتتىكى تەرەققىيات باسقۇچلىرىنى، بولۇپمۇ شۇ دەۋرنىڭ تىل خۇسۇسىيەتلىرىنى يورۇتۇپ بېرىشتە ناھايىتى

---

[1] ۋەسىقە: ئەرەبچىدىن ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن سۆز بولۇپ، "ھۆججەت؛ ئىسپات؛ تىلخەت" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە. ئۇيغۇر تىلى ئىستېمالىدا بۇ سۆز يەنە "توختام، پۈتۈم، مۆھۈر خەت" مەنىلىرىنىمۇ بىلدۈرىدۇ. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر توپلىمى" (بۇ 3 توملۇق توپلام توغرۇلۇق مۇشۇ كىرىش سۆزدە قىسقىچە چۈشەنچە بېرىلدى)دا، ئۇنىڭدا تونۇشتۇرۇلغان 121 پارچە ھۆججەت ياپونچە 契约 ("توختام، پۈتۈم" دېگەن مەنىدە)، گېرمانچە kontrakt ("توختام، كېلىشىم، پۈتۈم" دېگەن مەنىدە) دەپ ئاتالغان. يۇقىرىدىكى توپلامدىكى 121 پارچە ھۆججەتنىڭ مۇتلەق كۆپى توختام ياكى كېلىشىم خاراكتېرىدىكى ھۆججەتلەر بولغاچقا (قالغان ھۆججەتلەر ۋەسىيەتنامە، كۈمۈش، بوز، مىس يارماق ۋە باشقا نەرسىلەرنى تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججەتلىرى، تىلخەتلىرى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت)، يۇقىرىدىكى توپلامغا كىرگۈزۈلگەن ھۆججەتلەر ياپونچە، گېرمانچىدە يۇقىرىقىدەك ئېلىنغانلىقى چۈشىنىشلىك. بىز بۇ ھۆججەتلەرنى "ۋەسىقە" دەپ ئېلىشنى مۇۋاپىق تاپتۇق.

قىممەتلىك بىرىنچى قول ماتېرىيال ھېسابلىنىلىدۇ. ئۇ خاس تىل جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى يورۇتۇپ بېرىشتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپلا قالماي، بەلكى ئۆز دەۋرىنىڭ ئەدەبىي يېزىقچىلىق جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكلىرىنى يورۇتۇپ بېرىشتىمۇ ئالاھىدە بىر ئورۇن تۇتىدۇ.

ياپونىيە ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 1993- يىلى 12- ئايدا، ياپونچە، گېرمانچە ئىككى خىل تىل، يېزىقتا «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر توپلىمى»[2] ناملىق ئۈچ توملۇق كىتابىنى نەشر قىلدى (تۆۋەندە "UW" دەپ قىسقارتىپ ئېلىندى، "UW"نىڭ ئاپتورى ئاتاقلىق تارىخشۇناس مەرھۇم يامادا نوبۇئو ئەپەندى. تۈزگۈچىلىرى پروفېسسور ئۇداجۇتېن، دوكتور پېتېر تسىمى، پروفېسسور ئۇمېمۇرا خىروشى، پروفېسسور مورىياسو تاكائو قاتارلىق ئالىملار بولۇپ، ئۇ خەلقئارا ئۇيغۇرشۇناسلىق تەتقىقاتى، جۈملىدىن قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەر تەتقىقاتى جەھەتتىكى يۇقىرى سەۋىيىلىك ئىلمىي نەتىجە ھېسابلىنىدۇ. 1 "UW"، مەرھۇم يامادا ئەپەندىنىڭ 1960- يىلىدىن 1981- يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئېلان قىلىنغان قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەرگە ئائىت 18 پارچە ئىلمىي ماقالىسىنىڭ توپلىمى ھېسابلىنىدۇ. 2 "UW" دە ئاساسەن تۇرپان ۋادىسىدىن تېپىلغان 121 پارچە ۋەسىقە تونۇشتۇرۇلغان، يەنى ئۇلارنىڭ ترانسكرىپسىيىسى، ياپونچە ۋە گېرمانچە تەرجىمىسى؛ ۋەسىقىلەرنىڭ ساقلانغان ئورنى، ساقلىنىش ھالىتى، تەتقىق قىلىنىش ئەھۋالى قاتارلىقلار تونۇشتۇرۇلغان بىر قانچە خىل جەدۋەل؛ پايدىلانغان ماتېرىياللار مۇندەرىجىسى، لۇغەت ۋە

---

[2] Nobuo YAMADA SAMMLUNG UIGURISCHER KONTRAKTE (1. 2. 3), Herausgegeben von Juten ODA, Peter ZIEME, Hiroshi UMEMURA, Takao MORIYASU, Osaka University Press, 1993.

ئىندېكس قاتارلىقلار بېرىلگەن. 3"UW" تە، 119 پارچە ۋەسىقىنىڭ فوتوسۈرىتى بېرىلگەن. 121 پارچە ۋەسىقە ئىچىدىكى 91 پارچە ئەسلى ۋەسىقىنىڭ ساقلىنىۋاتقان ئورنى ئېنىق بولۇپ، ئۇنىڭ 61 پارچىسى گېرمانىيىدىكى بېرلىن دۆلەت كۇتۇپخانىسى بىلەن بېرلىن ھىندى سەنئىتى مۇزېيىدا، 10 پارچىسى روسىيە شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ سانكىت-پېتېربۇرگ تارمىقىدا، 7 پارچىسى ياپونىيە كىيوتودىكى رىيۇكوكۇ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ كۇتۇپخانىسىدا، 5 پارچىسى تۈركىيە ئىستانبۇل ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مەركىزىي كۇتۇپخانىسىدا، 3 پارچىسى فىنلاندىيە خېلسىنكىدىكى فىن - ئۇگور تىللىرى ئىلمىي جەمئىيىتىدە، 1 پارچىسى ئەنگلىيە لوندوندىكى بېرىتانىيە كۇتۇپخانىسىدا، 4 پارچىسى جۇڭگودا (جۇڭگو تارىخىي مۇزېيىدا 3 پارچە، ش ئۇ ئا ر مۇزېيىدا 1 پارچە) ساقلانماقتا. بىراق، قالغان 30 پارچە ئەسلى ۋەسىقىنىڭ قەيەردىلىكى ئېنىق ئەمەس. بۇ 30 پارچە ۋەسىقىنىڭ 22 پارچىسىنىڭ فوتو سۈرىتى سانكىت - پېتېربۇرگدا، 1 پارچىسىنىڭ فوتو سۈرىتى ئىستانبۇلدا ساقلىنىپ قالغان. قالغان 7 پارچىسىنىڭ ئەڭ بۇرۇن ئېلان قىلىنىش ئەھۋالى مۇنداق: بىرىنى لېكوك 1919- يىلى فوتو سۈرىتى بىلەن ئېلان قىلغان؛ ئىككىسىنى فېڭ جياشېڭ ئەپەندى 1954- ۋە 1960- يىللىرى فوتو سۈرىتى بىلەن ئېلان قىلغان (1960- يىلى ئېلان قىلغىنىنىڭ فوتو سۈرىتى 1954- يىلى تۇنجى قېتىم «مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىغا ئائىت پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى»دا ئېلان قىلىنغان)؛ يەنە ئىككىسىنى فېڭ جياشېڭ ئەپەندى بىلەن تېنشىۋ ئەپەندى بىرلىكتە، 1958- ۋە 1960- يىللىرى فوتو سۈرىتى بىلەن ئېلان قىلغان؛ گېڭ شىمىن ئەپەندىمۇ بۇ ئىككى پارچە ھۆججەتنى تەتقىق قىلىپ 1978- يىلى «جۇڭياڭ مىنزۇشۆيۈەن شۆباۋ» ۋە 1981- يىلى «مىنزۇيۈۋېن لۈنجى»دا ئېلان قىلغان. بىرىنىڭ تېكىستى 1899- يىلى

رادلوف تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان؛ ئاخىرقى بىرىنىڭ تېكىستى 1928-يىلى مالوۋ ۋە رادلوۋلار يىغقان ماتېرىياللارنى تولۇقلاپ، لېنىنگرادتا نەشر قىلدۇرغان «قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەر» (Uigurische Sprachdenkmäler) دېگەن ئەسەردە ئېلان قىلىنغان. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنىڭ مۇتلەق زور سانىدىكىسى XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى، XX ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تېپىلغان بولۇپ، ئۇلارغا قارىتا ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقاتلارنىڭ ئالدىنقى تارىخى بىر ئەسىرگە يېقىنلاشتى (بەزىسىگە قارىتا ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقاتنىڭ تارىخى بىر ئەسىر بولدى). يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتۈلگىنىدەك، "UW"2 دە تونۇشتۇرۇلغان 121 پارچە ۋەسىقىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى چەت ئەللەردە بولغاچقا، روسىيە، گېرمانىيە، ياپونىيە، فىنلاندىيە، تۈركىيە، فرانسىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ ئالىملىرى ئالدىنقىلىرىنىڭ ئىزىنى كېيىنكىلىرى بېسىپ، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنى ئوقۇپ شەرھلەش تەتقىقاتىغا مۇھىم تۆھپىلەر قوشتى. جۇڭگو ئالىملىرىدىن فېڭ جياشېڭ، گېڭ شىمىن ئەپەندىلەر ئېلىمىزدە ساقلانغان ۋەسىقىلەر تەتقىقاتىغا مۇھىم تۆھپە قوشتى (ئېلىمىزدە يەنە چەت ئەل ئالىملىرى تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان بىرمۇنچە ۋەسىقىلەر تەرجىمە قىلىپ تونۇشتۇرۇلدى). قىسقىسى، "UW" نەشر قىلىنغانغا قەدەر، چەت ئەل ۋە ئېلىمىز ئالىملىرىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ئارقىلىق، بۇ جەھەتتىكى تەتقىقات قەدەممۇ قەدەم چوڭقۇرلاشتى، يېڭى تەتقىقات نەتىجىلىرى ئىز بېسىپ مەيدانغا چىقتى، كىشىلەرنىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنى توغرا ترانسكرىپسىيە قىلىش ۋە چۈشىنىش جەھەتتىكى بىلىممۇ ئۈزلۈكسىز بېيىدى. "UW" مانا مۇشۇ ئاساستا مەيدانغا كەلگەن نەتىجە ھېسابلىنىدۇ. 121 پارچە ۋەسىقە تونۇشتۇرۇلغان بۇ نەتىجىدىن پايدىلىنىش ۋە ئۇنىڭغا يەنە 4 پارچە ۋەسىقىنى قوشۇش

ئاساسىدا، 125 پارچە ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىنى ئىلىم ساھەسىدىكىلەرگە ۋە كەڭ ئوقۇرمەنلەرگە تونۇشتۇرۇش ئەھمىيەتلىك بىر ئىش بولغاچقا، بىز ئۇنى نەشرگە تەييارلىدۇق. 1994- يىلى نەشرگە تەييارلىنىپ بولغان بۇ كىتاب مەبلەغ قىيىنچىلىقى سەۋەبىدىن بىر قانچە يىل بېسىلىپ قالدى. بۇ قېتىم شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدىكى رەھبەرلەر مىللىي مىراسلىرىمىزنى خەلقىمىزگە تونۇشتۇرىدىغان بۇ ئىشنى ئالاھىدە قوللىغانلىقى ئۈچۈن بۇ كىتاب ئاخىر ئوقۇرمەنلەر بىلەن دىدارلاشتى.

بۇ كىتابنى نەشرگە تەييارلاشتا، بىرىنچىدىن، بىز ئالدى بىلەن "UW"3 تىكى 119 پارچە ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىكى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن "UW"2 دىكى مۇناسىۋەتلىك ترانسكرىپسىيىنى تەپسىلىي سېلىشتۇرۇپ چىقتۇق ۋە ئىز 119 پارچە ۋەسىقىنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنىڭ ئىنچىكىلىك بىلەن ئەستايىدىل ئىشلەنگەنلىكىنى ھېس قىلدۇق. ئاندىن ئۇنىڭغا شىنجاڭدا ساقلىنىۋاتقان 4 پارچە ۋەسىقىگە قارىتا ئېلىپ بارغان تەتقىقات نەتىجىمىزنى قوشتۇق. ئىككىنچىدىن، 125 پارچە ۋەسىقىنىڭ يەشمىسىنى ئىشلەشتە، ئەسلى تېكىست ۋە ئۇنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنى ئاساس قىلدۇق ۋە "UW"2 نىڭ ئاخىرىدىكى لۇغەت ھەم باشقا مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللاردىن پايدىلاندۇق. ھەر بىر ۋەسىقىنىڭ يەشمىسىنىڭ ئاخىرىغا ئۆزىمىز زۆرۈر تاپقان سۆزلەرگە ئىزاھ بەردۇق. بەزى باشقىچە كۆزقاراشلىرىمىزنى ئىزاھاتتا ئەسكەرتىپ ئۆتتۇق. ترانسكرىپسىيە ۋە يەشمىسى تولۇق ئىشلەنگەندىن كېيىن، بىز بۇ ئەسەردە كۆرۈلگەن تىل خۇسۇسىيەتلىرى ئۈستىدە ئىزدەندۇق. بۇ ئەسەرنىڭ فونېتىكىلىق، لېكسىكىلىق ۋە گراماتىكىلىق ئالاھىدىلىكلىرىنى ئىخچام بايان قىلىپ ئۆتتۇق. "UW" دىن ئىبارەت بۇ نەتىجە، بىزنىڭ 125 پارچە ۋەسىقىنى نەشرگە تەييارلىشىمىزنى مول بىلىم بىلەن تەمىن ئەتتى ۋە ئىشىمىزغا خېلى كۆپ

ئاسانلىق يارىتىپ بەردى. "UW" 2 دە 121 پارچە ۋەسىقە تۆۋەندىكىدەك توققۇز تۈرگە ئايرىپ تونۇشتۇرۇلغان:

1. ئىلىم-سىتىم ۋەسىقىلىرى (29 پارچە)
2. ئالماشتۇرۇش ۋەسىقىلىرى (3 پارچە)
3. ئىجارىگە ئېلىش ۋەسىقىلىرى (14 پارچە)
4. قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرى (30 پارچە)
5. بالا بېقىۋېلىش ۋەسىقىلىرى (3 پارچە)
6. ئادەمنى گۆرۈگە قويۇش ۋەسىقىلىرى (2 پارچە)
7. قۇللارغا ھۆرلۈك بېرىش ۋەسىقىلىرى (1 پارچە)
8. ۋەسىيەتنامە ياكى مىراس بۆلۈش ۋەسىقىلىرى (6 پارچە)
9. باشقا ۋەسىقىلەر (33 پارچە)

بىز قوشقان 4 پارچە ۋەسىقىنىڭ 1- سى ئۆزۈملۈكنى ئىجارىگە ئېلىش ۋەسىقىسى، 2- سى بوز قەرز ئېلىش ۋەسىقىسى، 3- سى ئاشلىق قەرز ئېلىش ۋەسىقىسى بولۇپ، 4- سى باشقا ۋەسىقىلەر تۈرىگە كىرىدىغان پۇل (مىس يارماق) تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججىتىدۇر.

ۋاھالەنكى، 125 پارچە ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنى تولۇق ھەم توغرا ياكى ئاساسەن ئېنىق ۋە توغرا شەرھلەپ بېرىلگەن بولسىمۇ، يەنە، ئاز بىر قىسىم سۆز ـــ ئاتالغۇلارنىڭ مەنىسى، بەزى سۆزلەرنىڭ ئوقۇلۇشى ياكى ترانسكرىپسىيىسى ھەل بولمىغان مەسىلىلەردىن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ، مۇشۇ ساھەدىكى تەتقىقاتچىلارنىڭ ئالدىنقىلىرىنىڭ ئىزىنى كېيىنكىلىرى بېسىپ داۋاملىق ئىزچىلانلىق كۆرسىتىپ، تەتقىقاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، ھەل بولمىغان مەسىلىلەرنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، ھەل قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن يېڭى ۋەسىقىلەرنىڭ تېپىلىشى ۋە تەتقىقاتنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، قېپقالغان مەسىلىلەر ھەل قىلىنىغۇسى.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرى ئىچىدە ئالاھىدە مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغان ۋەسىقىلەر تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە تۈرلۈك ئالاھىدىلىككە ئىگە.

1. ۋەسىقىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەكلا تۇرپان رايونىدىن تېپىلغان ياكى مۇتلەق كۆپ قىسمى تۇرپان رايونىدىن تېپىلغان.[3] بۇ كىتابقا كىرگۈزۈلگەن 125 پارچە ۋەسىقە ئىچىدە تۇرپاندىن تېپىلغانلىقى ئېنىق ھېسابلانغىنى 105 پارچە، ئۇنىڭدىن باشقا (1) ئۈرۈمچىدىن تېپىلغان دېيىلگەن 4 پارچە ۋەسىقىنى، يەنى 98(9-7)، 99(9-8)، 106(9-15)، 107(9-16) نومۇرلۇق 4 پارچە ۋەسىقىنى ("UW" دە "باشقا ۋەسىقىلەر" (Mi) تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن Mi07، Mi08، Mi15، Mi16 نومۇرلۇق ۋەسىقىلەرنى) تۇرپاندىن تېپىلغان ۋەسىقىلەر قاتارىغا كىرگۈزۈشكە بولىدۇ. چۈنكى، ھازىرقى ئۈرۈمچى تەۋەسى ئۇ زامانىسىدا ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقىغا قارايتتى. 107(9-16)، نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدا "lïkqüng" دېگەن يەر نامى بولۇپ "lükqüng" ئۇ ۋاقىتتا ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ شەھەرلىرىدىن بىرى ئىدى. (2) ياپونىيىلىك ئوتانى جەنۇبىي شىنجاڭدا قولغا چۈشۈرگەن دېيىلگەن 4 پارچە ۋەسىقە يەنى 13(1-13)، 16(1-16)، 51(4-3)، 52(4-5) نومۇرلۇق 4 پارچە ۋەسىقە ("UW" دە "ئېلىم - سېتىم ۋەسىقىلىرى" (Sa) تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن Sa13، Sa16 نومۇرلۇق ۋە "قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرى (Lo) تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن Lo03، Lo05 نومۇرلۇق ۋەسىقىلەر)نىڭ فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى (يۈەن دەۋرىگە تەۋە بولغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى

---

[3] بۇ كىتابقا كىرگۈزۈلگەن ۋەسىقىلەر، مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا يەكەندىن تېپىلغان ۋە ھازىر چەت ئەللەردە ساقلىنىۋاتقان ئىنتايىن ئاز ساندىكى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

زامانىسىدىكى تۇرپان رايونى ئاھالىلىرىنىڭ ئىسىملىرىنى كۆرسىتىدۇ. دېمەك، يۇقىرىدىكى 3 پارچە ۋەسىقىنىمۇ تۇرپان رايونىدىن تېپىلغان دېيىشكە بولىدۇ. قالغان 7 پارچە ۋەسىقىنىڭ يېزىلىش شەكلى ۋە ئۇلاردىكى سۆز ئىشلىتىش ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئۇلارنىمۇ تۇرپان رايونىدىن تېپىلغان ۋەسىقىلەردىن ھېسابلاش مۇمكىن.

2. ۋەسىقىلەر دەۋر تەۋەلىكىدىن ئېيتقاندا، ھەممىسى دېگۈدەكلا يۈەن دەۋرىگە تەۋە يازما يادىكارلىقلار ھېسابلىنىدۇ. ئۆز زامانىسىدىكى تۇرپان ئۇيغۇرلىرى 12 مۆچەللىك كالىندار بويىچە يىللارنى خاتىرىلەش ئەنئەنىسىنى داۋاملاشتۇرغاچقا، ۋەسىقىلەر پۈتۈلگەن يىللارغا، يەنى küskü (چاشقان)، ud (كالا)، bars (يولۋاس)، tawïxğan (توشقان)، luu (ئەجدىھا)، yïlan (يىلان)، yunt (ئات)، ķoyn (قوي)، biqin (مايمۇن)، taķïğu (توخۇ)، ït (ئىت)، tonguz (چوشقا) قاتارلىق 12 مۆچەلگە ئاساسەن، ھەر بىر ۋەسىقىنىڭ يېزىلغان يىلنى مىلادى مۇنچىنچى يىل دەپ ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىش قىيىن. بۇ كىتابتىكى 125 پارچە ۋەسىقە ئىچىدە ئىككى پارچە ۋەسىقىدە، يەنى 12 (1-12) نومۇرلۇق ۋە 119 (9-28) نومۇرلۇق ۋەسىقىلەردە، "qungdung" (中统 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) يىلنامى كۆرۈلىسىمۇ، بىراق ئۇ، بۇ ئىككى پارچە ۋەسىقە پۈتۈلگەن يىلنى كۆرسەتمەستىن، بەلكى قۇبلايخاننىڭ جۇڭتۇڭ يىللىرى (مىلادى 1260-1264-يىللىرى)نىڭ تۇنجى يىلى، يەنى 1260 يىلى 10-ئايدا تارقىتىلغان 中统宝钞 ناملىق قەغەز پۇلنى بىلدۈرۈپ كەلگەن. بۇ خىل قەغەز پۇل يۈەن دەۋرىدە يىل چەكلىمىسى قويۇلماي ئىشلىتىلگەن بولغاچقا، يۇقىرىدىكى 2 پارچە ۋەسىقىنىڭ پۈتۈلگەن ۋاقتىنى ئېنىق قىلىپ، 1260-1264-يىللاردا پۈتۈلگەن دېيىشكە بولمايدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ۋەسىقىلەرنىڭ فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى، سۆز ئىشلىتىلىش ئەھۋالى،

خەتلەرنىڭ يېزىلىش شەكلى قاتارلىقلار ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بۇەن دەۋرىگە تەۋە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. L. V. Clark ئەپەندى بۇنىڭدىن بۇرۇن، تۇرپان قاتارلىق جايلاردىن تېپىلغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرىنىڭ يۈەن دەۋرىگە تەۋە ئىكەنلىكىنى ئورغۇن پاكىتلار ئارقىلىق دەلىللەپ ئۆتتى. بىزنىڭچە، ئاز ساندىكى ۋەسىقىلەرنىڭ دەۋرى يۈەن دەۋرىدىن بۇرۇن بولۇشى مۇمكىن. بۇ جەھەتتىكى كۆز قارشىمىزنى مۇناسىۋەتلىك ۋەسىقىلەر ئۈستىدە توختالغان ۋاقتىمىزدا ئەسكەرتىپ ئۆتىمىز. قىسقىسى، ھازىرغىچە مەلۇم بولغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرى ئىچىدە، دۇنخۇاڭ موگاۋ غارلىرىنىڭ ھازىرقى 17- غارىدىن (يەنى نوم ساقلاش غارىدىن) تېپىلغان ھۆججەتلەرنىڭ دەۋرى بۇرۇن (XI ئەسىرنىڭ 70- يىللىرىدىن كېيىن ئەمەس) بولۇپ، تۇرپاندىن تېپىلغانلىرىنىڭ دەۋرى كېيىن، يەنى ئۇلار يۈەن دەۋرىنىڭ مەھسۇلى دەپ قارالماقتا. ئەلۋەتتە بۇنىڭ ئاساسى بار. بىراق، بۇ تۇرپاندىن تېپىلغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرىنىڭ دەۋر تەۋەلىكىگە چىقىرىلغان ئاخىرقى ھۆكۈم ئەمەس. شۇڭا، بۇ ھەقتىكى تەتقىقاتنى يەنىمۇ ئىنچىكىلىك بىلەن چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

3. ۋەسىقىلەر ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى دەۋرىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. تۇرپان بوستانلىقىدا، خەن دەۋرىدىلا دېھقانچىلىق ئاساس قىلىناتتى. دېھقانچىلىق زىرائەتلىرىدىن دانلىق زىرائەتلەر، ئۈزۈم قاتارلىقلار بار ئىدى. ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدە بۇ رايوندا يەنىلا دېھقانچىلىق ئاساسىي ئورۇندا تۇراتتى. شىمالىي سۇڭ ئەلچىسى ۋاڭ يەندې قوچو "يەرلىرىدە دانلىق زىرائەتلەر ئۆستۈرۈلىدۇ"، "پاختا چىقىدۇ" دەپ خاتىرە قالدۇرغان.[4] ۋەسىقىلەردە دانلىق زىرائەتلەردىن ئارپا، بۇغداي، تېرىق (yür ~ ür) قاتارلىقلار ۋە

دېھقانچىلىقتا ئائىت ئاتالغۇلار كۆپ تىلغا ئېلىنغان. كېۋەز (kəpəz) مۇ كۆپ تىلغا ئېلىنغان. پاختىدىن توقۇلغان بۆزنى مىسالغا ئالساق، bөz سۆزىنىڭ تۈرلەنمىگەن ۋە تۈرلەنگەن شەكلى 26 پارچە ۋەسىقىدە 63 قېتىم كۆرۈلىدۇ. تۇرپاننىڭ ئۈزۈمى قەدىمدىن ناھايىتى مەشھۇر بولۇپ، ئۈزۈملۈك (borluk) ئاتالغۇسىنىڭ تۈرلەنگەن ۋە تۈرلەنمىگەن شەكلى 18 پارچە ۋەسىقىدە 63 قېتىم ئۇچرايدۇ. ئۈزۈم — مۇھىم ئىقتىسادىي زىرائەت ۋە ھاراق ياسايدىغان خام ئەشيا. ئۈزۈم ھارىقى (bor) مۇھىم باج ھەم تاۋار ھېسابلىنىدۇ. ۋەسىقىلەردە ئۈزۈم ھارىقى (مۇسەللەس)، ئۈزۈم شەربىتى (süqüg) قاتارلىق ئاتالغۇلار كۆپ تىلغا ئېلىنغان. باغلىق زىرائەتلەردىن كۈنجۈت (künqit) مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. künqit ئاتالغۇسى بەش پارچە ۋەسىقىدە 15 قېتىم كۆرۈلىدۇ. ئىدىقۇت ئۇيغۇر ئېلى چارۋىچىلىقىدا، ئاتچىلىق مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. ۋاڭ يەندې: "ئاتلىرى كۆپ بولۇپ، خانى، قاتۇنى، تېگىنلىرى ئات باققۇزىدۇ ... يىلقىلار تۈكلىرىنىڭ رەڭگى بويىچە ئايرىلىدۇ، ئۇلارنىڭ سانىنى بىلگىلى بولمايدۇ."[5] دەپ زىكرى قىلىنغان. ۋەسىقىلەردە ئات ناھايىتى ئەتىۋارلىق ھايۋان سۈپىتىدە، 10 پارچە ۋەسىقىدە، 12 قېتىم تىلغا ئېلىنغان. قول - ھۈنەرۋەنچىلىك جەھەتتە، دېھقانچىلىق، سودا، ئالماشتۇرۇش قاتارلىقلار بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان "بۆزچى (bөzqi بۆز توقۇغۇچى)، تۆمۈرچى (təmirqi) قاتارلىق ھۈنەر كەسىپ ئاتالغۇلىرىمۇ ناھايىتى كۆپ ئۇچرايدۇ. ۋەسىقىلەر ئەينى دەۋردىكى سودا ئىشلىرىنىڭ بەلگىلىك تەرەققىيات سەۋىيىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. پۇل ئىگىلىكىدىن ئېلىپ ئېيتساق، سودا ئىشلىرىدا

---

[4] "سۆزنامە. قوچو تەزكىرىسى"

[5] يۇقىرىدىكى ئىزاھقا قاراڭ.

كۆپرەك تەڭ قىممەتلىك بۆز "كۇانپۇ" (kuanpu) ياكى تامغىلىق بۆز ئىشلىتىلگەن، ئۇنىڭدىن باشقا، ئوكچا ئالتۇن ياكى كۈمۈش، يارماق كۈمۈش (كۈمۈش تەڭگە)، مىس تەڭگە (bakïr)، يۇەن سۇلالىسىنىڭ قەغەز پۇلى (bao qao ياكى qao) قاتارلىقلارمۇ قوللىنىلغان. تەڭ چوڭ پۇل بىرلىكى (مىس يارماقتىن باشقا پۇللارنىڭ بىرلىكى) 50 سەر (yastuk) بولغان.

4. ۋەسىقىلەر ئۇز زامانىسىدىكى يانچىلىق تۈزۈمى ئەھۋالىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ۋەسىقىلەردە karabax (قۇل، دېدەك)، küng (دېدەك)، [(1-7)85 oğlan نومۇرلۇق ۋەسىقىدە "قۇل، غۇلام" مەنىسىدە كەلگەن)]، kul (ئەر قۇل، قۇل)، ئاتالغۇلىرىمۇ خېلى كۆپ ئۇچرايدۇ. بولۇپمۇ "ئېلىم - سېتىم" ۋەسىقىلىرى تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن، ئاتالمىش قۇل، دېدەك سودىسىغا ئائىت ۋەسىقىلەردە karabax (قۇل، دېدەك)، küng (دېدەك) كۆپ ئۇچرايدۇ (تۆۋەندىكى جەدۋەلگە قاراڭ).

قاراباش ۋە كۈڭ ئاتالغۇلىرىنىڭ قوللىنىلىشى

ۋەسىقە نومۇرى	ئىسمى	ئاتىلىشى	جىنسى	يېشى	باھاسى
19(1-19)	تاش قارا	تۈرك قاراباش		15باش	100 قۇنپۇ ۋە 1 ئات
20(1-20)	ئاسىل باي	قاراباش			قۇنپۇ (؟)
21(1-21)	پۈكۈڭ	قاراباش	ئەر		47 سەر يارماق كۈمۈش
22(1-22)	كىمزۇن	قاراباش	ئايال		50 سەر يارماق كۈمۈش
23(1-23)	تاق كۈڭ	قاراباش	قىز	12باش	80 بۆز
24(1-24)	پىنتۇڭ	قىتاي قاراباش	ئەر	40ياش	9 ياستۇق چاۋ (قەغەز پۇل) (ھەر ياستۇق = 50 سەر)
25(1-25)	تۇلات	كۈڭ	ئايال		100 بۆز
29(1-29)	ئەسەن تىگىن	كۈڭ	ئايال		52 توپ بۆز

بىز يۇقىرىدىكى ئاتالغۇلارغا ۋە ئاتالمىش قۇل، دېدەك سېتىش

ۋەسىقىلىرىگە قاراپلا، ئەينى دەۋردىكى يەنى يۈەن دەۋرىدىكى ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى جەمئىيىتىنى قۇللۇق جەمئىيەت دېسەك بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇرقۇن ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدىكى جەمئىيەت كۆچمەن چارۋىچىلىقنى ئاساس قىلغان فېئوداللىق جەمئىيەت ئىدى. ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدىكى جەمئىيەت بولسا، دېھقانچىلىقنى ئاساس قىلغان فېئوداللىق جەمئىيەت ھېسابلىنىدۇ. ئىدىقۇت بارچۇق ئارت تېكىن چىڭگىز خانغا بەيئەت قىلغان مىلادى 1209- يىل، ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى تارىخىنى ئالدىنقى ۋە كېيىنكى دەۋرگە ئايرىيدىغان چەك بولۇپ، كېيىنكى دەۋرگە كەلگەندە، ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى قۇللۇق جەمئىيەتكە قايتقان ئەمەس. كەينىگە قايتىش ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى جەمئىيىتىنىڭ تارىخىي تەرەققىيات يۆنىلىشىگىمۇ ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. قۇللۇق جەمئىيەتتە قۇللارنىڭ ھېچنېمىسى بولمايدۇ. قۇلدارلار قۇللارنى قۇربانلىق ئورنىدا ئۆلتۈرۈپ كۆمۈۋېتىدۇ ياكى تىرىك كۆمۈۋېتىدۇ. يۇقىرىدىكى ئاتالمىش قۇل، دېدەك سودىسىغا ئائىت ۋەسىقىلەردە بىردەك سېتىۋالغۇچى قۇل ياكى دېدەكنى "خالىسا ئۆزى تۇتسۇن، خالىسا، باشقىلارغا سېتىۋەتسۇن" دېيىلگەن بولۇپ، "ئۆلتۈرسە، قۇربانلىق قىلسا بولىدۇ" دېگەن گەپ يوق. بۈگۈنگە قەدەر تۇرپان رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان ئارخېئولوگىيىلىك قېزىشلاردا، ئىدىقۇت ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ قۇللۇق جەمئىيەت ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان ئىسپاتمۇ تېپىلغىنى يوق. فېئودال يانچىلىق تۈزۈمى شارائىتىدا، يانچىدارلار يانچىلارنى سېتىۋېتەلەيدۇ، گۆرۈگە قويالايدۇ ياكى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرەلەيدۇ. قىسقىسى، بۇ ۋەسىقىلەر ئەينى دەۋردىكى يانچىلىق تۈزۈمىنىڭ ئەھۋالىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ.

5. ۋەسىقىلەر ئىدىقۇت ئۇيغۇر ئېلىنىڭ يىپەك يولىنىڭ تۈگۈنىگە جايلاشقان، كۆپ مىللەتلىك ۋە كۆپ خىل مەدەنىيەت ئۇچراشقان ئەل بولۇشتەك ئالاھىدىلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلەيدۇ. بۇنىڭدا كىتاب ئاخىرىدا

بېرىلگەن سۆزلۈك ئىچىدىكى كىشى ئىسىملىرى ۋە خەنزۇچە، سانسكرىتچە، سوغدىچە، ئوتتۇرا قەدىمكى پارسچە، ئۇدۇنچە، گېركچە، ئەرەبچە ۋە موڭغۇلچە قاتارلىق تىللاردىن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن سۆزلەر مىسال بولالايدۇ.

6. ۋەسىقىلەرنىڭ، بولۇپمۇ ھەر بىر تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ يېزىلىش ئۇسلۇبى ياكى شەكلى، قۇرۇلمىسى، تىلى (سۆز ئىشلىتىشى) قاتارلىقلار خېلىلا قېلىپلاشقان. ۋەسىقىلەر ئەدەبىي يېزىقچىلىق ئۇسلۇبى ۋە مەزمۇن جەھەتتىن ئاساسەن ئۈچ قىسىمدىن تەركىب تاپقان، بۇنى بارلىق ۋەسىقىلەردە كۆرۈلگەن ئورتاق ئالاھىدىلىك دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ.

ھۆججەتنىڭ باش قىسمىدا، ئالدى بىلەن ھۆججەت يېزىلغان يىل (12 مۆچەل بويىچە)، ئاندىن ئاي، كۈن ۋە بەزىدە ھۆججەت مەيدانغا كەلگەن ئورۇن يېزىلغان. بۇ كىرىش قىسمى بولۇپ، ھۆججەتنىڭ يېزىلغان ۋاقتىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ھۆججەتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى يېزىلغان. بۇلار ئاساسەن تۆۋەندىكى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئالدى بىلەن ھۆججەتنىڭ شەكىللىنىشىگە سەۋەب بولغان 1_تەرەپنىڭ ئىسمى، ھۆججەتنىڭ شەكىللىنىشىدىكى سەۋەب، يەنى 1_تەرەپ ئېھتىياجلىق بولغان نەرسە، ئاندىن كېيىن ھۆججەتنى شەكىللەندۈرگۈچى 2_تەرەپ، يەنى بىرىنچى تەرەپنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىغۇچى كىشىنىڭ ئىسمى مەيدانغا چىقىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن 1_تەرەپنىڭ ئېھتىياجى چۈشكەن نەرسە ۋە ئۇنىڭ مىقدارى، باھاسى، نەرسىنىڭ بېرىلىش، سېتىلىش ۋە تاپشۇرۇۋېلىنىش ئۇسۇلى، ئورنى، ۋاقتى، دائىرىسى، پاسىلى، تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇق دائىرىسى يېزىلغان. قەرز ھۆججەتلىرىدە قەرزنىڭ قايتۇرۇلۇش ۋاقتى، ئۆسۈمى، مۇبادا ۋاقتىدا ئۆزى قايتۇرالمىسا، ئۇنى قايتۇرىدىغان كىشى، كېچىكتۈرسە ئۇنىڭ ئۆسۈمى، جازاسى قاتارلىقلار

بېزىلغان. ئاندىن بۇ ھۆججەت شەكىللەنگەندىن كېيىن ئۆتكۈزۈلگەن ئەمەل قىلىش ھەققىدىكى ئىككى تەرەپنىڭ ۋەدىلىرى، ئەگەر ئۆز ۋەدىلىرىگە خىلاپلىق قىلىشسا، جازالاش يوللىرى ئاھايىتى ئېنىق بېزىلغان. مانا بۇ ھۆججەتنىڭ ئاساسىي قىسمى شۇنداقلا ئەڭ مۇھىم قىسمى، يەنى ۋەسىقىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى بولۇپ، ۋەسىقىلەر مانا مۇشۇ ئاساسىي مەزمۇنلىرىغا ئاساسەن تۈرلەرگە ئايرىلغان بولسىمۇ، ئوخشاش بىر تۈردىكى ۋەسىقىلەر مەزمۇنىدا ئۆزگىچىلىكلەر بولۇشى مۇقەررەر، ئەلۋەتتە. مەسىلەن، "ئېلىم-سېتىم ۋەسىقىلىرى" تۈرىدىكى (3-1)4 نومۇرلۇق يەر سېتىش (ياكى سېتىۋېلىش) ۋەسىقىسىدە، ۋەسىقە پۈتۈلگەن ۋاقىت يېزىلغاندىن كېيىن، ساتقۇچى ۋە سېتىۋالغۇچى ئىككى تەرەپنىڭ ئىسمى، سېتىلغان يەرنىڭ باھاسى، پاسىلى، يەر سېتىۋالغۇچى يەرنىڭ ھەققىنى ساتقۇچىغا بەرگەنلىكى، يەر ساتقۇچى يەر سېتىش ھەققىنى ساق تاپشۇرۇۋالغانلىقى، بۇ يەرنىڭ سېتىۋالغۇچىنىڭ ئىلكىگە ئۆتكەنلىكى، سېتىۋالغۇچى خالىسا، يەرنى ئۆزى ئىشلەتسە ياكى باشقىلارغا ساتسا بولىدىغانلىقى، يەر ساتقۇچىنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بۇ يەرنى قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى بولسا، (يەنى توختامنامىگە خىلاپلىق قىلسا)، سېتىۋالغۇچىغا سېتىلغان يەردەك يەر ھازىرلاپ بېرىپ، ئاندىن سېتىلغان يەرنى قايتۇرۇپ سېتىۋېلىشى كېرەكلىكى، يەر سېتىۋالغان تەرەپ زىيان تارتسا بولمايدىغانلىقى بايان قىلىنغان؛ ئاخىرىدا، گۇۋاھچىلارنىڭ ئىسىملىرى ۋە پۈتۈكچىنىڭ نامى قاتارلىقلار يېزىلغان. (4-1)4 نومۇرلۇق يەر سېتىش ۋەسىقىسىدە، يەر ساتقۇچى تەرەپنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى يەرنى قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى بولسا، سېتىلغان يەردەك 2 پارچە يەر ھازىرلاپ بەرگەندىن كېيىن قايتۇرۇپ سېتىۋالسا بولىدىغانلىقى ئېيتىلغان. (5-1)5 نومۇرلۇق ئۆزۈملۈك سېتىۋېلىش ۋەسىقىسىدە، ساتقۇچىنىڭ تۇغقانلىرى ئۇ ئۆزۈملۈكنى قايتۇرۇپ

سېتىۋالماقچى بولسا، سېتىۋالغۇچىغا ئۈززۈملۈكتەك 2 ئۈززۈملۈك ھازىرلاپ بېرىپ، ئاندىن قايتۇرۇپ سېتىۋالسا بولىدىغانلىقى ئەسكەرتىلگەن. 11(1-11) نومۇرلۇق ئۈززۈملۈك سېتىۋېلىش ۋەسىقىسىدە بولسا، ساتقۇچىنىڭ تۇغقانلىرى ئۇ ئۈززۈملۈكنى قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى بولسا، مۇڭغۇل خانىغا 1 ئالتۇن ياستۇق (50 سەرلىك نوكچا ئالتۇن)، ئوردا خەزىنىسىگە 1 كۈمۈش ياستۇق (50 سەر نوكچا كۈمۈش) بەگلەرگە 1 دىن ئات جەرىمانە تۆلىسۇن ۋە سۆزلىرى ئاقمىسۇن دېيىلگەن. 22(1-22) نومۇرلۇق دېدەك سېتىش ۋەسىقىسىدە، ساتقۇچىنىڭ تۇغقانلىرى دېدەكنى قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى بولسا، ئۇ دېدەكتەك 2 دېدەكنى ھازىرلاپ بەرسۇن دېيىلگەن. 27(1-27) نومۇرلۇق قىزىل سېتىش ۋەسىقىسىدە، ساتقۇچىنىڭ ئادەملىرى بۇ قىزىل توغرۇلۇق دەتالاش قىلسا، مۇڭغۇل خانىغا 1 ئاق (كۈمۈش) ياستۇق، بەگلەرگە بىردىن ئات جەرىمانە تاپشۇرۇشى ۋە سۆزلىرىنىڭ ئۆتمەسلىكى قەيت قىلىنغان.

نۇرغۇنلىغان ۋەسىقىلەردە، توختامغا خىلاپلىق قىلغان تەرەپنىڭ قانداق جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئېلىش كېرەكلىكى ياكى جەرىمانە تۆلىشى لازىملىقى ئېنىق يېزىلغاندىن سىرت، ئاخىرقى قىسمىدا، ھۆججەتلەشكۈچى ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى، ئىسمى يېزىلغان، مۆھۈر - تامغىلىرى بېسىلغان، گۇۋاھچى بولغۇچى ياكى كېلىشتۈرگۈچىلەرنىڭ ئىسمى يېزىلغان ۋە مۆھۈر - تامغىلىرى بېسىلغان ياكى بەلگە-نىشانلىرى چۈشۈرۈلگەن. ئەڭ ئاخىرىدا ھۆججەتنى يېزىشتا قەلەم تەۋرەتكۈچى قاتارلىقلارنىڭ ئىسمى يېزىلغان. بۇنداق ۋەسىقىلەرنى قانۇنى ۋەسىقىلەر دېيىشكە بولىدۇ. بىراق، ئۇ زامانىسىدە قانداق ئالاقىدار قانۇنلار چىقىرىلغانلىقىغا ئائىت ئېنىق ماتېرىيالغا ئىگە ئەمەسمىز. بىر قىسىم ۋەسىقىلەردە (ئاساسلىقى بىر قىسىم قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرىدە) il yangïnqa ("ئەلنىڭ يوسۇنى بويىچە" ياكى "ئەلنىڭ

قائىدىسى بويىچە") دېگەن سۆزلەر بولۇپ، بۇ سۆز قەرز ئالغۇچىنىڭ قەرزنى توختامدا بېكىتىلگەن ۋاقىتتا قايتۇرمىسا، ئەل قائىدىسى (ياكى ئەل ئادىتى) بويىچە ئۆسۈمى بىلەن تولۇق قايتۇرىدىغانلىقى ئەسكەرتىلگەندە قوللىنىلغان. [59(4-12) نومۇرلۇق ۋەسىقە قاتارلىقلارغا قاراڭ]. بۇ سۆزنىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ئېتىراپ قىلىدىغان ۋە قانۇنىي كۈچ بەرگەن ئادەت قانۇنى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى، 59(4-12) نومۇرلۇق ۋەسىقىدىكى il yangïqa دېگەن سۆز بىلەن 82(5-3) نومۇرلۇق ۋەسىقىدىكى il tərüsi birlə ("ئەل قائىدىسى بويىچە" دېگەن مەنىدە) دېگەن سۆز مەنىداش سۆزلەر ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، 82(5-3) نومۇرلۇق ۋەسىقىدە tərü ("قانۇن، قائىدە، ئادەت قانۇنى" دېگەن مەنىدە) دېگەن ئاتالغۇ بولۇپ، بۇ ۋەسىقىنىڭ 29- قۇرىدا tərü yarğu yosunï birlə ["قانۇنىي ھۆكۈم (چىقىرىش) بەلگىلىمىسى بويىچە" دېگەن مەنىدە] دېگەن سۆز بار. قىسقىسى، بىز يۇقىرىقىلارغا ئاساسەن، ئەينى چاغدىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە بەلگىلىك قانۇنلار بولغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالايمىز. شۇنداقلا بۇ ئادەت- يوسۇن، ئادەت قانۇنى ياكى قانۇنلارنىڭ ئۆز دەۋرىدىكى ئەدەبىي تىلغا ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتكەنلىكىنىمۇ ھېس قىلالايمىز.

7. ۋەسىقىلەرنىڭ ھەممىسىگە دېگۈدەك ئالاقىدار كىشىلەرنىڭ تامغىسى بېسىلغان ياكى نىشانى (بەلگىسى) سىزىلغان. بۇنى ئوقۇرمەنلەر 3 "UW" تىكى ۋەسىقىلەر فوتو سۈرىتىدىن كۆرۈۋالالايدۇ. ۋەسىقىلەردىمۇ تامغا بېسىلغانلىقى ياكى نىشان چۈشۈرۈلگەنلىكى ئەسكەرتىلگەن.

8. ۋەسىقىلەر قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ تېز يازما نۇسخىسى (بۇ خىل نۇسخىدىكى خەتلەرنى ئوقۇماق تەس بولۇپ، a، ə، r، n، s، x، ğ، ķ قاتارلىق ھەرپلەر ئېنىق يېزىلمىغان بولىدۇ) ۋە يېرىم تېز يازما نۇسخىسى (بۇ خىل نۇسخىدىكى خەتلەرنى ئوقۇماق بىر قەدەر ئوڭاي، چۈنكى، ھەرپلەر ئاساسەن ئېنىق يېزىلغان بولىدۇ)دا يېزىلغان.

9. ۋەسىقىلەرنىڭ تىل ئالاھىدىلىكى. بۇ توغرىلىق تۆۋەندە بايان قىلىنغان "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن بابقا قاراڭ.

بىز "UW"2 دىكى ۋەسىقىلەرنىڭ تۈرگە ئايرىلىشى بويىچە، ھەر بىر تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنىڭ بېشىغا، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي سان ئىچىدىكى تەرتىپ نومۇرى، تۈر نومۇرى ۋە ھەر بىر تۈر ئىچىدىكى تەرتىپ نومۇرىنى كۆرسىتىدىغان رەت نومۇرىنى بەردۇق [مەسىلەن، (1-1)1 بولسا، ۋەسىقىلەرنىڭ 1-سى شۇنداقلا 1-تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ 1-سىنى كۆرسىتىدۇ]. ئوقۇرمەنلەر ۋەسىقىلەرنىڭ يەشمىسىنى كۆرگەندە، ھەر بىر ۋەسىقىنىڭ نېمىگە ئائىت، قانداق ۋەسىقە ئىكەنلىكىنى ئاسانلا بىلىۋالالايدىغانلىقى ئۈچۈن، ھەر بىر ۋەسىقىگە، ئۇنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن ماۋزۇ قويۇشنىڭ ئانچە زۆرۈرىيىتى يوق دەپ ھېسابلىدۇق.

ئاخىرىدا، بۇ ئەسىرىمىزگە تۇرپاندىن تېپىلغان ۋە ئۆزىمىز تەتقىق قىلغان 4 پارچە ۋەسىقىنى كىرگۈزدۇق. دېمەك، بىزنىڭ بۇ ئەسىرىمىزدە، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى 125 پارچە ۋەسىقە تونۇشتۇرۇلدى.

ۋەسىقىلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسى ۋە يەشمىسىگە ئائىت ئەسكەرتمىلەر

1. ترانسكرىپسىيە نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ قىزغىن كۆڭۈل بۆلۈشى، بولۇپمۇ ئۇيغۇر بۆلۈمى مەسئۇللىرىنىڭ "ئىلمىي ئەمگەك ئىمكانىيىتىنىڭ بارىچە ئىلمىيرەك بولسۇن" دېگەن پرىنسىپىغا ئاساسەن لاتىن ھەرپى بىلەن بېرىلدى، ئەمما، ئۇيغۇر كونا يېزىقىنىڭ تاۋۇش خۇسۇسىيەتلىرى ساقلاپ قېلىندى ۋە سۆزلۈكنى ھازىرلاشتىمۇ ئەرەپ يېزىقى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ ئېلىپبە تەرتىپى ئاساس قىلىندى. كومپيۇتېر ئۈسكۈنىلىرىدىكى بەزى ئاجىزلىقلىرىمىز تۈپەيلىدىن، ئەسلى تېكىستنى ئىلمىي ترانسكرىپسىيە قىلىش جەھەتتە قىسمەن چەكلىمىلەردىن خالىي بولالمىدۇق.

2. قىيپاش سىزىق: ۋەسىقىدىكى ئورنى كەمتۈك بولۇپ قالغان ھەرپلەرنى كۆرسىتىدۇ. بىر قىيپاش سىزىق بىر ھەرپنىڭ ئورنىنى بىلدۈرىدۇ.

3. ترانسكرىپسىيىدە ( ) ئىچىگە ئېلىنغان تاۋۇشلار، تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسەن، ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن تاۋۇشلارنى (بۇ تاۋۇشلار ئورنى ئەسلى ۋەسىقىدە كەمتۈك بولۇپ قالغان، بىراق تەجرىبە ۋە بىلىمگە ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولىدىغان تاۋۇشلارنى كۆرسىتىدۇ. [ ] بەلگىسى ئىچىگە ئېلىنغان سۆز، تاۋۇشلار، ۋەسىقىدە ئوشۇقچە يېزىلىپ قالغان سۆز، تاۋۇشلار ھېسابلىنىدۇ.

4. ترانسكرىپسىيىدە، ( ) ئىچىگە ئېلىنغان چېكىت قانچە بولسا، ۋەسىقىنىڭ قەغىزى بۇزۇلۇپ، شۇ ئورۇندا شۇنچە تۆشۈك پەيدا

بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

5. كۆپ چېكىت، ۋەسىقىنىڭ شۇ ئورنىنىڭ كەمتۈك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

6. ترانسكرىپسىيىدە ياكى يەشمىدە، كەينىگە (؟) بەلگىسى قويۇلغان سۆزلەر بولۇپ، ئۇ شۇ سۆزلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنىڭ ياكى يەشمىسىنىڭ تازا ئىشەنچلىك ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

7. ترانسكرىپسىيىدە، لاتىنچە ھەرپلەرنىڭ چوڭ يېزىلىشى بىلەن كۆرسىتىلگەن سۆزلەر ياكى تاۋۇشلار بولۇپ، بۇ سۆزلەر ياكى تاۋۇشلار ھەرپلىرىنى ئاساسەن پەرق ئەتكىلى بولىدىغان، بىراق ئىشەنچلىك ترانسكرىپسىيە قىلغىلى بولمايدىغان ئەسلى سۆز ياكى تاۋۇشلارنى كۆرسىتىدۇ.

8. بىز 2 "UW" دىكى ترانسكرىپسىيىنى توغرا ھېسابلىغانلىقىمىز ئۈچۈن، بەزى سۆزلەرنىڭ ئىلگىرى بەزى تەتقىقاتچىلار تەرىپىدىن باشقىچە ترانسكرىپسىيە قىلىنغانلىقىغا، ئاساسەن ئەسكەرتىش بەرمىدۇق.

9. يەشمىدە، ( ) ئىچىگە ئېلىنغان سۆزلەر، يەشمىنىڭ راۋان ھەم چۈشىنىشلىك بولۇشى ئۈچۈن، ئەسلى تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسەن قوشۇلغان سۆزلەر ھېسابلىنىدۇ. ھازىرقى تىلىمىزدا يەنىلا ئىشلىتىلىۋاتقان بىر قىسىم قەدىمىي سۆزلەر يەشمىدىمۇ قوللىنىلدى.

10. كىشى ئىسىملىرى بىلەن يەر ناملىرىنى ئوقۇرمەنلەر پەرق ئېتىۋالالايدىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ ئەسەرنىڭ ئاخىرىغا بېرىلىدىغان لۇغەتتە ئەسكەرتىلىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا ئىزاھتا ئەسكەرتىش بېرىلمىدى.

11. ترانسكرىپسىيە ئاخىرىدا، زۆرۈر تېپىلغان بىر قىسىم سۆزلەرگە ئىزاھ بېرىلدى. ئالدىنقى ۋەسىقىنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنىڭ ئاخىرىدا ئىزاھلانغان سۆزلەر كېيىنكى ۋەسىقىلەردە يەنە ئۇچرىسا، زۆرۈر

بۆلمىغانلىرىغا تەكرار ئىزاھ بېرىلمىدى.

12. ئىزاھ بېرىلگەن سۆز شۇ ۋەسىقىنىڭ قانچىنچى قۇرىدا بولسا، شۇ قۇر نومۇرى ئىزاھلىنىدىغان سۆزنىڭ ئالدىغا يېزىلدى، يەنى ئىزاھ نومۇرى قۇر نومۇرىغا ئاساسەن قويۇلدى.

13. ترانسكرىپسىيىدىكى «ئا»، «ئە» يېزىلىپ قالغان «ئا» ئىمۇ: «ئە»، «ئا» يېزىلىپ قالغان «ئە»ئىمۇ؛ «ت»، «ت» يېزىلىپ قالغان «د» ئىمۇ؛ «د»، «د» يېزىلىپ قالغان «ت» ئىمۇ: «ز»، «ز» يېزىلىپ قالغان «س» ئىمۇ؛ «س»، «س» يېزىلىپ قالغان «ز» ئىمۇ كۆرسىتىدۇ. يەنە تېكىستتە، «ق» ۋە «غ» تاۋۇشلىرىنى ئالماشتۇرۇپ ئىشلىتىش ھادىسىلىرىمۇ بار. بۇلار ئادەتتىكى ئىملا مەسىلىسى بولماستىن، بەلكى ئۆز دەۋرىدىكى جانلىق تىلنىڭ تاۋۇش سىستېمىسىدا ئەكس ئەتكەن تاۋۇشلارنىڭ ئۆزگىرىش ھادىسىلىرىنىڭ ئىزلىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ جەھەتتىكى مەسىلىلەر توغرۇلۇق «قەدىمكى ئۇيغۇر - تىل يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنىڭ تىل ئالاھىدىلىكى» دېگەن تېمىدا ئاز-تولا توختالدۇق.

14. بۇ مەتىندە قوللىنىلغان ترانسكرىپسىيە بەلگىلىرى:
a ئا، ə ئە، b ب، p پ، t (=ḍ يەنى د يېزىلىپ قالغان ت) ت، j ج، q چ، h خ، d (=ṭ يەنى ت يېزىلىپ قالغان د) د، r ر، z (=ṣ يەنى س يېزىلىپ قالغان ز) ز، s (=ẓ يەنى ز يېزىلىپ قالغان س) س، x ش، ğ غ، f ف، ḳ ق، k ك، g گ، l ل، m م، n ن، ḥ ھ، o ئو، u ئۇ، ɵ ئۆ، ü ئۈ، w (v) ۋ، e ئې، ï ئى (i تاۋۇشىنىڭ ئارقا سوزۇق جۈپتى)، i ئى، y ي.

15. "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن مۇھاكىمىدە بېرىلگەن مىساللاردىكى [zls] قاتارلىق [ ] ئىچىگە ئېلىنغان تاۋۇش بەلگىلىرى، ۋەسىقىلەرنىڭ تېكىستىدە ئۆزگىرىشىپ كەلگەن تاۋۇش بەلگىلىرىنى

كۆرسىتىدۇ. يەنى، ئالدىنقى تاۋۇش بەلگىسى s، كېيىنكى تاۋۇش بەلگىسى z نىڭ ئورنىدا كەلگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. بىز ترانسكرىپسىيىدە، z ئورنىدا كەلگەن s نى z، d ئورنىدا كەلگەن t نى d، ķ ئورنىدا كەلگەن ğ نى ķ قىلىپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق (پەقەت "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن تېما ئۈستىدە توختالغاندىلا).

16. "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن بۆلۈمدىكى تەھلىلدە كەلتۈرۈلگەن مىساللاردا، تۈرغۈن سۆزلەرنى تۈرلىگۈچى قوشۇمچىنىڭ ئالدىغا # بەلگىسى، پېئىلنى تۈرلىگۈچى قوشۇمچىنىڭ ئالدىغا $ بەلگىسى، ئىسىم قاتارلىق تۈرغۈن سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىنىڭ ئالدىغا + بەلگىسى، پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچىنىڭ ئالدىغا - بەلگىسى قويۇلدى.

17. "UW" دېگەن قىسقارتىلما بەلگە "كىرىش سۆز"نىڭ باش قىسمىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك ياپونىيەدە نەشر قىلىنغان «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر توپلىمى» دېگەن كىتابنىڭ قىسقارتىلما بەلگىسىنى ئىپادىلىگەندىن باشقا، بەزىدە يەنە "قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقە" دېگەن مەنىنىمۇ كۆرسىتىدۇ. بىزنىڭ تۆۋەندىكى "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن بولۇمدە، يەنە قولىڭىزدىكى مۇشۇ كىتابنىڭ قىسقارتىلما نامىنىمۇ كۆرسىتىدۇ.

18. ئۇندىن باشقا يەنە AYC جەمال قايا تەرىپىدىن ھازىرلىنىپ، تۈركىيەدە نەشر قىلىنغان «ئالتۇن يارۇق»)، TTD («تۈركىي تىللار دىۋانى»)، KB («قۇتادغۇ بىلىك»)، KR («قىسسەسى رابغۇزى»)، Gabain (ئا. فون گابايىننىڭ «قەدىمكى تۈركىي تىلى گىراماتىكىسى») ۋە MSI (ئىسراپىل يۇسۇپ، دولقۇن قەمبىرى، ئابدۇقەييۇم خوجا تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «مايتىرى سىمىت»)، Orkun ھۈسەيىن نامىق ئورقۇن تەرىپىدىن ھازىرلىنىپ، تۈركىيەدە نەشر

قىلىنغان «ئەسكى تۈرك يازىتلارى») قاتارلىق ئىسقارتىملار قوللىنىلدى، بۇلار پايدىلانغان ماتېرىياللار ۋە ئىسقارتىلمىلار دېگەن بولۇمدە كۆرسىتىپ ئۆتۈلدى.

ۋەسقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا

بىز تۆۋەندىكى تەتقىقاتىمىزدا ھۆرمەتلىك ئۇستازىمىز گېڭ شىمىن ([illegible]) ئەپەندىمنىڭ قەدىمكى تۈركىي تىلى ياكى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان ئۇزۇن يىللىق ئەمگەكلىرى، بولۇپمۇ قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ گرامماتىكىسىغا ئائىت ئەمگەكلىرىنىڭ نەتىجىلىرىدىن ۋە ھۆرمەتلىك ئۇستازىمىز خەمىت تۆمۈر ئەپەندىمنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە چاغاتاي تىلى ھەققىدە ئېلىپ بارغان ئۇزۇن يىللىق ئەمگەكلىرىنىڭ نەتىجىلىرىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلاندۇق. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇستازلىرىمىزغا يەنە بىر قېتىم ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمىز.

ۋەسقىلەرنىڭ تىلىنى ياخشى تەتقىق قىلىپ ئۆگىنىش، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئايرىم فونېتىكىسى، ئايرىم لۇغىتى ۋە ئايرىم گرامماتىكىسى قاتارلىقلارنى بىر - بىرلەپ تەتقىق قىلىپ، تۈزۈپ كىتاب قىلىپ نەشر قىلىش ــ ئەلۋەتتە ھەممىمىزنىڭ ئالدىمىزدا تۇرغان مۇشكۈل ۋە شەرەپلىك ۋەزىپە. بۇلارنى ئىشلەشتىن بۇرۇن ئاددىيراق بولسىمۇ ۋەسقىلەردە ئەكس ئەتكەن تىل ئالاھىدىلىكلىرىنى قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتىمىز.

فونېتىكا جەھەتتە

سوزۇق تاۋۇش ۋە ئۈزۈك تاۋۇش سىستېمىسى، تاۋۇشلارنىڭ سانى، تاۋۇشلارنىڭ ئۆزگىرىشلىرى ۋە سۆز يىلتىزى ياكى ئۆزەك بىلەن قوشۇمچىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسى

تۈپەيلىدىن يۈز بەرگەن تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، تاۋۇشلاردىكى تۆۋەندىكىدەك خۇسۇسىيەتلەرنى بايقاشقا بولىدۇ.

1. تېكىستتە /a/، /ə/، /ï/، /i/، /o/، /u/، /θ/، /ü/ قاتارلىق سوزۇق تاۋۇشلار كۆرۈلىدۇ. بۇلاردىن /ï/ تاۋۇشى تىل ئالدى تار، لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش /i/ نىڭ تىل ئارقا ۋارىيانتى بولۇپ، بەزى سۆزلەردە مەنە پەرقلەندۈرسىمۇ، مۇنداق سۆزلەر چەكلىك بولۇپ، باشقا تاۋۇشلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا مەنە پەرقلەندۈرۈش ئالاھىدىلىكى ئانچە گەۋدىلىك ئەمەس، شۇڭا، ئۇنى مۇستەقىل فونېما دېيىش سەل تەسىرەك. قالغان سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ھەممىسى ئۆز ئالدىغا مەنە پەرقلەندۈرۈش رولىنى ئوينايدۇ، شۇڭا، ئۇلار مۇستەقىل فونېما ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن، at "ئات"، ət "گۆش"، bax "باش"، bəx "بەش"؛ ḳïn "جازا"، kin "كېيىن"، oğrï "ئوغرى"، θgri- "خۇشال بولماق"؛ on "ئون"، un "ئۇن"، ḳol "قول"، ḳul "قۇل"؛ kθn- "كۆنمەك"، kün "كۈن"، sθz "سۆز"، süz- "سۈزمەك" قاتارلىقلار.

2. بۇ ۋەسىقىلەردە گەرچە قىسمەن سوزۇق تاۋۇشلار قوش يېزىلغان بولسىمۇ (مەسىلەن، box "بوش، ئەركىن" سۆزى بەزىدە boox شەكلىدە، ḳum "قۇم" سۆزى بەزىدە ḳuum شەكلىدە يېزىلغان)، لېكىن، ئۇلار مەنە پەرقلەندۈرۈش رولىنى ئوينىيالمايدۇ. شۇڭا، ئادەتتە بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا ئۇزۇن سوزۇق تاۋۇش فونېمىسى يوق دەپ قارايمىز.

3. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا /e/ تاۋۇشىنى ئىپادىلەيدىغان مەخسۇس بەلگە ياكى ھەرپ يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە، فونولوگىيەلىك پرىنسىپ بويىچە بۇ تاۋۇش مەنە پەرقلەندۈرۈش خۇسۇسىيىتىگىمۇ ئىگە ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى فونېما ھېسابلاشقا بولمايدۇ. شۇنداقتىمۇ بەزى تىلشۇناسلار قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان بەزى

تېكىستلەردىكى ئايرىم سۆزلەرنىڭ تەركىبىدىكى /ə/ دىن ئۆزگىرىپ كەلگەن بەزى تاۋۇشلارنى /e/ بىلەن ترانسكرىپسىيە قىلغان، بىزنىڭچە بۇ ئانچە مۇۋاپىق ئەمەس.

4. بۇ ۋەسىقىلەردە خەنزۇچىدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە قوش سوزۇق تاۋۇشلار ئۇچرايدۇ (مەسىلەن، qao "چاۋ، پۇل"، baoxin "باۋرىن، كاپالەتلىك قىلغۇچى"، ķuanpu "گژەنبۇ" قاتارلىق). لېكىن، بۇ قىسمەن ئەھۋال، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئانا خۇسۇسىيەتلىرى ئەمەس. شۇڭا، فونولوگىيىلىك پرىنسىپ بويىچە ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا قوش سوزۇق تاۋۇش دېگەن كاتېگورىيە مەۋجۇت ئەمەس.

5. ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا خۇددى قەدىمكى ئۇيغۇر تىل - يېزىقىدىكى باشقا مەتىنلەرنىڭ تىلىدا كۆرۈلگەنگە ئوخشاش، پەقەت لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇش /o/ ۋە /θ/ سۆزنىڭ بىرىنچى بوغۇمىدىلا كۆرۈلۈپ، باشقا بوغۇملىرىدا كۆرۈلمەيدۇ؛ قالغان سوزۇق تاۋۇش فونېمىلىرىنىڭ ھەممىسى سۆزنىڭ ھەرقانداق بوغۇمىدا، يەنى باش بوغۇمىدا، ئوتتۇرا بوغۇمىدا ۋە ئاخىرقى بوغۇملىرىنىڭ ھەممە ئورۇنلىرىدا كۆرۈلىدۇ.

6. ۋەسىقىلەرنىڭ ئۈزۈك تاۋۇش سىستېمىسىدا ئاساسەن b، p، t، q، h، d، r، z، ž، s، x، ğ، ķ، k، g، ng، l، m، n، w، y قاتارلىق 21 ئۈزۈك تاۋۇش بار. بۇلاردىن b، t، q، s، ķ، k، m، n، y قاتارلىقلار سۆزنىڭ باش بوغۇمى، ئوتتۇرا بوغۇمى ۋە ئاخىرقى بوغۇمى قاتارلىق ھەممە بوغۇملىرىدا كۆرۈلىدۇ؛ p، d، r، z، ž، x، ğ، g، l، ng، w (چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە v ترانسكرىپسىيە قىلىنىدۇ) قاتارلىقلارنىڭ بەزىلىرى پەقەت چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە سۆزنىڭ باش بوغۇمىدا كۆرۈلگەندىن باشقا، ئانا تىلدىكى سۆزلەردە سۆزنىڭ باش بوغۇمىدا كۆرۈلمەيدۇ،

ئەمما، مۇزنىڭ ئوتتۇرا ۋە ئاخىرقى بوغۇملىرىدا كۆرۈلىدۇ. ḩ، قىسمەن چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە قوللىنىلىدۇ. مانسۇرئوغلۇ مەجدۇت ئۆزىنىڭ "قاراخانىلچە" ("Tarihi Türk Şiveler") 139- بەتكە قارالسۇن) دېگەن ماقالىسىدە، ئۆزۈك تاۋۇشلارنى تۆۋەندىكىدەك بايان قىلغان: "b، j**، q، d، f**، g، ğ، ḩ، h، z*، k، ķ، l، ɋ***، m، n، ñ، p، r، s، x، t، v**، w، y، z، ḑ. *: قىسمەن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە؛ **: پەقەت چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە؛ ***: پەقەت تەرجىمە تىلىدىلا قوللىنىلىدۇ" دەپ كۆرسەتكەن. بۇ ئەھۋالنى ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدىكى ئۆزۈك تاۋۇش سىستېمىسى ۋە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى ئۆزۈك تاۋۇش سىستېمىسىغا سېلىشتۇرىدىغان بولساق، قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ تاۋۇش سىستېمىسىغا كىرەلمىگەن /ɋ/، /f/، /ḩ/ قاتارلىق 3 ئۆزۈك تاۋۇش قارىخانىيلار دەۋرىدە چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە قوللىنىلىشقا باشلىغان، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا كەلگەندە، تامامەن ئۇيغۇر تىلى فونېما سىستېمىسىدىن ئورۇن ئالغان. ئۇنىڭدىن باشقا، /w/، /h/ قاتارلىق ئىككى ئۆزۈك تاۋۇش، ئانا تىلىمىزدىكى مۇناسىۋەتلىك /b/، /ķ/ قاتارلىق ئىككى فونېمىنىڭ تەرەققىيات ئۆزگىرىشىدە، كېيىنكى دەۋردە مۇستەقىل فونېما بولۇپ شەكىللەنگەن.

7. تۈركىي تىللىرىنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ تاۋۇش سىستېمىسىدىكى ئۆزۈك تاۋۇشلارنىڭ ئەمەلىي ئىستېمالىدا بەزى تەرەققىياتلار بولغان. خۇسۇسەن چەت ئەل تىللىرىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، قەدىمدە سۆز بېشىدا كەلمەيدىغان d، g، ğ، l، r، z قاتارلىق ئۆزۈك تاۋۇش فونېمىلىرى چەت تىلدىن قوبۇل قىلغان سۆزلەردە سۆزنىڭ بېشىدا كېلىپ باشقا تاۋۇشلارغا ئوخشاش ئاكتىپ قوللىنىلىدىغان تاۋۇشقا ئايلانغان.

8. تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىدە، خۇددى باشقا تېكىستلەردە كۆرۈلگەنگە ئوخشاش تىل ئورنى جەھەتتىكى ماسلىشىش بىر قەدەر كۈچلۈك ۋە ئىزچىلراق بولۇپ، ئۇنىڭغا قارىغاندا لەۋ ئورنى جەھەتتىكى ماسلىشىش نىسبەتەن ئاجىزلاشقان. مەسىلەن،

تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ نىڭ ماسلىشىشى: [UW116(9-25)/6/17] adaḳta "ئاداقتا (ئاياقتا)"، ala [UW90(8-4)/3] "ئالا"، qamlasar [UW8(1-8)/18] "جېدەل قىلسا" قاتارلىقلار.

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /ï/ نىڭ ماسلىشىشى: [UW100(9-9)/6] ḳïltïm "قىلدىم"، [UW88(8-2)/5] ḳïdïğ "قىرغاق"، [UW82(5-3)/8] bïxïğ "پىشىق" قاتارلىقلار.

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن /ï/نىڭ ماسلىشىشى: [UW80(5-1)/14] balïḳ "شەھەر"، tamğalïğ [UW1(1-1)/5] "تامغىلىق، تامغا بېسىلغان"، tïltağïnta [UW95(9-4)/3] "سەۋەبىدە".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ نىڭ ماسلىشىشى: [UW89(8-3)/34] bərgə "قامچا"، bəgətlərkə [UW11(1-11)/19] "بەگلەرگە"، [UW1(1-1)/2] kərgək "كېرەك".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/ نىڭ ماسلىشىشى: [UW89(8-3)/25] kiqig "كىچىك"، [UW4(1-4)/5] kidin

"غەربى، ئارقىسى"، [UW95(9-4)/8] kimning "كىمنىڭ".

لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش /ə/ بىلەن /i/نىڭ ماسلىششى: [UW88(8-2)/6] bədizlig "زىننەتلەنگەن"، birlə [UW3(1-3)/8] "بىللە"، qəqəklikdəki [UW119(9-28)/5] "گۈللۈكتىكى".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىششى:

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /o/ بىلەن /u/نىڭ ماسلىششى: [UW87(8-1)/20] bodun "خەلق"، boğuz [UW81(5-2)/2] "بوغۇز، يەم"، [UW5(1-5)/8] borluķ "ئۈزۈملۈك".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /u/نىڭ ماسلىششى: ulux [UW100(9-9)/5] "چوڭ، ئۇلۇغ"، uluğ [UW3(1-3)/20] "تۇزلۇس"، turux [UW84(6-2)/8] "تۇرمۇش".

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىششى:

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /θ/ بىلەن /ü/نىڭ ماسلىششى: [UW8(1-8)/4] θgüz "ئۆستەڭ"، kθngül [UW82(5-3)/23] "كۆڭۈل"، kθprüg#nüng [UW119(9-28)/2] "كۆۋرۈكنىڭ".

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/نىڭ ماسلىششى: kümüx [UW5(1-5)/2] "ساچقان"، küskü [UW5(1-5)/1] "كۈمۈش"، [UW89(8-3)/21] künlük "كۈنلۈك".

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىششى:

لەۋلەشمىگە تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /u/نىڭ ماسلىششى: artuķ

[UW41(3-9)/17] "تارتۇق"، altun [UW11(1-11)/18] "تالتۇن"، alkuğun [UW90(8-4)/4] "ھەممەيلەن".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /o/ ۋە /u/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /ï/نىڭ ماسلىشىشى: [UW111(9-20)/19] bodun#nïng "خەلقىنىڭ"، [UW8(1-8)/9] toyïnquğ#nïng "تويىنچۇقنىڭ"، orun#ïn [UW82(5-3)/20] "ئورنىنى".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /u/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /ï/نىڭ ماسلىشىشى: tuğmïx#ïmïz [UW96(9-5)/3] "تۇغۇلدىمىز"، turmïx#nïng [UW16(1-16)/22] "تۇرمىشنىڭ"، yulğuqï [UW8(1-8)/20] "قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ ۋە /i/ بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /θ/نىڭ ماسلىشىشى [UW1(1-1)/3] sθzləx-$dimiz "سۆزلەشتۇق"، θgən#dəki [UW6(1-6)/3] "تۆستەڭ (بويى)دىكى"، θz#ləri [UW11(1-11)/9] "ئۆزلىرى".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ ۋە /i/ بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/نىڭ ماسلىشىشى: [UW59(4-12)/8] kəqür-$sərbiz "كەچۈرسەك"، təgşin-$türü [UW119(9-28)/2] "تېيىلاندۇرۇپ"، üq#əgüning [UW31(2-2)/14] "ئۈچەيلەننىڭ".

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل

ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/نىڭ ماسلىشىشى: [UW1(1-1)/10] tümən "تۈمەن"، [UW1(1-1)/6] tükəl "تولۇق"، üqəgü [UW26(1-26)/7] "ئۈچەيلەن".

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /θ/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/نىڭ ماسلىشىشى: [UW38(3-6)/13] kθni "دۇرۇس، توغرا"، [UW94(9-3)/8] θl-$di "ئۆلدى"، θz#i [UW2(1-2)/14] "ئۆزى".

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشنىڭ ماسلىشىشى:

يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەنلىرىمىز ئومۇمەن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا، جۈملىدىن ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا كۆرۈلىدىغان ئومۇمىي قانۇنىيەتلەر. بۇنىڭدىن باشقا بەزى بىرىككەن سۆزلەردە، شۇنداقلا سۆزلەرگە تەۋەلىك شەخس ئۇقۇمىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، شەخس ئالماشلىرى ياكى شەخسلىك ھۆكۈم ياردەمچىلىرىنى قوشقاندا يۇقىرىدىكى ماسلىشىشقا بويسۇنمايدىغان بەزى ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىدۇ. بۇلارمۇ سۆز قۇرۇلمىسىدا كۆرۈلىدىغان تاۋۇشلارنىڭ بىر خىل بىرىكىش مۇناسىۋىتى بولۇپ، بۇ بەردە كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. مەسىلەن:

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ نىڭ ماسلىشىشى: alpyəgən [UW49(4-2)/8] "ئالپيەگەن"، [UW58(4-11)/4] bol-$samən "بولسام"، [UW87(8-1)/3] bol-Sğaymən "بولغايمەن"، [UW94(9-3)/8] qamla-#sarmən "جېدەل قىلسام"، [UW53(4-6)/5] id-Smasarmən "ئەۋەتمىسەم".

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/ نىڭ ماسلىشىشى: ixayğuqï

[UW91(8-5)/24] "ئىش باشقۇرغۇچى"، katil-$mazbiz
[UW111(9-20)/15] "قېتىلمايمىز"، sal-$mazbiz
[UW111(9-20)/15] "سالمايمىز".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشنىڭ ماسلىشىشى

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /u/ بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/ نىڭ ماسلىشىشى: bukün [UW3(1-3)/5] "بۈگۈن"، bukuntə [UW3(1-3)/9] "بۈگۈن".

ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى: is+tə-$məzün [UW3(1-3)/13] "تەلەپ قىلمىسۇن" (ئەمما، is+ḍə-$məzün [UW2(1-2)/16] دېگەن شەكىلمۇ بار، بۇ تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە تازا مۇۋاپىق ئەمەس. ئەسلىدە iz+də- بولسا ئۇيغۇن بولاتتى)، tut-$sar [UW53(4-6)/7] "تۇتسا" (ئەمما، tuḍ-$sarmən [UW82(5-3)/22] دېگەن شەكىلمۇ بار بۇلار تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە تازا مۇۋاپىق ئەمەس)، tüxək#tə [UW103(9-12)/3] "تۆشەكتە".

ھازىرغىچە يېزىلغان مەخسۇس ئەسەرلەر ۋە ئىلمىي ماقالىلەردە پەقەت قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا ۋە ھازىرقى تۈركىي تىللىرىدا تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكى شۇنداقلا سۆز ئۆزەكلىرىگە قوشۇمچە قوشقاندا بۇ خىل تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە مۇۋاپىقلىشىدىغانلىقى تەكىتلەندى. ئەمەلىيەتتە زادى قايسى قوشۇمچىلارنىڭ بۇ خىل تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە ماسلىشىدىغانلىقى، قايسىلىرىنىڭ تولۇق ماسلاشمايدىغانلىقى ياكى پەقەت ماسلاشمايدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق بىر پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇلمىدى. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىنى تەكشۈرىدىغان بولساق، تۆۋەندىكى قوشۇمچىلار

تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە تولۇق ماسلاشمايدۇ.

لەۋلەشمىگەن شەكىلدىلا كۆرۈلىدىغان قوشۇمچىلار:

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +qï/+qi: bθz+qi
[UW93(9-2)/4] "بۆزچى، توقۇمىچى"، ḳuduğ+qï
[UW24(1-24)/12, 85(7-1)/18] "قۇدۇغچى".

ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +dax: aṭax bol-tumuz
[UW100(9-9)/3] "ئاداش (دوست) بولدۇق"، ḳa+dax
[UW91(8-5)/11, 18(1-18)/11, 119(9-28)/11] "قولداش".

سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +ki: bərü+ki
[UW83(6-1)/24] "بۇيانقى"، [UW81(5-2)/9] bükün+ki
"بۈگۈنكى"، [UW83(6-1)/17] kün+ki "كۈندىكى"، θngdün+ki
[UW96(9-5)/5] "ئالدى تەرىپىدىكى"، = [UW3(1-3)/3] üstün
[UW43(3-11)/6] üsḍün+ki "ئۈستۈنكى".

ساندىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +kil: tθrt+kil
[UW88(8-2)/3, 119(9-28)/4] "تۆت بۇرجەكلىك".

پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە -la/-lə: sθz+lə-x-$dimiz
[UW1(1-1)/3] "سۆزلەشتۇق"، sθz+lə-x-$timiz
[UW3(1-3)/5] "سۆزلەشتۇق"، sθz+lə-x-$ip
[UW91(8-5)/11] "سۆزلىشىپ".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ma/+mə: tuğ-+ma
[UW108(9-17)/14/24] "تۇغما"، tuğ-+ma#nïng
[UW108(9-17)/20] "تۇغمانىڭ".

بۇ ئەسەردە ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدىغان خاس ئىسىم ياسىغۇچى
قوشۇمچە +mïx/+mix: [UW26(1-26)/20] bol-+mïx

"بولمىش"، [UW15(1-15)/14] bol-+mïx#nïng "بولمىشنىڭ"،
[UW7(1-7)/18] tur-+mïx "تۇرمىش"، turmïx#nïng
[UW16(1-16)/22] "تۇرمىشنىڭ"، turmïx#ḳa
[UW89(8-3)/14] "تۇرمىشقا"، tuğ-+mïx [UW18(1-18)/21,
26(1-26)/2/7] "تۇغمىش"، ḳantur-+mïx [UW3(1-3)/22,
97(9-6)/2] "قانتۇرمىش"، ḳox-+mïx [UW103(9-12)/2]
"قوشمىش"، [UW3(1-3)/7/10] ḳutad-+mïx "قۇتادمىش"،
[UW80(5-1)/16, 98(9-7)/3] ḳutrul-+mïx "قۇترۇلمىش"،
[UW30(2-1)/25] oz-+mix "ئوزمىش"، oz-+mïx#ḳa
[UW6(1-6)/2] "ئوزمىشقا"، θr-+mix [UW122(9-31)/6]
"ئۆرمىش".

پېشلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە ğuqï+نىڭ ئىككىنچى
بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش: [UW108(9-17)/12] al-+ğuqï
"ئالغۇچى"، [UW1(1-1)/18] al-+ğuqï#ḳa "ئالغۇچىغا"،
[UW85(7-1)/3] ay-+ğuqï#ḳa "مەسلىھەتچىگە"،
[UW12(1-12)/15] qamla-+ğuqï "جىبدەل قىلغۇچى"،
[UW1(1-1)/16] olur-+ğuqï "ئولتۇرغۇچى"، yul-+ğuqï
[UW8(1-8)/20] "يۇلغۇچى، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى".

ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىسى: [UW23(1-23)/19] bu#lar
"بۇلار"، [UW3(1-3)/22] bu#larḳa "بۇلارغا"، sθz#ləri
[UW10(1-10)/15] "سۆزلىرى"، [UW82(5-3)/25] oğul#larï
"ئوغۇللىرى"، [UW85(7-1)/2] oğul#larḳa "ئوغۇللىرىغا"،
[UW9(1-9)/11] onluḳ#lar "ئونلۇقلار"، θz#ləri
[UW11(1-11)/9] "ئۆزلىرى"، u#lar [UW30(2-1)/22] "ئۇلار"،
[UW7(1-7)/18] u#larnïng "ئۇلارنىڭ"، u#larḳa

[UW26(1-26)/3] "ئۇلارغا".

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسىنىڭ قىسمەن بىرىنچى بوغۇمىدىكى ۋە نومۇمەن ئىككىنچى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش -ïmïz/#imiz/#umïz/#ümiz: oğul#umïz [UW3(1-3)/12] "ئوغلىمىز".

تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسىدىكى سوزۇق تاۋۇش #(s)ï/#(s)i: əw#i [UW18(1-18)/4/5] "ئۆيىدە"، bod#i [UW85(7-1)/3] "بويى، ئېگىنى"، borluķ#ïnķa [UW115(9-24)/4] "ئۈزۈملۈككە"، borluķ#ïnga [UW91(8-5)/27] "ئۈزۈملۈككە"، bθz#ingə [UW6(1-6)/6] "بۆزىگە"، tθrü#si [UW82(5-3)/3/7] "قانۇنى"، qïrķux#ï [UW89(8-3)/23] "چىرقۇشى"، suw#ïnga [UW91(8-5)/27] "سۈيىگە"، suw#ïnïng [UW91(8-5)/14] "سۈيىنىڭ"، sθzi [UW82(5-3)/24] "سۆزى"، ķayu#sï [UW3(1-3)/24 "قايسى"، kθngül#inqə [UW82(5-3)/23] "كۆڭلىدىكى بويىچە"، kümüx#intə [UW105(9-14)/3] "كۈمۈشىدە"، nəgü#si [UW92(9-1)/10] "نېمىسى"، orun#ïn [UW82(5-3)/20] "ئورنىنى"، oğlï [UW21(1-21)/2] "ئوغلى"، oğul#ïnga [UW92(9-1)/11] "ئوغلىغا"، onluķ#ï [UW27(1-27)/18] "ئونلۇقى"، θz#i [UW2(1-2)/14] "ئۆزى"، θngdün#ində [UW9(1-9)/2] "ئالدى تەرىپىدە"، θngdün#intə [UW111(9-20)/6] "ئالدى تەرىپىدە".

ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى #nïng/#ning/#nung/#nüng بەزى ھاللاردا ماسلىشىش قائىدىسىگە ئۇيغۇن شەكىلدە كۆرۈلسىمۇ، بەزىدە لەۋلەشمىگەن شەكىلدىلا كۆرۈلىدۇ. بۇ تاۋۇشلاردىكى بىر خىل

نۆۋەتلىشىش بولسىمۇ ("تاۋۇشلارنىڭ نۆۋەتلىشىشى"گە قاراڭ)، لېكىن،
لەۋلەشمىگەن شەكلى تۇراقلىشىشقا قاراپ يۈز تۇتقان، كېيىنكى
ئەسەرلەردىمۇ لەۋلەشمىگەن شەكلى كۆپرەك كۆرۈلىدۇ. شۇڭا، بۇ يەردىمۇ
كۆرسىتىپ ئۆتىمىز. مەسىلەن، arug#nïng
[UW108(9-17)/13/18/22] "ئارۇغنىڭ"، əw#ning
[UW18(1-18)/2] "ئۆينىڭ"، bodun#nïng
[UW111(9-20)/19] "خەلقنىڭ"، borluḳ#nïng
[UW10(1-10)/5/6] "ئۈزۈملۈكنىڭ"، pinḍung#ning
[UW92(9-1)/1] "پىنتۇڭنىڭ"، təmür#nïng
[UW10(1-10)/18] "تۆمۈرنىڭ"، tutung#nïng
[UW80(5-1)/10] "تۇتۇڭنىڭ"، ḳalïmdu#nïng
[UW25(1-25)/4] "قالىمدۇنىڭ"، [UW95(9-4)/8] ḳayu#nïng
"قايسىنىڭ"، [UW43(3-11)/3] ḳayïmtu#nïng "قايىمتۇنىڭ"،
[UW39(3-7)/3] ḳayïmḍu#nïng "قايىمتۇنىڭ"، ḳopuz#nïng
[UW9(1-9)/13] "قوبۇزنىڭ"، ḳuḍluğ#nïng
[UW28(1-28)/33] "قۇتلۇغنىڭ"، ḳuz#nïng
[UW29(1-29)/25] "قۇزنىڭ"، [UW118(9-27)/3] ḳul#nïng
"قۇلنىڭ"، [UW62(4-15)/13] ḳïryaḳuz#nïng "قىرياقۇزنىڭ"،
[UW21(1-21)/23] kowqü#ning "كۆۋچۈنىڭ"، külüg#ning
[UW18(1-18)/11] "كۈلۈگنىڭ"، küng#ning
[UW25(1-25)/7] "دېدەكنىڭ"، mənggü#ning
[UW123(9-32)/13] "مەڭگۈنىڭ"، mungsuz#nïng
[UW28(1-28)/30] "مۇڭسىزنىڭ"، nartun#nïng
[UW16(1-16)/21] "نارتۇننىڭ"، [UW82(5-3)/19] oğul#nïng
"ئوغۇلنىڭ"، [UW84(6-2)/11] oğul#umnïng "ئوغلۇمنىڭ"،

ud#nïng [UW46(3-14)/6] "ئۆزىنىڭ"، øş#üm#ning
[UW27(1-27)/5] "ئۆزۈمنىڭ"، ikəgü#ning [UW8(1-8)/16]
"ئىككىلەننىڭ"، ikigü#ning [UW80(5-1)/18] "ئىككىلەننىڭ".

چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى #ïn/#in/#nï/#ni: əw#imni
[UW87(8-1)/5] "ئۆيۈمنى"، borluķ#ïn [UW112(9-21)/4]
"ئۆزۈملۈكنى"، borluķ#nï [UW110(9-19)/18] "ئۆزۈملۈكنى"،
borluķ#umnï [UW5(1-5)/2] "ئۆزۈملۈكۈمنى"، bøz#ni
[UW9(1-9)/10] "بۆزنى"، kümüx#in [UW5(1-5)/3]
"كۈمۈشنى"، kümüx#ni [UW22(1-22)/4] "كۈمۈشنى"، oğul#nï
[UW82(5-3)/10] "ئوغۇلنى"، oğul#umnï [UW83(6-1)/29]
"ئوغلۇمنى"، ud#nï [UW46(3-14)/13] "ئۆزىنى"، küq#in
[UW1(1-1)/14, 2(1-2)/16] "كۈچىنى"، øləng#ni
[UW8(1-8)/4] "ئوتلاقنى".

ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى #da/#ta/#də/#tə: əw#də
[UW96(9-5)/2] "ئۆيدە"، borluķ#ta [UW11(1-11)/4]
"ئۆزۈملۈكتىن" (بۇ يەردە ئورۇن كېلىش شەكلى چىقىش كېلىش مەنىسىدە
كەلگەن)، borluķ#umta [UW89(8-3)/12] "ئۆزۈملۈكۈمدە"،
tangut#ta [UW96(9-5)/5] "تاڭۇتتا"، suw#ta
[UW116(9-25)/3] "سۇدا"، kümüx#tə [UW104(9-13)/3]
"كۈمۈشتە"، kün#tə [UW1(1-1)/6] "كۈندە"، orun#ta
[UW103(9-12)/3] "ئورۇندا"، oğul#ta [UW53(4-6)/3]
"ئوغۇلدا"، øz#üm#tə [UW83(6-1)/3] "ئۆزۈمدە".

ئورۇن - بەلگە كېلىش قوشۇمچىسى #daķï/#taķï/dəki/#təki:
əw#üm#təki [UW82(5-3)/14] "ئۆيۈمدىكى"، bax#ï#n#daķï
[UW9(1-9)/4] "بېشىدىكى"، quğ#daķï [UW119(9-28)/4]

"ئورمانلىقتىكى"، qükü#təki [UW7(1-7)/2/25] "چۈكۈزدىكى"،
samdukü#təki [UW62(4-15)/8] "سامدۇكۈزدىكى"، suw#taḳï
[UW36(3-4)/4] "سۇزدىكى (دەريا بويىدىكى)"، xuikü#təki
[UW16(1-16)/3] "شىزىكۈزدىكى"، ḳoqo#taḳï
[UW12(1-12)/2] "قوچودىكى"، θgür#təki
[UW120(9-29)/4] "ئۆگۈردىكى".

چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى #dïn/#din/#tïn/#tin: badrun#tïn
[UW70(4-23)/4] "بادرۇندىن"، bədrüz#tin
[UW29(1-29)/2] "بەدرۈزدىن"، qïrḳux#tïn
[UW11(1-11)/4] "چىرقۇشتىن"، təmür#tin
[UW28(1-28)/5] "تۆمۈردىن"، ḳayïmtu#tïn
[UW60(4-13)/4] "قايىمتۇزدىن"، ḳ(a)yu#tïn
[UW23(1-23)/15] "قايبىرسىدىن"، ḳoq#tïn
[UW111(9-20)/7] "قوچتىن"، kümüx#tin [UW98(9-7)/4]
"كۈمۈشتىن"، kün#tin [UW11(1-11)/7] "كۈندىن"، mun#tïn
[UW91(8-5)/13] "بۇنىدىن"، mun#dïn [UW115(9-24)/7]
"بۇندىن"، oḳuy#tïn [UW59(4-12)/5] "توقۇيتىن"، θz#üm#tin
[UW82(5-3)/10] "ئۆزۈمدىن"، θgəqük#tin [UW89(8-3)/19]
"ئۆگەچۈكتىن"، ikəgü#tin [UW11(1-11)/6] "ئىككىلەندىن".

يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #ğa/#ḳa/#gə/#kə: ayğuqï#ḳa
[UW85(7-1)/3] "مەسلىھەتچىگە"، ədgü#kə [UW3(1-3)/2]
"ئەدگۈگە"، əniqük#kə [UW23(1-23)/13] "ئەنىچۈككە"،
[UW12(1-12)/13] əw#kə "ئۆيگە"، bədrüz#kə
[UW29(1-29)/4] "بەدرۈزگە"، bod#ḳa [UW82(5-3)/20]
"خەلققە"، bod#umḳa [UW85(7-1)/5] "خەلقىمگە"،

bodun#ka [UW85(7-1)/3] "خەلققە"، borluk#ka
[UW12(1-12)/12] "تۈزۈملۈككە"، bəz#kə [UW7(1-7)/5]
"بۆزگە، رەختكە"، təmür#kə [UW43(3-11)/13] "تۆمۈرگە"،
tutung#ka [UW13(1-13)/2] "تۇتۇڭغا"، sangun#ka
[UW1(1-1)/3] "ساڭۇنغا"، sïkïdu#ka [UW116(9-25)/2]
"سىقىدۇغا"، səz#kə [UW39(3-7)/8] "سۆزگە"، suw#ka
[UW12(1-12)/13] "سۇغا"، kalïmdu#ka [UW65(4-18)/2]
"قالىمدۇغا"، kanquk#ka [UW110(9-19)/11] "قانچۇققا"،
kayïmtu#ka [UW31(2-2)/4] "قايىمدۇغا"، kayxïdu#ka
[UW75(4-28)/2] "قايشىدۇغا"، kayu#ka [UW82(5-3)/22]
"قايسىبىرىگە"، kïryakuz#ğa [UW62(4-15)/2] "قىرياقۇزغا"،
koqo#ka [UW65(4-18)/8], [UW79(4-32)/3] "قوچوغا"،
kul#ka [UW93(9-2)/15] "قۇلغا"، kum#ka
[UW85(7-1)/13] "قۇمغا"، kowqü-$kə [UW21(1-21)/2]
"كۆۋچۈگە"، külüg#kə [UW18(1-18)/1] "كۈلۈگكە"،
kümüx#kə [UW5(1-5)/4] "كۈمۈشكە"، kün#kə
[UW1(1-1)/11] "كۈنگە"، küng#kə [UW25(1-25)/12]
"دېدەككە"، nəgü#kə [UW85(7-1)/3] "نېمىشقا"، otuz#ka
[UW3(1-3)/1] "ئوتتۇزغا"، oğul#ka [UW8(1-8)/2] "ئوغۇلغا"،
oğul#umka [UW88(8-2)/1] "ئوغلۇمغا"، əg#kə
[UW86(7-2)/6] "ئانىغا"، ïdukkut#ka [UW85(7-1)/15/18]
"ئىدىقۇتقا"، ikəgü#kə [UW6(1-6)/2] "ئىككىيلەنگە"
ikigü#kə [UW3(1-3)/2] "ئىككىلەنگە"، yastuk#ka
[UW24(1-24)/3] "ياستۇققا".

تەگلەشتۈرمە كېلىش قوشۇمچىسى #qa/#qə: bul-ğu#qa

[UW82(5-3)/16] "تېرىشكۈچىلىك، تولغا چىقىقۇچىلىك"،
[UW82(5-3)/23] kөngül#qə "كۆڭۈلدىكىدىك". θz
[UW86(7-2)/10] kөngülin#qə buyan birip yorïzun "تۈز
كۆڭلىڭدىكىدەك ساۋابلىق نىشلارنى قىلىپ يۈرسۇن".
تەرتىپ سان قوشۇمچىسىنىڭ نىككىنچى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش
on#ïnq [UW57(4-10)/4] :#ïnqï/#inqi/#unqï/#ünqi
"ئونىنچى".
tөrd#ər :#ar/#ər تەقسىم سان قوشۇمچىسى
[UW89(8-3)/29] "تۆتتىن"، [UW61(4-14)/5] oḍuş#ar "ھەر
نوتتىزز"، [UW19(1-19)/3] on#ar "توندىن"، on#arḳa
[UW45(3-13)/4] "ھەر ئون كۈنگە"، [UW3(1-3)/24] üq#ər
"ئۈچتىن".
bol-$mayïn :$ma/$mə پىئىلنىڭ بولۇشسىزلىق قوشۇمچىسى
[UW110(9-19)/4] "بولماي"، [UW82(5-3)/21] tut-$mayïn
"تۇتماي"، [UW100(9-9)/5] tuğ-$malïm "تۇغمايلى"،
[UW110(9-19)/10] kөgür-$məzmən "كۆرگۈزمەيمەن".
ئاددىي ئۆتكەن زامان ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى Sdi:
[UW120(9-29)/2] bol-$dï "بولدى"، bol-$tï
[UW1(1-1)/2] "بولدى"، [UW104(9-13)/4] boxu-$dï
"بوشىدى، ئازاد بولدى"، [UW94(9-3)/8] өl-$di "ئۆلدى".
ئاددىي كېلىدىغان زامان (ھازىرقى زامان-كېلىدىغان زامان)
قوشۇمچىسى $ar/$ər/$ïr/$ir/Sr(كۆپىنچە تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش
قائىدىسىگە ئويغۇن ھالدا كۆرۈلىدۇ، بەزى ھاللاردا، لەۋلەشمىگەن
شەكىلدىلا كۆرۈلىدۇ): [UW99(9-8)/1] tut-$ar "تۇتىدۇ"،
[UW99(9-8)/4] tut-$armən "تۇتىمەن"، ḳod-$armən

[UW110(9-19)/8] "قويىمەن"، ḳud-$ar [UW105(9-14)/2]
"دىققەت قىلىدۇ"، ün-$ərmən [UW82(5-3)/28] "تۈنىمەن، پەيدا
بولىمەن" بۇنىڭ ئەكسىچە دائىملىق ھەرىكەتنى بىلدۈرىدىغان قوشۇمچە
$ur/$ür دائىم لەۋلەشكەن شەكىلدىلا كۆرىلىدۇ، مەسىلەن، bil-$ür
[UW37(3-5)/8, 38(3-6)/8] "بىلىدۇ"، bil-$ür mən
[UW23(1-23)/16] "مەن مەسئۇل بولىمەن"، bil-$ür biz
[UW21(1-21)/19] "بىز مەسئۇل بولىمىز"، bir-$ür biz
[UW40(3-8)/9] "بىز بېرىمىز"، bir-$ür [UW75(4-28)/6]
"بېرىدۇ"، id-Surmən [UW53(4-6)/5] "ئەۋەتىمەن").

شەرت مەيلى قوشۇمچىسى $sa/$sə: bol-$sa
[UW72(4-25)/10] "بولسا"، bol-$sar [UW25(1-25)/18]
"بولسا"، bul-$sa [UW82(5-3)/16] "ئېرىشسە، ئىگە بولسا"،
tut-$samən [UW58(4-11)/3] "تۇتسام"، tut-$sar
[UW53(4-6)/7] "تۇتسا"، tut-$sarmən [UW54(4-7)/4]
"تۇتسام"، kəqür-$sərmən [UW60(4-13)/7] "كەچۈرسەم"،
kəqür-$sərbiz [UW59(4-12)/8] "كەچۈرسەك"، θ-$sərlər
[UW6(1-6)/14] "ئويلىسا"، θl-$sər [UW46(3-14)/10]
"ئۆلسە"، ün-$sər [UW97(9-6)/6] "تۈنسە".

كېلىدىغان زامان ئارزۇ - تىلەك مەيلى قوشۇمچىسى
$ğay/$ḳay/$gəy/$kəy: bol-$ğaymən [UW87(8-1)/3]
"بولغايمەن".

بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى بىرىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى
$ayïn/$əyin: yul-$ayïn [UW3(1-3)/5, 4(1-4)/19] "يۇلاي،
قايتۇرۇپ سېتىۋالاي".

ئۆتكەن زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى $mïx/$mix:

tuğ-$mïx ،"بولغان" bol-$mïx [UW39(3-7)/6]
ḳod-$mïx [UW91(8-5)/26] "تۇغمىش" [UW82(5-3)/25]
"تۆلگەن". ɵl-$mix[UW94(9-3)/12] ،"قويغان"

:$ğan/$ḳan/$gən/$kən ئۆتكەن زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى
"دىققەت قىلغان". ḳuṭ-$ğan [UW106(9-15)/2]

كېلىدىغان زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى
yul-$taqï [UW4(1-4)/21، :$daqï/$taqï/$dəqi/$təqi
yul-$daqï ،"يۇلغۇچىلار، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى" 6(1-6)/17]
"يۇلغۇچىلار، قايتۇرۇپ [UW7(1-7)/16, 9(1-9)/20]
سېتىۋالغۇچى".

kər-$gəli :$ğalï/$ḳalï/$gəli/$kəli مەقسەت رەۋىشدىشى
yul-$ğalï ،كۆزگىلى [UW94(9-3)/6, ḲR10r2]
"يۇلغىلى، قايتۇرۇپ سېتىۋالغىلى". [UW18(1-18)/12]

ḳod-$matïn :$matïn/$mətin رەۋىشداش قوشۇمچىسى
səxür-$mətin [UW49(4-2)/3] ،"قويماي" [UW9(1-9)/22]
"ئۈزۈپ قويماي(كېچىكتۈرمەي)".

چەك كېلىش شەكلىدە كەلگەن ھەرىكەتنامى قوشۇمچىسى
ɵl-$ginqə [UW82(5-3)/8]:$ğïnqa/$ḳïnqa/$ginqə/$kinqə
"تۆلگىچە".

لەۋزىشكەن شەكىلدىلا كۆرۈلىدىغان قوشۇمچىلار:

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى ياكى ئىسىمنىڭ كىچىكلەتمە
əni+qük [UW7(1-7)/3/7/9/16] :+quḳ/+qük قوشۇمچىسى
bay+aquḳ ،"باساچۇق" basa+quḳ [UW91(8-5)/8] ،"ئەنىچۈك"
ḳara+quḳ [UW88(8-2)/1] ،"باباچۇق" [UW24(1-24)/12]

"قاراچۇق".
پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ğu: ķap-+ğu
[UW83(6-1)/13] "قولغا چىقىدىغان نەرسە"، yara-+ğu
[UW12(1-12)/12, 27(1-27)/23] "ياراش، لايىقلىشىش"،
[UW82(5-3)/29] yar-+ğu "ھۆكۈم".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە ğuqï+نىڭ بىرىنچى
بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش: [UW108(9-17)/12] al-+ğuqï
"ئالغۇچى". [UW1(1-1)/18] al-+ğuqï#ķa "ئالغۇچىغا"،
[UW85(7-1)/3] ay-+ğuqï#ķa "مەسلىھەتچىگە".
[UW12(1-12)/15] qamla-+ğuqï "جەبدەل قىلغۇچى"،
[UW18(1-18)/23] *ķïn-+ğuuqï "قىنغۇچى"، olur-+ğuqï
[UW1(1-1)/16] "ئولتۇرغۇچى".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +uķ: art-+uķ
[UW41(3-9)/17] "ئارتۇق".

ئالماشتىن ئالماش ياسىغۇچى قوشۇمچە +ğun: alķu+ğun
[UW90(8-4)/4] "ھەممە".

قەدىمكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى
#ğaru/#ķaru/#gərü/#kərü نىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدىكى سوزۇق
تاۋۇش: [UW87(8-1)/14/15, 86(7-2)/14] iq#gərü "ئىچكىرى".

كىشىلىك سان قوشۇمچىسى #əgü/#gü(n) نىڭ ئاخىرقى
بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش: [UW50(4-3)/7] əkə#gününg
"ئىككىيلەننىڭ"، [UW100(9-9)/7] tørḍ#gün#nüng
"تۆتەيلەننىڭ"، [UW26(1-26)/7] üq#əgü "ئۈچەيلەن"،
[UW100(9-9)/2] üq#(ə)gün "ئۈچەيلەن"، ikəgü
[UW11(1-11)/8/12] "ئىككىيلەن"، [UW18(1-18)/17] ikigü

"ئىككىلەن".

قىسمەن سۆزلەردىكى رەۋىشداش قوشۇمچىسى $u: yarat-$u [UW4(1-4)/20, 30(2-1)/20] "يارىتىپ"، yarax-$u [UW11(1-11)/20, 80(5-1)/14] "يارىشىپ، لايىق".

ھەرىكەتنامى قوشۇمچىسى $ğu/$ku/Sgü/$kü: al-$ğu [UW51(4-4)/2] "ئالغۇ"، əd-$gü [UW82(5-3)/21, 87(8-1)/3] "ياخشى"، bar-$ğu [UW2(1-2)/11] "بېرىش"، bir-$gü [UW9(1-9)/7] "بېرىش"، bir-$güm [UW2(1-2)/2] "بېرىدىغان نەرسەم"، yi-$gü [UW113(9-22)/3] "يېيىش".

بۇيرۇق - تەلەپ رايى ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى $zun: al$zun [UW4(1-4)/21] "ئالسۇن"، al$şunlar [UW8(1-8)/19] "ئالسۇن"، al$mazun [UW87(8-1)/9] "ئالمىسۇن". al$mazun [UW87(8-1)/9] "ئالمىسۇن"، bar-$zun [UW80(5-1)/6] "بارسۇن"، tarï-$zun [UW2(1-2)/14] "تېرىسۇن"، qamla-Smazun [UW8(1-8)/17] "جېدەل_ماجرا قىلمىسۇن"، ķatïl-$mazunlar [UW87(8-1)/9] "ئارىلاشمىسۇن"، ķïl-$mazun [UW6(1-6)/13] "قىلمىسۇن"، sat-$zun [UW3(1-3)/11] "ساتسۇن"، yi-$zün [UW119(9-28)/9] "يېسۇن".

دائىملىق ھەرىكەتنى بىلدۈرىدىغان قوشۇمچە $ur/$ür: bil-$ür [UW37(3-5)/8, 38(3-6)/8] "بىلىدۇ"، bil-$ür mən [UW23(1-23)/16] "مەن مەسئۇل بولىمەن"، bil-Sür biz [UW21(1-21)/19] "بىز مەسئۇل بولىمىز"، bir-$ür biz [UW40(3-8)/9] "بىز بېرىمىز"، bir-$ür [UW75(4-28)/6] "بېرىدۇ"، ïd-Surmən [UW53(4-6)/5] "ئەۋەتىمەن".

سۆز ۋە جۈملىلەرنىڭ مەنىسىنى كۈچەيتىش رولىنى ئوينايدىغان يۈكلىمە θk: bir θk [UW3(1-3)/14, 4(1-4)/18, 29(1-29)/15] "بىرلا، ئەگەر، مۇبادا".

سۆز ۋە جۈملىلەرنىڭ مەنىسىنى كۈچەيتىش رولىنى ئوينايدىغان يۈكلىمە ok̡: bu ok̡ θgəntə ok̡ yir tənginqə [UW2(1-2)/18] "دەل مۇشۇ ئۆستەڭ بويىدىكى يەرگە تەڭ كېلىدىغان"، bu ok̡ θgəntə bu yir təngi<n>qə iki yir yaraḍu birip yulup alzun [UW6(1-6)/15] "دەل مۇشۇ ئۆستەڭ بويىدىكى يەرگە (ئۆززۈملۈككە) تەڭ كېلىدىغان ئىككى ئۆززۈملۈكنى تەييارلاپ بېرىپ، ناندىن قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن".

سوراقنى بىلدۈرىدىغان يۈكلىمە mu: k̡l-$ïr$mu sən [UW110(9-19)/7] "قالامسەن".

9. تۆۋەندىكىدەك تاۋۇشنىڭ تۆۋەنلىشىشى ياكى تاۋۇش ئۆزگىرىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ (تاۋۇشنىڭ بۇ خىل تۆۋەنلىشىش ياكى ئۆزگىرىش ھادىسىلىرىنى «تۈركي تىللار دىۋانى» قاتارلىق باشقا ئەسەرلەرنىڭ تىلىغا سېلىشتۇرغاندا تېخىمۇ ئېنىق كۆرىۋالغىلى بولىدۇ. شۇڭا، مۇناسىۋەتلىك بەزى قەدىمكى ئەسەرلەردىمۇ بەزى مىساللارنى كۆرسىتىپ ئۆتىمىز).

سوزۇق تاۋۇشنىڭ تۆۋەنلىشىشى

لەۋلەشمىگەن تىل كەينى سوزۇق تاۋۇش /a/ ۋە لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ بىلەن /i/نىڭ تۆۋەنلىشىشى: yan-a# (TTD)، yan$ïp [UW110(9-19)/17, AYC619/9] "يېنىپ"، yinə (Gabain)، yənə [UW9(1-9)/22] "يەنە"، yinə (خاس ئىسىم)، "يەنە" yne [UW41(3-9)/16, [UW91(8-5)/5] 69(4-22)/4] "يەنە".

لەۋلەشمىگەن تىل كەينى سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن /i/نىڭ

نۆۋەتلىشىشى: at+lağ [UW84(6-2)/2. MSI101/14] "ئاتلىق،
نىسىملىك". at+lïğ [UW28(1-28)/11. AYC2/8. 3/14]
"ئاتلىق، نىسىملىك".

adan (MSI100/8. 218/21) "باشقا"، adïn
[UW2(1-2)/14] "باشقا"، a[d| t]ïn [UW2(1-2)/2] "باشقا".
arağ (MSI209/9) "پاكىز"، arïğ [UW63(4-16)/8,
AYC20/23] "ئېرىغ، پاكىز"، arïğ+sïz (AYC45/8) "پاكىز
ئەمەس".

tarağ+lağ (MSI105/25-26) "ئېتىزلىق"، tarï-Ssarlar
(AYC168/3) "تېرىسا"، tarï-+ğ، tarïğ [UW31(2-2)/10,
35(3-3)/3. 78(4-31)/3. MSI97/20. 105/27. 152/28.
AYC337/10, 45/2] "تېرىق، دانلىق زىرائەت".

sat-$ [UW18(1-18)/13] "سات-"، sat-$ïp
[UW85(7-1)/7. AYC526/10] "سېتىپ"، sat-$ğalï
(MSI96/11] "ساتقىلى"، sat-ağ "سېتىق، سودا"، sa[t|d]ağ#ï
[UW108(9-17)/4]، satïğ#ï [UW21(1-21)/21] "باھاسى".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ بىلەن /i/نىڭ
نۆۋەتلىشىشى: əl+ig [UW19(1-19)/16. ḲBB17, C60. 43]
"قول، ئالىقان"، əlig#tə [UW91(8-5)/17]، ilig#də
[UW9(1-9)/9]، ilig#tə [UW16(1-16)/2, 27(11-27)/4/8]
"قولدا"، ilig#in (MSI96/17] "قول بىلەن"، ilg#im
[UW80(5-1)/17] "قولۇم".

əl "دۆلەت، رايون" (MSI114/27, AYC3/20,90/8) il.
[UW122(9-31)/20] əl+qi "ئەلچى" (خاس ئىسىم)، il+qi
(MSI114/25, AYC494/5) "ئەلچى"، il+qi#kə

il+qi#ning "تـــەلچـــنگـە"، [UW9(1-9)/5. 39(3-7)/2]
"تەلچننڭ". [UW39(3-7)/9]
ti-$p [UW9(1-9)/18. "دە-"، tə- (Orkun)
MSI134/9/17. AYC2/21, 5/13/19/20, ĶBA21, A23]
ti-Ssər [UW32(2-3)/8, MSI105/5, AYC9/14, "دەپ"،
"دېسە". 10/19]
kəq-$di "كەچ-، ئۆتـ-، كېچىك-"، kəq-$ər (ĶB231, 361)
kəq-$mək (AYC311/19) "كېـچـــكـتى"، (AYC620/13)
"كـەچـمـەك، ئـۆتـمـەك"، kiq-$sər [UW83(6-1)/18] "كـەچـسـە،
ئۆتسە".
kəng+ix-Sip ، kəng+(ə)x-əx-Sü (AYC631/18)
king+əx-$ip [UW86(7-2)/4] ،[UW85(7-1)/12]
"كېڭشىپ".
nə#singə [UW91(8-5)/30] "نە"، nə (AYC9/9, 11/10)
"نېمشقا"، nə+qə [UW39(3-7)/5, AYC5/9, 9/2] "نەچچە"،
"نەچچە، قانچە". niqə [UW40(3-8)/6, 43(3-11)/8]
"يـە-" yə- yi-$gü [UW22(1--22)/3] "يـېـگـۈ، ئـــوزۇق"،
"يـەپ"، yi-$p [UW82(5-3)/6, 89(8-3)/34, AYC618/12]
yi-Ssünlər (AYC591/18/21) ، yi-Szün [UW119(9-28)/9]
"يېسۇن"، yi-$di (AYC639/15) "يېدى".
yir [UW1(1-1)/15/20, "يـەر، ئـــورۇن"، yər (Orkun)
"يەر، ئورۇن". 89(8-3)/6/7/8/9, AYC3/5/19, 68/8]
لەۋلەشــمــگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/ بىلەن /ə/نىڭ
ئۆۋەتلىشىشى: iki [UW1(1-1)/4, ĶBC5, 1, 50] "ئىككى"،
"ئـــكـكـــىلـەن"، ikigü [UW18(1-18)/17, ĶB331, 818]

ikigü#nüng [UW6(1-6)/11] "تىككىبىلەننىڭ"، ikigü#ning
[UW80(5-1)/18] "تىككىبىلەننىڭ"، ikigü#tə (MSI106/20)
"تىككىبىلەندە"، ikəgü#nüng [UW7(1-7)/11, AYC21/19,
254/9]، ikəgü#ning [UW8(1-8)/16, AYC632/5]
"تىككىبىلەننىڭ"، ikəgü#kə [UW6(1-6)/2] "تىككىبىلەنگە"،
əkəgü#nüng [UW49(4-1)/7] "تىككىبىلەننىڭ".
igə+lə-Sp [UW83(6-1)/19] "تىگىلەپ"، igi+lə-$p
[UW85(7-1)/10] "تىگىلەپ"، iyə#si (AYC90/15, 378/20)
"تىگىسى"، iyə#sin (AYC508/14) "تىگىسىنى"، əyə#si
(AYC548/11) "تىگىسى".

لەۋلەشكەن تىل كەينى سوزۇق تاۋۇش /u/ ۋە لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/نىڭ نوۋەتلىشىشى: bu+kün "بۇ+كۈن"، bukün [UW3(1-3)/5] "بۇگۈن"، bukün#tə [UW3(1-3)/9, 20(1-20)/8] "بۇگۈن"، bükün#tə [UW7(1-7)/8] "بۇگۈن"، bükünki [UW81(5-2)/9]، bügünki (MSI120/25) "بۇگۈنكى".

قوشۇمچىلاردىكى سوزۇق تاۋۇشنىڭ نوۋەتلىشىشى

لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشنىڭ نوۋەتلىشىشى: بۇ خىل ئەھۋالدا لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش ئۆزىنىڭ ئالدى ياكى ئارقىسىدا كەلگەن لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇش ياكى لەۋ ئۈززۈك تاۋۇشلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، يەنى ئاسسىمىلياتسىيە قىلىنىپ، لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلارغا ئايلىنىدۇ.

سۆز تۈرلىگۈچى قوشۇمچىلاردىكى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ نوۋەتلىشىشى تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرىدىكى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ

نۆۋەتلىشىشى: تەۋەلىك بىرىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى
#ïm/#im بىلەن #um/#üm نىڭ نۆۋەتلىشىشى: əw#imtəki
[UW85(7-1)/12]، əw#ümtəki [UW82(5-3)/14]
"تۆبۆمدىكى"، bər-$ginqə [UW73(4-26)/11]، bir-$ginqə
[UW45(3-13)/14, 49(4-2)/4] "بەرگۈچە"، bir-$gü
[UW9(1-9)/7, 38(3-6)/6] "بەرگۈ، بېرىش"، bir-$güm
[UW2(1-2)/2] "بەرگۈم"، bir-+güqi [UW117(929)/9]
"بەرگۈچى".

قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #gəri
بىلەن #gərü نىڭ نۆۋەتلىشىشى: iq#gəri [UW11(1-11)/18]،
iq#gərü [UW87(8-1)/14/15, 86(7-2)/14] "ئىچكىرى".

پېئىلنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى ئىككىنچى شەخس بىرلىك
قوشۇمچىسى $ğïl/$ķïl/$gil/$kil بىلەن $ğul/$ķul/$gül/
Sküل نىڭ نۆۋەتلىشىشى (بۇ قوشۇمچە ئەسلىدە كۆپرەك لەۋلەشمىگەن
شەكىلدە قوللىنىلاتتى، ئەمما، بۇ تېكىستتە لەۋلەشكەن شەكىلدىمۇ
كەلگەن): bər-$gil، bir-$gül [UW99(9-8)/2] "بەرگىن".

پېئىلنىڭ دائىملىق ھەرىكەتنى بىلدۈرىدىغان قوشۇمچىسى $ïr/$ir
بىلەن $ur/$ür نىڭ نۆۋەتلىشىشى: bil-$ir [UW82(7=1)/9,
AYC8/21, 348/1] "بىلىدۇ"، bil-Sirmən [UW27(1-27)/
20]، bil-Sürmən [UW23(1-23)/16] "بىلىمەن، مەن مەسئۇل"!
bil-$irbiz [UW39(3-7)/8]، bil-$ürbiz [UW21(1-21)/19]
"بىز بىلىمىز، بىز مەسئۇل بولىمىز"، bil-$ürlər (AYC204/6)
"بىلىدۇ".

پېئىلنىڭ چىتىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسى $ïp/$ip بىلەن
$up/$üp نىڭ نۆۋەتلىشىشى: kəl-$ip (MSI99/19, AYC5/5)

"كېلىسىپ"، kəl-Sir (AYC482/6, 555/2)، kəl-$ür (AYC558/4) "كېلىدۇ"، kəl-ür-ip [UW105(9-14)/6]، kəl-ür-$üp [UW19(1-19)/13, 117(9-26)/9/11, MSI101/14, AYC363/21, 474/5] "كەلتۈرۈپ". بۇ مىساللاردىكى ئەھۋال سەل مۇرەككەپ، يەنى ئالدى بىلەن چېتىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلىشىپ، ئاندىن مەجبۇرىي دەرىجە قوشۇمچىسىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلەشكەنمۇ؛ ياكى ئالدى بىلەن مەجبۇرىي دەرىجە قوشۇمچىسى تەركىبىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلىشىپ، ئاندىن چېتىلما رەۋىشداش تەركىبىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلەشكەنمۇ دېگەن مەسىلە تېخىچە ئېنىقلانغىنى يوق. شۇنداق بولسىمۇ مەسىلىنى سېلىشتۇرۇشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن بۇ يەردە كۆرسىتىپ ئۆتتۇق.

سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلاردىكى سوزۇق تاۋۇشنىڭ نۆۋەتلىشىشى: yaz+ïķ? [UW123(9-32)/2]، yazuķ (MSI137/10) "گۇناھ"، ya[z|s]uķ#ķa [UW82(5-3)/30, 86(8-6)/33] "گۇناھقا"، yazuķ+luğ (MSI97/4) "گۇناھكار".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/ ۋە لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/ نىڭ نۆۋەتلىشىشى: *əksi-k "كەم، كەمتۈك"، əksü-$məz (AYC517/1) "كەمەيمەس، ئازايماس"، əksük [UW83(6-1)/19, AYC116/7, 276/18] "كەم"، əksük (ĶB3743, ĶR166r9 3, 210r3 4, 213v2 4) "كەم، كەمتۈك"، əksük+süz (MSI109/25)، əksük+süz [UW2(1-2)/8, AYC94/2] "تولۇق، كەم ئەمەس". təmir (Gabain) "تۆمۈر"، təmir [UW12(1-12)/23, 93(9-2)/2, MSI104/13]، təmür [UW9(1-9)/15] "تۆمۈر"

(خاس ئىسىم).

لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش /ï/ بىلەن لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇش /u/نىڭ ئىۆۋەتلىشىشى: *tanï-k̦ "گۇۋاھچى"، tanuk̦ [UW1(1-1)/16, 2(1-2)/22, AYC448/21, K̦B15, 691] "گۇۋاھچى"، tanuk̦+la-Sdïm (AYC369/8) "گۇۋاھچى بولدۇم".

لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشنىڭ لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلار بىلەن ئىۆۋەتلىشىشى

قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى ئەسەرلەرنىڭ تىلىدا بەزى بىر بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ تەركىبىدىكى سوزۇق تاۋۇش ۋە كۆپ بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ باش بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش ئەسلىدە لەۋلەشكەن شەكىلدە بولسىمۇ، كېيىنكى دەۋرگە ئائىت ئەسەرلەردە، مەسىلەن، «تۈركىي تىلار دىۋانى»، «قۇتادغۇ بىلىك» قاتارلىق ئەسەرلەرنىڭ تىلىدا، شۇ بىر بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ ئاخىرىغا ئۇلانغان قوشۇمچىدىكى سوزۇق تاۋۇش ۋە شۇ كۆپ بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ باش بوغۇمىدىكى لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشتىن كېيىن كەلگەن سوزۇق تاۋۇش لەۋلەشمىگەن ھالدا كۆرۈلىدۇ، بۇنداق ئەھۋال ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدىمۇ ئۇچرايدۇ. بۇلارنىڭ بەزىلىرى قانۇنىيەتلىك بولسىمۇ، بەزىلىرى كونكرېت تېكىستلاردا ۋاقىتلىق ھالەتتە كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن،

/u/ ۋە /ü/ بىلەن /i/ ۋە /ï/نىڭ ئىۆۋەتلىشىشى:

سۆز ئىۆزىكىدىكى تاۋۇشنىڭ ئىۆۋەتلىشىشى: k̦uru-$p (AYC624/10) "(ئىبغىز) قۇرۇپ"، k̦uru-ğ [UW88(8-2)/9, 124(9-33)/5, MSI173/19, AYC26/24, 90/13] "قۇرۇق"، k̦urï-$mix (AYC616/20) "قۇرۇپ"، k̦urï-$p (MSI96/12) "قۇرىغان".

kümüx [UW5(1-5)/2, MSI124/2. AYC70/6, 81/5]

"كۈمۈش"، kümüx#ün (MSI126/15) "كۈمۈشنىڭ، پۇلنىڭ"، [UW57(4-10)/4] kümix "كۈمۈش".

سۆز تۈرلىگۈچى قوشۇمچىلاردىكى تاۋۇشنىڭ ئۆزگىرىشى:

ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى nung/#nüng# بىلەن nïng/#ning#نىڭ ئۆزگىرىشى. بۇ خىل ئەھۋالدا، ئەسلىدىكى سۆز ئۆزىكىنىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلەشكەن، شۇنداق بولغاچقا لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلۇق قوشۇمچىلار قوشۇلۇشى كېرەك ئىدى، ئەمەلىيەتتە لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلۇق قوشۇمچىلار قوشۇلغان. شۇڭا، بۇلارنى بىر خىل ئۆزگىرىش دەپ ھېسابلاپ، بۇ يەردە كۆرسىتىپ ئۆتۈشنى زۆرۈر تاپتۇق. مەسىلەن، borluķ#nung [UW5(1-5)/7] "ئۈزۈملۈكنىڭ"، borluķ#nïng [UW10(1-10)/5] "ئۈزۈملۈكنىڭ".

toyïnqoğ#nïng ، toyïnqoğ#nung [UW93(9-2)/3/8] [UW8(1-8)/9] "تويىنچۇقنىڭ".

kowqü#ning ، kowqü#nüng [UW21(1-21)/16] [UW21(1-21)/23] "كوۋچۇنىڭ".

küng#ning ، küng#nüng [UW93(9-2)/14] [UW25(1-25)/7/16] "دېدەكنىڭ".

،ikigü#nüng [UW6(1-6)/11, AYCn254/9]
،ikəgü#nüng [UW7(1-7)/11, AYC21/19, 254/9]
ikigü#ning ، əkəgü#nüng [UW50(4-3)-7]
ikəgü#ning [UW8(1-8)/16, ،[UW80(5-1)/18]
AYC632/5] "ئىككىلەننىڭ".

چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى dun/#tun/#dün/#tün# بىلەن dïn/#tïn/#din/#tin#نىڭ ئۆزگىرىشى: kün#dün

kün#tün ،kün#din [UW6(1-6)/19] ،[UW5(1-5)/9]
kün#tin [UW4(1-4)/10, AYC3/15, ،[UW3(1-3)17]
357/9] "جەنۇب".

چۈشۈم كېلىش ياكى ۋاستە كېلىش قوشۇمچىسى (#n)+(#u/#ü)
بىلەن #ïn/#in نىڭ ئۆزگىرىشى: (AYC104/10, 164/8) küq
"كۈچ"، [UW8(1-8)/18] küq#ün "كۈچ بىلەن، كۈچ ئارقىلىق"،
[UW1(1-1)/14, 2(1-2)/16] küq#in "كۈچىنى"، küq#intə
(MSI9713, AYC6/16, 11/21) "كۈچىدە".

چېتىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسى $up/$üp بىلەن $ïp/Sip نىڭ
ئۆزگىرىشى: [UW19(1-19)/13, kəlür-$üp
117(9-26)/9/11, AYC363/21, 474/5] ، kəlür-$ip
[UW105(9-14)/6] "كەلتۈرۈپ".

ئۆزۈك تاۋۇشنىڭ ئاسسىمىلاتسىيىسى

جاراڭلىق ئۆزۈك تاۋۇشنىڭ ئاسسىمىلاتسىيىسى. جاراڭلىق ئۆزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرنىڭ ئاخىرىغا جاراڭلىق ئۆزۈك تاۋۇش بىلەن باشلانغان قوشۇمچىلار ئۇلىنىدۇ. بۇ جاراڭلىق ئۆزۈك تاۋۇشلارنىڭ ماسلاشقانلىقى، يەنى ئاسسىمىلاتسىيە قىلغانلىقىدىن بولىدۇ. مەسىلەن، [UW80(5-1)/6] bar-$zun "بارسۇن"، tağ+dïn [UW4(1-4)/12] "تاغدىن"، (MSI179/22, təg-$gəy AYC618/, 638/6) "تەگكەي"، [UW11(1-11)/3] təg-$gən "تەگكەن". [UW85(7-1)/2] təg-$zün "تەگسۇن".

جاراڭسىز ئۆزۈك تاۋۇشنىڭ ئاسسىمىلاتسىيىسى. جاراڭسىز ئۆزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرنىڭ ئاخىرىغا جاراڭسىز ئۆزۈك تاۋۇش بىلەن باشلانغان قوشۇمچىلار ئۇلىنىدۇ. بۇ جاراڭسىز ئۆزۈك تاۋۇشلارنىڭ

ماسلاشقانلىقى، يەنى ئاسسىملياتسىيە قىلغانلىقىدىن بولىدۇ. مەسىلەن، təg-Smix#tə "باچاقىقا". baqak#ka [UW29(1-29)/23] "تەگكەندە". [UW82(5-3)/20]
borluk#ka ."بايلىقىقا"، bark#ka [UW12(1-12)/13]
borluk#ta ."تۈزۈملۈككە"، [UW12(1-12)/12]
"تۈزۈملۈكتە". [UW11(1-11)/4]

تاۋۇشلارنىڭ دىسسىملياتسىيىسى

جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆز ئۈزەكلىرىگە جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن باشلانغان قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى، ياكى جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆز ئۈزەكلىرىگە جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن باشلانغان قوشۇمچىلارنىڭ ئۇلىنىش ھادىسى ئادەتتە تاۋۇشلارنىڭ دىسسىملياتسىيەسىدىن (تاۋۇشلارنىڭ ياتلىشىش ھادىسىدىن) بولىدۇ دەپ قارىلىدۇ. مەسىلەن، tağ#ka [UW85(7-1)/13, 86(7-2)/9, MSI122/20, AYC33/9, 481/23] "تاغقا".
tut-$dï ."تۇتتۇم"، tut-$du$m [UW33(3-1)/4] "تۇتتۇم"، tut-Szun [UW3(1-3)/10] (AYC94/3) "تۇتسۇن".
بۇقىرىدىكىگە ئوخشاش ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ ئاسسىملياتسىيىسى ۋە دىسسىملياتسىيىسى سەۋەبىدىن تۆۋەندىكىدەك تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرى ھاسىل بولىدۇ.

ئۈزۈك تاۋۇشنىڭ تۆۋەتلىشىشى

1). قوش لەۋ، نەپەسسىز جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش /b/نىڭ قوش لەۋ يېرىم سۈزۈق تاۋۇش /w/ (ياكى /v/) بىلەن تۆۋەتلىشىشى: əb

(Orkun) "تۆي"، [UW22(1-22)/2] əb+qi "تانله تايلى،
تۆزىگە قارىغۇچى"، (DLT) əw ، əw
[UW18(1-18)/5/6/7/13/21, AYC6/4, 28/24] "تۆي، تانله"،
[UW96(9-5)/2, AYC121/16, 141/16] əw#də "تۆزىدە"،
(AYC362/9) əw#din "تۆزىدىن"، (MSI122/21) əw#ig
"تۆزىنى، تانلنى"، [UW18(1-18)/2, AYC525/14] əw#ning
"تۆزىنىڭ"، (AYC605/4) əw#ingə "تۆزىگە، تانلىسىگە"،
(MSI14/3, AYC403/27) əw#intə "تۆزىدە"، əw#təki
[UW86(7-2)/12] "تۆزىدىكى".

tabar (Orkun)، tawar [UW53(4-6)/4, MSI99/1,
AYC136/15, 161/18] "تاۋار، مال، دۇنيا"، tawar#ïğ
[UW88(8-2)/2, AYC135/20/22] "تاۋارنى، مالنى، دۇنيانى"،
(ĶB485, 1112) tavar "تاۋار، مال، دۇنيا".

tabğaq (Orkun)، "تابغاچ"، tawğaq [UW87(8-1)/19,
AYC3/12/13, 4/2/3] "تاۋغاچ" (خاس نىسىم)، tavğaq
(ĶBA25, B60) "تاۋغاچ" (قەبىلە نىسمى).

tabïxğan (Orkun)، tawïxğan [UW6(1-6)/1,
33(3-1)/1. 35(3-3)/1, 111(9-20)/1, AYC30/7, 34/18]
"تۇنشقان".

sab (Orkun)، "سۆز"، saw [UW19(1-19)/13,
MSI113/23, AYC4/18, 7/14] "سۆز، saw#ağ (MSI168/2)
"سۆزنى"، (ĶBC9, 1356) sav "سۆز"، savqï (ĶB34, 388,
(ĶR129r18) "تەلچى"، [UW51(4-4)/5] saw#ïm "سۆزۈم"،
[UW3(1-3)/24] saw#la "سۆزدە".

yalabaq (Orkun, Gabain V.)، yalawaq (DLT,

yalawaq [UW10(1-10)/13، 11(1-11)/16، ،Gabain.V)
28(1-28)/19] "تەلچى".
2). /b/ بىلەن /m/نىڭ ئۆزگىرىشى: bu [Gabain.V،
"بۇنچە". mu#nqa [UW89(8-3)/27] ،UW1(1-1)/5/10/14]
3). /t/ بىلەن /q/نىڭ ئۆزگىرىشى: iki [UW1(1-1)/4.
ikinti [UW27(1-27)/1، "ئىككى"، AYC21/17, ḲB50]
ikindi ،"ئىككىنچى"MSI100/4, 105/24, AYC36/9, 38/13]
ikintisikə ،"ئىككىنچى" [UW61(4-14)/1, ḲB5851]
ikinḍiay ،"ئىككىنچىسىگە" (MSI99/25-26, AYC36/9)
#ti "ئىككىنچى ئاي". بۇ سۆزدىكى [UW68(4-21)/1]
قوشۇمچىسى ئۈچتىن يۇقىرى سانلاردا q(i)#غا ئۆزگىرىشىدۇ. مەسىلەن،
tərt#ünq "ئۈچىنچى"، üq#ünq [UW5(15)/1, 26(126)/1]
yiti#inq ،"ئۆتتىنچى" [UW8(1-8)/1, 21(1-21)/1]
"بەتتىنچى". [UW96(9-5)/1]
4). /t/ بىلەن /d/نىڭ ئۆزگىرىشى: at [UW11(1-11)/20.
(مىنىدىغان "ئات" a[t|d] [UW27(1-27)/23] ،12(1-12)/12]
ئات).
"ئاتىمىزنىڭ"، ata#mïznïng [UW91(8-5)/12/25]
aḍa#sï ،"ئاتامنىڭ"، a[t|d]a#mnïng [UW11(1-11)/3]
"ئاتىسى". [UW26(1-26)/6]
aḍay ،"ئاتاينىڭ"، atay#nïng [UW118(9-27)/2]
aḍay#nïng ،(خاس ئىسىم)، "ئاتاي" [UW24(1-24)/1]
"ئاداي" (خاس ئىسىم). [UW101(9-10)/4]
a[t|d]ïz [UW123(9-32)/3/8/10] ،atïz [UW3(1-3)/20]
"ئېتىز".

a[t|d]+lïğ ،"تـــــاتـلــــق" al+lïğ [UW28(1-28)/11]
[UW23(1-23)/3] "تاتلق".
ar[t|d]uķ [UW41(3-9)/17] ،artuķ (AYC3/20]
"تارتۇق".
al[t|d]ï#ķa ،"تـــالـتـــــگـه" altï#ķa [UW11(1-11)/1]
[UW115(9-24)/1] "تالتىگه".
،"تـــاســتـــــن" altïn [UW18(1-18)/4, AYC133/16]
"تاستىن". al[t|d]ïn [UW116(9-25)/5]
،"تـــالـتــــنـچـى" altïnq [UW4(1-4)/1, AYC34/17]
"تالتىنچى". al[t|d]ïnq [UW40(3-8)/1]
،"ســــوراپ" ayït-Šïp [UW1(1-1)/18, AYC13/20]
"تىيىنىپ، سوراپ". ayï[t|d]-Šïp [UW3(1-3)/23]
،"تـــــۆيـدىــكــلــه‌ر" əw#təkilər [UW58(4-11)/4]
"تۆيدىكله‌ر". əw#[t|d]əkilər [UW59(4-12)/11]
biti-Stim ،"يـــازدىـــم" biti-$dim [UW1(1-1)/19]
"تـۆ" biti-$dilər (AYC17/15) ،"بازدىم" [UW38(3-6)/13]
bi[t|d]i-$dim ،"يازغـــن" biti-$gil [UW9(1-9)/24] ،"بازدى"
bi[t|d]i-Stim ،"يـــــــازدىــــــم" [UW26(1-26)/23]
bi[t|d]i-$gil ،"يـــــــازدىـــــــم" [UW23(1-23)/19]
bitig [UW1(1-1)/5, ،"يـازغـــــن" [UW122(9-31)/19]
bitig#kə ،"تــل خـــــه‌ت" 47(3-15)/8, AYC6/9/10]
bi[t|d]ig [UW1(1-1)/20] ،"تىل خه‌تكه" [UW16(1-16)/17]
"تىل" bi[t|d]ig#kə [UW29(1-29)/20] ،"تىل خه‌ت، هۆججه‌ت"
،bitig#in [UW98(9-7)/7/9] ،"خــه‌تـكـه، هۆجـجـه‌تـكـه"
"تىل خه‌تنى، هۆججه‌تنى". bi[t|d]ig#in [UW115(9-24)/6]

qahxaput [UW1(1-1)/1] "ئـــاي -12"، qahxapu[t|d]
[UW28(1-28)/1, 114(9-23)/1] "ناي -12".
künqit [UW73(4-26)/5/8/10] "كــۈنجــۈت"، künqi[t|d]
[UW71(4-24)/3/4/5] "كۈنجۈت".

5). /q/ بىلەن /x/نىڭ ئۆزۈەتلىشىشى: (AYC210/25) iqdin،
[UW56(4-9)/5, 108(9-17)/11] ixtin "ئىچىدىن".

6). /d/ ۋە /t/نىڭ ئۆزۈەتلىشىشى: [UW84(6-2)/7, adaḳ
MSI101/1, AYC313/1] "ئـــاياغ، پــۇت"، adaḳï ağarla-ğ
(MSI96/10) "ئــايــىغــى ئــېغــىــر، ئــېغــىــرقــات"، a[d| t]aḳ
[UW7(1-7)/21] "ئاياغ".

(ḲR317, 524) adax، [UW100(9-9)/3] a[d| t]ax
"ئاداش، ئاغىنە".

(MSI100/8) adan، [UW2(1-2)/14, AYC9/1] adïn،
[UW2(1-2)/2] a[d| t]ïn "باشقا".

(AYC98/3) adar-$ar ərdi "ئـايرىـبىـتـتـى"، adar-t$layu
(MSI99/2) "ئـــايـرىـپ، پـەرقـلـەنـدۈرۈپ"، adïr-$a san(a)sar
(MSI142/17) "ئـــايـرىـــــــا"، [UW2(1-2)/10] adïr-Sar
"ئايرىدۇ"، [UW1(1-1)/9] a[d| t]ïr-Sar "ئايرىدۇ".

(AYC552/16) ədlə-$məsər "ياخشىلانمىسا، ئۆزگەرمىسە"،
[UW11(1-11)/9] ə[d| t]lə-$p "ياخشىلىنىپ".

[UW85(7-1)/17] baldïz، [UW86(7-2)/17, bal[d| t]ïz
AYCn554/16] "ئىنگىچە - سىڭىل".

[UW4(1-4)/12, AYC8/1, 12/12/13] tağ#dïn، tağ#tïn
[UW3(1-3)/18] "شىمال تەرەپتىن".

[UW119(9-28)/4] ḳïra#daḳï، ḳïra#taḳï

[UW89(8-3)/19] "دالادىكى، يايلاقتىكى".
kidin [UW4(1-4)/1, 5(1-5)/10]، ki[dlt]in
[UW1(1-1)/8, 2(1-2)/3/11] "ئارقا تەرەپ، غەربىي تەرەپ".
θgən#dəki [UW6(1-6)/3]، θgən#təki [UW9(1-9)/8]
"ئۆستەڭ بويىدىكى".
θng+dün [UW5(1-5)/8]، θng+tün [UW2(1-2)/9]
"ئالدى تەرەپ، شەرق تەرەپ"، θng+dün#ində [UW9(1-9)/2]،
θng+dün#intə [UW111(9-20)/6] "ئالدى تەرەپتە، شەرق
تەرەپتە".

7). /z/ بىلەن /s/نىڭ نۆۋەتلىششى
سۆز ئۆزىكىدە: biz [UW6(1-6)/2/8/11/23] "بىز"،
biz#ning [UW9(1-9)/5, 16(1-16)/3]، bi[zls]#ing
[UW32(2-3)/5, 35(3-3)/6] "بىزنىڭ"، bi[zls]#ning
[UW57(4-10)/12] "بىزنىڭ".
sθz#ləri [UW10(1-10)/15]، sθ[zls]#ləri
[UW32(2-3)/8] "سۆزلىرى"، θz [UW5(1-5)/2, MSI108/30,
AYC8/9/12, 9/10/17]، θ[zls] [UW80(5-1)/17] "ئۆز"،
θz#üm [UW11(1-11)/27, AYC9/11, 10/12]، θ[zls]#üm
[UW10(1-10)/17] "ئۆزۈم".

پېئىلنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس
قوشۇمچىسى $zun بىلەن $sunنىڭ نۆۋەتلىششى: bar-$zun
[UW80(5-1)/6]، bar-$[zls]un [UW82(5-3)/23] "بارسۇن".
bol-$zun [UW1(1-1)/11, 2(1-2)/3, MSI134/1]،
bol-$[zls]un [UW14(1-14)/13] "بولسۇن".
qamla-$mazun [UW8(1-8)/17] "دە – تالاش قىلمىسۇن"،

تــــالاش - "دە" qamla-$ma[z|s]unlar [UW9(1-9)/17]
قىلمسۇن".

ķïl-$masun ، ķïl-$mazun [UW6(1-6)/13]
ķïl-$masunlar [UW5(1-5)/15, ،(AYC488/5)
ķïl-Sma[z|s]un ،"قــىلــمــســۇن" 10(1-10)/13, AYC511/6]
"قىلمسۇن". [UW29(1-29)/15]

8). /s/ بــىــلــەن /z/نـىـڭ نـۆۋەتـلـىـشـىـشـى: bat-$sar
،ba[t|d]-$saSr [UW39(3-7)/5] ،(AYC197/19)
"پاتسا". ba[t|d]-$[s|z]a [UW40(3-8)/6]
bar[s|z] [UW10(1-10)/16] ،bars [UW10(1-10)/21]
"بولۋاس".
،bar-$sar [UW82(5-3)/22, MSI105/1, AYC601/21]
"بارسا". bar-$[s|z]a [UW117(9-26)/7]
bol-$[s|z]a ،bol-Ssa [UW72(4-25)/10]
bol-$samən [UW58(4-11)/ ،"بولسا" [UW27(1-27)/17]
bol-$[s|z]amən [UW62(4-15)/8, 71(4-24)/6] ،4]
"بولسام".
،ķunpusïn [UW2(1-2)/5] ،ķuanpusïn [UW4(1-4)/4]
"قانپۇ". ķunpu[s|z]ïn [UW3(1-3)/4]

9). /ķ/ بىلەن /h/نىڭ نۆۋەتلىشىشى: baķxï(?) ، bağxï#lar
bahxï [UW9(1-9)/15, AYC30/4] ،(MSI113/11/18/20)
"باخشى".
burhan ،(بــۇرخــان)" burķan (AYC3/5, 11/3, 16/20)
"بۇرخان". [UW100(9-9)/5, MSI96/15, 115/20, 152/28]

10). /n/ بــىــلــەن /m/نـىـڭ نـۆۋەتـلـىـشـىـشـى: yan-$ïp

،yana (DLT) ،"يېنىپ" (110(9-19)/17/19, AYC619/9)
yəmə ،y(ə)mə (MSI96/19) ،yana (MSI108/29)
ymə [UW1(1-1)/6, ،(Orkun, AYC219/17, DLT)
،yimə [UW10(1-10)/6] ،MSI96/9, AYC2/6, 3/2, 4/3]
ynə ،yənə [UW9(1-9)/22, AYC2/6, 7/4, 9/1/7]
[UW41(3-9)/16] "يەنە".

11). /n/+/g/ بىلەن /ng/نىڭ ئۆزۈەتلىشىشى: (Gabain sən
V.) "سەن"، +gə، [UW43(3-11)] s(ə)ngə، səngə
[UW63(4-16)/13] "ساڭا".

12). /n/+/ğ/ بىلەن /ng/، /ķ/ نىڭ ئۆزۈەتلىشىشى:
(borluķïnğa)، [UW91(8-5)/27] borluķ#ïnga،
[UW115(9-24)4/4] borluķ#ïnķa "ئۈزۈملۈكىگە".

13). /y/ بىلەن /z/نىڭ ئۆزۈەتلىشىشى: (Orkun, yay
AYC589/10, 591/18) "يـاز"، biri ķïx, biri yay
(ĶR186v16) "بىرى قىش، بىرى ياز"، [DLT, yaz
UW89(8-3)/21, 108(9-17)/7] "ياز"، (AYC589/9, yaz+ķï
591/12/16) "يازنىڭ"، [UW38(3-6)/4] yaz+lïğ yaz
"يازنىڭ".

تاۋۇش ۋە بوغۇمنىڭ چۈشۈپ قېلىشى

سوزۇق تاۋۇش ياكى بوغۇمنىڭ چۈشۈپ قېلىشى. ئادەتتە تۈركىي تىللىرىدا ھەر بىر سوزۇق تاۋۇش بىر بوغۇمغا ۋەكىللىك قىلغاچقا، بىر سوزۇق تاۋۇش چۈشۈپ قالسا، بىر بوغۇم چۈشۈپ قالغان بولىدۇ. ئاساسەن تۆۋەندىكى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ چۈشۈپ قېلىش ھادىسىلىرى كۆرۈلىدۇ:

سوزۇق تاۋۇش /a/ نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: al-$ayïn [UW3(1-3)/15, AYC157/3]، al-$yïn [UW23(1-23)/12] "ئالاي".

aram ay [UW2(1-2)/1]، arm ay [UW100(9-9)/1] "ھەرەم ئاي، بىرىنچى ئاي".

سوزۇق تاۋۇش /ï/ نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: at+lağ [UW84(6-2)/2, MSI97/5]، at+lïğ [UW28(1-28)/11]، atlğ#qa [UW3(1-3)/3. 19(1-19)/6] "ئاتلىق" (تەلەپپۇزدا قانداق بولىدۇ، بىزگە نامەلۇم؛ ئەمما، +lağ دىگەن قوشۇمچىدىكى سوزۇق تاۋۇش يېزىقتا ئالدى بىلەن /ï/ غا ئاجىزلىشىپ، ئاندىن چۈشۈپ قالغان ياكى يېزىلمىغان).

ayït-ïx-$ïp [UW85(7-1)/11]، ayt-ïx-$ïp [UW81(5-2)/2] "ئېيتىشىپ، سۆزلىشىپ".

bağïr، bağr#ï [UW18(1-18)/11] "باغرى، جىگىرى".

سوزۇق تاۋۇش /i/ نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: əlig#im [UW89(8-3)/36]، ilg#im [UW80(5-1)/17] "قولۇم".

θdigə [UW16(1-16)/17]، θdgə#ning [UW16(1-16)/19] "ئۆدگەنىڭ" (خاس ئىسىم).

əl "قول"، əl+ig [UW19(1-19)/16] "قول"، əlig#tə [UW91(8-5)/17]، ilig#də [UW9(1-9)/9]، ilig#tə [UW16(1-16)/2, 27(1-27)/4/8] "قولىدا"، ilig#in (MSI96/17) "قول بىلەن"، ilg#im [UW80(5-1)/17] "قولۇم".

سوزۇق تاۋۇش /u/ نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: toğuru [UW1(1-1)/3] "توغرا"، toğru [UW8(1-8)/6] "توغرا، دۇرۇس".

otura [UW4(1-4)/6] "ئوتتۇرا"، otra [UW1(1-1)/4]
"ئوتتۇرا"، otra#sïnga [AYC8/4] "ئوتتۇرىسىغا".
oğur-ï، oğrï [UW83(6-1)/13, AYC494/5] "ئوغرى"،
oğrï#sï [UW27(1-27)/17] "ئوغرىسى".
oğul [UW80(5-1)/4, MSI96/12, 138/22, AYC280/1,
544/1] "ئوغۇللىرى"، oğul#larï [UW82(5-3)-25]
oğul#larḳa [UW85(7-1)/2] "ئوغۇللىرىغا"، oğul#ïnga
[UW92(9-1)/11] "ئوغلىغا"، oğul#um [UW4(1-4)/16,
81(5-2)/6, AYC441/8, 623/11] "ئوغلۇم"، oğl#um
(MSI128/28, UW1(1-1)/17] "ئوغلۇم"، oğl#umnï
[UW26(1-26)/6] "ئوغلۇمنى"، oğlï [UW21(1-21)/2]
oğul+an، oğlan [UW87(8-1)/12] "ئوغۇل"، oğlan#ïm
[UW94(9-3)/2, AYC352/22] "ئوغلىنىڭ"، oğlan#ïnïng
(MSI112/4, AYC151/11, 608/2) "ئوغلىنىڭ"، oğlan#lar
[UW82(5-3)/17, AYC113/15] "ئوغۇللار"، oğlan#larïmḳa
[UW85(7-1)/5] "ئوغۇللىرىمغا".

ئۈزۈك تاۋۇشنىڭ چۈشۈپ قېلىشى

ئۈزۈك تاۋۇش -r-نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: ba[t|d]-sar
[UW39(3-7)/5]، bad-$[s|z]a [UW40(3-8)/6,
41(3-9)/17] "پاتسا، چۈكسە".
ئۈزۈك تاۋۇش -x- نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: ağï-x-$sarbiz
[UW81(5-2)/14]، ağï-$sarbiz [UW3(1-3)/24] "تاغساق،
يېنۋالساق".
ئۈزۈك تاۋۇش -ğ-نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: tolğa-ḳ

(AYC101/21, 101/21) "تولنغاق، كېيەل"، tola-Sp
[UW82(5-3)/28] "تولغاپ"،
*tut-+ğu+ğ ، [UW83(6-1)/4/5/6] tutğuğ ، tutuğ
[UW83(6-1)/30, 84(6-2)/3/4/8/9] "توتتۇق، گۆرۈ".
oğul+an ، [UW87(8-1)/12, 94(9-3)/5] oğlan "ئوغۇل"،
[UW27(1-27)/6] olan#nï "ئوغۇلنى".
ئۈزۈك تاۋۇش -k̡- نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: ayağ#k̡a təgimlig
[UW21(1-21)/7]، [UW119(9-28)/8] ayağ#a təgimlig
"ھۆرمەتكە سازاۋەر".
ئۈزۈك تاۋۇش -k-نىڭ: əxkək [UW89(8-3)/10/25,
AYC300/1] "ئېشەك"، [UW43(3-11)/11] əxkəkqi
"ئېشەكچى" (خاس ئىسىم)، [UW45(3-13)/6/8/14] əxək#ni
"ئېشەكنى".
ئۈزۈك تاۋۇش -g-نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: kərgək
[UW1(1-1)/2, 3(1-3)/2, 6(1-6)/2, AYC3/1, 8/15]،
kərək [UW28(1-28)/3, 38(3-6)/6, 76(4-29)/2, K̡BB46,
B51, 185, 212] "كېرەك، لازىم".
ئۈزۈك تاۋۇش -n-نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: maharanq
[UW85(7-1)/17, AYC27/5]، maharaq [UW86(7-2)/17,
MSI155/12] "ماخاراج".

تاۋۇشنىڭ قاتلىنىشى ياكى تەكرارلىنىشى

مەيلى قانداق سەۋەبتىن بولسۇن، ئوخشاش بىر تاۋۇشنىڭ بىر سۆز قۇرۇلمىسى تەركىبىدە ئارقىمۇ ئارقىدىن كۆرۈلۈشى تاۋۇشنىڭ قاتلىنىشى دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، (MSI96/17, AYC3/18, 22/9) ïduk̡،

ïduḳ+ḳut#ḳa [UW85(7-1)/15, 92(9-1)/18] "ئىدىقۇت" (يەر نىسمى)، al-$dïmmïz [UW59(4-12)/5] "ئالدۇق"،

تاۋۇشنىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى

/g/ بىلەن /r/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: ygrmi#kə [UW7(1-7)/1] "يىگىرمىنچى (كۈنى)"، bir ygrminq ay [UW6(1-6)/1] "ئون بىرىنچى ئاي"، bix ygrmi [UW19(1-19)/1] "ئون بەش"، səkiz ygrmi#kə [UW8(1-8)/1] "ئون سەككىزىنچى (كۈنى)"، toḳuz yərgmi [UW50(4-3)/1] "ئون توققۇز".

/g/ بىلەن /x/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: təgxür-$üp (AYC34p/15)، təgxür-$üx$üp [UW30(2-1)/8]، təgür-$üx$üp [UW31(2-2)/4, 32(2-3)/3] "ئورۇن ئالماشتۇرماق".

/ğ/ بىلەن /r/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: toğuru [UW1(1-1)/3]، toğru [UW8(1-8)/6]، torğu [UW29(1-29)/5] "توغرا، ئادىل".

/p/ بىلەن /r/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: *oprak، orpaḳ [UW82(5-3)/15, 92(9-1)/7] "ئۇششاق، چۇششەك، ئۇششاق نەرسە".

/t/ بىلەن /r/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: otïra (AYC450/18) "ئوتتۇرا"، otïra#da (AYC444/15] "ئوتتۇرىدا"، otra [UW1(1-1)/4] "ئوتتۇرا"، otra#sïnga (AYC8/4) "ئوتتۇرىسىغا"، ortaḳ+ï [UW30(2-1)/7] "ئورتىقى"، ortuḳ

ortun (MSI97/26, 128/1, "ئورتاق"، [UW89(8-3)/27] "ئوتتۇرا". AYC608/3, 611/7)

/s/ بىلەن /k/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: üsk#intə ü[s|z]k#intə ، üks#intə [UW81(5-2)/17] ،[UW8(1-8)/6] ük[s|z]#intə ،[UW95(9-4)/5، 96(9-5)/4] "ئالدىدا". [UW91(8-5)/11]

تاۋۇشلارنىڭ نۆۋەتلىشىشى ھەققىدە خۇلاسە

تۈركىي تىللىرى ئائىلىسىدىكى تىللارنىڭ تاۋۇش سىستېمىسىدا تاۋۇشلارنىڭ ئۆز ئارا ئاسسىمىلياتسىيە قىلىش ھادىسى خېلى گەۋدىلىك كۆرۈلىدىغان بىر خىل ھادىسە. بىز قەدىمكى چىقىش كېلىش قوشۇمچىسىنى مىسال كۆرسىتىدىغان بولساق، ئادەتتە ئەڭ كۆپ بولغاندا 12 خىل ۋارىيانتى كۆرۈلىدۇ. بۇلار تەرەققىي قىلىپ ھازىرقى تۇغقان تىللار دەۋرىگە كەلگەندە خېلىلا قېلىپلاشقان ۋە بۇ قوشۇمچىلارنىڭ ۋارىيانتلىرىمۇ خېلىلا ئازايغان. بۇنىڭدىن بۇ خىل ئاسسىمىلياتسىيە قىلىش ھادىسىسىنىڭ قەدىمدە خېلىلا كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، بارغانسېرى ئازايغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بۇ خىل ئۆزگىرىشلەرنى تۆۋەندىكىچە خۇلاسە قىلىشقا بولىدۇ.

1 قوشۇمچىلارنىڭ تەركىبىدىكى تاۋۇش سۆز قۇرۇلمىسى تەركىبىدىكى تاۋۇشقا نىسبەتەن كۆپرەك ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن، #dan/#dən/#tan/#tən/#dïn/#din/#tïn/#tin/#dun/#dün/#tun/#tün. بۇ خىل قوشۇمچىلارنىڭ كۆپ ۋارىيانتلىق بولۇشىنىڭ سەۋەبى قوشۇمچىلارنىڭ تەركىبىدىكى تاۋۇشلارنىڭ سۆزنىڭ قۇرۇلمىسىدىكى تاۋۇشلارغا ماسلىشىش ئېھتىياجىدىن بولغان.

2. سۆزگە قوشۇمچە قوشۇلۇشى بىلەن سۆزنىڭ ئەسلى يىلتىزى

ياكى ئۆزىكىنىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدىكى ئۇرغۇ يېڭى قوشۇلغان قوشۇمچىدىكى سوزۇق تاۋۇشقا يۆتكىلىدۇ، بۇ ئۇرغۇنىڭ يۆتكىلىشى بىلەن نەسلى ئۇرغۇ ئورنىدىكى سوزۇق تاۋۇشنىڭ بەزى ئۆزگىرىشلىرىنى مەيدانغا چىقىرىدۇ. بۇ سەۋەبتىن تۈركىي تىللىرىدا ئۇرغۇ چۈشكەن سوزۇق تاۋۇش ئۇرغۇ چۈشمىگەن سوزۇق تاۋۇشقا نىسبەتەن كۆپىرەك ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن، at+lağ [UW84(6-2)/2, MSI97/5] "ئىسىملىك"، at+lïğ [UW28(1-28)/11] "ئىسىملىك"، atlğ#qa [UW9(1-9)/23] "ئىسىملىك (كىشى)گە"، al-$ayïn [UW3(1-3)/15, AYC157/3] "ئالاي"، al-$yïn [UW23(1-23)/12] "ئالاي".

3. سۆز قۇرۇلمىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا كەلگەن تاۋۇش سۆز قۇرۇلمىسىنىڭ باشقا بوغۇملىرىدا كەلگەن تاۋۇشقا نىسبەتەن كۆپىرەك ياكى ئىزگايراق ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن، iki [UW1(1-1)/4] "ئىككى"، iki#gü [UW18(1-18)/17, ḲB331, 818] "ئىككىلەن"، ikə#gününg [UW7(1-7)/11, AYC21/19, 254/9] "ئىككىلەنىڭ"، ikə#gükə [UW6(1-6)/2] "ئىككىلەنگە"، əkə#gününg [UW50(4-3)/7] "ئىككىلەنىڭ".

əxit- "ئىشت، ئاڭلا"، əxid-$tim (AYC618/23) "ئىشتتىم، ئاڭلىدىم"، əxid-tür-$üp (AYC514/2) "ئىشىتكۈزۈپ، ئاڭلاتقۇزۇپ"، əxit-$ip [UW93(9-2)/7] "ئاڭلاپ".

تۈركىي تىللىرىدا سۆز يىلتىزى بىلەن سۆز ئۆزىكى دېگەن ئىككى ئۇقۇم مەنە جەھەتتىن ئېنىق بولسىمۇ، لېكىن، بۇ ئىككى چەكنى ئايرىماق ئانچە ئوڭاي ئەمەس. چۈنكى، ھازىرغىچە تۈركىي تىلنىڭ ئەڭ قەدىمكى سۆز يىلتىزلىرى زادى بىر بوغۇملۇقمۇ، ياكى بىر ۋە كۆپ بوغۇملۇق ئارىلاش شەكىلدىمۇ دېگەن مەسىلىلەر ھەم نەزەرىيە جەھەتتىن،

ھەم ئەمەلىي تەھلىل قىلىش جەھەتتىن تولۇق يورۇتۇپ بېرىلمىدى. يەنە بىر تەرەپتىن قوشۇمچىلارنىڭ ئۆزىمۇ تېخى كىشىنى قايىل قىلارلىق دەرىجىدە تەھلىل قىلىنغىنى يوق. شۇڭا، بىز "سۆز يىلتىزى" ۋە "سۆز ئۆزىكى" دېگەن ئاتالغۇلارغا ئانچە ئەستايىدىللىق بىلەن ئېسىلىۋالمىدۇق، يەنى سەل ئابستراكت، تومتاقراق مەنىدە قوللىنىپ تۇردۇق.

4. ئىككى سوزۇق تاۋۇش ئارىلىقىدىكى ئۈزۈك تاۋۇش باشقا ئورۇنلاردا كەلگەن ئۈزۈك تاۋۇشقا نىسبەتەن ئوڭايلا تەسىرگە ئۇچرايدۇ ۋە ئۆزگىرىشچان بولىدۇ. مەسىلەن، igə+lə-$p [UW83(6-1)/19] "ئىگىلەپ"، igi+lə-$p [UW85(7-1)/10] "ئىگىلەپ"، iyə#si (AYC90/15, 378/20) "ئىگىسى"، iyə#sin (AYC508/14) "ئىگىسىنى"؛ əyə#si (AYC548/11) "ئىگىسى".

5. قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى ۋە ھازىرقى زامان تۈركىي تىللىرىدىكى تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرىنى كۆزىتىدىغان بولساق، قوش لەۋ تاۋۇشلىرى، لەۋ چىش تاۋۇشلىرى ۋە چىش ئۇچى تاۋۇشلىرىنىڭ ئالدىدا كەلگەن سوزۇق تاۋۇشلار نىسپىي ھالدا قىسقا تەلەپپۇز قىلىنىدۇ، بۇنىڭ ئەكسىچە، تىترىگۈچى تاۋۇش (r)، قوۋۇز تاۋۇشى (l) شۇنداقلا تىل تۈۋى (h/g/k) ۋە كىچىك تىل تاۋۇشلىرى (ğ/ķ) نىڭ ئالدىدا كەلگەن سوزۇق تاۋۇشلار نىسپىي ھالدا سەل سوزۇپراق تەلەپپۇز قىلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا /k/، /ķ/، /g/، /ğ/، /r/، /l/ قاتارلىق ئۈزۈك تاۋۇشلاردا تاۋۇشلارنىڭ چۈشۈپ قېلىش ھادىسىسى كۆپرەك ئۇچرايدۇ.

6. قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا سېلىشتۇرغاندا، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا سۆز بېشىدا تاۋۇشنىڭ قوشۇلۇپ قېلىشى ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىق تىلىدا ağaq [UW9(1-9)/21] "ئاغاچ، (ئادەم ئىسمى)"، ھازىر yağaq "ياغاچ"، ari "ھەرى"، ھازىر həri "ھەرى"، sub (AYC600/20)، subnung (AYC76/1)،

sUW[UW30(2-1)/23, MSI103/24, AYC3/15] "سۇ"،
suwdaķï (MSI131/2) "سۇدىكى"، suwsa-$maķ
(AYC102/15) "ئۇسساق"، suwa-+ķ [UW13(1-13)/7]
"ئۇسساق"، suw+a-$p (MSI169/8, 477/2. 525/2)
"سۇغارماق"، suw+sa-$maķ (AYC102/15. 118/4)
"ئۇسساق"، suw+su-xïn (AYC156/2) "ئۇسسۇزلۇقىنى"،
suw+su-s (MSI141/24) "ئۇسساش"، هازىر ussu- "ئۇسسۇماق".

7. ئوخشاپراق تەلەپپۇز قىلىنىدىغان ئۈزۈك تاۋۇش ئۆز ئارا ئوڭايلا
ئۆۋەتلىشىدۇ. مەسىلەن، /z/ بىلەن /s/ نىڭ ئۆۋەتلىشىشى، biz
[UW6(1-6)/2/8/11/23] "بىز"، biz#ning [UW9(1-9)/5,
1(1-16)/3]، bi[z|s]#ing [UW32(2-3)/5, 35(3-3)/6]
"بىزنىڭ". پېشلىنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس
قوشۇمچىسى $zun بىلەن $sun نىڭ ئۆۋەتلىشىشى. مەسىلەن،
bol-$zun [UW1(1-1)/11, MSI134/1]، bol-$[z|s]un
[UW14(1-14)/13]، bol-$sun (AYC34/21) "بولسۇن".

8. لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلار (مەسىلەن، /ə/ /a/)، لەۋلەشكەن
سوزۇق تاۋۇشلار (مەسىلەن، /ɵ/ /o/)گە ئايلانغان. بۇ خىل ئۆزگىرىشتە
تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قانۇنىدا ئاساسەن تەتۈر ئاسسىمىلياتسىيە
رول ئوينىغان. مەسىلەن، təmir [UW12(1-12)/23,
70(4-23)/10] "تەمىر"، هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا tɵmür
"تۆمۈر".

9. لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلار لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلارغا
ئايلانغان. بۇنىڭدىمۇ ئاساسەن سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش
قانۇنىدا تەتۈر ئاسسىمىلياتسىيە رول ئوينىغان. مەسىلەن،
borluķ#nung [UW5(1-5)/7, 47(3-15)/14]، borluķ#nïng

[UW10(1-10)/5] "تىزىملىكنىڭ": toyïnqoğ#nung [UW93(9-2)2/3]، [UW8(1-8)/9] toyïnqoğ#nïng "تويىنچۇقنىڭ".

10. ئۇنىڭدىن باشقا قىسمەن بولسىمۇ يۇقىرىراق ياكى يۇقىرى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ تۆۋەنرەك ياكى تۆۋەن سوزۇق تاۋۇشلارغا نۆۋەتلەشكەن ياكى ئۆزگەرگەن هادىسىلىرىمۇ كۆرۈلىدۇ. بۇ يەردىكى ئاساسىي ئۆزگىرىش سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىدە تەتۈر ئاسسىمىلياتسىيە رول ئوينىغانلىقتىن بولغان. مەسىلەن، iki [UW1(1-1)/4, ḲBC5, 1, 50] "ئىككى"، ikigü#tə (MSI106/20) "ئىككىلەندە"، [UW7(1-7)/11, ikəgü#nüng AYC21/19, 254/9]، [UW50(4-3)-7] əkəgü#nüng "ئىككىلەننىڭ".

تېكىستتە تولۇق تەكشۈرۈلمىگەن، سوزۇق تاۋۇشلارغا ئائىت بەزى فونېتىكىلىق هادىسىلەر شۇنداقلا تەكشۈرۈلگەن بولسىمۇ سەۋەبى ۋە تەبىرى ئېنىقلانمىغان بەزى مەسىلىلەر بار. بۇنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ.

11. بۇ دەۋرنىڭ تىلىدا خۇددى ئوتتۇرا قەدىمكى تۈركىي تىللىرىدىكىگە ئوخشاش بەزى سۆزلەرنىڭ ئالدىدا بەزى تاۋۇشلار قوشۇلۇپ قالغان، بوغۇم ئوتتۇرىسى ۋە ئاخىرىدا بەزى تاۋۇشلار چۈشۈپ قالغان، بەزى تاۋۇشلارنىڭ سۆز ياكى بوغۇمدىكى ئورنى ئالماشقان. مەسىلەن، al-$ayïn [UW3(1-3)/15, AYC157/3]، al-$yïn [UW23(1-23)/12] "تالاي"؛ aram ay [UW2(1-2)/1]، arın ay [UW100(9-9)/1] "ھەرەم ئاي"، "بىرىنچى ئاي" قاتارلىقلار.

12. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا /b/نىڭ /m/غا نۆۋەتلىشىشى قاتارلىق

دىماغلىشىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، bəngü بىلەن mənggü "مەڭگۈ".

13. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا لەۋلىشىشى ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بەزى لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلار لەۋلىشىدۇ، لەۋ تاۋۇشى ھېسابلانمايدىغان تاۋۇشلار لەۋ تاۋۇشلىرىغا ئايلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، ھازىرقى ۋاقىتتا -koy، -tut، xu، kün قاتارلىق سۆزلەرنى پۈتۈن تۈركىي تىللىرىدا، جۈملىدىن ئۇيغۇر تىلىدا تەلەپپۇز قىلغاندا، ئالدىدىكى ئۈزۈك تاۋۇش ئارقىدىكى سوزۇق تاۋۇشنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن مەلۇم دەرىجىدە لەۋلىشىدۇ. خۇسۇسەن جانلىق تىلدا ھەرقانداق بىر ئۈزۈك تاۋۇشنى لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشنىڭ ئالدىغا قويۇپ تەلەپپۇز قىلساق، ئۈزۈك تاۋۇشنىڭ مەلۇم دەرىجىدە لەۋلەشكەنلىكىنى كۆرىمىز. بۇ ئەلۋەتتىكى تاسادىپىي ئەھۋال ئەمەس. ئۇزۇن مۇددەتلىك تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا قوش لەۋ ئۈزۈك تاۋۇشنىڭ تەسىرىدىن ئۇنىڭ ئارقىسىدا كەلگەن سوزۇق تاۋۇشنىڭمۇ لەۋلەشكەنلىكىنى كۆرىمىز. مەسىلەن، əb ("كۆلتېكىن ئابىدىسى»)، əw "ئۆي، ئائىلە"، əw#imtəki [UW85(7-1)/12] "ئۆيۈمدىكى"، əw#ümtəki [UW82(5-3)/14] "ئۆيۈمدىكى" قاتارلىقلار.

14. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا جاراڭسىزلىشىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. /d/نىڭ /t/غا ۋە /z/نىڭ /s/غا ئۆزگىرىشى قاتارلىقلار.

15. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا جاراڭلىقلىشىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، /t/نىڭ /d/غا ئۆزگىرىشى قاتارلىقلار.

16. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا پارتلىغۇچى ـــ سىرلاڭغۇ تاۋۇشلارنىڭ سىرلاڭغۇ تاۋۇشلارغا ئۆزگىرىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، /q/ نىڭ /x/غا ئۆزگىرىشى.

لېكسىكا جەھەتتە

تىلنىڭ تەرەققىياتى ئەلۋەتتە تىلنىڭ ئەڭ مۇھىم ئامىللىرىدىن بىرى بولغان لۇغەت بايلىقىدا ناھايىتى سەگەك ھالدا ئۆز ئىپادىسىنى كۆرسىتىدۇ. بىز بۇ دەۋردىكى تىلنىڭ لۇغەت بايلىقىدىكى تەرەققىياتىنى كۆزىتىدىغان بولساق، ئۇنى تۆۋەندىكى جەھەتلەردىن بايقاشقا بولىدۇ.

1. بۇ ۋەسىقىلەردە تۇراقلاشقان ۋەسىقە تېرمىنلىرى قېلىپلاشقان ھالدا ناھايىتى كەڭرى قوللىنىلغان. مەسىلەن، bitig (ھۆججەت) سۆزى biti- دېگەن پېئىلغا ig+ دېگەن قوشۇمچىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان بولۇپ، بۇ ۋەسىقىلەردە باشتىن ئاخىر "ھۆججەت" دېگەن ئاتالغۇ ئورنىدا قوللىنىلغان. baxbitig دېگەن سۆز bax (باش) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ئانا ھۆججەت" ياكى "ئەسلى ھۆججەت" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. boxbitig دېگەن سۆز box (بوش، ئەركىن) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ئازاد قىلىش ھۆججىتى" ياكى "ئەركىنلىك ھۆججىتى" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. ülüxbitig دېگەن سۆز ülüx (ئۈلۈشۈش، تەقسىملەش) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "تەقسىملەش ھۆججىتى" ياكى "ئۈلۈشۈش ھۆججىتى" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. ïdïxbitig دېگەن سۆز ïdïx (ئۆتكۈنچى، ۋاقىتلىق) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ۋاقىتلىق ھۆججەت" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. θngbitig دېگەن سۆز θng (ئالدىنقى، بۇرۇنقى) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن

ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "دەسلەپكى" ياكى "تەسلى ھۆججەت" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. yanutbitig دېگەن سۆز yanut (قايتۇرۇش) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "قايتۇرۇش ھۆججىتى" ياكى "تاپشۇرۇپ ئېلىش ھۆججەت" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. buqungbitig دېگەن سۆز خەنزۇچىدىكى buqung (تولۇقلاش) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "تولۇقلىما ھۆججەت" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. ئۇنىڭدىن باشقا يۇقىرى تەبىقىدىكىلەرگە yarlïķ (يارلىق، بۇيرۇق)، تۆۋەن تەبىقىدىكىلەرگە θtüg (ئۆتۈنۈش، ئىلتىماس) سۆزلىرىنى قوللىنىش ئارقىلىق ھۆرمەت سۆزلىرى بىر قەدەر ئىنچىكە قوللىنىلغان.

2. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا قوللىنىلغان ئادەم ئىسىملىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ئالاھىدە بىر سالماقنى ئىگىلەيدۇ. بۇ ئىسىملارنى تەھلىل قىلىدىغان بولساق، بۇلار مەنبە جەھەتتىن ئانا تىلغا خاس سۆزلەر ۋە باشقا تىللاردىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردىن ئىبارەت ئىككى چوڭ مەنبەدىن تەركىب تاپقان. ئۇنىڭ ئۈستىگە ياسالغان سۆزلەرنىڭ كۆپ قىسمى ئانا تىلدىكى سۆز يىلتىزلىرى ياكى سۆز ئۆزەكلىرىگە سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى، شۇنداقلا سۆزلەرنى بىرىكتۈرۈش يولى بىلەن ياسالغان سۆزلەردىن باشقا، چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەرگە ئانا تىلدىكى سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان سۆزلەرمۇ بار. مەسىلەن، ئانا تىلغا خاس سۆزلەردىن: "adaķ" (ئاداق)، "adïğ" (ئادىغ)، "arïğ" (ئارىغ)، "arslan" (ئارسلان)، "ağaq" (ئاغاچ)، "ay" (ئاي)، "bars" (بارس)، قاتارلىقلار (بۇ سۆزلەرنى جەزمەن ئۇيغۇرچە سۆز دەپ ھۆكۈم قىلىش تەس، ئەمما، سۆز قۇرۇلمىسى ۋە مەنە جەھەتتىن تەھلىل قىلغاندا،

ئۇلارنىڭ شەكلى ۋە مەنىسىنى چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولىدۇ)؛ چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردىن "abita" (ئابىتا)، "aqari" (ئاچارى) "anant" (ئانانت)، "antso" (ئانتسو)، قاتارلىقلار؛ ئانا تىلدىكى سۆزلەرنى بىرىكتۈرۈش يولى بىلەن ۋە سۆزلەرگە سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلار قوشۇلۇپ ياسالغان سۆزلەردىن "aqbuķa" (ئاچبۇقا)، "artmïx" (ئارتمىش)، "alpïx" (ئالپىش)، "altmïxaķ" (ئالتمىشناق)، "əbqi" (ئەبچى)، "ədgü" (ئەدگۈ)، "əxgəkqi" (ئېشەكچى)، "əlqi" (ئەلچى)، "bağqï" (باغچى)، "bədizqi" (بەدىزچى)، قاتارلىقلار؛ باشقا تىللاردىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەرنى بىرىكتۈرۈش يولى بىلەن ۋە سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە قوشۇلۇپ ياسالغان سۆزلەردىن "abïquķ" (ئابىچۇق)، "monggulqin" (موڭغۇلچىن) قاتارلىقلار بار.

3. ھەرقانداق بىر مىللەت ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا يالغۇز، يەككە-يىگانە ياشىيالمىغانلىقى ئۈچۈن، بەرىبىر ئىستەكلىك ۋە ئىستەكسىز ھالدا باشقا مىللەتلەر بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇ سەۋەبتىن مىللەتلەرنىڭ تىلىمۇ ئىستەكلىك ۋە ئىستەكسىز ھالدا باشقا مىللەتلەرنىڭ تىلى بىلەن ئۇچرىشىدۇ. بۇ جەرياندا بىر - بىرىدىن سۆز - ئاتالغۇلار قوبۇل قىلىپ ئىشلىتىدۇ. يېڭى سۆز - ئاتالغۇلار قوبۇل قىلىنغاندىن باشقا بەزى ئەسلىدە بار بولغان سۆزلەرنىڭ تەڭداش مەنىلىك شەكىللىرىمۇ كىرىپ قالىدۇ، نەتىجىدە بۇ سۆزلەر ئەسلىدە بار بولغان تەڭداش شەكىللىرىنى چەتكە قاقىدۇ، بارا - بارا بەزىلىرىنىڭ ئىستېمالدىن قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. مەسىلەن، سانسكرىتچىدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردىن abita "ئابىتا"، aqari "ئاچارى"، buyan "پەزىلەت"، somaxiri "سوماشىرى"، surïyaxiri "سۇرىياشىرى"، xillawanti "شىلاۋانتى"، vihar "بۇتخانا" قاتارلىقلار بار.

خەنزۇچىدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردىن anqasï "ئانچاسى"، baoqao "باۋچاۋ"، paoxïn "ئىسپات بولغۇچى، گۇۋاھچى"، taipaoxin "كېپىل بولغۇچى"، tayxï "داشى"، totuķ "تۇتۇق"، toyïn "راھىپ"، qïğ "چى"، qïn "ھەقىيقى"، qungdung "چۇڭدۇڭ"، sangun "ساڭۇن"، siling "سىلىڭ"، sinin "سىنىن"، xaqu "شاجۇ"، xuikü "شۇيكۇ"، xing "شىڭ"، ķuanpu "گۇەنبۇ"، ķuping "قۇپىڭ"، kəw "كەۋ"، luu "ئەجدىھا"، likə "لىكە"، wang "ۋاڭ، خان"، vuqung "ئىناۋەتسىز"، yang "ياڭزا، شەكىل"، yong "ئىشلىتىش" قاتارلىق خېلى كۆپ سۆزلەر بار.

4. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ سۆزلۈكىنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى سۆزلەرگە سېلىشتۇرىدىغان بولساق، بۇ دەۋردىكى خېلى كۆپ سۆزلەرنىڭ ئورنىنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئەرەب ۋە پارسچە سۆزلەر ئالغان. مەسىلەن، تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ ئورنىنى ئەرەبچە سۆزلەر ئالغان: ağïlïķ "خەزىنە"، alķu "ھەممە"، alïm "باج، قەرز"، anuķ "ھازىر"، ərklik "قۇدرەتلىك"، balïķ "شەھەر"، bodun "خەلق"، bilgə "دانا"، tağdïn "شىمال"، tanuķ "گۇۋاھچى"، bitig "كىتاب، ھۆججەت"، ķanglï "ھارۋا"، ķuwrağ "جامائەت"، kidin "غەرب"، otaqï "تېۋىپ"، θng "شەرق"، θtüg "ئىلتىماس"، ig "كېسەل"، yazuķ "گۇناھ" قاتارلىقلار. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ ئورنىنى پارسچىدىن كىرگەن سۆزلەر ئالغان: arïğ "پاكىز"، asïğ "پايدا"، əksük "كەم"، əski "كونا"، barïm "مال-مۈلۈك"، baķïr "مىس"، bədiz "نەققاش"، birθk "ئەگەر"، tap "ئارزۇ"، qəqək(lik) "گۈل(لۈك)"، sïqï "پاسىل"، ķapïğ "دەرۋازا"، mün "شورپا"، θgüz "دەريا"، yağï "دۈشمەن".

5. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ سۆزلۈكىنى تەكشۈرىدىغان بولساق، تۆۋەندىكى

سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلار كۆپرەك قوللىنىلغان:

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى ياكى ئىسىمنىڭ كىچىكلەتمە
قوشۇمچىسى +quk̦/+qük: abïq+uk̦ [UW3(1-3)/22]
"ئابىچۇق"، əni+qük [UW7(1-7)/3/7/9/16] "ئەنىچۈك"،
basa+quk̦ [UW91(8-5)/8] "باساچۇق"، bay+aquk̦
[UW88(8-2)/1] "باياچۇق"، k̦ara+quk̦ [UW24(1-24)/12]
"قاراچۇق".

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +qï/+qi: əb+qi
[UW22(1-22)/2] "ئۆيچى، ئائىلىگە قارىغۇچى، ئايال"، bθz+qi
[UW93(9-2)/4] "بۆزچى، توقۇمىچى"، tor+qï
[UW28(1-28)/25] "تورچى"، k̦uduğ+qï [UW24(1-24)/12.
85(7-1)/18] "قۇدۇغچى". بۇنىڭدىن باشقا تۆۋەندىكى سۆزلەردىكى
قوشۇمچىلارنىمۇ شۇ تىپقا كىرگۈزۈشكە بولىدۇ: al-+ïm+qï
[UW29(1-29)/11] "ئېلىمچى، ئالغۇچى"، bər-+im=birimqi
[UW29(1-29)/11] "بېرىمچى، بەرگۈچى".

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +dax: aṭax
bol-tumuz [UW100(9-9)/3] "ئاداش (دوست) بولدۇق"،
k̦a+dax [UW91(8-5)/11, 18(1-18)/11, 119(9-28)/11]
"قولداش".

ئىسىمدىن ئىسىم ياكى سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +lïk̦:
ağï+lïk̦ [UW3(1-3)/17, 87(8-1)/14] "خەزىنە" ark̦a+lïk̦
[UW37(3-5)/10, 66(4-19)/44] "كېپىل بولغۇچى"، asïğ+lïğ
[UW97(9-6)/2] "پايدىلىق، ئۆسۈملۈك"، ərk+lig
[UW2(1-2)/13] "قۇدرەتلىك"، qəqək+lik#dəki
[UW119(9-28)/5] "گۈللۈكتىكى، باغدىكى"، k̦ut+luğ

[UW125(9-34)/3] "قىزتلۇق"، yoḳ+luğ [UW79(4-32)/4]
يوقلۇق.

پېئىلدىن ئىسىم ۋە سۈپەت ياسىغۇچى
قوشۇمچە +ağ/+aḳ/+əg/+ək/+ïğ/+ïḳ/+ig/+ik/+uğ/+uḳ/+üg/
+ük: [UW41(3-9)/17] art-+uḳ "ئارتۇق"، əksü-+k
[UW83(6-1)/19] "تۆكسۈك، كەم"، ḳap+ïğ [UW50(4-3)/3]
"ئىشىك، دەرۋازا"، yaz+ïḳ? [UW123(9-32)/2] ، ya[z|s]uḳ#ḳa
[UW82(5-3)/30, 89(8-3)/33] "گۇناھقا".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە : ḳap-+ğu
[UW83(6-1)/13] "قولغا چىقىدىغان نەرسە"، yara-+ğu
[UW12(1-12)/12, 27(1-27)/23] "ياراش، لايىقلىشىش"،
yar-+ğu [UW82(5-3)/29] "ھۆكۈم".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ğuqï: al-+ğuqï
[UW108(9-17)/12] "ئالغۇچى"، ay-+ğuqï#ḳa
[UW85(7-1)/3] "مەسلىھەتچىگە"، qamla-+ğuqï
[UW12(1-12)/15] "جەدەل قىلغۇچى" yul-+ğuqï
[UW8(1-8)/20] "يۇلغۇچى، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ma/+mə: tuğ-+ma
[UW108(9-17)/14/24] "تۇغما"، tuğ-+ma#nïng
[UW108(9-17)/20] "تۇغمانىڭ".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +mïx/+mix: bol-+mïx
[UW26(1-26)/20] "بولمىش"، tur-+mïx [UW7(1-7)/18]
"تۇرمىش"، tuğ-+mïx [UW18(1-18)/21, 26(1-26)/2/7]
"تۇغمىش"، ḳantur-+mïx [UW3(1-3)/22, 97(9-6)/2]
"قانتۇرمىش"، ḳutad-+mïx [UW3(1-3)/7/10] "قۇتادمىش".

پىنىلادىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە ‎+ïm/+im‎: ‎al-+ïm‎
[UW37(3-5)/8, 43(3-11)/10] "تەلىم، باج"، ‎bər-+im‎
[UW37(3-5)/9, 38(3-6)/9] "بەرىم، باج"، ‎yar-+ïm‎
[UW11(1-11)/5] "يەرىم". ئىزۇنىڭدىن باشقا ‎barï-+m‎
[UW82(5-3)/16] "بارلىق مال - دۇنيا" دېگەن سۆزنىڭ بىلتىرنىمۇ
خېلى كۆپ تىلشۇناسلار پېئىل (‎barï-‎ "بنا قىلماق، بەرپا قىلماق،
ياراتماق") دەپ قارايدۇ، تەبى بۇنى بەنە ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ.
ئىسىمدىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە ‎+sïz/+siz/+suz/+süz‎:
[UW2(1-2)/8] ‎əksü-+k+süz‎ "كەمكۈتسىز، تولۇق"، ‎song+suz‎
[UW4(1-4)/23] "سوڭسىز"، [UW2(1-2)/19] ‎ḳor+suz‎
"زىيانسىز"، [UW19(1-19)/5] ‎ig+siz‎ "كېسەلسىز، ساق"
سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە ‎+ḳï/+ki‎: ‎altïn+ḳï‎
[UW30(2-1)/7/22] "ئاستىنقى"، [UW83(6-1)/24] ‎bərü+ki‎
"بۇيانقى"، [UW81(5-2)/9] ‎bükün+ki‎ "بۈگۈنكى"، ‎kün+ki‎
[UW83(6-1)/17] "كۈندىكى"، [UW96(9-5)/5] ‎θngdün+ki‎
"ئالدى تەرىپىدىكى"، [UW3(1-3)/3] ‎üstün‎ ـ ‎üsḍün+ki‎
[UW43(3-11)/6] "ئۈستۈنكى".
پېئىلدىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە ‎+ïn/+in/+un/+ün/+n‎:
[UW24(1-24)/13] ‎büt-+ün‎ "پۈتۈن، تولۇق".
ساندىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە ‎+kil‎: ‎tθrt+kil‎
[UW88(8-2)/3, 119(9-28)/4] "تۆت بۇرجەكلىك".
ئالماشتىن ئالماش ياسىغۇچى قوشۇمچە ‎+ğun‎: ‎alḳu‎
[UW85(7-1)/4]+ğun [UW90(8-4)/4] "ھەممە".
تۈرغۇن سۆزدىن پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە ‎-la/-lə‎:
[UW8(1-8)/17] ‎qam+la-Smazun‎ "دە - تالاش قىلمىسۇن"،

söz+lə-x-$dimiz [UW1(1-1)/3] "سۆزلەشتۇق"، söz+lə-x-$timz [UW3(1-3)/5] "سۆزلەشتۇق"، söz+lə-x-$ip [UW91(8-5)/11] "سۆزلىشىپ"، igə+lə-$p [UW92(9-1)/8] "ئىگىلەپ، ئىگە بولۇپ"، ig+lə-$mixtə [UW88(8-2)/1] "كېسەل بولغاندا".

تۇرغۇن سۆزدىن پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە -da/-də: tïl+da-$mayïn [UW108(9-17)/9/15] "باھانە - سەۋەب كۆرسەتمەي"،

6. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا ئاھاڭداش سۆزلەر ناھايىتى كۆپ ئۇچرايدۇ. بۇلارنىڭ خېلى كۆپ بىر قىسمى ئادەتتىكى ئىسىملارنىڭ خاس ئىسىم يەنى ئادەم ۋە يەر ئىسمى ئورنىدا قوللىنىلىشى ئارقىلىق ھاسىل بولغان. مەسىلەن، apa [UW13(1-13)/2] "ئاپا" (ئادەم ئىسمى)، apa [UW122(9-31)/6] "ئاتا - بوۋا" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ adak [UW117(9-26)/3] "ئاداق" (ئادەم ئىسمى)، adak [UW116(9-25)/6/17] "ئاداق" (يەر ئىسمى)، adak [UW7(1-7)/21] "ئاياغ، پۇت" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ arïğ [UW63(4-16)/8] "ئارىغ" (ئادەم ئىسمى)، arïğ [UW64(4-17)/3] "ئېرىغ، پاكىز" (سۈپەت)؛ asïğ [UW18(1-18)/23] "ئاسىغ" (ئادەم ئىسمى)، asïğ [UW53(4-6)/6] "پايدا، ئۆسۈم" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ alp [UW29(1-29)/23] "ئالپ" (ئادەم ئىسمى)، alp [UW81(5-2)/3] "قىيىن، مۈشكۈل" (سۈپەت)؛ altmïx [UW87(8-1)/6] "ئالتمىش" (ئادەم ئىسمى)، altmïx [UW26(1-26)/5] "ئاتمىش" (سان)، ay [UW93(9-2)/3] "ئاي" (ئادەم ئىسمى)، ay [UW1(1-1)/1] "ئاي" (ئادەتتىكى

ئىسىم)، [UW3(1-3)/8] ədgü "ئەدگۈ" (ئادەم ئىسمى)، ədgü
[UW82(5-3)/21] "ياخشى" (سۈپەت)؛ [UW2(1-2)/21] ər
"ئەر" (ئادەم ئىسمى)، [UW10(1-10)/4] ər "ئەر، ئەر كىشى،
ئادەم" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ [UW110(9-19)/10] barqa "بارچا"
(ئادەم ئىسمى)، [UW92(9-1)/7] barqa "بارلىق، ھەممە"
(ئالماش)؛ [UW10(1-10)/21] bars "بارس" (ئادەم ئىسمى)،
[UW66(4-19)/1] bars "يولۋاس" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ basa
[UW5(1-5)/3] "باسا" (ئادەم ئىسمى)، [UW85(7-1)/2] basa
"ئەگىشىپ، كەينىدىن" (رەۋىش)؛ [UW9(1-9)/21] buyan "بۇيان"
(ئادەم ئىسمى)، [UW86(7-2)/10] buyan "ساۋاب، ئەخلاق -
پەزىلەت" (بوددىزم ئاتالغۇسى)؛ [UW1(1-1)/3] tax "تاش" (ئادەم
ئىسمى)، [UW13(1-13)/9] tax "تاش" (ئادەتتىكى ئىسىم)، tax
[UW45(3-13)/12] "تاشقىرى" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ ḳaxuḳ
[UW75(4-28)/7] "قاشۇق" (ئادەم ئىسمى)، ḳaxuḳ
[UW88(8-2)/10] "قوشۇق" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛
ḳiz[UW21(1-21)/16] "قىز" (ئادەم ئىسمى)، ḳiz
[UW23(1-23)/3] "قىز" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ ḳoyn
[UW44(3-12)/6] "قوي" (ئادەم ئىسمى)، ḳoyn
[UW2(1-2)/1] "قوي" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ oğlan
[UW17(1-17)/11] "ئوغلان" (ئادەم ئىسمى)، oğlan
[UW87(8-1)/12] "ئوغۇل بالا" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ otuz
[UW93(9-2)/7] "ئوتتۇز" (ئادەم ئىسمى)، otuz#ḳa
[UW3(1-3)/1] "ئوتتۇز" (سان)؛ [UW96(9-5)/4] θz "ئۆز"
(ئادەم ئىسمى)، [UW5(1-5)/2] θz "ئوتتۇز" (ئالماش)؛ uluğ
[UW9(1-9)/2/11] "ئۇلۇغ" (ئادەم ئىسمى)، uluğ

[UW5(1-5)/9] "تۈزلۈغ، چوڭ" (سۈپەت)؛ yalawaq
[UW81(5-2)/15] "يالاۋاچ" (ئادەم ئىسمى)، yalawaq
[UW10(1-10)/13] "ئەلچى" (ئادەتتىكى ئىسىم).

گراماتىكا جەھەتتە

گراماتىكا تىلنى تەشكىل قىلغۇچى ئۈچ ئامىلنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن تىلنىڭ تەرەققىياتى جەريانىدا ئۇنىڭدىمۇ بەزى ئۆزگىرىشلەر بولماي قالمايدۇ. تەبىئىيكى تىلنىڭ تەركىبى قىسمى بولغان گراماتىكا سىستېمىسىدىكى ئۆزگىرىشلەر تىلنىڭ باشقا تەركىبى قىسمى يەنى فونېتىكا ۋە لېكسىكا جەھەتتىكى ئۆزگىرىشلەرگە قارىغاندا خېلى ئاستا بولىدۇ. بۇ ۋەسىقىلەر تىلىدا ئەكس ئەتكەن گراماتىكىلىق ھادىسىلەرنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ گراماتىكا سىستېمىسى بويىچە سېلىشتۇرۇپ تۆۋەندىكىچە بايان قىلىپ ئۆتىمىز. ئاخىرىدا بۇ ھادىسىلەرنى ئۇنىڭ ۋارىسى بولغان ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى بىلەن سېلىشتۇرغان ھالدا بىرقانچە جەھەتتىن خۇلاسىلاپ ئۆتىمىز.

بۇ دەۋرنىڭ تىلىدا ئەكس ئەتكەن مۇھىم گراماتىكىلىق كاتېگورىيىلەر ۋە ئۇلارنىڭ شەكىللىرى تۆۋەندىكىچە:

ئىسىم

ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىسى #lar/#lər: söz#ləri [UW10(1-10)/15] "سۆزلىرى"، oğul#lari [UW82(5-3)/25] "ئوغۇللىرى". ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىسى قوشۇلمىغان شەكلى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكىگە ئوخشاش بىرلىك شەكلى ھېسابلىنىدۇ.

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى

əlig#im ، apa#m [UW122(9-31)/6] :-ïm/#im/#um/#üm
ini#m iqi#m ḳa#m ḳadax#ïm ،"قولۇم" [UW89(8-3)/36]
uruğ#um ،"تىنىم، ئاكام، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىم" [UW1(1-1)/12]
yüzlük#üm ،"تۇرۇق - نەۋلادىم" [UW16(1-16)/12]
yir#im [UW1(1-1)/2] ،"يۈزلۈكۈم" [UW16(1-16)/13]
"يېرىم".

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسى
oğul#umïz [UW3(1-3)/12] :-ïmïz/#imiz/#umïz/#ümiz
mən yrp yanga-nïng ədgününg iqi#miz ،"تۇغلىمىز"
ini#miz ḳa#miz ḳaṭax#ïmïz oğul#umïz ḳïz#ïmïz
"مەن يارپ" ayïtmazun istəməzün [UW3(1-3)/11-13]
ياڭانىڭ (ۋە) ئەدگۈنىڭ ئاكىمىز، ئىنىمىز، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىز، ئوغۇل -
قىزلىرىمىز (يەرنى) سورىمىسۇن، تەلەپ قىلمىسۇن".

تەۋەلىك ئىككىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى
turï birim#ingni mən birürmän, :-ïng/#ing/#ung/#üng
borluḳḳ θşgə kixi kθgürməzmən timix üqün
"تۆرى قەرزىڭنى مەن تۆلەپ بېرىمەن، [UW110(9-19)/9]
ئۈزۈملۈككە باشقا كىشنى ئىگە قىلمايمەن دېگەنلىكى ئۈچۈن".

تەۋەلىك ئىككىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسى
-ïnglar/#inglər/#uunglar/#ünglər: بۇ ۋەسىقىلەردە كۆرۈلمەيدۇ.

تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى #(s)ï/#(s)i: əw#i
"بويى"، bod#i [UW85(7-1)/3] "ئۆيى"، [UW18(1-18)/4/5]
sθzi ،"قانۇن بويىچە" tθrü#si [UW82(5-3)/3/7]
"سۆزى". [UW82(5-3)/24]

كېلىش قوشۇمچىلىرى:

باش كېلىش ئۆل شەكىل ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن، tanuķ suwan totuķ. tanuķ küq bağlïğ. tanuķ burhan ķulï, tanuķ wažir tonga. bu tamğa biz oşmïxnïng, tükəlning ikigününg ol [UW6(1-6)/21] "گۇۋاھچى سۇۋان تۇتۇق، گۇۋاھچى كۈچ باغلىغ، گۇۋاھچى بۇرخان قۇلى، گۇۋاھچى ۋاژىر تونگا. بۇ تامغا بىز ئوزمىش (ۋە) تۈكەل ئىككىلەننىڭدۇر".

ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى #nïng/#ning/#nung/#nüng: aruğ#nïng [UW108(9-17)/13/18/22] "ئارۇغنىڭ"، əw#ning [UW18(1-18)/2] "ئۆينىڭ"، bodun#nïng [UW111(9-20)/19] "خەلقنىڭ"، borluķ#nïng [UW10(1-10)/5/6] "ئۈزۈملۈكنىڭ"، oğul#umnïng [UW84(6-2)/11] "ئوغلۇمنىڭ"، ud#nïng [UW46(3-14)/6] "ئۇينىڭ".

چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى #ïğ/#ïķ/#ig/#ik/#uğ/#uķ/#ig/#ik/#ğ/#ķ/#g/#k (ئادەتتە ئىسىملارنىڭ تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرى قوشۇلمىغان، ئەمما، كۆپلۈك قوشۇمچىسى بىلەن ئۇرۇلەنگەن، ياكى سانلار بىلەن ئىپنقلانغان ئۆزەك شەكلىگە قوشۇلىدۇ): tawar#ïğ [UW88(8-2)/2] "تاۋارنى، مال - دۇنيانى"، bu yüz ķanpu#ğ [UW1(1-1)/5] "بۇ يۈز قانپۇنى"، ķ(a)rabax#ïğ [UW19(1-19)/11] "قىزلنى"، kümüx#üg [UW5(1-5)/5] "كۈمۈشنى".

چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى #nï/#ni (كۆپرەك ئىسىملارنىڭ تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرى قوشۇلغان، ئەمما، كۆپلۈك قوشۇمچىسى بىلەن ئۇرۇلەنمىگەن ئۆزەك شەكلىگە قوشۇلىدۇ. ئەمما، كېيىنكى

دەۋرلەردە بۇ خىل شەكلى قېلىپلىشىپ، ئىسىمنىڭ بىرلىك شەكلىگىمۇ ۋە كۆپلۈك شەكلىگىمۇ قوشۇلىدىغان بولغان): tawar#nï [UW90(8-4)/6] "تاۋارنى، مال - دۇنيانى"، əw#imni [UW87(8-1)/5] "ئۆيۈمنى"، borluk#nï [UW110(9-19)/18] "ئۈزۈملۈكنى"، borluk#umnï [UW5(1-5)/2] "ئۈزۈملۈكۈمنى"، bθz#ni [UW9(1-9)/10] "بۆزنى، رەختنى"، karabax#ïmnï [UW22(1-22)/2] "قۇلۇمنى"، karabax#ïmïn [UW21(1-21)/3] "قۇلۇمنى" (بۇ يەردە ئىملا قائىدىسىگە ئۇيغۇن بولمىغان ھالدا كۆرۈلىدۇ)، kümüx#ni [UW22(1-22)/4] "كۈمۈشنى"، oğul#nï [UW82(5-3)/10] "ئوغۇلنى"، oğul#umnï [UW83(6-1)/29] "ئوغلۇمنى".

چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى #n (بۇ شەكلى ئاساسەن ئۈچىنچى شەخستە كەلگەن ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا ئۇلىنىدۇ): borluk#ï#n [UW112(9-21)/4] "ئۈزۈملۈكىنى"، kümüx#i#n [UW5(1-5)/3] "كۈمۈشىنى"، satïğ#ïn [UW1(1-1)/3] "باھاسىنى"، küq#in tutup [UW2(1-2)/16] "كۈچىنى تۇتۇپ، كۈچىگە تايىنىپ".

ۋاسىتە كېلىش قوشۇمچىسى #ïn/#in/#n: ay#ïn [UW64(4-17)/6] "ئايدا" (ۋاسىتە كېلىشتەن ئىسىم ۋاقىتنى بىلدۈرۈپ كەلگەن)، bu bitigni mən buyan təmür θz ilig#in bitiyü təgintim [UW119(9-28)/17] "بۇ ھۆججەتنى مەن بۇيان تەمۈر ئۆز قولۇم بىلەن يازدىم".

ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى #da/#ta/#də/#tə: ay#ta [UW56(4-9)/3] "ئايدا"، əlig#tə [UW91(8-5)/17] "قولدا"، əw#də [UW96(9-5)/2] "ئۆيدە"، borluk#ta

[UW11(1-11)/4] "تۇزۇملۇكتە"، borluk#umta
[UW89(8-3)/12] "تۇزۇملۇكۇمدە"، suw#ta
[UW116(9-25)/3] "سۇدا"، [UW104(9-13)/3] kümüx#tə
"كۈمۈشتە"، [UW1(1-1)/6] kün#tə "كۈندە"، orun#ta
[UW103(9-12)/3] "ئورۇندا"، [UW9(1-9)/9] ilig#də "قولدا"،
[UW16(1-16)/2] ilig#tə "قولدا".

ئورۇن - بەلگە كېلىش قوشۇمچىسى #daki/#taki/dəki/#təki:
[UW119(9-28)/3] aġïz#taki "ئېغىزدىكى"، əw#üm#təki
[UW82(5-3)/14] "ئۆيۈمدىكى"، [UW9(1-9)/4] bax#ïndaki
"بېشىدىكى"، [UW119(9-28)/4] quğ#daki "ئورمانلىقتىكى"،
[UW7(1-7)/2/25] qükü#təki "چۆكۈدىكى"، samdukü#təki
[UW62(4-15)/8] "سامدۇكۇدىكى"، suw#taki
[UW36(3-4)/4] "سۇدىكى (دەريا بويىدىكى)"، uyğur uruğ
kadax ükzintə səzləxip, atamïznïng ülüx bitigindəkiqə...
[UW91(8-5)/11] "ئۇيغۇر ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىزنىڭ ئالدىدا
سۆزلىشىپ، ئاتىمىزنىڭ مىراس بۆلۈش پۈتۈكى (ۋەسىيەتنامىسى)دىكى
بويىچە". بۇ ۋەسىقىلەردە ئورۇن-بەلگە كېلىش ۋە تەكلەشتۈرمە كېلىش
قوشۇمچىسى قاتلىنىپ كەلگەن.

چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى #dïn/#din/#tïn/#tin: badrun#tïn
[UW70(4-23)/4] "بادرۇندىن"، bədrüz#tin
[UW29(1-29)/2] "بەدرۈزدىن"، qïrkux#tïn
[UW11(1-11)/4] "چىرقۇشتىن"، təmür#tin
[UW28(1-28)/5] "تۆمۈردىن"، kayïmtu#tïn
[UW60(4-13)/4] "قايىمتۇدىن"، [UW11(1-11)/7] kün#tin
"كۈندىن". بۇ قوشۇمچە كۆپىرەك يۇقىرى سوزۇق تاۋۇشلۇق شەكىلدە

كەلسىمۇ، قىسمەن جايلاردە تۆۋەن سوزۇق تاۋۇشلۇق شەكىلدىمۇ ئۇچرايدۇ. مەسىلەن، [UW51(4-4)/2] tonga#tan "تونگادىن".

يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #ğa/#ḳa/#gə/#kə: ağïlïḳ#ḳa [UW11(1-11)/18] "خەزىنىگە"، [UW3(1-3)/2] ədgü#kə "تەدگۈزگە"، [UW23(1-23)/13] əniqük#kə "ئەنىچۈككە"، [UW12(1-12)/13] əw#kə "ئۆيگە"، bodun#ḳa [UW85(7-1)/3] "خەلققە"، [UW12(1-12)/12] borluḳ#ḳa "ئۈزۈملۈككە"، [UW7(1-7)/5] bəz#kə "بۆزگە، رەختكە"، [UW43(3-11)/13] təmür#kə "تۆمۈرگە".

چەك كېلىش قوشۇمچىسى #ğïqa/#ḳïqə/#giqə/#kiqə (هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى بۇ قوشۇمچە ئەسلىدە پېئىلنىڭ ئىسىمداش قوشۇمچىسى Sğï/$ḳï/$gi/Ski شەكلىگە تەگلەشتۈرمە كېلىش بىلەن شەكىلداش ۋە مەنە جەھەتتىنمۇ ناھايىتى يېقىن بولغان #qa/qə قوشۇلۇپ ياسالغان. بۇنىڭ مۇشۇنداق ئىككى خىل قوشۇمچىنىڭ قوشۇلۇشىدىن كەلگەنلىكىنى بۇ ۋەسىقىلەردە بۇ خىل قوشۇمچە قوشۇلغان سۆز ئۆزەكلىرىنىڭ ئەسلىدە پېئىل ئىكەنلىكى ئىسپاتلايدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن بۇ ئىككى خىل قوشۇمچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قوشۇلغان ياردەمچى تاۋۇش -n- ئىسپاتلايدۇ. بۇ ياردەمچى تاۋۇش هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا، باشقا كېلىش قوشۇمچىلىرىدىمۇ ئۇچراپ كەتكەن): üq yïl tügə-$mə$gi$n$qə [UW83(6-1)/23] "ئۈچ يىل تۈگىمىگۈچە"،

ئوخشاتما كېلىش قوشۇمچىسى #dək/#tək (بۇ ۋەسىقىلەردە ئىركەلمە ئورنىدا، يەنى قوشۇمچە ئەمەس، بەلكى سۆز ئورنىدا قوللىنىلغان، مەنبەسىنى كۆرسىتىشكە قولايلىق بولسۇن دەپ بۇ يەردە بايان قىلدۇق): əw təg yoğun ix [UW84(6-2)/7,

110(9-19)/4] "ئۆيدەك چوڭ ئىشلار، ئۆي (سېلىشقا) ئوخشاش چوڭ ئىشلار"، (بۇ پەقەت ئىككىلا يەردە قوللىنىلغان).

تەڭلەشتۈرمە كېلىش قوشۇمچىسى #qa/#qə: bul-ğu#qa [UW82(5-3)/16] "ئېرىشكۈچىلىك، تولغا چىقىقۇچىلىك"، təng#inqə [UW6(1-6)/16] "تەڭلىكتە"، apam birθk bu oğulnïng küqin alïp. bodka təgmixtə orunïn yigin kïlmayïn ədgü tuḍmayïn kodï asïra kixi#qə tuḍsarmən. kayuka barsar. θz kθngül#i#n#qə tap#i#n#qa barşun [UW82(5-3)/19-22] "ئەگەر (مەن سۆتباق) بۇ ئوغۇلنىڭ كۈچىنى ئىشلىتىپ، بويىغا يەتكەندە ئورنىنى - قەدرىنى قىلماي، ياخشى (مۇئامىلە) قىلماي، (ئۇنى) پەس - تۆۋەن (تەبىقىدىكى) كىشىدەك (كۆرۈپ) مۇئامىلە قىلسام، قاياققا بارغۇسى كەلسە، ئۆز كۆڭۈل - خاھىشى بويىچە (خالىغان يېرىگە) بارسۇن".

تۆۋەندىكىدەك تىركەلمىلەر قوللىنىلدۇ:

birlə: [UW47(3-15)/13] birlə "بىرلىكتە، بىللە"، mən yrp yanga ədgü birlə tükəl altïmz [UW3(1-3)/8] "مەن يارپ ياڭا ئەدگۈ بىلەن بىرلىكتە ساق ئالدۇق".

bilə: iqim kanquk bilə tüz ülüxlüg [UW2(1-2)/3-4] "ئاكام قانچۇق بىلەن تەڭ بۆلۈشكەن".

təgi: ming yïl tümən küngə ḍəgi [UW5(1-5)/12] "مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر (مەڭگۈ)".

üzə: üstün θgən üzə suwaklïğ [UW3(1-3)/3] "يۇقىرىقى ئۆستەڭ بىلەن سۇغىرىلىدىغان"، bitig kïlmïx kün üzə [UW3(1-3)/7] "بۇ ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى".

ئورۇن تەرەپ ئىسىملىرىنىڭ قوللىنىلىشى: "bu yirning sïqïsï: ongdün yïngaķ burhan ķulïnïng ørdgün, kündin yïngaķ uluğ yol, kidin yïngaķ tangutnung yir, tağtïn yïngaķ buyanquķnung øtdgün adïrar" [UW6(1-6)/17-20] "بۇ يەرنىڭ پاسىلىنى شەرقىي تەرەپتىن بۇرخان قۇلىنىڭ خامىنى، جەنۇب تەرەپتىن چوڭ يول، غەرب تەرەپتىن تاڭغۇتنىڭ يېرى، شىمال تەرەپتىن بۇيانچۇقنىڭ خامىنى ئايرىيدۇ". altïn [UW18(1-18)/4] "ئاستىن"، ķodï asïra [UW82(5-3)/21] "ئاستىنى، تۆۋەن"، iq#indin [UW108(9-17)/5] "ئىچىدىن"، iq#gərü [UW87(8-1)/14] "ئىچىگە".

سۈپەت

باشقا ژانىردىكى ئەسەرلەرنىڭ تىلىغا سېلىشتۇرغاندا، ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا سۈپەتلەر خېلىلا ئاز قوللىنىلغان، خۇسۇسەن دەرىجىلىك سۈپەتلەر تېخىمۇ ئاز قوللىنىلغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە دەرىجىلىك سۈپەتلەر قوللىنىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ سۈپەت دەرىجىلىرى بىلەن ئۆزگىرىشى يوق دېيەرلىك. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىل جەھەتتىكى بىر ئالاھىدىلىكى بولسا كېرەك.

ئەسلى دەرىجىدە كەلگەنلىرى: ağïr [UW80(5-1)/15. 87(8-1)/2] "ئېغىر"، aķ [UW27(1-27)/22. 90(8-4)/3] "ئاق".

سان

ئاددىي سان: bir [UW1(1-1)/1] "بىر"، iki [UW1(1-1)/4] "ئىككى"، üq [UW3(1-3)/1] "ئۈچ"، tørt

bix [UW14(1-14)/1/3/6] ،"تۆت" [UW14(1-14)/1...
yiti [UW3(1-3)/3] ،"ئالتە" altï [UW5(1-5)/1] ،"بەش"
tokuz ،"سەككىز" səkiz [UW4(1-4)/3] ،"يەتتە"
on ،"ئون" on [UW11(1-11)/1] ،"توققۇز" [UW8(1-8)/5]
،"يىگىرمىنچى (كۈنى)" ygrmi#kə [UW7(1-7)/1] ،"بىر" bir
əlig [UW22(1-22)/3/16] ،"ئوتتۇز" otuz [UW2(1-2)/6/7]
ming [UW1(1-1)/10] ،"يۈز" yüz [UW1(1-1)/5] ،"ئەللىك"
."تۈمەن" tümən [UW1(1-1)/10] ."مىڭ"

مۇرەككەپ سان: قەدىمدە ئونلار خانىسىدىن يۇقىرى سانلارنىڭ ياسىلىشى ۋە ئاتىلىشى هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىن خېلىلا پەرقلىق ئىدى. يەنى قەدىمدە، ئونلار خانىسىدىن يۇقىرى هەر خانا ئوتتۇرىسىدىكى سانلار هەر خانىدىن يۇقىرى سان ئالدىدا چوڭ خانا سان ئارقىدا كېلىپ ياسالغان، بۈگۈن بولسا چوڭ خانا سان ئالدىدا، پارچە سان ئارقىدا كېلىپ ياسىلىدىغان بولغان. مەسىلەن، on altï#ka
bir ygrminq ay ،"ئون ئالتىنچى كۈنى" [UW11(1-11)/1]
on üq [UW27(1-27)/6] ،"ئون بىرىنچى ئاي" [UW6(1-6)/1]
səkiz ،"ئون بەش" bix ygrmi [UW19(1-19)/1] ،"ئون ئۈچ"
tokuz ،"ئون سەككىزىنچى (كۈنى)" ygrmi#kə [UW8(1-8)/1]
üq otuz#ka ،"ئون توققۇز" yərgmi [UW50(4-3)/1]
altï otuz ،"يىگىرمە بەشىنچى (كۈنى)" [UW3(1-3)/1]
tokuz oduz ،"يىگىرمە ئالتە" [UW24(1-24)/1]
yiti əlig ،"يىگىرمە توققۇز" [UW45(3-13)/4]
səkiz on [UW12(1-12)/5] ،"قىرق يەتتە" [UW21(1-21)/4]
،"يۈز ئىككى (باغلىق)" yüz iki [UW9(1-9)/6/7] ،"سەكسەن"
üq yüz bəx otuz ،"ئىككى يۈز" iki yüz [UW125(9-34)/2]

[UW2(1-2)/5/7] "ئۈچ يۈز يىگىرمە بەش"، üq ming iki yüz [UW3(1-3)/6] əlig "ئۈچ مىڭ ئىككى يۈز ئەللىك"، üq ming [UW4(1-4)/6] bix yüz "ئۈچ مىڭ بەش يۈز".

تەرتىپ سان: تەرتىپ سان قوشۇمچىسى :#inqï/#inqi/#unqï/#ünqi [UW57(4-10)/4] on#inq "ئونىنچى"، [UW78(4-31)/6] biš#inq "بەشىنچى". تەرتىپ سانلارنىڭ ياسىلىشىدىمۇ ئاز - تولا پەرق بولۇپ قەدىمكى #inq/#unq/#ünq ياكى #int قوشۇمچىلىرىنىڭ ئارقىسىغا i تاۋۇشى قوشۇلۇپ ھازىر #inqi/#nqi بولۇپ قېلىپلاشقان. م:

ھازىر	ۋەسىقىلەردە
birinqi	aram [UW63(4-16)/1] ~ birinq
ikkinqi	ikinti [UW27(1-27)/1]~ikinq
üqünqi	üqünq [UW26(1-26)/1]
tөrtinqi	tөrtünq [UW8(1-8)/1]
bəxinqi	bəxinq~ bixinq [UW11(1-11)/1]
altinqi	altïnq [UW4(1-4)/1]
yəttinqi	yətinq ~ yitinc [UW96(9-5)/1]
səkkizinqi	səkizinq [UW24(1-24)/1]
tokkuzinqi	tokuzunq [UW55(4-8)/1]
oninqi	onïnq [UW23(1-23)/1]
	~ onunq [UW95(9-4)/1]
on birnqi	bir ygrminq [UW80(5-1)/1]
on ikkinqi	q(a)hx(a)put[UW98(9-7)/1]

ۋەسىقىلەردە يىل (yïl)، ئاي (ay) ۋە كۈن (kün) سۆزى ھازىرقىغا ئوخشاش قوللىنىلغاندىن باشقا، كالىندار ھېسابىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن 12 مۆچەل ھېسابى ناھايىتى كەڭ قوللىنىلغان. ئۇلار

تۆۋەندىكىچە: küskü (ساچقان يىلى)، ud (ئۇي يىلى)، bars
(يولۋاس يىلى)، tawïxğan (توشقان يىلى)، lu (ئەژدەرھا يىلى)،
yïlan (يىلان يىلى)، yunt (ئات يىلى)، ḳoyn (قوي يىلى)،
biqin (مايمۇن يىلى)، taḳïğu (توخۇ يىلى)، it (ئىت يىلى)،
tonguz (توڭگۇز يىلى). بۇنىڭدىن باشقا بىرىنچى ئاي ئۈچۈن aram
ۋە ئون ئىككىنچى ئاي ئۈچۈن qahxaput ~ qahxapat ئاتالغۇلىرى
قوللىنىلغان. ئاي ۋە كۈنلەرنى ئىپادىلەش ئۈچۈن رەقەم سانلىرىنىڭ يېزىق
شەكىللىرىنىڭ ئاخىرىغا دەرىجە سان قوشۇمچىسى "ىنتى/ ىنچ/ ۇنچ"
قاتارلىق قوشۇمچىلارنى قوشۇش ئورنىغا يۇقىرىدىكى مۇچەل ئىسىملىرى
قوشۇلغان، كۈننى ئىپادىلەش ئۈچۈن سان ئاخىرىغا "yangï#ḳa
[UW78(4-31)/2] " دېگەن سۆز قوللىنىلغان. مەسىلەن، qahxaput
ay bir yangïḳa [UW1(1-1)/1] "ئون ئىككىنچى ئاينىڭ بىرىنچى
كۈنى" قاتارلىقلار.

تەقسىم سان، قوشۇمچىسى #ar/#ər: arḳïxtïn ïdmasarmən
bir#ər ay bir#ər bθz asïğï birlə kθni birürmən
[UW53(4-6)/5-7] "ئەگەر كارۋاندىن ئېۋەتىپ بېرەلمىسەم،
(كىچىكتۈرگەن) ھەر ئايغا بىر (توپتىن؟) بۆزنى ئۆسۈم قىلىپ قوشۇپ
ساق بېرىمەن"، on#ar [UW19(1-19)/3] "ئوندىن"، on#arḳa
[UW45(3-13)/4] "(ھەر) ئون كۈنلۈكىنى"، tθrḍ#ər
[UW89(8-3)/29] "تۆتتىن"، biz sïsï kθrü-kə ikəgü-kə bθz
kərgək bolup oḳuy-tïn üqər bθz aldïm-mïz küz yangï-ḳa
aldïrar bθz-ni kθni biri<r>biz [UW59(4-12)/3-9] بىز
ئىسى (ۋە) كۆرۈ ئىككىلىسىگە بۆز كېرەك بولۇپ، ئوقۇيدىن ھەر
بىرىمىز ئۈچ (توپ؟) بۆز ئالدۇق. كۈزنىڭ باشلىرىدا ھەر بىرىمىز ئالتە
(توپ) بۆزنى تولۇق بېرىمىز.

بەزىدە مۇرەككەپ سانلارنىڭ تەركىبىدىكى سانلارغا قوشۇلۇپ كېلىپ، تەقسىم سان ئۆزقۆمىنى ئىپادىلەپ كېلىشىمۇ مۇمكىن. مەسىلەن، bu sawta ķayusï ağïsar biz üq#ər yüz bix#ər otuz ķunpu iqrə ķuwpar birixürbiz [UW3(1-3)/24-25] "بىز سىززدىن قايسىمىز تېپىۋالساق، ئۈچ يۈز يىگىرمە بەش قانپۇدىن جىرمانە تۆلەيلى".

كىشىلىك سان: كىشىلىك سان قوشۇمچىسى #əgü/#gü(n): ikəgü "ئىككىلىلەنگە"، iki#gükə [UW3(1-3)/2] ikəgü#tin "ئىككىلىلەن"، [UW11(1-11)/8/12] ikigü [UW18(1-18)/17] "ئىككىلىلەندىن"، [UW63(4-16)/3] biz "ئىككىلەنىڭ"، ikəgününg [UW50(4-3)/7] "ئىككىيلەن"، üq#əgü "ئۈچەيلەنىنىڭ"، ikə#gükə [UW6(1-6)/2] üq#(ə)gün [UW100(9-9)/2] "ئۈچەيلەن"، [UW26(1-26)/7] "ئۈچەيلەن"، tørd#gün#nüng [UW100(9-9)/7] "تۆتەيلەنىنىڭ".

ئالماش سان: on#luķlar [UW9(1-9)/11-12] "ئون كىشى".

سانلارغا ئىسىملارنىڭ كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ قوشۇلۇپ كېلىشى ۋە بۇ خىل كېلىش قوشۇمچىلىرىنىڭ رولى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئاساسەن ئوخشاش. مەسىلەن، tonguz yïl bixinq ay on altï#ķa [UW11(1-11)/1] "توڭگۇز يىلى بەشىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنىگە".

مىقدار

خاس مىقدار: xïğ "شىغ (دادەن)"، bir xïğ səkiz küri uruğ "بىر شىغ (دادەن) سەككىز كۈرە ئۇرۇق" kirür [UW4(1-4)/3] "تېرىلىدىغان (يەر)"، bir sətïğ kümüxin ïnqa søzləxdimiz

yastuķ bix sïtïr kümüxkə kəsixdimiz [UW5(1-5)/3-5]
(ئۆزۈملۈكنىڭ) باھا سوممىسى (بولغان) كۈمۈشنى بۇنداق سۆزلەشتۇق،
yüz iki bağlïķ يەنى بىر ياستۇق بەش سەر كۈمۈشكە توختاتتۇق"،
uşun ķarïta bөz alïp [UW10(1-10)/2-3] "يۈز ئىككى توپ
yüz yastuķ qao ئۇزۇن قارى (گەز) بۆز ئېلىپ"،
üq stïr altï baķïr [UW11(1-11)/6] "يۈز ياستۇق چاۋ (پۇل)".
kümüx altïmïz [UW105(9-14)/5-6] "ئۈچ سەر ئالتە مىسقال
كۈمۈش ئالدۇق".
iki y(a)rïm tağar buğday كۆچمە مىقدار:
[UW65(4-18)/3-4] "ئىككى يېرىم تاغار بۇغداي" دېگەن
ķayïmtutïn بىرىكمىدىكى "تاغار" سۆزى بۇ يەردە كۆچمە مىقدار،
tөrt küri (yür) aldïm [UW67(4-20)/4-5] "قايىمتۇتىن تۆرت
كۈرە تېرىق ئالدىم".

سان مىقدار قۇرۇلمىسى

بىزگە مەلۇمكى نۇرغۇن تىللاردا سان بىۋاسىتە ئىسىمنى ئىنقىلاپ كېلەلمەيدۇ، جەزمەن بىر مىقدار سۆز سان بىلەن بىرىككەن ھالدا ئاندىن ئىسىمنى ئىنقىلايدۇ. مەسىلەن، ئۇيغۇر تىلىدا زۆرۈر بولغاندا "تۆت نەپەر ئادەم" دەيمىز، بولمىسا ئادەتتە "تۆت ئادەم" دەپ قوللىنىۋېرىشكە بولىدۇ، ئەمما، خەنزۇچىدا 四人 دېگىلى بولمايدۇ، جەزمەن 四个人 دەيمىز. دېمەك، ئۇيغۇرچىدا گەرچە نۇرغۇن خاس مىقدارلار ۋە كۆچمە مىقدارلار قوللىنىلسىمۇ، لېكىن، بۇلارنىڭ سان بىلەن بىرىكىپ كېلىشى مۇتلەق ئەمەس. بۇ ئەھۋال بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدىمۇ كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، تۆۋەندىكى تېكىستنى كۆرۈپ باقايلى:

(1) (t)onguz yïl tөrtünq ay mən ķaraquķ ağïr igləmix-tə oğlum- (2) (ķ)a ķalmïx tawar-ïğ өtigləp

ḳoṭdum. on {toḳuz} uluğ hu-a-qan təxək, (3) üq tərtkil təxək yiti yürüng tarda(?) təxək. bix bozaḳ (4) (ta)rda(?) təxək, bir tükqük(?) təxəki, bir manmur(?), bir siling (5) ///i(?) ḳidïğ kəyiz. altï ygrmi yağaḳ ayaḳ, bix yağaḳ təpsi, (6) (t)ərt ïğaq təpsi, iki yağaḳ kənək, bir bədizlig sïr (7) (k)ənək. bir yağaḳ ḳapan, bir ïğaq ḳapan, bir yağaḳ (8) irkün(?), iki səgüt irkün(?), bir sïr ayaḳ, üq yağaḳ mün (9) /uzluḳ, iki yağaḳ ḳadïng, yiti tirək ḳaṭïng, bir ḳuruğ sin(?) (10) //g. bir qa-qan. iki sïr ḳaxuḳ, altï kixilik sïr qəki, səkiz (11) on kixlik ḳïzïl qəki, bir bədizlig sutḳu, üq üqər ḳaplïḳ (12) (k)üp, üq birər ḳaplïḳ idix [UW 88(8-2)]

يەشمىسى: (1) چوشقا يىلى تۆتىنچى ئاي. مەن قاراچۇق ئېغىر كېسەل بولغانلىقىمدىن، ئوغلۇم- (2) -ىغا قالغان مال-مۈلۈكنى تىزىملاپ قالدۇردۇم: ئون توققۇز چوڭ گۈزللۈك كىگىز (شىرداق؟) سېلىنچا، (3) ئۈچ (دانە) چاسا سېلىنچا، يەتتە (دانە) ئاق تاردا (؟) كۆشەك، بەش (دانە) بوزئاق (4) تۆشەك، بىر تۆكچۈك (مويلۇق؟) تۆشەك، بىر مانمۇر (؟)، بىر (توپ ياكى پارچە) سۆسۈن (تاۋار) (5) ... جىيەكلىك كىگىز، ئون ئالتە (دانە) ياڭاق (ياغىچى) ئاياق، بەش (دانە) ياڭاق (ياغىچى) تەخسە، (6) تۆت (دانە) ياغاچ تاۋاق، ئىككى (دانە) ياغاچ چېلەك، بىر (دانە) نەقىشلىك سىرلىق (7) چېلەك، بىر (دانە) ياڭاق ياغىچى (تاۋاق)، بىر (دانە) ياغاچ تاۋاق، بىر ياڭاق (ياغىچى) (8) ئىركۈن(؟)، ئىككى سۆگەت (ياغىچى) ئىركۈن(؟)، بىر سىرلىق ئاياق، ئۈچ (دانە) ياڭاق (ياغىچى) شورپا (9) ....، ئىككى (دانە) ياڭاق (ياغىچى) ئىزۇرىق(؟)، يەتتە تېرەك (ياغىچى) ئىزۇرىق(؟)، بىر قۇرۇق سىن(؟) (10) ....، بىر

(دانە) چاي چىنىسى، ئىككى (دانە) سىرلىق تۇشۇق، ئالتە كىشىلىك سىرلىق چوكا، سەكسەن (11) كىشىلىك قىزىل چوكا، بىر (دانە) نەقىشلىق ساندۇقچە(؟)، ئۈچ (دانە) ھەر بىرى ئۈچ قاپلىق (12) كۆپ، ئۈچ (دانە) ھەر بىرى بىر قاپلىق ئىدىش.

دېمەك، يۇقىرىدىكى ۋەسىقىدىن شۇنى ئېنىق كۆرگىلى بولىدۇكى، قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىمۇ سانلار كۆپەيتىلگەن ھالدا بىۋاستە ئىسىمغا بېقىنىپ، مىقدار سۆزلەر ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكىدەك كۆپ قوللىنىلمىغان. خۇسۇسەن دائىلاپ سانىغىلى بولىدىغان شەيئىلەردە مىقدار سۆزلىرى ئاز قوللىنىلغان، بۇنىڭ ئەكسىچە پۇل ئورنىدا قوللىنىلغان، ئۆلچەم بىرلىكلىرىنى قوللىنىش زۆرۈر بولغان جايدا قىسقارمىغان.

/

رەۋىش

ۋاقىت رەۋىشلىرى: amti [UW111(9-20)/11] "ئەمدى، ھازىر"، bərü [UW99(9-8)/3] "بۇيان، ئارتىپ"، burun [UW111(9-20)/9] "بۇرۇن"،

ئورۇن رەۋىشلىرى:: əngdün [UW5(1-5)/8] "ئالدى تەرەپ، شەرق تەرەپ"، üstün [UW3(1-3)/3] "ئۈستۈن"، üzə [UW5(1-5)/6] "يۇقىرى". ئەمەلىيەتتە بۇ سۆزلەر ئورۇن - تەرەپ ئىسىملىرىغا كىرىدۇ.

بۇ مەتىندە رەۋىشلەرمۇ ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ.

ئالماش

شەخس ئالماشلىرى: mən "مەن"، biz "بىز"، sən "سەن"، siz [UW89(8-3)/17] "سىز" (بىرلا يەردە كۆرۈلىدۇ)، u "ئۇ"، ular "ئۇلار".

شەخس ئالماشلىرىنىڭ كېلىشلەر بىلەن تۈرلىنىشى:

باش كېلىشتە كەلگەنلىرى: [UW1(1-1)/18] mən "مەن"، [UW104(9-13)/1] bizlər "بىزلەر".

ئىگىلىك كېلىشتە كەلگەنلىرى: mən#ing [UW17(1-17)/8/9/10/12/13/14/15/16] "مېنىڭ"، biş#ing [UW32(2-3)/5, 35(3-3)/6] "بىزنىڭ"، biş#ning [UW57(4-10)/12] "بىزنىڭ"، biz#ning [UW9(1-9)/5, 16(1-16)/3] "بىزنىڭ".

چۈشۈم كېلىشتە كەلگەنلىرى: biz#ni [UW111(9-20)/8] "بىزنى".

يۆنىلىش كېلىشتە كەلگەنلىرى: (mən#gə=) manga sadaḳa yunglaḳlïḳ bθz kərgək bolup [UW10(1-10)/1] "مەن ساداغا ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ"، manga [UW78(4-31)/2] "ماڭا"، biz#inggə [UW8(1-8)/2] "بىزگە"، biz#ingə [UW7(1-7)/1] "بىزگە"، biz#gə [UW87(8-1)/8, 121(9-30)/2] "بىزگە".

ئورۇن كېلىشتە كەلگەنلىرى: min#də [UW82(5-3)/12] "مەندە".

كېلىشلەر بىلەن قاتلانغان شەكىلدە تۈرلىنىپ كېلىشى:

ئىگىلىك كېلىش بىلەن يۆنىلىش كېلىشتە قاتلىنىپ كەلگەنلىرى: biz#ing#gə [UW3(1-3)/1, 8(1-8)/2] "مەندە".

چۈشۈم كېلىش بىلەن ئورۇن كېلىشتە قاتلىنىپ كەلگەنلىرى: mi#ni#tə [UW81(5-2)/21] "مەندە".

چۈشۈم كېلىش بىلەن تەگلەشتۈرمە كېلىشتە قاتلىنىپ كەلگەنلىرى: a#nï#qa [UW19(1-19)/14] "مەندە".

كۆرسىتىش ئالماشلىرى: bu [UW1(1-1)/5]، bu#lar [UW23(1-23)/19] "بۇلار".

كۆرسىتىش ئالمىشى "ol" بۇ ۋەسىقىلەردە كۆپىنچە ھۆكۈم باغلامچىسى رولىدا كەلگەن. مەسىلەن، bu nixan mən sadanïng ol [UW10(1-10)/16] "بۇ نىشان مەن سادانىڭدۇر"، bu nixan mən tanuķ turmix təmürning ol, bu nixan mərkidning ol. bu nixan mən əsən buķanïng ol, bu nixan mən bars buķanïg ol [UW10(1-10)/18-21] "بۇ نىشان مەنكى گۇۋاھچى تۇرمىش تەمۇرنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن مەركىدنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن ئەسەن بۇقىنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن بارس بۇقىنىڭدۇر".

كۆرسىتىش ئالماشلىرىنىڭ كېلىشلەر بىلەن تۈرلىنىشى:

باش كېلىشتە كەلگەنلىرى:

ئىگىلىك كېلىشتە كەلگەنلىرى: a#nïng [UW91(8-5)/29] "ئۇنىڭ".

يۆنىلىش كېلىشتە كەلگەنلىرى: bular#ķa [UW3(1-3)/22, 91(8-5)/26] "بۇلارغا"، mu#nga [UW89(8-3)/27] "بۇنىڭ"، a#nga [UW89(8-3)/16] "ئۇنىڭغا"، ïnaru [UW6(1-6)/9] "يۇنىڭدىن كېيىن" (بۇ قەدىمكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ قالدۇقى دەپ قارالماقتا).

ئورۇن كېلىشتە كەلگەنلىرى: a#nta [UW85(7-1)/2/4] "ئۇندا، ئۇ يەردە"، mu#nta [UW85(7-1)/10] "بۇنىڭدىن".

ئورۇن - بەلگە كېلىشتە كەلگەنلىرى: a#ntaķi [UW119(9-28)/11] "ئۇندىكى، ئۇ يەردىكى".

چىقىش كېلىشتە كەلگەنلىرى: a#ndïn [UW82(5-3)/4] "ئۇندىن"، mu#ntïn [UW91(8-5)/13] "بۇنىڭدىن".

تەگلەشتۈرمە كېلىشىتە كەلگەنلىرى: a#nïqa [UW19(1-19)/14] "ئۇنچىلىك، شۇنچە"، mu#nqa [UW89(8-3)/27] "مۇنچە"، [UW1(1-1)/3] î#nqa "ئۇنداق، بۇنداق".

سوئال ئالماشلىرى: [UW5(1-5)/15] kim "كىم"، nə#si#ngə [UW91(8-5)/30] "نېمە، قەيەر"، [UW39(3-7)/5] nəqə "قانداق"، [UW6(1-6)/21] nəgü "نېمىشقا"، nətəg [UW38(3-6)/3] "قانداق"، [UW53(4-6)/7] kaq "قانچە"، [UW112(9-21)/4] kaqan "قاچان"، kayda [UW124(9-33)/3] "قەيەردە"، [UW6(1-6)/12] kayu "قايسى". bu yirning nəgü ymə irti birti yok [UW6(1-6)/20-21] "بۇ يەرنىڭ ھېچقانداق ئالغۇ - بەرگۈلىكى يوق". بۇ جۈملىدە "نېمە" سوراق ئالمىشى ئىنكار قىلىش مەنىسىدە "ھېچقانداق" دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈپ كەلگەن.

ئۆزلۈك ئالمىشى: [UW5(1-5)/2] θz "ئۆز": بىرىنچى شەخس بىرلىك شەكلى، θzüm "ئۆزۈم": mən θzüm bitidim [UW25(1-25)/22] "مەن ئۆزۈم يازدىم"، θz borluk#umnï [UW5(1-5)/2] "ئۆز ئۆزۈملۈكۈمنى"، mən kayïmtu mïsïrka ayïdïp θzüm bitidim [UW67(4-20)/12-14] "مەن قايىمتۇ مىسىردىن سوراپ ئۆزۈم يازدىم"، ئىگىلىك شەكلى θzüm#ning [UW27(1-27)/5] "ئۆزۈمنىڭ"، [UW83(6-1)/3] θz#üm#tə "ئۆزۈمدە"؛ ئىككىنچى شەخس بىرلىك ۋە كۆپلۈك شەكلى كۆرۈلمىدى؛ ئۈچىنچى شەخس بىرلىك شەكلى [UW3(1-3)/10] θzi "ئۆزى"، كۆپلۈك شەكلى [UW11(1-11)/9] θzliri "ئۆزلىرى".

پىئىل

پىئىلنىڭ ئۆزەك شەكىللىرى:

پىئىلنىڭ بولۇشلۇق - بولۇشسىز شەكىللىرى

پىئىلنىڭ $ma/$mə قوشۇلغان شەكلى، پىئىلنىڭ بولۇشلۇق شەكلى، قوشۇلغان شەكلى شەكلى بولۇشسىز ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن،

bir-$məsərmən "بولماي"، bol-$mayïn [UW110(9-19)/4]

bir-$məsərbiz "بەرمەسەم"، [UW65(4-18)/9]

bir-$məzmən "بەرمەسەك"، [UW108(9-17)/8]

orunïn yigin ķïl-$mayïn, "بەرمەيمەن"، [UW84(6-2)/7]

ədgü tutḍ-$mayïn "تۇتماي"، [UW82(5-3)/21]

tuğ-$malïm "تۇغمايلى"، [UW100(9-9)/5]

bir "كەرگۈزمەيمەن"، kərgür-$məzmən [UW110(9-19)/10]

küp bor təgməyük üqün "بىر كۈپ ئۈزۈم ھارىقى تەگمىگەنلىكى ئۈچۈن"، [UW9(1-9)/6]

پىئىل دەرىجىلىرى:

ئەسلى دەرىجە: øz borluķumnï basa toğrïlķa toğru tomlidu saḍtim [UW5(1-5)/2-3] "ئۆز ئۈزۈملۈكۈمنى باسا توغرىلقا مۇۋاپىق - لايىقىدا ساتتىم".

مەجھۇل دەرىجە: ķat-$ïl-$mazunlar [UW87(8-1)/9-10] "قېتىلمىسۇن (ئارىلاشمىسۇن)"، yar-$ïl-$sar [UW50(4-3)/4] "يېرىلسا".

مەجبۇرىي دەرىجە: -dur/tur- yan-$ḍur$u birip "ياندۇرۇپ بېرىپ". [UW92(9-1)/6]

mən bg bars ķutluğ tongaķa ayï-St$ïp bitidim :-d/t- [UW92(9-1)/23] "مەن بەگ بارس قۇتلۇق توڭاغا سۆزلەتكۈزۈپ

(سوراپ) يازدىم».

-gür-/-kür-: atïn kixikə θt-kür-$ü satsun θşgə kixi [UW3(1-3)/11] «باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن»، kθr-$gür$məzmən timix üqün [UW110(9-19)/10] «ئۆزگە كىشىنى كۆرگۈزمەيمەن دېگەنلىكى ئۈچۈن».

-ur-/-ür-: qaonï oğul tigin yənggəmizkə yaz küz kim kəlsər təg-$ürSüp birürbiz, təg-$ür$üp birməsərbiz bu bitigŋi kim alïp kəlsər nəgükəmə tïldamayïn büdürüp birürbiz [UW108(9-17)/6-10] «بۇ (چاۋ) پۇلنى ئوغۇل تېگىن يەڭگىمىزگە ياز (ياكى) كۈزدە كىم كەلسە، شۇنىڭدىن يەتكۈزۈپ بېرىمىز. يەتكۈزۈپ بېرەلمىسەك، بۇ ھۆججەتنى كىم ئېلىپ كەلسە، ھېچقانداق باھانە-سەۋەب كۆرسەتمەستىن تولۇق بېرىمىز».

ئۆزلۈك دەرىجە: saḳï-$n$sarlar [UW5(1-5)/16] «ئويلانسا».

ئۆملۈك دەرىجە: ağï-$xsarbiz[UW81(5-2)/14] «ئاغساق»، sθzlə-$xdimiz [UW1(1-1)/3] «ئۆز ئارا تېپىشالساق»، «سۆزلەشتۇق»، biz munta song θlsər xinking sinïn baxlap oğlanlarïm birlə əwimni tutup ayït-Sïxïp kəngi-Sxip yorïzunlar [UW85(7-1)/10-12] «بۇنىڭدىن كېيىن بىز ئۆلۈپ كەتسەك، شىن كىڭ، سى نىن قاتارلىق ئوغۇللىرىم بىلەن بىرلىكتە ئۆيۈمنى تۇتۇپ، ئۆز ئارا مەسلىھەتلىشىپ-كېڭىشىپ ئىش قىلسۇن»، təxgür-$üxüp [UW31(2-2)/4] «تالاشتۇرۇشۇپ».

پېئىللىق شەخسسىز شەكىللىرى:

سۈپەتداشلار:

كېلىدىغان زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى $daqï/$taqï/$dəqi/$təqi: yul-$taqï [UW4(1-4)/21, 6(1-6)/17] "يۇلغۇچىلار، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى"، yul-$daqï [UW7(1-7)/16, 9(1-9)/20] "يۇلغۇچىلار، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى".

ئۆتكەن زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى $mïx/$mix: bol-$mïx [UW39(3-7)/6] "بولغان"، tuğ-$mïx [UW82(5-3)/25] "تۇغمىش"، ḳod-$mïx [UW91(8-5)/26] "قويغان"، θl-$mix[UW94(9-3)/12] "ئۆلگەن"، bitig ḳïl-$mïx küntə [UW1(1-1)/5-6] "بۇ ھۆججەت يېزىلغان كۈنى".

ئۆتكەن زامان سۈپەتدىشى $ğan/$ḳan/$gən/$kən: ḳal-$ğan [UW108(9-17)/6] "قالغان". ḳuṭ-$ğan [UW106(9-15)/2] "قويغان، تاپشۇرغان".

كەلگۈسى زامان سۈپەتدىشى $ar/$ər/$r: ḳoqo kiḍinitə yorï-$r [UW1(1-1)/4] "قوچو بازىرىدا ئۆتىدىغان" ("كەلگۈسى زامان" قوشۇمچىسى $r غا قاراڭ)، alḍï ər kθm-Sər borluḳumnï [UW10(1-10)/4] "ئالتە ئەر كۆمىدىغان ئۆزۈملۈكۈمنى"، ḳod-$ar [UW105(9-14)/2-3] "قويۇلىدىغان"، mənga təg-$ər üq ər kθm-$ər borluḳumnï [UW110(9-19)/5-6] "ماڭا تېگىدىغان، ئۈچ ئەر كۆمىدىغان ئۆزۈملۈكۈمنى"، bar-$ïrta kəl-$irtə [UW45(3-13)/11-12] "بارغاندا، كەلگەندە".

ئىسىمداشلار:

Sğï/$ḳï/Sgi/$ki/$ğu/$ḳu/$gü/$kü ئىسىمدىشى (چەك كېلىشتە كەلگەن): al-$ğu [UW51(4-4)/2] "ئالغۇ"، bar-$ğu

"بېرىش"، bir-$gü [UW2(1-2)/11] "بېرىش"، [UW9(1-9)/7]
"يېيىش"، yi-$gü [UW113(9-22)/3] bir-$gi$nqə bar yok
bolsarmən inim təmür kəni birzün [UW67(4-20)/9]
"بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا بۇنداق بولۇپ قالسام، ئىنىم تەمۈر تولۇق
بەرسۇن"، θl-$ginqə [UW82(5-3)/8] "ئۆلگىچە"

بۇ خىل ئىسىمداشلارنىڭ خېلى كۆپلىرى سۆزپەتداش ئورنىدا قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن، aq-$ğu [UW8(1-8)/4] "ئاقىدىغان (يەر)"، bir-$güm [UW2(1-2)/2] "بېرىدىغان نەرسەم".

ئىسىمدىشى: $mak/$mək ixləd-$mək [UW46(3-14)/15] "ئىشلەتمەك".

رەۋىشداشلار:

ئىسمەن سۆزلەردىكى رەۋىشداش قوشۇمچىسى :$a/$ə/$ï/$i/$(y)u/$(y)ü yarat-$u [UW4(1-4)/20, 30(2-1)/20] "يارىتىپ"، yarax-$u [UW11(1-11)/20, 80(5-1)/14] "يارىشىپ، لايىق"، bu bitigni mən buyan təmür θz iligin biti-$yü təgintim [UW119(9-28)/17] "بۇ ھۆججەتنى مەن بۇيان تەمۈر ئۆز قولۇم بىلەن يازدىم".

چىتىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسى :$ïp/$ip/$up/$üp adïr-$ïp [UW115(9-24)/4] "ئايرىپ"، al-$ïp [UW9(1-9)/9] "ئالىپ"، kəlür-$üp [UW19(1-19)/13, AYC363/21, 474/5]، kəlür-$ip [UW105(9-14)/6-7] "كەلتۈرۈپ".

مەقسەت رەۋىشدىشى :$ğalï/$ķalï/$gəli/$kəli al-$ğalï [UW50(4-3)/7] "ئالغىلى"، ayït-$ğalï [UW1(1-1)/12] "سورىغىلى"، kər-$gəli [UW94(9-3)/6, ĶR10r2] "كۆرگىلى"، yul-$ğalï [UW18(1-18)/12] "يۇلغىلى، قايتۇرۇپ سېتىۋالغىلى".

بولۇشسىز رەۋىشداش قوشۇمچىسى: $matïn/$mətin/$madïn/$mədin

atïr-$m(a)tïn [UW93(9-2)/7] "ئايرىماستىن"، al-$madïn [UW89(8-3)/33] "ئالماستىن، ئالماي"، kod-$matïn [UW9(1-9)/12] "قويماي"، səxür-$mətin [UW49(4-2)/3] "ئۈزۈپ قويماي(كېچىكتۈرمەي)"،

پېئىلنىڭ شەخسلىك شەكىللىرى:

پېئىلنىڭ مەيلى كاتېگورىيىسى:

ۋاستىسىز بايان مەيلى: mən tərbix θzüm bitidim [UW11(1-11)/27] "مەن تەربىش ئۆزۈم يازدىم"،

بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى:

بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى بىرىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى: $ayïn/$əyin al-$ayïn yul-Sayïn tisərlər [UW3(1-3)/15] "(بەرنى) قايتۇرۇۋالاي، قايتۇرۇپ بېرىۋالاي دېسە"، apam birθk bu oğulnïng küqin alïp, bodḳa təgmixtə orunïn yigin ḳïl-$mayïn ədgü tuḍ-$mayïn ḳodï asïra kixiqə tuḍsarmən, ḳayuḳa barsar, θz kθngülinqə tapïnqa barṣun [UW82(5-3)/19-23] "ئەگەر (مەن سۆتباق) بۇ ئوغۇلنىڭ كۈچىنى ئىشلىتىپ، بويىغا يەتكەندە ئورنى - قەدرىنى قىلماي، ياخشى (مۇئامىلە) قىلماي، (ئۇنى) پەس - تۆۋەن (تەبىقىدىكى) كىشىدەك (كۆرۈپ) مۇئامىلە قىلسام، قاياققا بارغۇسى كەلسە، ئۆز كۆڭلى - خاھىشى بويىچە (خالىغان يېرىگە) بارسۇن"، kim alïp kəlsər nəgükəmə tïlda-$mayïn büḍürüp birürbiz [UW108(9-17)/9 "...نى ئېلىشقا ھەر قانداق كىشى كەلسە، ھېچقانداق باھانە - سەۋەب كۆرسەتمەي، ساق بېرىمىز"

بىرىنچى شەخس كۆپلۈك شەكلى $(a)lïm/$(ə)lim:
tuğ-$maSlïm [UW100(9-9)/5] "تۇغۇلمايلى"،
بۇيرۇق-تەلەپ مەيلى ئىككىنچى شەخس قوشۇمچىسى
$ğïl/$ķïl/$gil/$kil (قىسمەن $gül): al-$ğïl
[UW110(9-19)/14] "ئالغىن"، alp toğrïlķa yiti küri üyürni
[UW99(9-8)/2] kəni bir-$gül tisə "ئالپ توغرىلقا يەتتى كۈرە
تېرىقنى ساق بەر دېسە"، ayïtïp biḍi$gil timix
[UW122(9-31)/19] "سوراپ، يازغىن دېگەندە (يازدىم)".
پېئىلنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس
قوشۇمچىسى $zun/$sun: al-mazun [UW87(8-1)/9]
"ئالمىسۇن"، bar-$zun [UW80(5-1)/6]، bar-$[z|s]un
[UW78(5-3)/23] "بارسۇن"، bol-$zun [UW1(1-1)/11,
MSI134/1]، bol-$[z|s]un [UW14(1-14)/13]، bol-$sun
(AYC34/21] "بولسۇن"، ķïl-$mazun [UW6(1-6)/13].
شەرت مەيلى قوشۇمچىسى $sa/$sə: bol-$sa
[UW72(4-25)/10] "بولسا"، bol-$sar [UW25(1-25)/18]
"بولسا"، bul-$sa [UW82(5-3)/16] "تىرىشسە، ئىگە بولسا"؛
tapla-$ma-$sar [UW2(1-2)/14] "خالىمىسا"، tut-$samən
[UW58(4-11)/3] "تۇتسام"، tut-$sar [UW53(4-6)/7]
"تۇتسا"، tut-$sarmən [UW54(4-7)/4] "تۇتسام"؛
kəqür-$sərmən [UW60(4-13)/7] "كەچۈرسەم"، θngi
bol-$sarbiz [UW85(7-1)/14] "باشقىچە بولساق"،
kəqür-$sərbiz [UW59(4-12)/8] "كەچۈرسەك"، θ-$sərlər
[UW6(1-6)/14] "تۇيۇلسا"، θl-$sər [UW46(3-14)/10]
"ئۆلسە"، ün-$sər [UW97(9-6)/6] "ئۈنسە".

كېلىدىغان زامان ئارزۇ - تىلەك مەيلى قوشۇمچىسى $ğay/$ķay/$gəy/$kəy: bol-$ğaymən [UW87(8-1)/3] "بولغايمەن"، kal-$ğay [UW82(5-3)/1] "قالغاي" (بۇ جۈملىدە، بۇ قوشۇمچە ئارزۇ - تىلەكنى ئەمەس، بەلكى سۆزلىگۈچىنىڭ بىر خىل "ئەندىشە قىلىش، ئەنسىرەش" ئىپادىسىنى بىلدۈرۈپ كەلگەن.

بۇ قوشۇمچە بەزى تېكىستلاردا ئارزۇ_تىلەك مەيلىنى ئەمەس، بەلكى كېلىدىغان زامان ئوبيېكتىپ مۆلچەر مەيلى ئۇقۇمىنى ئىپادىلەپ كېلىدۇ. مەسىلەن، mən kθni ķuz ağïr igkə təgip θlüp ïdïp bargaymən tip [UW86(7-2)/1-3] "مەن كۆنى قىز ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ئۆلۈپ كېتىپ قالارمەنمىكىن دەپ ئويلاپ".

پېشىنىڭ زامان كاتېگورىيىسى

ئاددىي ئۆتكەن زاماننىڭ قوشۇمچىسى $dï/$di/$du/$dü: بىرىنچى ۋە ئىككىنچى شەخستە شەخس قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ، ئۈچىنچى شەخستە ھېچقانداق شەخس قوشۇمچىسى قوشۇلمايدۇ. مەسىلەن، بىرىنچى شەخس بىرلىك شەكلى: al-$dïm [UW1(1-1)/7] "ئالدىم"، al-Stïm [UW2(1-2)/9] "ئالدىم"، bir-$dim [UW1(1-1)/6] "بەردىم".

بىرىنچى شەخس كۆپلۈك شەكلى: al-$dïmïz [UW28(1-28)/6, 69(4-22)/8] "ئالدۇق"، al-$tïmïz [UW9(1-9)/12] "ئالدۇق"، sθzləx-$dimiz [UW13(1-13)/3] "سۆزلەشتۇق"، üşüx-Sdümüz [UW1(1-1)/5] "ئۈزۈشتۇق، توختاتتۇق". يۇقىرىدىكى مىساللارنىڭ ئاخىرىدىكى شەخس قوشۇمچىلىرى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا "$duķ/dük" ("-دۇق/-دۈك") بولغان.

ئىككىنچى شەخس بىرلىك ۋە كۆپلۈك شەكلى بۇ ۋەسىقىدە كۆرۈلمەيدۇ.

bol-$dï [UW110(9-29)/2] "بولدى"، bol-$tï [UW1(1-1)/2] "بولدى"، boxu-$dï [UW104(9-13)/4] "بوشىدى، ئازاد بولدى"، θl-$di [UW94(9-3)/8] "ئۆلدى".

ھازىرقى زامان كېلىدىغان زامان قوشۇمچىسى Sar/$ər/$ïr/$ir/Sr: بۇ خىل قوشۇمچىنىڭ رولى كۆپرەك. ئادەتتە سۆزلەۋاتقان ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە تېخى مەيدانغا كەلمىگەن، ئەمما، سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتا قارار قىلىنغان، مەقسەتكە كەلگەن، ئومۇمەن سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتىن باشلاپ بولىدىغان ھەرىكەتنىڭ ۋاقتىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن، alïp ḳal-Sïr-musən tisərmən. yoḳ ərsə θşgə kixikə ḳod-$armən tisərmən [UW110(9-19)/7-9] "سەن ئېلىپ قالامسەن؟ بولمىسا باشقا كىشىلەرگە قالدۇرىمەن دېسەم"، ut-$armən [UW99(9-8)/4] "ئۇتىمەن، ساقلايمەن"، ḳod$armən [UW110(9-19)/8] "قويىمەن"، bitig bir$ürmən [UW110(9-19)/2] "ھۆججەت بېرىمەن"، ün-$ərmən [UW82(5-3)/28] "ئۈنىمەن، پەيدا بولىمەن"، bu yirkə niqə uruğ baḍẓa ikigütng üləxip al-$ïr$biz. alïm birim kəlẓə ik(i)rər tng bilixip tng bir-$ür$biz [UW43(3-11)/8] "بۇ يەرگە قانچىلىك ئۇرۇق كەتسە، ئىككىيلەن تەڭ چىقىرىمىز. باج سېلىق كەلسە، ھەر ئىككىمىز تەڭ ئۈستىمىزگە ئېلىپ، تەڭ تاپشۇرىمىز." (بۇ ۋەسىقىلەردە ئېنىق كېلىدىغان زامان مەنىسىنى ئىپادىلەپ كەلگەن).

كېلىدىغان زامان ئۇقۇمىنى بىلدۈرگەندىن باشقا، دائىم بولىدىغان ياكى قانۇنىيەتلىك ھالدا بولۇپ تۇرىدىغان ھەرىكەتنىڭ ۋاقتىنى بىلدۈرۈپ كېلىدۇ. بۇ خىل مەنە ئېلى كۆپ تىللارنىڭ گراماتىكىسىدا "كەڭرى زامان" دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، adïr-$ar [UW8(1-8)/9]

yirning sïqïsï ørü yïngaķ alp [tax] sïngķur sangunnïng yiri adïr-$ar [UW1(1-1)/7-8] "يۇقىرى تەرەپتىن ئالىپ تاش سىڭقۇر ساڭۇننىڭ يېرى ئايرىيدۇ"، ķoqo kidinitə yorï-$r [UW1(1-1)/4] "قوچو بازىرىدا ئۆتتىدىغان"، kidin yorï-$yur [UW19(1-19)/3] "بازاردا ئۆتتىدىغان". ئالدىنقى جۈملىدە Sar پەقەت زامان مەنىسىنىلا ئىپادىلەپ كەلگەن. ئەمما، كېيىنكى جۈملىدىكى $r قوشۇمچىسى زامان جەھەتتىن ھازىرقى – كېلەر زامان يەنى كەڭرى زامان ئۇقۇمىنى ئىپادىلەپلا قالماي، بەلكى جۈملىدە سۈپەتداش رولىدا "يۆز قانپۇ" دېگەن ئىسىمنى ئېنىقلاپ كەلگەن. شۇڭا، بۇلارنى ھەرئىككى كاتېگورىيىگە تەۋە دەپ قاراشقا بولىدۇ.

پېئىلنىڭ تەۋەلىك شەخس شەكىللىرى

پېئىلنىڭ بىرىنچى خىل تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرى شەخس ئالماشلىرىدىن كەلگەن $mən/$biz/$sən/$siz/$silər/Su/$ular قاتارلىقلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ شەخسلىك شەكىللىرىمۇ شۇ خىل شەخس ئالماشلىرى بىلەن ئوخشاش. بۇلار ئادەتتە ھۆكۈم ياردەمچىسى دېيىمۇ ئاتىلىدۇ. ئەمما، قىسمەن تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرى بولغان. بۇلار ئاساسەن پېئىلنىڭ شەرت مەيلى، ئارزۇ-تىلەك مەيلى، ھازىرقى-زامان_كېلىدىغان زامان قاتارلىق شەكىللىرىنىڭ ئاخىرىغا ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن، tut-$samən [UW58(4-11)/3] "تۇتسام"، tut-$sarmən [UW54(4-7)/4] "تۇتسام"، kəqür-$sərmən [UW60(4-13)/7] "كېچىكتۈرسەم"، bol-$ğaymən [UW87(8-1)/3] "بولغايمەن"، birirbiz [UW100(9-9)/4] "بېرىمىز"،

پېئىلنىڭ ئىككىنچى خىل تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرى ئىسىمنىڭ

تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرىدىن كەلگەن بولۇپ، ئادەتتە ئىسىمنىڭ شۇ خىل شەخس شەكىللىرى بىلەن ئوخشاش قوللىنىلىدۇ. پېئىللارنىڭ ئاددىي ئۆتكەن زامان قوشۇمچىسى $dï/$di/$du/$dü/$tï/$ti/$tu/$tü قاتارلىقلارنىڭ ئاخىرىغا ئۇلىنىدىغان شەكلى بولۇپ، بۇلارنىڭ تەرەققىياتى ۋە تۈرى سەل مۇرەككەپ بولۇپ، ئۇلارنى تېخىمۇ ئىنچىكە ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ. مەسىلەن،

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى -m: al-$dï$m [UW1(1-1)/7] "ئالدىم"، bir-dim [UW1(1-1)/6] "بەردىم".

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسى $mïz/$miz/$muz/$müz: atax bol-tumuz [UW100(9-9)/3] "ئاداش (دوست) بولدۇق"، bir-$timiz [UW11(1-11)/13) "بەردۇق"، sθzlə-$xdimiz [UW1(1-1)/3-4] "سۆزلەشتۇق"، üşüx-$dü$müz [UW1(1-1)/5] "توختاتتۇق، كەستۇق".

تەۋەلىك ئىككىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى $dï$ng ۋە تەۋەلىك ئىككىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسى dï$nglar/di$nglər بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا ئاساسەن كۆرۈلمەيدۇ.

تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى نۆل شەكىل بىلەن ئىپادىلىنىدۇ:

تۆتىنچى خىل تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىسى پېئىللارنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ رايى شەكلى ئىپادىلىنىدىغان قوشۇمچە بولۇپ، بۇ قوشۇمچىلاردا ھەم پېئىلنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى ھەم شەخس شەكلى ئەبجەش قىلىپ يۇغۇرۇلغان. شۇڭا، ئۇلاردىكى قوشۇمچىلارنى ئايرىم شەخس قوشۇمچىسى دەپ ئايرىپ چىقىشقا بولمايدۇ (شۇ قىسىمغا قارالسۇن).

بۇ ۋەسىقىلەردە kərgək bolup [UW3(1-3)/2] "كېرەك

بولۇپ" دېگەنگە ئوخشاش تۇرغۇن سۆز پېئىل قۇرۇلمىلىرى خېلى كۆپ ئۇچرايدۇ.

باغلىغۇچىلار

بۇ ۋەسىقىلەردە ئۇچرايدىغان باغلىغۇچى سۆزلەر كۆرسىلىدۇ: üqün
[UW2(1-2)/2] "ئۈچۈن"، taḳï [UW2(1-2)/16] "تېخى"،
birθk [UW3(1-3)/14] "مۇبادا، ئەگەر"، yənə
[UW9(1-9)/22] "يەنە". جۈملىدىكى قوللىنىشى مىسال: aytğlï
istgli sḳïnsr sawlarï yorïmazun, taḳï birθk ərklig bəg ixi
küqin tutup alayïn yulayïn tisərlər [UW4(1-4)/17-19]
"ئەگەر (يەرنى) سورىسا، تەلەپ قىلسا، سۆزلىرى ئاقمىسۇن، ئەگەر
هوقۇقدار بەگ - ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، (يەرنى)
تارتىۋالاي، تارتىۋالاي دېسە"، apam qam qarïm
ḳïlğalï saḳïnsarlar [UW5(1-5)/15-16] "ئەگەر دە تالاش
قىلماقچى بولسا"، apam [UW87(8-1)/10] "ئەگەر، مۇبادا".

يۈكلىمىلەر

بۇ تېكستتە ئەڭ كۆپ قوللىنىلىدىغان يۈكلىمىلەر تۆۋەندىكىچە: θk
يۈكلىمىسى سۆز ۋە جۈملە مەنىلىرىنى كۈچەيتىش رولىنى ئوينايدۇ.
mu يۈكلىمىسى سوراقنى ئىپادىلەيدۇ. مەسىلەن، ḳlïr$mu sən
[UW110(9-19)/7] "قالامسەن".
بۇ يۈكلىمە بەزىدە mə شەكلىدە كېلىشى مۇمكىن. مەسىلەن، kim
kim mə ərsər qam qarïm ḳïlmazunlar [UW24(1-24)/8]
"مەيلى كىم بولسۇن دە- تالاش قىلمىسۇن"، kim kim mə bolup
[UW27(1-27)/20] "مەيلى كىم بولۇپ".

ئومۇمىي خۇلاسە

بىزگە مەلۇمكى، ھەرقانداق بىر تىل ئۆزىنىڭ ئۇزاق تارىخىي تەرەققىياتىدا ئۆزىگە خاس ئىچكى قانۇنىيەتلەرگە ئىگە بولىدۇ. يەنى بىر تىلنى تەشكىل قىلغان فونېتىكىلىق، لېكسىكىلىق ۋە گرامماتىكىلىق تەركىبلەرنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدە تەرەققىي قىلىش قانۇنىيەتلىرى بولىدۇ. بۇ شۇ تىلنىڭ تەرەققىياتىدىكى ئاساسىي ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق بىر تىل ئۆزىنىڭ تارىخىي تەرەققىياتىدا باشقا تىللارنىڭ، شۇنداقلا جەمئىيەتتىكى باشقا ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشلەرنىڭ تەسىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. يەنى بىر تىل مەيلى تۇغقان تىل(لار) بولسۇن، مەيلى يات تىل(لار) بولسۇن، جەزمەن باشقا تىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىماي قالمايدۇ. قىسقىسى، دۇنيادا باشقا بىر تىل بىلەن ئۇچراشمىغان، باشقا بىر تىلنىڭ تەسىرىنى قوبۇل قىلمىغان تىل يوق. ئادەتتە مەيلى قەدىمكى تىللاردا بولسۇن، مەيلى ھازىرقى زامان تىللىرىدا بولسۇن باشقا تىللارنىڭ تەسىرىنى تونۇماق، ھېس قىلماق بىراز ئوڭاي، چۈنكى، ئۇ بىر تەرەپتىن مەلۇم بىر ئىجتىمائىي ۋاستىگە ياكى بىر ئارقا كۆرۈنۈشكە ئىگە بولىدۇ؛ يەنە بىر تەرەپتىن چەت تىلنىڭ تەسىرى، شۇ ئۆزى كىرگەن تىلدىكى بەزى ئىچكى قانۇنىيەتلەر بىلەن زىتلەشمەي قالمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ يازما ھۆججەتلەردە جەزمەن ئەكس ئېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق ھادىسىلەرنى بايقاش ۋە تونۇش بىرئاز ئوڭايراق. ئەمما، تىلنىڭ ئىچكى قانۇنىيەتلىرىدىكى ئۆزگىرىش ئۇنىڭغا بەزىدە ئوخشىسىمۇ، بەزىدە ئانچە ئوخشاپ كەتمەيدۇ. تىلنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئۆزگىرىشلەر ناھايىتى ئاستا بولىدۇ. بەزى تاۋۇش، شەكىل ياكى مەنىلەرنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە ئومۇملىشىشى ئۈچۈن ئەسىرلەرچە

دەۋر ئۆتتى. شۇڭا، ئۇنى بايقاش، تەكشۈرۈش ئۈچۈن بەلگىلىك ئەمگەك سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئادەتتىكى مەخسۇس تىللارغا بېغىشلانغان تىلشۇناسلىق ياكى گرامماتىكا كىتابلىرى ئەنە شۇ تىلنىڭ ئىچكى قائىدە - قانۇنىيەتلىرىنى قانچىلىك تەپسىلىي، چوڭقۇر ۋە توغرا دەرىجىدە تونۇپ تەسۋىرلىگەنلىكى بىلەن بىر - بىرىدىن پەرق قىلىدۇ. بۇلارنى تەكشۈرۈش ۋە تونۇش ئۈچۈن ئەلۋەتتە تارىخىي تىلشۇناسلىق مېتودىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى قاتلاممۇ قاتلام سېلىشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ ئۇزۇن ۋاقىت ۋە كۆپ ئەمگەك تەلەپ قىلىدىغان بىر ئىش. شۇڭا، بۇ ماقالىدە بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بايان قىلىشتىن سۆز ئېچىش تەس. پەقەتلا ئۆزىمىز مۇھىم دەپ ھېس قىلغان بەزى تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرى ۋە شۇنىڭغا ئەگەشكەن باشقا بەزى تىل ئالاھىدىلىكلىرىنى قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتتۇق. شۇ ئاساستا ۋەسىقىلەر تىلىنىڭ ئەڭ مۇھىم گرامماتىكىلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى تۆۋەندىكىچە خۇلاسىلىدۇق:

1. تۈرك مەڭگۈ تاشلىرىدا قوللىنىلغان بەزى گرامماتىكىلىق شەكىللەر ئىستېمالدىن قالغان. مەسىلەن، قەدىمكى دەۋرلەردە كېلىدىغان زامان زورۇرىيەت مەيلى ئۈچۈن $sïķ/$sik قوشۇمچىلىرى قوللىنىلغان بولسىمۇ، لېكىن، بۇ ۋەسىقىلەردە بۇلار ئاساسەن قوللىنىلمىغان.

بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا bu+kün "بۇ+كۈن" قاتارلىق ۋاقىت ئىسىملىرى رەۋىشلىك رولىدا كەلگەندە ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى قوشۇلۇپ كەلگەن. مەسىلەن، bukün#tə [UW3(1-3)/9, 20(1-20)/8] "بۇگۈن"، bükün#tə [UW7(1-7)/8] "بۇگۈن". ئەمما ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى قوللانمايدۇ.

2. قوشۇمچىلار لېكسىكىلىق (سېمانتىكىلىق) ۋە گرامماتىكىلىق مەنا جەھەتتىن قېلىپلاشتۇرۇلغان. يەنى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا

ئوخشاش ياكى ئوخشاشراق بىر مەنىنى ئىپادىلەيدىغان ئىككى ۋە ياكى ئۈنىڭدىن ئارتۇق مەنىداش قوشۇمچىلار، خۇسۇسەن سۆز تۈرلىگۈچى (گرامماتىكىلىق)، قوشۇمچىلار رەتكە سېلىنىپ، ئۇلاردىن بىرى ياكى ئىككىسى قېلىپلاشتۇرۇلۇپ، قالغانلىرى بارا بارا ئىستېمالدىن قالغان. مەسىلەن، قەدىمدە ئەڭ كۆپ قوللىنىلغان چېتىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسى $pan/$pən قوشۇمچىلىرى قوللىنىلمىغان، ئەمما، $p تىپىدىكى رەۋىشداشلار خېلى كۆپ قوللىنىلغان. ئومۇمەن بۇ ۋەسىقىلەر تىلىدا يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى ئۈچۈن $ḳa -قا، $ğa -غا كۆپرەك قوللىنىلغان. بۇنىڭ ئەكسىچە قەدىمكى $ğaru/$ḳaru تىپىدىكى قوشۇمچە قىسمەن ئالماشلاردا قاتما شەكىلدە قوللىنىلغاندىن باشقا ئورۇنلاردا ئاساسەن قوللىنىلمىغان.

3. يۇقىرىدا سۆزلىگىنىمىزدەك، كۆپ ۋارىيانتلىق قوشۇمچىلار قېلىپلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەسلى رولىدىن قالغان بەزى قوشۇمچىلارغا بەزى يېڭى مەنا يۈكلەنگەن. مەسىلەن، تۈرك مەڭگۈ تاشلىرىدا پېئىلنىڭ پۈتكەن سۈپەتداش ئۆزگۈمىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن $duḳ/$dük/$tuḳ/$tük، $ïğma/$igmə/$ïḳma/$ikmə، $ğan/$ḳan/$gən/$kən قاتارلىق ئۈچ خىل قوشۇمچە قوللىنىلغان. بۇ ۋەسىقىلەردە $ğan تىپىدىكى قوشۇمچە كۆپرەك قوللىنىلغان. شۇنداقلا $ïğma تىپىدىكى قوشۇمچە بارا - بارا ئىستېمالدىن قالغان. كېيىن تىل تەرەققىياتى جەريانىدا، بۇلار تەرەققىي قىلىپ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا كەلگەندە، رەتكە سېلىنىپ، پۈتكەن سۈپەتداش ئۆزگۈمى ئۈچۈن $ğan تىپىدىكى قوشۇمچە قېلىپلاشتۇرۇلغان. ئەسلىدە پۈتكەن ئۆتكەن زامان سۈپەتداش مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان $duḳ قوشۇمچىسى ئەسلى مەنىسىدىن قېلىپ ئۆتكەن زامان كۆپلۈك، بىۋاستە بايان مەيلى (ئەسلىدە بۇ گرامماتىكىلىق مەنا $dïmïz/$dimiz/$tïmïz/$timiz

قاتارلىق قوشۇمچىلار بىلەن ئىپادىلىنەتتى)دىن ئىبارەت گىرامماتىكىلىق مەنىنى ئىپادىلەيدىغان بولغان.

4. قەدىمدە قوشۇمچە بىلەن ئىپادىلىنىدىغان گىرامماتىكىلىق مەنا بارا-بارا ھەم قوشۇمچە ھەم ياردەمچى سۆزلەر بىلەن ئىپادىلەنگەن، ئاخىردا قوشۇمچە ئىستېمالدىن قېلىپ، ياردەمچى سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدىغان بولغان. يەنى قوشۇمچىدىن ياردەمچى سۆزگە ئۆتۈشتىن ئىبارەت بىر ئۆتكۈنچى دەۋرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن. مەسىلەن، قەدىمدە ھەرىكەتنىڭ ۋاستىسىنى ئىپادىلەيدىغان ۋاستە كېلىش ئۇقۇمى ئۈچۈن #n/#in/#ın/#un/#ün قاتارلىق ۋاستە كېلىش قوشۇمچىلىرى بىلەن بىرلىكتە "birlə" دېگەن ياردەمچى سۆزمۇ قوللىنىلاتتى. ۋەسىقىلەردە بۇلار باراۋەر قوللىنىلىپ، ئۆتكۈنچى دەۋردە تۇرغان.

5. قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا بولمىغان بەزى گىرامماتىكىلىق مەنا ياكى شەكىللەر ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا پەيدا بولدى. مەسىلەن، قەدىمدە پېئىلنىڭ شەرت مەيلى قوشۇمچىلىرى $sar/$sər/$sa/$sə قاتارلىقلاردا تەۋەلىك سان ئۇقۇمى ئىپادىلەنمەيتتى، ۋەسىقىلەردىمۇ يەنىلا تەۋەلىك سان ئۇقۇمى ئىپادىلەنمىگەن، ئەمما، /r/ تاۋۇشى بەزىدە قىسقارغان، بەزىدە قىسقارمىغان شەكىلدە كەلگەن. مەسىلەن، bol-$sarmən [UW49(4-2)/4] "بولسام"، bol-$sarbiz [UW59(4-12)/10] "بولساق"، bol-$sa [UW25(1-25)/3] "بولسا"؛ bol-$samən [UW58(4-11)/4] "بولسام"، bol-$ʐamən [UW62(4-15)/8] "بولساق"، bol-$sa [UW72(4-25)/10] "بولسا"؛ bol-$ʐa [UW27(1-27)/7] "بولسا". دېمەك، بۇ ئەسەردە قەدىمكى تىلنىڭ خېلى كۆپ ئالاھىدىلىكلىرى ساقلانغان. قەدىمكى تىلدا bən barsar "مەن بارسام"، sən barsar "سەن بارساڭ"، ol barsar "ئۇ بارسا" دېگەن

شەكىللەر بەزىدە ئاساسەن ئوخشاش قوللىنىلسىمۇ، بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا كۆپىنچە barsar mən "مەن بارسام"، barsar sən "سەن بارساڭ"، barsar "ئۇ بارسا" دېگەن شەكىللەردىمۇ كۆرۈلىدۇ. ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا بولسا mən barsam "مەن بارسام"، sən barsang "سەن بارساڭ"، u barsa "ئۇ بارسا" شەكىللەردە كۆرۈلىدۇ.

6. قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى بەزى ئۈنۈملۈك سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلار ئىستېمالدىن قالغان. مەسىلەن، تۈرك مەڭگۈ تاشلىرىدا خېلى قوللىنىلىدىغان Šïğsïķ/Sigsik (tutsïķ، bilsik سۆزلىرىدىكى)، قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۆزلەر كۆرۈلمەيدۇ.

7. تۈرك مەڭگۈ تاشلىرى ۋە قاراخانىيلار دەۋرىدىكى ھۆججەتلەردە كۆرۈلىدىغان ئالماشلارنىڭ məniñdə، məniñdin، məniñsiz قاتارلىق شەكىللىرى بۇ ۋەسىقىدە ئاساسەن كۆرۈلمەيدۇ.

ۋەسىقىلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسى،

ئىزاھى ۋە يەشمىسى

1. ئبلم-سبتم ۋەسقىلرى

29 (1–29) —— 1 (1–1)

1 (1 - 1)

1 ////// (yïl) (qah)xaput ay bir yangïka mən adïğ tarhan-ka

2 y(un)gl(aklïk) (kanpu) (kər)gək bo(l)tï q/mğuk-ta bir xïğï yirim atï alp

3 tax sangun-(ka o)k(?) toğu(ru t)omluğ sadtïm satïğïn ïnqa søz-

4 ləxdimiz koqo kiti(n)ində yorï(r) iki uqï kinlig otra yirtə

5 tamğalïğ yüz (kan)pu-ka üşüxdümüz bu yüz kanpuğ bitig kïl-

6 mïx künt(ə tüg)əl birdim mən adïğ tarhan ymə tügəl [bir-

7 dim] aldïm // (yi)r-ning sï(q)ï-sï ørü yïngak alp [tax] sïngkur

8 sangun-nung yiri adïrar kitin yïngak sangun øgə-ning yirni(=yiri) adïrar

9 kotï yïnga(k k)umar(?) sangun-nung yiri atïrar øngtün yïngak

10 mən alp t(ax san)gun-nung ok (yi)ri atïrar bu yir-kə ming yïl tümən

11 kün-kə təgi alp (t)a(x) sangun 'ərklig bolzun mən

adïğ tarhan-

12 nïng inim iqim ķam ķadaxïm ayïtmazun iẓdəməzün ayïtğalï

13 isḍəgəli (saķïns)ar sawlarï yo(rï)mazun alp tax sangun-nung sawï

14 yorïẓun ki(m ərsər) bəg ixi küqin tutup qamlağalï saķï<n>sar bu

15 θgən üzə (al)p tax sangun-ķa yir yaraḍu birzün.:. bu sawda

16 tanuķ ķu//////n tnuķ tong(ķ)ara s(a)ngun kθrüp olurğuqï inim

17 bütür bu ta(mğa) mən adïğ tarhan-nïng oğlum ķaramuķ-nung ol

18 alğuqï-ķa (bir)güqi-kə inqgə ayïtïp mən pusartu sïnķay ķy-a

19 bitidim

20B b(u) biḍig //// tarhan-(nï)ng yir biḍigi ol ::: bu

ئىزاھلار:

1. qahxaput: سانسكرىتچە śikṣapada دىن كەلگەن. 12- ئاينى كۆرسىتىدۇ.

1. yangïķa: بۇ سۆزنىڭ تومۇرى yangï ("يېڭى"، "دەسلەپ" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا ھەر ئاينىڭ ئالدىنقى 10 كۈنى ئىچىدىكى كۈنلەر yangï غا يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #ķa نىڭ قوشۇلۇشى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ.

1. tarhan: (1) ئەمەل نامى، (2) ئادەم ئىسمىنى كۆرسىتىدۇ.

2. yunglaķlïķ: خەنزۇچە用 نى سۆز تومۇرى قىلىپ ياسالغان سۆز.

2. (ķanpu): بۇ ئاتالغۇ مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 5- قۇرىدىكى ķanpu سۆزىگە ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى

ķanpu: بۇ ئاتالغۇ قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەردە بەزىدە ķuanpu، ķunpu دېگەن شەكىللەردىمۇ ئۇچرايدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى 甘布 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى ھېسابلىنىدۇ. 2"UW" دىكى "تىلىم-سېتىم ۋەسىقىلىرى" Sa01، Sa19 ۋە Sa06 لەرگە، يەنى بۇ كىتابتىكى (1-1) 1، (1-19) 19 ۋە 6 (1-6) نومۇرلۇق ۋەسىقىلەرگە ئاساسلانغاندا، بىر ķanpu (قانپۇ ياكى قۇانپۇ، قۇنپۇ)، بازاردا پۇل ئورنىدا ئوبوروت قىلىنىدىغان، ئوتتۇرىسىغا تامغا بېسىلغان (ياكى ئۈستىگە ئىمزا قويۇلغان ۋە تامغا بېسىلغان)، ئىككى ئۇچىغا جىيەك تۇتۇلغان 10 چى ئۇزۇنلۇقتىكى بۆزنى كۆرسىتىدىغاندەك قىلىدۇ. ķuanpu دېگەن بۇ ئاتالغۇ كىشىنىڭ ئېسىگە «دىۋانۇلۇغاتىت تۈرك» تىكى "قَمْدُو" (ķamdu ـ قامدۇ) ئاتالغۇسىنى ئەسلىتىدۇ. مەھمۇد قەشقەرى "قامدۇ"نى "بويى تۆت گەز، ئېنى بىر غېرىچ كېلىدىغان بىر پارچە بۆز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇيغۇر خانىنىڭ تامغىسى بېسىلغان بولۇپ، سودا-سېتىقتا پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ بۆز كونىرىسا، ھەر يەتتە يىلدا بىر قېتىم يۇيۇپ، ئۈستىگە باشقىدىن تامغا بېسىلىدۇ." دەپ چۈشەندۈرىدۇ. «تۈركىي تىللار دىۋانى» (شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1980، 1- توم، 546- بەتكە قارالسۇن).

2. xiği: بۇ سۆزنىڭ تومۇرى xiğ بولۇپ، xiğ خەنزۇچە 石 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. ئۇ ئەسلىدە ھەجىم ئۆلچىمى بىرلىكى بولۇپ، بۇ يەردە يەر كۆلىمى ئۆلچىمى بولۇپ كەلگەن. "bir xiğ yir" (بىر دادەنلىك يەر) بولسا، بىر دادەن ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەرنى كۆرسىتىدۇ.

3. sangun#ka: سۆز تومۇرى sangun بولۇپ، خەنزۇچە 将军 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. (1) جياڭجۈن دېگەن مەنىدە؛ (2) ئادەم ئىسمىنى كۆرسىتىدۇ.

4. ķoqo (قوچو): خەنزۇچە 高昌 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

6. tügəl: بۇ سۆز بۇ ۋەسىقىلەردە 1) "تولۇق، ساق، كەم ئەمەس، تۈگەل" دېگەن مەنىلەردە؛ 2) خاس ئىسىم يەنى ئادەم ئىسمى بولۇپ كېلىدۇ. بۇ سۆز 2"UW" دە tökäl دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىزنىڭچە بۇ مۇۋاپىق ئەمەس. چۈنكى، بۇ سۆز -tügə "تۈگىمەك، ئاخىرلاشماق" دېگەن پېئىل يىلتىزىغا تۈرغۈن سۆز ياسىغۇچى l+ قوشۇلۇپ ياسالغان. يەنى هازىرقى تىلىمىزدا ناهايىتى كۆپ قوللىنىلىدىغان "تۈگەل" دېگەن سۆز (رەۋىش)نىڭ دەل ئۆزىدۇر. ئىككى سوزۇق تاۋۇش ئوتتۇرىسىدا كەلگەن جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ جاراڭلىقلىشىشى تۈركىي تىللىرىنىڭ نەڭ مۇھىم فونېتىكىلىق خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرىدۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە قەدىمكى تىلدىكى ناهايىتى كۆپ هادىسىلەر هازىرقى زامان تىللىرىدا ساقلانغان بولىدۇ. ئۇيغۇر تىلى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ داۋامى بولغانىكەن، tügəl دەپ ئېلىش هەم تىل قانۇنىيىتىگە هەم مەنتىقىگە ئۇيغۇنراق ئۇرىدۇ

6، 7. [birdim] (بەردىم): بۇ سۆز ۋەسىقىنى يازغۇچى تەرىپىدىن خاتا ۋە ئوشۇقچە يېزىلىپ قالغان، بىراق ئۆچۈرۈۋېتىلمىگەن.

7. siqi: خەنزۇچە [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. "پاسىل" دېگەن مەنىدە.

12. kam: خەنزۇچە [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولغان "ka"نىڭ تەۋەلىك I- شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى m# بىلەن ئۇرلىنىشىدىن هاسىل بولغان بۇ سۆز "تائىلەم، ئۇرۇقۇم، جەمەتىم" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

14. ki(m ərsər) (كىم بولسا، كىمكى): 2"UW" دىكى Sa01 نىڭ ترانسكرىپسىيەسىدە، بۇ سۆزلەر ki(.)//(.) قىلىپ كۆرسىتىلگەن. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن (3"UW" گە قاراڭ) ki گە m ھەرپىنىڭ ئۇلىنىپ كەلگەنلىكىنى پەرق ئەتتۇق ۋە (.)//(.) ئورنىدىكى يوقالغان سۆزنى ərsər دەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق.

14. ixi: ix (ئىش، ئەمەل) دېگەن سۆزگە i+ قوشۇلۇپ، "ئەمەلدار" مەنىسىدە كەلگەن.

20B: بۇ ۋەسىقىنىڭ 20: قۇرىنىڭ ئۇنىڭ كەينى بېتىگە يېزىلغانلىقىنى

بىلدۈرىدۇ.

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ئون ئىككىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن ئادىغ تارخانغا

2. ئىشلىتىشكە (قانپۇ) كېرەك بولدى. (شۇڭا) چامغۇقتىكى بىر شىغى (دادەنلىك) يېرىمىنى

3. ئالىپ تاش ساڭۇن ئاتلىق (كىشىگە) مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. باھاسىنى مۇنداق

4. يېزىشتۇق، (يەنى) قوچو بازىرىدا ئۆتىدىغان، ئىككى ئۈچى جىيەكلىك ئوتتۇزىسىغا

5. تامغا بېسىلغان يۈز قانپۇغا توختاشتۇق. بۇ يۈز قانپۇنى ھۆججەت

6. يېزىلغان كۈنى (مەن تاش ساڭۇن) ساق بەردىم؛ مەن ئادىغ تارخانمۇ ساق

7. ئالدىم. ... (بۇ) يەرنىڭ پاسىلى، شىمال تەرەپتىن ئالىپ تاش سىڭقۇر

8. ساڭۇننىڭ يېرى بىلەن ئايرىلىدۇ، غەرب تەرەپتىن ساڭۇن ئۆگەننىڭ يېرى بىلەن ئايرىلىدۇ.

9. جەنۇب تەرەپتىن قۇمار ساڭۇننىڭ يېرى بىلەن ئايرىلىدۇ، شەرق تەرەپتىن

10. مەن ئالىپ تاش ساڭۇننىڭ يېرى بىلەن ئايرىلىدۇ. بۇ يەر مىڭ يىل، تۈمەن

11. كۈنگە قەدەر ئالىپ تاش ساڭۇننىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. مەن ئادىغ تارخان-

12. سىنىڭ ئىنىسىم، ئاكام، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم (يەرنى) سورىمىسۇن، تەلەپ قىلمىسۇن. سورىماقچى،

13. تەلەپ قىلماقچى بولسا، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. ئالپ تاش ساگۇنىنىڭ سۆزى

14. ئۆتسۇن. كىمكى بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ تالاشماقچى، جېدەل قىلماقچى بولسا، بۇ

15. دەريا بويىدىن ئالىپ تاش ساگۇنغا يەر تەييارلاپ بەرسۇن. بۇ سۆزگە

16. گۇۋاھچى قىز/////ن، گۇۋاھچى توگقارا ساگۇن، (يېنىمدا) قاراپ ئولتۇرغۇچى ئىنىم

17. بۇتۇر. بۇ تامغا مەن ئادىغ تارخاننىڭ (ۋە) ئوغلۇم قارامۇقىنىڭدۇر.

18. ئالغۇچى، بەرگۈچىدىن تەپسىلي سوراپ مەن پۇسارتۇ سىنقاي تاپا

19. يازدىم.

20. بۇ ھۆججەت (ئادىغ) تارخاننىڭ يەر خېتىدۇر.

2 (1 – 2)

1 ķoyn yïl aram ay bir yangïķa mən ķara-nïng yig bürt (?)

2 yunglķ-lïķ twar krgək bolup aṭïn b(i)rgüm yoķ üqün

3 kiṭin ķïrata ķazï kitrin(?)-tə iqim ķanquķ bilə tüz

4 ülüx-lüg iq(=üq) xïğ yirim atï ķutluğ tax-ķa toğuru

5 tomlïḍu saḍïm satïğ ķunpusïn ïnqa səzləxdimiz

üq

6 yüz bix otuz ķunpuķa üşüxtümz bu bitig ķïlmïx kün

7 üzə mən ķutluğ tax üq yüz bix otuz ķunpunï bir

8 əksüksüz tügəl s(a)n(a)p birtim mən yig ymə tügəl s(a)nap

9 altïm bu yir-ning sïqïsï ɵrü yïngaķ ɵgən aţïrar ɵng-

10 tün yïngaķ toyïqaķ(?) yiri adïrar. ķodï yïngaķ ɵgən

11 lusay yirin-gə barğu ɵgən aţïrr. kiţin yïngaķ yanyaķ(?)

12 ïnal yiri aţïrar. bu tɵrt sïqïlïğ yir üzə ming

13 yïl tümn künkə dəgi ķutluğ tax ərklig bolzun taplasar

14 ɵzi tarïzun taplamasar adïn kixi-kə ɵḍkürü saḍzun

15 mən yig bürt-nüng inim iqim ķam ķaţaxïm ayïtmazun

16 isḍəməzün taķï bir ɵk [=bir ɵk] ərklig bəg ixi küqin tuḍup

17 ķam küq ķïlïp yulğlï alğlï saķïnsar-lar bu oķ

18 ɵgən-tə oķ yir tənginqə yir ķuḍluğ tax-ķa yaraḍu

19 birip alzun-lar bu bitig tuḍa ķutluğ tax ķorsuz

20 bolzun mən yig bürt-nüng inim iqim ķam ķadaxïm

21 ķorluğ bolzun-lar tanuķ bəg ər sangun tanuķ bɵngə(?)

22 tanuķ süngüx bu tamğa mən yig bürt-nüng ol

ئىزاھلار:

4. iq: ۋەسىقىنى يازغۇچىنىڭ سەۋەنلىكى تۈپەيلىدىن ئەسلى تېكىستتە üq (ئۈچ) سۆزى "iç" (ئىچ) دەپ يېزىلىپ قالغان. بىراق، ئەسلى تېكىستتە ئۇنىڭغا تۈزىتىش بېرىلمىگەن.

5. saḍïm (ساتىم، سېتىم): بۇ سۆزنىڭ ئەسلى يىلتىزى sat- بولۇپ، سۆز يىلتىزىدىكى t تاۋۇشى بىلەن d نۆۋەتلەشتۈرۈلگەن. بۇ سۆز ۋەسىقە 1(1-1) نىڭ 3- قۇرىدىكىدەك saḍtïm ياكى (4-1) 4 نىڭ 4- قۇرىدىكىدەك satdïm دەپ يېزىلمىغان. شۇنىڭدىن قارىغاندا، كاتىپ بۇ سۆزنى sad(d)ïm دەپ تەلەپپۇز قىلغان ۋە قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئىملادا تەكرارلانغان ئۈززۈك تاۋۇشنىڭ بىرىنىلا يېزىشتەك ئادەتكە ئاساسەن، بۇ سۆزدىكى يەنە بىر d ھەرپىنى يازمىغان بولسا كېرەك.

5. kunpu (قۇنپۇ): 官布 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسىنىڭ بىر خىل شەكلى. ۋەسىقە (1-1) 1 ئىزاھاتىنىڭ 5- سىگە قاراڭ.

11. aṭïrr (ئايرىيدۇ): بۇ سۆزنىڭ ئەسلى يىلتىزى adïr- (ئايرىماق) بولۇپ، سۆز يىلتىزىدىكى d تاۋۇشى بىلەن t نۆۋەتلەشتۈرۈلگەن. ئۇنىڭدىن باشقا، ئىملادا بۇ سۆزدىكى ئىككى r ھەرپىنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېلىدىغان سوزۇق تاۋۇش a (ياكى ï) چۈشۈپ قالغان. (يەنى بۇ سۆز aṭïrar ياكى adïrïr دەپ يېزىلىشى كېرەك ئىدى). ۋەسىقىلەر ئىملاسىدا، بىر سۆز ئوتتۇرىسىدا كېلىدىغان سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ چۈشۈپ قېلىش ئەھۋالى دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ. بىراق، تېكىست مەزمۇنىغا ياكى شۇ خىل سۆزلەرنىڭ ۋەسىقىنىڭ باشقا قۇرلىرىدا ئۇچرايدىغان تولۇق يېزىلىش شەكلىگە ئاساسەن، قايسى سوزۇق تاۋۇشنىڭ چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ. شۇڭا، ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلمىسىمۇ ئوقۇرمەنلەر كۆرۈپ پەرق ئېتىۋالالايدۇ. شۇڭا، باشقا جايلاردا بۇنداق سۆزلەرگە ئىزاھ بەرمىسەكمۇ بولىدىغۇ دېگەن پىكىرگە كەلدۇق.

17. kam kïq kïlip (جەمەتىم زورلۇق قىلىپ): بۇ سۆزلەر "UW"2 دىكى Sa02نىڭ بەشىمسىدە "قام (شامان) كۈچىنى كۆرسىتىپ" دەپ تەرجىمە قىلىنغان. بىز ئۇنى "جەمەتىم زورلۇق قىلىپ" دەپ بەشىمە بەردۇق. بۇنىڭدا مۇنداق ئىككى ئىزاھقا ئاساسلاندۇق: بىرىنچى، ئەسلى تېكىستتە، ئۇ "kam kïqin tutup" ["قام (شامان) كۈچىنى كۆرسىتىپ" ياكى "قام كۈچىگە تايىنىپ" دىگەن مەنىدە] دەپ يېزىلمىغان. ئىككىنچى، "kam" ئاتالغۇسىنى، ka (خەنزۇچە x نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) بىلەن #m (تەۋەلىك I- شەخس، بىرلىك قوشۇمچىسى)نىڭ قوشۇلۇشىدىن تۈزۈلگەن، "ئائىلەم، جەمەتىم، ئۇرۇقۇم" دىگەن مەنىلەرگە ئىگە دەپ چۈشەندۈرۈشكە بولىدۇ.

17. yulğlï alğlï (يۇلغىلى-ئالغىلى): -yul پېئىلىنىڭ ئەسلى مەنىسى "يۇلماق" بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ھەق تۆلەپ سېتىۋالماق" ياكى "قايتۇرۇۋېلىپ سېتىۋالماق" دىگەن مەنىدە كېلىدۇ. -al پېئىلىنىڭ ئەسلى مەنىسى "ئالماق" بولۇپ، "سېتىۋالماق" مەنىسىدىمۇ كېلىدۇ. شۇڭا، بىز ۋەسىقىلەردە ئۇچرايدىغان "yulğlï alğlï sakïnsar"نى گەپنى ئۇزارتمايلا "قايتۇرۇۋېلىپ سېتىۋالماقچى بولسا" دەپ بەشىمە قىلدۇق. ئەلۋەتتە ئۇنى "ھەق تۆلەپ قايتۇرۇۋالماقچى بولسا" دەپ بەشىمە قىلىشقىمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، -al، -yul پېئىللىرى ۋەسىقە (3-1) 3 نىڭ 15- ئۆرىدىكىدەك شەكىلدە كەلسە، يەنى "alayïn yulayïn tisər" دەپ كەلسە، ئۇنىمۇ "ئېلىۋالاي، ھەق تۆلەپ سېتىۋالاي دېسە" دەپ يەشىمە قىلىپ ئولتۇرماستىن، ئىخچام، چۈشىنىشلىك قىلىپ "قايتۇرۇۋېلىپ سېتىۋالاي دېسە" دەپ يەشىمە قىلدۇق. يەنە، ۋەسىقىلەردە ئۇچرايدىغان "yultaqï kixi"نى "قايتۇرۇۋېلىپ سېتىۋالغۇچى كىشى"، "yulup alzun"نى "قايتۇرۇۋېلىپ سېتىۋالسۇن" دەپ يەشىمە قىلدۇق.

yulğlï alğlï دا، -yul ۋە -al پېئىللىرىغا قوشۇلغان مەقسەت رەۋىشدىشى قوشۇمچىسى -ğalï نىڭ بىرىنچى بۇغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش a ھەرپى، ۋەسىقىلەر ئىملاسىدا كۆپ ھاللاردا يېزىلمىغان. بۇ ۋەسىقىلەر ئىملاسىدىكى بىر ئالاھىدىلىك ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن قارانىڭ (ئوغلى؟) يىگ بۆرتكە

2. ئىشلىتىشكە تاۋار كېرەك بولۇپ، باشقا بېرىدىغان نەرسەم بولمىغانلىقى ئۈچۈن،

3. ئارقا (غەرب) تۈزلەڭلىكتىكى، قازى كىترىن (دېگەن جايدا) ئاكام قانچۇق بىلەن تەڭ

4. ئۆلىشىپ ئالغان ئۈچ شىغ (دادەنلىك) يېرىمنى قۇتلۇق تاش ئىسىملىك (كىشىگە) مۇۋاپىق -

5. لايىقىدا ساتتىم. باھاسىنى مۇنداق پۈتتۈشتۇق: (يەرنى) ئۈچ

6. يۈز يىگىرمە بەش قۇنپۇغا توختاتتۇق. بۇ ھۆججەتنى تۈزگەن كۈن-

7. ى مەن قۇتلۇغ تاش ئۈچ يۈز يىگىرمە بەش قۇنپۇنى بىرى

8. كەم ئەمەس، ساق ساناپ بەردىم. مەن يىگمۇ ساق ساناپ

9. ئالدىم. بۇ يەرنىڭ پاسىلىنى شىمال تەرەپتىن ئۆستەڭ ئايرىيدۇ، شەرق

10. تەرەپتىن تونىچاق(نىڭ) يېرى ئايرىيدۇ، جەنۇب تەرەپتىن ئۆستەڭ،

11. (يەنى) لۇسايىنىڭ يېرىگە بارىدىغان ئۆستەڭ ئايرىيدۇ، غەرب تەرەپتىن يانىياق

12. ئىنالنىڭ يېرى ئايرىيدۇ. بۇ تۆت پاسىللىق يەر مىڭ

13. يىل، تۈمەن كۈنگە قەدەر قۇتلۇغ تاشنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا،

14. ئۆزى تېرىسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

15. مەن يىگ بۆرتنىڭ ئىنىم، ئاكام، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم (يەنى)

سورىمىسۇن-

16. تەلەپ قىلمىسۇن. ئەگەر، ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ،

17. جەمەتىم زورلۇق قىلىپ (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى بولسا، مۇشۇ

18. ئۆستەڭ بويىدىكى يەرگە تەڭ كېلىدىغان يەرنى قۇتلۇغ تاشقا تەييارلاپ

19. بېرىپ (ئالدىن) يەرنى قايتۇرۇۋالسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى قۇتلۇغ تاش زىيان تارتمايدىغان

20. بولسۇن. مەن يىگ بۇرتىنىڭ ئىنىم، ئاكام، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم

21. زىيان تارتسۇن. گۇۋاھچى بەگ ئەر ساڭۇن، گۇۋاھچى بۆكە،

22. گۇۋاھچى سۈكۈش. بۇ تامغا مەن يىگ بۇرتىنىڭدۇر.

3(1 – 3)

1 ķoyn yïl qhxapt ay üq otuz-ķa biz-inggə yrp

2 yanga-ķa ədgü-kə ikigükə yunglaķ-lïķ ķunpu kərgək bolup

3 üstün ɵgən üzə suwaķ-lïğ yiti sïğ atlğ yimgiqi(?) yir-

4 imz-ni ķutadmïx-ķa toğuru (tom)lïḍu satdïmz satïğ ķunpuẓïn

5 ïnqa sɵzləxtimz bukün //// kiṭini yorïr iki uqï kin-

6 lig otra tamğalïğ üq ming iki yüz ʹəlig ķunpu-

7 ķa üṣüxtümz bu ķunpu-nï mən ķutadmïx bitig ķïlmïx kün

8 üzə tügəl birtim mən yrp yanga ədgü birlə tügəl

altïmz

9 bukün-tə mïnqa bu yir üzə ming yïl tümn künkə təgi -i

10 ķutadmïx ˊərklig bolzun taplasar ɵzi tutzun taplamasar

11 aṭïn kixi<kə> ɵtkürü satzun mən yrp yanga-nïng ədgününg

12 iqimiz inimiz ķamïz ķaṭaxïmïz oğulumïz ķïzïmz ayïtmaz-

13 un istəməzün ayïtğlï istəgli saķïnsar-lar sawlarï

14 yorïmazun-lar birɵk ˊərklig bəg ixi küqin tutup

15 alayïn yulayïn tisər-lər bu oķ ɵgən-tə bu yir tngin-

16 qə iki yir birip alzun-lar bu yir-ning sïqïsï ɵngtün

17 yïngaķ ağïlïķ sanlïğ yir küntün yïngaķ ymə ağïlïķ

18 sanlïğ yir kiṭin yïngaķ ymə ağïlïķ sanlïğ yir tağ-tïn

19 yïngaķ kiqiky-ə yiri aṭïrar bu oķ yir-ning tipmsay(?) tay-

20 pukü ɵgən ķïṭïğ-ïn-ta yazï kiqig-tə bir uluğ atïz bir

21 ķansan(?) birlə tanuķ ķulunqung tutung[=totuķ(?)] tanuķ taz tanuķ

22 ķanturmïx tanuķ abïquķ mən sutağï bizi bular-ķa

23 ayïḍïp bitidim bu tamğa mən yrp yanga-nïng ədgününg ol

24 bu saw-ta ķayu-sï ağï-sar-biz üqər yüz bixər otuz ķunpu

25 iqrə ķuwpar birüxür-biz

26B (yr)p yanga-tïn almïx yir -ning bitigi

ئىزاھلار:

1. q(a)hxap(u)t: ۋەسىقە (1-1) 1 نىڭ ئىزاھاتىدىكى "qahxaput" قا قاراڭ.

1. biz-inggə (بىزگە): ۋەسىقىلەردە biz (بىز)نىڭ يۆنىلىش كېلىش بىلەن تۈرلەنگەن مۇنداق شەكىللىرى ئۇچرايدۇ: bizinggə، bizingə، bizkə. bizingə بولسا، قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەردە كۆپ ئۇچرايدىغان تۈرلىنىش شەكلى، يەنى قەدىمي تۈرلىنىش شەكلى ھېسابلىنىدۇ، بۇ يەردە biz دېگەن بىرىنچى شەخس كۆپلۈك ئالمىشىغا ئالدى بىلەن ئالماشلارنىڭ قەدىمكى ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى ing# قوشۇلۇپ، ئاندىن قەدىمكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ بىر خىلى بولغان ə# قوشۇمچىسى قوشۇلغان؛ bizinggə بولسا، ئوخشاشلا biz دېگەن بىرىنچى شەخس كۆپلۈك ئالمىشىغا ئالدى بىلەن ئالماشلارنىڭ قەدىمكى ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى ing# قوشۇلۇپ، ئاندىن قەدىمكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ باشقا بىر خىلى (بەزىلەر بۇنى كېيىنرەك شەكىللەنگەن دەپ قارايدۇ) بولغان gə# قوشۇمچىسى قوشۇلغان؛ bizkə (تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە ئاساسلانغاندا، توغرىسى bizgə) بولسا، biz دېگەن بىرىنچى شەخس كۆپلۈك ئالمىشىغا ئالدى بىلەن ئالماشلارنىڭ قەدىمكى ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى ing# قوشۇلماستىن، خۇددى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكىگە ئوخشاش، ئالماشقا بىۋاسىتە يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى gə/#kə# قوشۇلغان. يۇقىرىدىكىلەردىن، بىز ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا bizنىڭ يۆنىلىش كېلىش بىلەن تۈرلەنگەن ئۈچ خىل شەكلىنىڭ ئۆزئارا تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ھالدا قوللىنىلغانلىقىنى، بۇ شەكىللەرنىڭ ئۆتكۈنچى ھالەتتە تۇرۇۋاتقانلىقىنى، تۈرلىنىشنىڭ مۇرەككەپلىكتىن ئاددىيلىققا قاراپ يۈزلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز.

2. kərgək: بۇ سۆز 2"UW" دە krgək دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنىپ ئالغان.

3. xïğ: ۋەسىقە (1-1) 1 نىڭ ئىزاھاتىدىكى xïğï غا قاراڭ.

3. (?) yimgiqi (يېمگىچى): بۇ سۆزنىڭ مەنىسى تازا ئېنىق ئەمەس. ئۇنىڭ سۆز تومۇرى yi- ("يېمەك" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، بۇ سۆز بۇ يەردە يېمەكلىك (ئوزۇقلۇق) ياكى ئاشلىق بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى كېرەك. yimgiqi ئېھتىمال yimigqi (yiməkqi=)نىڭ خاتا يېزىلىپ قالغان شەكلى بولۇشى كېرەك. yimək سۆزى قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا "ئوزۇق، تائام، يېمەكلىك" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭغا سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە +qi قوشۇلۇپ، yiməkqi دېگەن سۆز ياسىلىشى مۇمكىن. بۇ قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى axqï (ax+qï، "ئاش ئەتكۈچى، ئاش ئېتىپ بەرگۈچى، ئاشپەز" دېگەن مەنىدە) سۆزىنىڭ ياسىلىشىغا ئوخشايدۇ. شۇڭا، بىز yimgiqi دېگەن سۆزنى يەشمىدە "ئوزۇق بەرگۈچى" دەپ ئېلىپ تۇردۇق. شۇ ئاساستا "yiti xïğ atlğ yimgiqi yirimizni" نى "يەتتە شىغ ئاتلىق (يەتتە دادەن)، ئاش-ئوزۇق بەرگۈچى يېرىمىزنى" دەپ چۈشەنسەكمۇ بولىدۇ.

6. iki yüz əlig (ئىككى يۈز ئەللىك): ئەسلى تېكىستتە iki بىلەن yüz نىڭ ئارىلىقىدا، بېشى p (ياكى b) تاۋۇشى بىلەن كەلگەن بىر سۆز ئارتۇقچە ياكى خاتا يېزىلىپ قالغاچقا ئۆچۈرۈۋېتىلگەن (قالغان ھەرپلەرنى تونۇغىلى بولمايدۇ). { } بەلگىسى ئىچىگە ئېلىنغانلىقى، ئۇنىڭ بۇ ھۆججەتكە نىسبەتەن ئارتۇقچە سۆز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

6. ķunpu: ۋەسىقە (1-1) 1 نىڭ ئىزاھاتىدىكى "ķanpu"غا قاراڭ.

11. kixi(kə): ئەسلى تېكىستتە يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى "#kə" چۈشۈپ قالغان.

19-20. taypukü: بۇ ئۆستەڭ نامى خەنزۇچىدىن كەلگەن. taypu خەنزۇچە 大渠 دىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن (ئەلۋەتتە بۇنى ئېنىقلاشقا توغرا كېلىدۇ). kü- بولسا، 渠 (ئۆستەڭ) سۆزىنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. شۇڭا، يەشمىدە "تايپۇ ئۆستىڭى" دەپ ئېلىندى.

20. yazï kiqig (يازى كىچىك): بۇ يەردە يەر نامى بولۇپ كەلگەن.

نەسلى مەنىسى "تۈزلەڭ كىچىك" ياكى "تۈزكىچىك".

21. kansan (?): دوكتور P. Zieme ئىلگىرى بۇ سۆزنى kaasaa (kāšā~) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنىڭغا "قورۇق؛ قورو" دەپ مەنە بەرگەن. بۇ سۆزنى kaasaa قىلىپ ترانسكرىپسىيە قىلىش زورمۇ زور بولۇپ قالغان.

21. tutuk: بۇ ئاتالغۇ "UW"2 دە tutung دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ tutuk بولۇش ئېھتىمالى نەزەردە تۇتۇلۇپ، [(?) tutung [= tutuk شەكلىدە ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ پوچىركىسىغا ئاساسەن، بۇ ئاتالغۇنىڭ نەسلىدە tutuk يېزىلىپ، k ھەرپىنىڭ ئالدىدىكى ئۇششۇقچە يېزىلىپ قالغان u ھەرپىنىڭ ئۈچۈرۈلگەنلىكىنى (چالا ئۈچۈرۈلۈپ قالغان) جەزم قىلدۇق (بۇنى مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ "UW"3. تىكى فوتو سۈرىتىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ). tutuk سۆزى خەنزۇچىدىكى 都督 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. tutuk بۇ ۋەسىقىدە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن. 都督 ئاتالغۇسى خەن سۇلالىسىنىڭ ئاخىرى، ئۈچ پادشاھلىق دەۋرلىرىدە شەكىللەنگەن ھەربىي ئۇنۋان نامى بولۇپ، كېيىن تەرەققىي قىلىپ، يەرلىكنىڭ ھەربىي قوماندانىنى بىلدۈرىدىغان بولغان.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئۈچىنچى كۈنى، بىزگە (يەنى) يارپ

2. ياڭا (ۋە) ئەدگۇ ئىككىمىزگە ئىشلىتىش ئۈچۈن قوناق كېرەك بولۇپ،

3. يۇقىرىقى ئۈستەڭ بىلەن سۇغىرىلىدىغان، يەتتە شىغ (دادىلىك دەپ) ئاتالغان ئوزۇق بەرگۈچى (؟) يېرىـ

4. ـمىزنى قۇتادمىشقا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق. باھاسىنى

5. مۇنداق پۈتۈشتۇق: (يەنى) ھازىر ... بازاردا ئۆتىدىغان ئىككى
ئۈچى
6. جىيەكلىك ئوتتۇرىسىغا تامغا بېسىلغان ئۈچ مىڭ ئىككى يۈز
ئەللىك قۇنپۇ-
7. غا توختاتتۇق. بۇ قۇنپۇنى مەن قۇتادمىش (بۇ) ھۆججەت
تۈزۈلگەن كۈن-
8. ى ساق بەردىم. مەن يارپ ياگا ئەدگۈ بىلەن بىرلىكتە ساق
ئالدۇق.
9. بۇگۈندىن ئېتىبارەن، بۇ يەر مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر
10. قۇتادمىشنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن،
خالىمسا،
11. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. مەن يارپ ياگانىڭ (ۋە)
ئەدگۈنىڭ
12. ئاكىمىز، ئىنىمىز، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىز، ئوغۇل-قىزلىرىمىز (يەرنى)
سورىمى-
13. سۇن، تەلەپ قىلمىسۇن. سورىماقچى، تەلەپ قىلماقچى
بولسا، سۆزلىرى
14. ئاقمىسۇن. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە
تايىنىپ،
15. (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالاي دېسە، دەل مۇشۇ ئۆستەڭ
بويىدا مۇشۇ يەردەك
16. ئىككى (پارچە) يەر بېرىپ (ئاندىن قايتۇرۇپ) ئالسۇن. بۇ
يەرنىڭ پاسىلى شەرق
17. تەرەپتىن خەزىنىگە قاراشلىق يەر، جەنۇب تەرەپتىنمۇ خەزىنىگە
18. قاراشلىق يەر، غەرب تەرەپتىنمۇ خەزىنىگە قاراشلىق يەر،

شمال

19. تەرەپتىن كىچىكيەنىڭ بىرى بىلەن ئايرىلىدۇ. بۇ يەر تىپمساي، تاي-

20. -يۇكۇ ئۆستەڭگى قىرغىقىدىكى يازى كىچىك (دېگەن يەردىكى) نەڭ چوڭ نېتىز ۋە بىر

21. قانسان (؟) بىلەن بىر بەردە. گىزۋاھچى قولۇنچۇڭ تۇتۇڭ، گىزۋاھچى تاز، گىزۋاھچى

22. قانتۇرمىش، گىزۋاھچى ئابىچۇق. مەن سۆتاغى بىزى بۇلاردىن

23. سوراپ يازدىم. بۇ تامغا مەن يارپ ياڭا (ۋە) نەدگۈنىڭدۇر.

24. بۇ سۆزدىن قايىسمىز تانساق، ئۈچ يۈز يىگىرمە بەش قۇنپۇ

25. جەرىمانە تۆلەيلى.

26B. يارپ ياڭادىن ئالغان يەرنىڭ خېتى.

4 (1 – 4)

1 (bi)qin yïl alt(ïnq ay) yiti yangïḳa manga xabï-ḳa

2 yunglḳ-lïḳ ḳuanpu krgək bolup tsinküü θgən üz(ə)

3 suwḳlïğ bir xïğ səkiz küri uruğ kirür yir-imin

4 basmïl-ḳa toğuru tomlïḍu satdïm satïğ ḳuanpu-s(ïn)

5 ïnqa sθzləxdimz ḳoqo kidini yorïr iki uqï kin-

6 lig otura tamğalïğ üq ming bix yüz ḳuanpu-ḳa

7 kəpəzi birlə kəẓixdimz bu ḳuanpuğ bitig ḳïlmïx kün

8 üzə mən basmïl tügəl birtim mən xabï ymə bir əksük-

9 süz tügəl sanap altïm bu yir-ning sïqïsï θngtün

10 yïngaķ basmïl-nïng yir küntin yïngaķ tngrim
11 wrlır-ïntķï yir kidin yïngaķ taypukü θgən
12 tağdïn yïngaķ uluğ yol aţïrar bu tθrt sïqï
13 iqindəki yir-kə ming yïl tümən kün-kə t(ə)gi
14 basmïl ərklig bolzun taplasar θzi tutzun taplamasar
15 adïn kixi-kə θtkürü satzun mən xabï-nïng
16 oğulum ķïzïm iqim inim ķam ķatxïm ygənim
17 tağayïm aytmazun istməzün aytğlï istgli sķïnsr
18 sawlarï yorïmazun taķï birθk ərklig bəg ixi küq-
19 in tutup alayïn yulayïn tisər-lər bu oķ θgən
20 üzə suwaķ-lïğ iki tanqu yir yaratu birip yulup
21 alzun yultaqï kixi ķor-luğ bolzun basmïl ķor-suuz
22 bolzun tanuķ yapïğ totuķ tanuķ tolu bəg totuķ
23 tanuķ satğr yimək tanuķ songsuz toyïn mən bəg
24 toğ<r>ïl bitidim bu tamğa mən xabï-nïng ol
25B (xa)bï-ta almï(x) /// (bi)tigi

ئىزاھلار:

2. tsinküü: بۇ ئۆستەڭ نامىمۇ خەنزۇچىدىن كەلگەن. tsin نىڭ خەنزۇچە قايسى سۆزنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئېنىقلاشقا توغرا كېلىدۇ. küü بولسا 渠 (ئۆستەڭ)نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. ئەسلى تېكىستتە tsinkü دىن كېيىن θgən (ئۆستەڭ) سۆزى كەلگەنلىكى ئۈچۈن، بەشمىدە "تسىنكۇ ئۆستىڭى" دەپ ئېلىندى.

3. bir xïğ səkiz küri uruğ kirür yir (بىر دادەن سەككىز كۈرە ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەر): بۇ، قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەردىكى "... xïğ ... küri yir"، "yir ..." دېگەن ئاتالغۇلارنىڭ "... دادەن ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەر"، "... كۈرە ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەر" دېگەن مەنىدە، يەر كۆلىمىنى

كۆرسىتىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بەشمىنىڭ راۋان، چۈشىنىشلىك بولۇشى ئۈچۈن، ئەسلىدە بۇ ۋەسىقىنىڭ 7- قۇرىنىڭ بېشىدا كەلگەن "كېۋېزى بىلەن" (kəpəzi birlə) دېگەن سۆز 3- قۇرىنىڭ ئاخىرىغا يۆتكەلدى.

7. bitig ķilmïx kün üzə (ھۆججەت يېزىلغان كۈنى): ئەسلى مەنىسى "ھۆججەت قىلىنغان كۈنى، توختام تۈزۈلگەن كۈنى". بىز "ھۆججەت يېزىلغان كۈنى" دەپ ئالدۇق.

kəpəzi birlə (كېۋېزى بىلەن): بۇ سۆز مەزكۇر ۋەسىقىدىكى يەر ساتقۇچى شابىنىڭ ئالغۇچى باسمىلغا (باسمىل قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ تاشقى 9- قەبىلىسىدىن بىرىنىڭ نامى بولۇپ، بۇ يەردە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن) ئۆزى يېرىنى كېۋېزى بىلەن قوشۇپ ساتقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بەشمىنىڭ راۋان بولۇشى ئۈچۈن، بۇ سۆز 7- قۇرىنىڭ بېشىدىن 3- قۇرىنىڭ ئاخىرىغا يۆتكەلدى.

11. wrhr-ïntķï: vrhr سانسكرىتچە vihāra ("ئىبادەتخانا" مەنىسىدە)دىن كەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭغا قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى III شەخس قوشۇمچىسى ï-، ياردەمچى ئاۋاز -n-، ئاخىرىغا ئورۇن پەلگە كېلىش قوشۇمچىسى (#taķï) tķï- قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ كەلگەن.

23. toyïn: 道人 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. سانسكرىتچىدىكى bhiksu (بىكسۇ)غا توغرا كېلىدۇ. بۇددا دىنىدا، دەرۋىشلىككە قەدەم قويغاندىن كېيىن پەرھىز تۇتقان ئەر راھىبلارنى كۆرسىتىدۇ. 道人 ئەسلىدە تەرىقەتچىلىك (داۋجياۋ) ئەقىدىسىگە ئېتىقاد قىلىدىغان ۋە ئۇنىڭ ھۈنەر-گۈمپىسىنى مەشىق قىلغان مۇرىتلارنى كۆرسەتتى. بۇددا دىنى جۇڭگوغا كىرگەندە دەسلەپكى مەزگىللەردە، بۇددا دىنى راھىبلىرىمۇ 道人 دەپ ئاتالغان. قەدىمكى ئۇيغۇرچە بۇددا نومىلىرىدا، toyïn (بۇددا دىنى راھىبىنى كۆرسىتىدۇ) ئاتالغۇسى كۆپ ئۇچرايدۇ. بۇ ئاتالغۇ مەزكۇر ۋەسىقىدە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى ئالتىنچى (ئاينىڭ) يەتتىنچى كۈنى، ماڭا (يەنى) شابىغا

2. ئىشلىتىش ئۈچۈن قۇنپۇ كېرەك بولۇپ، تىسنكۇ ئۈستىگى بىلەن

3. سۆغىرىلىدىغان، بىر شىغ (دادەن) سەككىز كۈرە ئۇرۇق تېرىلىدىغان يېرىمنى كېۋىزى بىلەن

4. باسمىلغا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. باھاسىنى

5. مۇنداق پۈتتۈشتۇق: (يەنى) قوچو بازىرىدا ئۆتىدىغان، ئىككى ئۇچى يول-

6. ىلۇق (جىيەكلىك)، ئوتتۇرىسىدا تامغىسى بار ئۈچ مىڭ بەش يۈز قۇانپۇغا

7. توختاتتۇق. بۇ قۇانپۇنى ھۆججەتنى يازغان كۈنى

8. مەن باسمىل ساق بەردىم؛ مەن شابىمۇ بىرى كەم

9. ئەمەس ساق ساناپ ئالدىم. بۇ يەرنىڭ پاسلى شەرق

10. تەرەپتىن باسملىنىڭ يېرى، جەنۇب تەرەپتىن تەگرىم

11. ئىبادەتخانىسىغا قاراشلىق يەر، غەرب تەرەپتىن تايپۇكۇ ئۈستىگى،

12. شىمال تەرەپتىن چوڭ يول بىلەن ئايرىلىدۇ.. بۇ تۆت پاسىل

13. ئىچىدىكى يەر مىڭ يىل، تۈمەن كۈنگە قەدەر

14. باسملىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا،

15. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. مەن شابىنىڭ

16. ئوغلۇم، قىزىم، ئاكام، ئىنىم، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم، جىيەنىم،

17. تاغام سورىمىسۇن، تەلەپ قىلمىسۇن. سورىسا-تەلەپ قىلسا،

18. سۆزلىرى ئاقمىسۇن. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچ-

19. سىگە تايىنىپ (بەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالاي دېسە، مۆشىز
ئۆستەڭ
20. بىلەن سۇغىرىلىدىغان ئىككى پارچە يەر تەييارلاپ بېرىپ
(ئاندىن) قايتۇرۇپ
21. سېتىۋالسۇن. قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن،
باسمىل زىيان تارتمە-
22. سۇن. گۇۋاھچى ياپىغ تۇتۇق، گۇۋاھچى تولۇ بەگ تۇتۇق،
23. گۇۋاھچى ساتىغ بېمەك. گۇۋاھچى سوڭسۇز تويىن. مەن بەگ
24. تۇغرىل يازدىم. بۇ تامغا مەن شابىنىڭدۇر.
25B. شابىدىن ئالغان (يەرنىڭ) خېتى

5 (1 - 5)

1 küskü yïl üqünq ay altï yangïḳa manga oṣmïx toğ<r>ïl-
2 ḳa yunglaḳ-lïḳ kümüx kr(gə)k bolup θz borluḳ-um-nï
3 basa toğ<r>ïl-ḳa toğuru tomlïḍu saḍtïm satïğ kümüx-in
4 ïnqa sθzləxdimz bir yastuḳ bix sïtïr kümüx-kə
5 kəsixdimz bu bir yastuḳ bix sïtïr kümüx-üg bitig
6 ḳïlmïx kün üzə {p} mən basa toğ<r>ïl tügəl birtim mən
7 oṣmïx toğ<r>ïl ymə tügəl tarḍïp altïm bu borluḳ-nung
8 sïqïsï θngdün yïngaḳ basa toğ<r>-ïl-nïng borluḳ adïrar
9 kündün yïngaḳ uluğ yol adïrar tağ-tïn yïngaḳ bulat
10 buḳa-nïng θgən adïrar kidin yïngaḳ ḳutaruḳ-nung

11 wrhr-lïk̦ borluk̦ adïrar bu tərt sïqï-lïğ borluk̦ üzə

12 ming yïl tümən kün-kə d̦əgi basa toğ<r>ïl ərklig bolzun

13 taplasar əzi tud̦zun taplamasar adïn kixi-kə əd̦kürü

14 sad̦zun mən oşmïx toğ<r>ïl-nïng inim iqim tuğmïx-ïm

15 k̦adax-ïm kim ymə qam qarïm k̦ïlmazun-lar apam

16 qam qarïm k̦ïlğalï sak̦ïnsar-lar bu borluk̦ tənginqə iki

17 borluk̦ basa toğ<r>ïl-k̦a yarad̦u birip yulup alzun-lar tanuk̦ burhan

18 k̦ulï tnuk̦ yrp toğ<r>ïl tanuk̦ waptso bu tamğa mən oşmïx-

19 nïng <o>l mən əsən tutung ayïd̦ïp bitidim

ئىزاھلار:

4. yastuk̦ (ياستۇق): بۇ تۈركچە شەكلىدىكى تەڭ چوڭ پۇل بىرلىكى بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ئالتۇن ياستۇق"، "... كۈمۈش ياستۇق"، "... ياستۇق چاۋ" شەكلىدە ئۇچرايدۇ. بىر ياستۇق 50 سەرگە تەڭ.

4. sïtïr (سىتىر): بۇ ئېغىرلىق ئۆلچەم بىرلىكى ئاتالغۇسى سوغدىچىدىن قەدىمكى ئۇيغۇرچىگە كىرگەن بولۇپ، سوغدىچە styr بولسا، گىرېكچە stater دىن كەلگەن. sïtïrنىڭ قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەردە satïr، stïr دېگەن شەكىللىرىمۇ ئۇچرايدۇ. 1 سىتىر(sïtïr) 10 باقىر (مىسقال)غا تەڭ.

11. wrhr-lïk̦: ۋەسىقە (4-1) 4 نىڭ ئىزاھاتىدىكى 11- ئىزاھقا قاراڭ. -lïk̦ قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە.

11. sïqï: ۋەسىقە (1-1) 1 نىڭ ئىزاھاتىدىكى 7- گە قاراڭ.

18. waptso: كىشى ئىسمى بولۇپ، خەنزۇچە 法藏 نىڭ ئاھاڭ

تەرجىمىسى بولسا كېرەك.

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنى، مەن ئۇزمىش توغرىل-
2. ـغا ئىشلىتىش ئۈچۈن كۈمۈش كېرەك بولۇپ، ئۆززۈملۈكۈمنى
3. باسا توغرىلغا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. ئۆززۈملۈكنىڭ باھاسىنى
4. مۇنداق پۈتتۈشتۇق: (يەنى) بىر ياستۇق بەش سەر كۈمۈشكە
5. توختاتتۇق. بۇ بىر ياستۇق بەش سەر كۈمۈشنى ھۆججەت
6. يېزىلغان كۈنى مەن باسا توغرىل ساق بەردىم، مەن
7. ئۇزمىش توغرىلمۇ ساق تاپشۇرۇپ ئالدىم. بۇ ئۆززۈملۈكنىڭ
8. پاسىلىنى شەرق تەرەپتىن باسا توغرىلنىڭ ئۆززۈملۈكى ئايرىيدۇ،
9. جەنۇب تەرەپتىن چوڭ يول ئايرىيدۇ، شىمال تەرەپتىن بۇلات
10. بۇقانىڭ ئۆستەڭگى ئايرىيدۇ، غەرب تەرەپتىن قۇتارۇقنىڭ
11. ئىبادەتخانىسىغا قاراشلىق ئۆززۈملۈك ئايرىيدۇ. بۇ تۆت پاسىللىق
ئۆززۈملۈك
12. مىڭ يىل، تۈمەن كۈنگە قەدەر باسا توغرىلنىڭ ئىختىيارىدا
بولسۇن.
13. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن، خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ
14. ساتسۇن. مەن ئۇزمىش توغرىلنىڭ ئىنىم، ئاكام، تۇغقىنىم،
15. قېرىنداشىم، مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر
16. دەتالاش قىلماقچى بولسا، بۇ ئۆززۈملۈكتەك ئىككى
17. ئۆززۈملۈكنى باسا توغرىلغا تەييارلاپ بېرىپ، (ئاندىن)
قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن. گۇۋاھچى بۇرخان
18. قۇلى، گۇۋاھچى يارپ توغرىل، گۇۋاھچى ۋاپىتسو. بۇ تامغا

مەن نوزمىش-

19. سىڭدۇر. مەن ئەسەن تۇتۇڭ سوراپ يازدىم.

6 (1 - 6)

1 tawïxğan yïl bir ygrminq ay //////(.)//(..)/// manga

2 (o)zmïx-ķa tügəl-kə biz i(kəgü-kə) yunglaķ-lïķ bɵz kər(lgək)

3 (bo)lup taykü ɵgən-dəki alaqu ///// k//// (....)YLY 'W/(.)// y(irimz-ni)

4 alaqusï birlə basa toğrïl-(ķa toğur)u tomlïḍu satţïmz (satïğ)

5 bɵz-üg ïnqa sɵ zləxdimz lükqüng kidin-intə yorïr xuu-

6 luğ tamğa-lïğ üq ot(uz ikil)ik bɵzingə kəẓixdimz bu

7 üq otuz bɵz-üg bitig ķïlmïx kün üzə mən basa

8 toğrïl tügəl birdim biz (ozmïx) tügəl birlə bir əksüksüz tügə(l)

9 (altï)mz bu (kü)n-tə ïn(aru) (bu yir) üzə ming tümən yïl-ķa ḍəgi

10 basa toğrïl ərklig bolzun taplasar ɵzi tutzun taplama-

11 sar adïn kixi-kə ɵt(kürü) satzun biz ikigü-nüng

12 iqimz inimz ķamz ķadax-ïmz adïn ymə kim ķayu kixi qam

13 qarïm ķïlmazun ayïḍmazun (iẓ)ḍəməzün-lər ayïdğlï işləgli

14 θsər-lər (saw-larï yorïmazun) taḳï birθk ərklig bəg

15 ixi küqin tutup alayïn yulayïn tisər-lər bu oḳ

16 θgəntə bu yir təngi<n>qə iki yir yaraḍu birip yulup alzun

17 yultaqï kixi ḳorluğ bolzun (b)asa toğrïl ḳorsuz bolzun bu yir-

18 ning sïqïsï θngdün yïngaḳ burhan ḳulï-nïng θrḍgün

19 kündin yïngaḳ uluğ yol kidin yïngaḳ tangut-nung yir

20 tağ-tïn yïngaḳ buyanquḳ-nung θrḍgün adïrar bu yir-ning

21 nəgü ymə irti birti yoḳ tanuḳ suwan tutuḳ tanuḳ

22 küq bağ-lïğ tanuḳ burhan ḳulï tanuḳ wažïr tonga bu tamğa

23 biz oṣmïx-nïng tügəl-ning ikigü-nüng ol mən qikuy tung ayïḍïp biti(di)m

---

ئىزاھلار:

2. (o)zmïx (ئوزمىش): بۇ مەزكۇر ۋەسىقىدىكى يەر ساتقۇچى ئىككى كىشىدىن بىرىنىڭ ئىسمى بولۇپ، بۇ كىشى ئىسمىنىڭ بىرىنچى ھەرپى o مەزكۇر كىشىنىڭ مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 23- قۇرىدا ئۇچرايدىغان تولۇق ئىسمىغا ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان.

2. bθz (بۆز): بۇ ۋەسىقىدىكى بۆز ئادەتتىكى بۆزنى ئەمەس، بەلكى ھۆكۈمەت تامغىسى بېسىلغان، ئۈستىگە ئىمزا قويۇلغان ۋە بازاردا پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلىدىغان بۆزنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خىل پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلىدىغان بۆز، قۇانپۇ (ياكى قانپۇ، قۇنپۇ) دەپمۇ ئاتالسا كېرەك.

3. taykü (تايكۇ) بۇ خەنزۇچىدىن كىرگەن سۆز بولۇپ، 大[illegible] دىن

كەلگەن بولسا كېرەك.

3. y(irimz-ni) (يېرىمىزنى): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 16-، 17-قۇرلىرىدىكى yir سۆزىگە ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

4. (satïğ) (سېتىق، باھا): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ مۇشۇ سۆز يېزىلغان يېرى يىرتىلىپ كەمتۈك بولۇپ قالغان. بىز بۇ سۆزنى مۇشۇ تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ يېزىلىش شەكلىگە ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق.

5، 6. xuu-luğ: بۇ سۆزدىكى xuu (~xu) خەنزۇچە斛 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، "تىمزا" دېگەن مەنىدە. ئۇنىڭغا ئىسىمدىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە luğ- قوشۇلۇپ "تىمزالىق" ياكى "تىمزا قويۇلغان" دېگەن سۆز ياسالغان.

8. (ozmïx) (ئوزمىش): بۇ كىشى ئىسمى مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 23-قۇردىكى ئىسمىغا ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

9. (bu yir) (بۇ يەر): بۇ ئىككى سۆز مۇشۇ خىلدىكى ۋەسىقىلەرنىڭ يېزىلىش شەكلىگە ئاساسەن، ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

14. (saw-lari yorïmazun) (سۆزلىرى ئاقمىسۇن): ئەسلى ۋەسىقىنىڭ بۇ سۆزلەر يېزىلغان جايى يىرتىلىپ كەمتۈك بولۇپ قالغان. بۇ سۆزلەر ۋەسىقە (1-7) 7 نىڭ 13- قۇردىكى سۆزلەردىن پايدىلىنىپ، ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

19. tangut (تاڭۇت): ئەسلىدە ئېلىمىزنىڭ غەرب شىمالىي رايونىدىكى قەدىمكى مىللەت نامى بولۇپ، بۇ ۋەسىقىدە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن.

21. suwan (سۇۋان): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ پوچېركىسىدىن قارىغاندا، بۇ كىشى ئىسمىنى soyan دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

22. wažïr (ۋاژىر): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ "UW"3 تىكى فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، ئۇ wazïr دەپ يېزىلغان. wazïr سانسكرىتچە vajra

(ئالماس) دىن كەلگەن. 2"UW" دە "wažïr" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغىنىغا قارىغاندا، بۇ سۆز تەركىبىدىكى ž (ئۆز زامانىسىدا z ھەرىپىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئىككى چېكىت قويۇش ئارقىلىق ž <ژ> ھەرپى شەكىللەندۈرۈلگەن)نىڭ ئىككى چېكىتى ئۆچكەن بولۇپ، ئەسلى ۋەسىقىدىن ئۇ چېكىتلەرنىڭ ئىزىنى پەرق ئىلغىلى بولسا كېرەك.

23. qikuy tung (چىكۇي تۇڭ): بىز كىشى ئىسمى خەنزۇچىدىن كەلگەن بولۇپ، ۋەسىقە (1-7) 7 نىڭ 24B- قۇرىدىمۇ ۋەسىقە پۈتكۈچى سۈپىتىدە تىلغا ئېلىنغان.

23. biti(di)m (يازدىم): بۇ سۆز ئەسلى تېكىستتە bitim دەپ يېزىلغان، يەنى "-di-" دىن ئىبارەت ئىككى ھەرپ چۈشۈپ قالغان.

يەشمىسى:

1. توشقان يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ... (كۈنى) بىز
2. ئوزمىش (ۋە) تۆكەل ئىككىيلەنگە ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز كېرەك
3. بولۇپ، تايكۇ ئۈستەڭ (بويى)دىكى ئالچۇق ... (يەرنى)
4. ئالچۇقى بىلەن قوشۇپ باسا توغرىلغا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق.
5. (باھاسىنى)- بۆزنى مۇنداق پۈتۈشتۇق: (يەنى) لۈكچۈننىڭ بازىرىدا ئۆتىدىغان، ئىمزالىق (ۋە)
6. تامغىلىق يىگرمە ئۈچ توپ بۆزگە توختاتتۇق. بۇ
7. يىگرمە ئۈچ (توپ؟) بۆزنى ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى مەن باسا
8. توغرىل ساق بەردىم؛ بىز (ئوزمىش ۋە) تۆكەل بىرلىكتە بىرى كەم ئەمەس، تولۇق
9. ئالدۇق. بۈگۈندىن ئېتىبارەن، (بۇ يەر) مىڭ تۈمەن يىلغا قەدەر
10. باسا توغرىلنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى ئىگدارچىلىق قىلسۇن؛ خالىسا-

11. سا باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بىز ئىككىلەننىڭ

12. ئاكىمىز، ئىنىمىز، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىز (ۋە) باشقا ھەر قانداق
كىشى

13. دەتالاش قىلمىسۇن. (يەرنى) سورىمىسۇن-تەلەپ قىلمىسۇن.
سورىماقچى، تەلەپ قىلماقچى

14. بولسا، (سۆزلىرى ئاقمىسۇن.) ئەگەر ھوقۇقدار بەگ

15. ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالاي
دېسە، بۇ

16. ئۆستەڭ (بويى)دا بۇ يەردەك ئىككى (پارچە) يەر تەييارلاپ
بېرىپ (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن.

17. (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن، باسا
توغرىل زىيان تارتمىسۇن. بۇ يەر-

18. نىڭ پاسىلى شەرق تەرەپتىن بۇرخان قۇلىنىڭ خامىنى،

19. جەنۇب تەرەپتىن چوڭ يول، غەرب تەرەپتىن تاكۇتىنىڭ يېرى،

20. شىمال تەرەپتىن بۇيانچۇقنىڭ خامىنى ئايرىيدۇ. بۇ يەرنىڭ

21. ھېچقانداق باج-سېلىقى يوق. گۇۋاھچى سۇۋان تۇتۇق،
گۇۋاھچى

22. كۈچ باغلىغ، گۇۋاھچى بۇرخان قۇلى، گۇۋاھچى ۋاژىر توگا. بۇ
تامغا

23. بىز ئورمىش (ۋە) تۇكەل ئىككىلەننىڭدۇر. مەن چىكۈي تۇڭ
سوراپ يازدىم.

7 (1 – 7)

1 ud yïl bir ygrminq ay ygrmikə bizingə oşmïx toğrïl-

2 ḳa tügəl-kə yunglaḳ-lïḳ bɵz kərgək bolup qükü-təki yir-

3 imz-ni əniqük iqi-kə toğuru tomlïtu saḍtïmz satïğ

4 (b)ɵzin (ïnqa sɵzləx)timz lükqüng kidini yorïr xuu-

5 luğ tmğalïğ yüz yitmix ikilik yoğan bɵz-kə kəsix-

6 timz bu yüz yitmix bɵz-üg bitig ḳïlmïx kün üzə

7 mən əniqük tügəl birtim biz oşmïx tügəl birlə bir

8 əksük-süz tügəl aldïmz buküntə ïnaru bu yir üzə ming

9 tümən yïl-ḳa ḍəgi əniqük (iqi) ərklig bolzun taplasar

10 ɵzi tutzun taplamasar a(dï)n kixi-kə ɵtkürü saḍzun

11 biz ikəgü-nüng iqimz inimz ḳamz ḳadax-ïmz aṭïn ymə kim

12 ḳayu kixi qam qarïm ḳïlmazun ayïtmazun iẓtəmzün-lər

13 ayïtğlï iẓḍgli ɵsər-lər sawlarï yorïmazun taḳï bir ɵk

14 ərklig bəg ixi küqin tutup alayïn(?) yulayïn tisər-lər bu

15 oḳ ɵgən-tə bu yir tnginqə iki yir yaratu birip

16 yulup alzun yuldaqï kixi ḳorluğ bolzun əniqük iqi ḳor-

17 suz bolzun bu yir-ning sïqïsï ɵngdün yïngaḳ b(ə)ki baqaḳ

18 olar-nïng ɵgən küntün yïngaḳ (oḳ) turmïx tutung-nung

19 yir kidin yïngaḳ yol tağ-dïn yïngaḳ bəki-ning baqaḳ-

20 nïng yir aṭïrar bəki-ning baqaḳ-nïng ḳanglï yolï

bu yir-

21 ning aţak adïzï-nïng iqintə ol bu yir-ning nəgü ymə irt-

22B i birti yoķ tanuķ tarlïķ tutung tanuķ

23B tüzük tanuķ təmirqi ilqük bu tamğa biz oşmïx-nïng tügəl-ning

24B ikigü-nüng ol mən qiküy tung ayïdïp bitidim

25B qükü-təki yir-ning bitigi ol

ئىزاھلار:

2. qükü (چۈكۈ): بىر ئۆستەڭنىڭ نامىنى بىلدۈرىدىغان بۇ سۆز، ˝UW˝2 دە "چۈكۈ" (qukü) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىپ كېلىش قائىدىسىگە ئاساسەن، qükü دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق تاپتۇق. بۇ سۆز مەزكۇر ھۆججەتنىڭ 25- قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ. بۇ سۆز ئەسلىدە خەنزۇچىدىن كىرگەن ئاتالغۇ بولۇپ qü نىڭ خەنزۇچە قايسى سۆزدىن كەلگەنلىكى ھازىرچە ئېنىق ئەمەس، kü بولسا 渠 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى دەپ قارالماقتا. ئەمما ھازىرقى خەنزۇ تىلى فۇنتوگخۇاسىنىڭ تەلەپپۇزىنى ئۆلچەم قىلغاندا، qükü سۆزى بولسا 渠口 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇشى كېرەك. ھازىر خوتەن دىيالېكتىنىڭ جانلىق تىلىدا چۈكۈ دېگەن سۆز "سۇ ئېغىزى، ئازما، ئېرىق بېشى" دېگەن مەنىدە قوللىنىلىدۇ.

4. (īnqa sθzləx-) (مۇنداق سۆزلەشمەك): بۇ سۆزلەر مۇشۇ خىلدىكى ۋەسىقىلەرنىڭ يېزىلىش شەكلى ۋە سۆز ئىشلىتىلىش ئەھۋالىغا ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

4. xuu (ئىمزا، تامغا): ۋەسىقە (6-1) 6 نىڭ ئىزاھاتىغا قاراڭ.

5. yoğan (قېلىن، يىرىك، توم): بۇ سۆز ˝UW˝2 دە yorïķ ("ئېقىش، ئۆتۈش" يەنى "ئاقىدىغان، ئۆتىدىغان" مەنىسىدە) دەپ

ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ "UW"3 تىكى فوتو سۈرىتىدىن، بۇ سۆزنى yoğan (=yoğun "قېلىن، يىرىك، توم" دېگەن مەنىدە) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدىكەن دېگەن پىكىرگە كەلدۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىرىنچىدىن، yorïk سۆزى ئۆزىنىڭ كەلگەن ئورنىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ئارتۇقچە سۆز ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، بۇ سۆز مۇشۇ تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ مۇشۇنداق ئورنىدا قايتا كۆرۈلمەيدۇ. ئىككىنچىدىن، (4-4) 50 نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 4- قۇرىدا "yoğun bθz" (قېلىن بۆز) دېگەن سۆز ئۇچرايدۇ.

9. iqi (ئىچى): بۇ سۆز مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدىكى əniqük iqi دېگەن ئىسمىغا ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

14. (?) (a)layïn (ئالاي): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، بۇ سۆزنىڭ بىرىنچى ھەرپى a يېزىلغان ئورۇن يىرتىلىپ تۆشۈكچە ھاسىل بولۇپ قالغان. ئۇنىڭدىن باشقا، بۇ سۆزنىڭ يېزىلىشىغا ئاساسەن ئۇنى (a)lïng دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ (بۇ قەلەم خاتاسى بولۇشى كېرەك). بىراق، مۇشۇ تۈردىكى ۋەسىقىلەردە "alayïn yulayïn" (ئېلىۋالاي، قايتۇرۇپ سېتىۋالاي) دېگەن قوش سۆز كۆپ ئۇچرىغاچقا، يۇقىرىدىكىدەك ترانسكرىپسىيە بويىچە ئېلىش مۇۋاپىق كۆرۈلدى.

17. b(ə)ki (بەكى): بۇ كىشى ئىسمى ئەسلىدە bki دەپ يېزىلغان، بىز ئۇنىڭ مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 19- ۋە 20- قۇرلىرىدىكى baki دېگەن شەكلىگە ئاساسەن شۇنداق ترانسكرىپسىيە قىلدۇق.

22B. tarlïk tutung (تارلىق تۇتۇڭ): بۇ كىشى ئىسمىدىكى tutung خەنزۇچە 都统 دىن كەلگەن. 都统 ئەسلىدە ھەربىي ئەمەل نامى بولۇپ، ئالدىنقى چىن بەگلىكى دەۋرى (مىلادى 351-394- يىللار) دىن تارتىپ كۆرۈلۈشكە باشلىغان. ئالدىنقى چىن بېگى فۇ جيەن شەرقىي جىنگە ھۇجۇم قىلغاندا، 20 ياشتىن ئۆتكەن ياشلاردىن ئۈچ تۈمەن كىشىلىك ئاتلىق قوشۇن تەشكىللەپ، ياشلار تۇتۇڭدىن بىرنى قويۇپ، ئۇ قوشۇنغا رەھبەرلىك قىلغان.

تاڭ سىۋالىسى ۋە لىباۋ، جىن سىۋالىرىمۇ بۇ خىل ئەمەلنى تەسىس قىلغان.[1]

يەشمىسى:

1. كالا يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ يىگىرمە(نچى كۈن)ى، بىزگە (يەنى) ئوزمىش توغرىل

2. (ۋە) تۆكەل (ئىككىمىز)گە نىشلىتىش ئۈچۈن بىز كىرەك بولۇپ، چۇكۇ (ئۈستىگى يىپىدىكى) يىپى-

3. سىزنى ئەنىچۈك ئاكىغا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق. باھاسى

4. بۆزنى (مۇنداق پۈتۈش)تۇق: (يەنى) لوكچۈننىڭ بازىرىدا ئۆتىدىغان، ئىمزالىق (ۋە)

5. تامغىلىق يۈز يەتمىش توپ قىلىن بۆزگە

6. توختاتتۇق. بۇ يۈز يەتمىش (توپ) بۆزنى ھۆججەت يېزىلغان كۈنى

7. مەن ئەنىچۈك ساق بەردىم، بىز ئوزمىش (ۋە) تۆكەل بىرى

8. كەم ئەمەس ساق ئالدۇق. بۇگۈندىن باشلاپ بۇ يەر مىڭ،

9. تومەن يىلغا قەدەر ئەنىچۈك ئاكىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا،

10. ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

11. بىز ئىككىيلەننىڭ ئاكىمىز، ئىنىمىز، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىز، يەنە باشقا ھەر

12. قانداق كىشى دەتالاش قىلمىسۇن. (يەرنى) سورىمىسۇن، تەلەپ

---

[1] دۇنخۇاڭدىن تېپىلغان S. 6551 نومۇرلۇق خەنزۇچە بۇددا دىنى ھۆججىتىگە ئاساسلانغاندا، 都统 يەنە 都僧统 (بىر رايون ياكى بۇددا دىنى گۇرۇھىنىڭ كاتتىۋېشىنى كۆرسىتىدۇ)نىڭ قىسقارتىپ يېزىلىشىمۇ ھېسابلىنىدۇ.

قىلمىسۇن،

13. (سورىسا،) تەلەپ قىلسا، سۆزلىرى ناقمىسۇن. نەگەر

14. ھوقۇقدار بەگ نەمەلدار(لارنىڭ) كىچىكە تابىنىپ (يەرنى)

قايتۇرۇپ سىتىۋالاي دېسە،

15. مۆشۇ نۆستەڭ (بويىـ)ـدىن بۇ يەردەك نىككى (پارچە) يەر

تەييارلاپ بېرىپ

16. (ئاندىن) قايتۇرۇپ سىتىۋالسۇن. (يەرنى) قايتۇرۇپ

سىتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن، ئەنىچۇك ناكا زىيان

17. تارتمىسۇن. بۇ يەرنىڭ پاسىلىنى شەرق تەرەپتىن بەكى، باچاق-

18. ـلارنىڭ ئۆستىڭى، جەنۇب تەرەپتىن تۇرمۇش تۇتۇكىنىڭ

19. يېرى، غەرب تەرەپتىن يول، شىمال تەرەپتىن بەكى (ۋە)

باچاق-

20. ـنىڭ يەرلىرى ئايرىيدۇ. بەكى (ۋە) باچاقلارنىڭ ھارۋا يولى

بۇ يەر-

21. نىڭ ئايىغىدىكى ئېتىزنىڭ ئىچىدىدۇر. بۇ يەرنىڭ ھېچقانداق

22B. باج-سېلىقى يوق. گۇۋاھچى تارلىق تۇتۇك، گۇۋاھچى

23B. تۇزۇك، گۇۋاھچى تۆمۈرچى ئىلچۇك. بۇ تامغا بىز ئۆزىمىش

(ۋە) تۇكەل

24B. ئىككىلەننىڭدۇر. مەن چىكۈي تۇڭ سوراپ يازدىم.

25B. (بۇ) چۈكۈ (ئۆستىڭى يېنىدىكى) يەرنىڭ خېتىدۇر.

8 (1 – 8)

1 yunt yïl tərtünq ay səkiz y(an)gïḳa (?)

2 bizing-gə mausï ədgü bəg oğul-ḳa

3 biz ikəgü-kə yunglaḳ-lïḳ kümüx krgək
4 bolup өgüz iqintəki aqğu өləng-
5 ni toyïnquğ-ḳa toḳuz stïr kümüx-kə
6 sibilḳasar üskin-tə toğru tomluḍu satdïm
7 bu yir-ning sïqïsï өngdün yïngaḳ sïqïsï
8 өgən adïrar küntün yïngaḳ sïqïsï
9 toyïnquğ-nïng aqmïx yir adïrar kidin
10 yïngaḳ sïqïsï өgən aṭïrar tağ-tïn
11 yïngaḳ sïqïsï say aṭïrar bu tөrt
12 sïqï iqintəki yir-kə ming yïl tümən
13 kün-kə təgi toyïnquğ ərklig bolzun
14 taplasar өzi tutzun taplamasar
15 aṭïn kixi-kə өtkürü-ü saṭsun biz
16 ikəgü-ning inimiz iqimiz ḳamïz ḳadax-
17 ïmïz qamlamazun kim{qə} ərklig bəg
18 ixi küqün tuḍup qamlasar bu oḳ
19 yir tənglig iki yir birip alṣun-
20 lar yulṣun-lar yulğuqï ḳorluğ bolzun
21 toyïnquğ ḳorsuz bolzun tanuḳ kürək
22 tanuḳ taḍar tanuḳ (n)iqən(?) bu tamğa biz
23 ikəgü-ning ol mən taxïḳ tung

24 inqgə ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

1. y(an)gïḳa (?): (1) مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ مۇشۇ سۆزنىڭ 2- ۋە 3- ھەرپلىرى يېزىلغان جايى تېشىلىپ تۆشۈك بولۇپ قالغان؛ (2) بۇ سۆز تەركىبىدىكى g ئاۋۇشى 2"UW" دە m دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان، ئەمەلىيەتتىمۇ k (ياكى g)گە ئوخشاش يېزىلىپ قالغان؛ (3) بۇ سۆز ئاخىرىدىكى a (ياكى ə) تەكرار يېزىلغان، يەنى بىر a نىڭ قۇيرۇقى كەينى تەرەپكە قايرىپ يېزىلغان، ئاندىن قۇيرۇقى ئالدىغا قايرىلغان يەنە بىر a ھەرپى يېزىلغان. ئەمەلدا ə ھەرپى k نىڭ قۇيرۇقىغا ئۇلىنىپ كېلىشى كېرەك ئىدى. بىراق، قۇيرۇقى ئالدىغا قايرىپ يېزىلغان ə ھەرپى k نىڭ بېشىغا ئۇلاپ ۋە k نىڭ ئوتتۇرىسىدىن يۇقىرىدىن- تۆۋەنگە كېسىپ يېزىلغان. بۇنىڭ بىلەن k ھەرپى ḳغا ئوخشاپراق قالغان. شۇڭا، بۇ سۆزنىڭ ئاخىرىدىكى قۇيرۇقى كەينىگە قايرىپ يېزىلغان ə گە ئاساسلانغاندا، بۇ سۆزنى 2"UW" دىكىدەك y(gr)mikə (?) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىش مۇمكىن. بىراق، 2"UW" دە m ترانسكرىپسىيە قىلىنغان ھەرپىنىڭ ئەمەلىيەتتە k (ياكى g) دەك يېزىلغانلىقىغا ۋە بۇ سۆزنىڭ ئاخىرىدىكى قۇيرۇقى ئالدىغا قايرىلغان ھەممە k نى يۇقىرىدىن تۆۋەنگە ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ḳ غا ئوخشىتىپ قويغان، شۇنداقلا تۇم يېزىلغان a غا ئاساسەن، بىز بۇ سۆزنى y(an)gïḳa (?) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق تاپتۇق.

2. mausï ədgü: بۇ كىشى ئىسمىدىكى mausï قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا كۆرۈلمەيدىغان بىر سۆز بولۇپ، چەت تىلىدىن (ئېھتىمال خەنزۇ تىلىدىن) قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن سۆز بولۇشى مۇمكىن.

3. yunglaḳ-lïḳ: ۋەسىقە (1-1) 1 دىكى ئىزاھقا قارالسۇن.

5. toyïnquğ: بۇ كىشى ئىسمىنى toyïnqoğ دەپ ترانسكرىپسىيە

قىلىشقىمىز بولىدۇ. ئۇ toyïn (ۋەسىقە (1-4) 4 دىكى 23- ئىزاھقا قاراڭ) بىلەن quğ سۆزىنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان. quğ (ياكى qoğ) نى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى بويىچە شەرھلەپ بەرگىلى بولىسىمۇ، بىراق، بۇ كىشى ئىسمىدە quğ نىڭ چەتتىن كىرگەن سۆز بولۇش ئېھتىمالىنى بوققا چىقىرىۋەتكىلى بولمايدۇ.

7. sïqïsï: ۋەسىقە (1-1) 1 دىكى ئىزاھقا قاراڭ.

17. kim {qə}: نەسلى ۋەسىقىدە kim سۆزىدىن كېيىن qə سۆزى ئارتۇقچە يېزىلىپ قالغان ۋە چالا ئۆچۈرۈلگەن.

22. (n)iqən: بۇ كىشى ئىسمىنىڭ بىرىنچى ھەرپىنىڭ ئورنى ئېتىلىپ تۆشۈك بولۇپ قالغان.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى(؟)،
2. بىزگە ماۋسى ئەدگۈ (ۋە) بەگ تۇغۇل
3. ئىككىلەنگە ئىشلىتىش ئۈچۈن كۆمۈش كېرەك
4. بولۇپ، دەريا (قىنى) ئىچىدىكى ئاچىدىغان ئوتلاق-
5. ـنى تويىنچۇغقا توققۇز سەر كۆمۈشكە
6. سىبلقاسارنىڭ ئالدىدا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق.
7. بۇ يەرنىڭ شەرق تەرەپتىكى پاسىلىنى
8. ئۆستەڭ ئايرىيدۇ، جەنۇب تەرەپتىكى پاسىلىنى
9. تويىنچۇغنىڭ ئاچقان يېرى ئايرىيدۇ، غەرب
10. تەرەپتىكى پاسىلىنى ئۆستەڭ ئايرىيدۇ، شىمال
11. تەرەپتىكى پاسىلىنى ساي ئايرىيدۇ. بۇ تۆت

12. پاسىل ئىچدىكى يەر مىڭ يىل تۈمەن
13. كۈنگە قەدەر تويىنچۇغىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.
14. خالىسا، ئۆزى ئۆتسۇن، خالىمىسا،
15. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بىز
16. ئىككىلەنىڭ ئىنىمىز، ئاكىمىز، ئۇرۇق-ئۇغقانلىرى-
17. مىز دەتالاش قىلمىسۇن. (ئەگەر) ھوقۇقدار بەگ
18. ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، تالاشسا، دەل مۇشۇ
19. يەردەك ئىككى (پارچە) يەر بېرىپ (ئاندىن) قايتۇرۇپ
20. سېتىۋالسۇن، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن،
21. تويىنچۇغ زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى كۈرەك،
22. گۇۋاھچى تاتار، گۇۋاھچى ئىچان. بۇ تامغا بىز
23. ئىككىلەنىڭدۇر. مەن تاشىق تۇڭ
24. تەپسىلي سوراپ يازدىم.

9 (1 - 9)

1 küskü yïl bir ygrminq ay al(tï yangï)-ḳa biz tolu ḳy-a

2 mïsïr uluğ inq ḳy-a mïsïr baxlap (onluḳ)lar-ḳa on ɵngdün-in-

3 də bɵz kərgək bol(u)p //////kə(?) (..L)////(ḳlan-qïmïz(?) təg///p

4 barïp yorïr(?) ḳalan-ï yüz baxïnda-ḳï əski//(..)MY biz on-luḳ-lar-

5 -ḳa ḳalmïx üqün üdəy ilqi-kə tonguz yïl biz-ning

on //(.)kəlmix

6 bəg-lig bir küp bor təgməyük üqün (.)///(.)lik̦-ï PYL///yüz

7 iki b(a)ğ-l(ï)k̦ bɵz ///(.) (....)-k̦ï PY(..) birgü(?)/////////-k̦ï///(.)

8 sodu ɵgən-təki bir ′əngiz yir-in k̦uus tmür bahxï-tïn uşun k̦arï(?)

9 bilə ɵd̦uz tas b ɵz iligdə alïp toğuru tomlïd̦u sad̦tïmïz bu yir

10 sad̦ïğ-ï od̦uz tas bɵz-ni bitig k̦ïlmïx kün üzə mən k̦uus tmür

11 tügəl birtim biz tolu k̦y-a mïsïr uluğ inq k̦y-a mïsïr baxlap on-

12 -luk̦-lar ymə bir k̦odmatïn tügəl sanap altïmïz bu yir-ning sïqï-sï

13 ɵngdün y k̦ul k̦y-a k̦opuz-nïng yir künd<i>n y uluğ ɵgən kidin y k̦uus

14 bahxï-nïng ok̦ yir tağdïn y m-a ɵgən adïrar bu tɵrt sïqï

15 iqindəki bir′ əngiz yir-kə bitigdəki k̦uus təmür bahxï ərklig

16 bolzun tplasar ɵzi tud̦şun tplamasar ațïn kixi-kə ɵd̦kürü

17 sad̦şun bu yir-kə kim kim m-ə bolup qamlamaşun-lar apam birɵk

18 ərklig bəg ixi küq-in tud̦up alayïn tip qamlasar-lar bu ɵgən

19 üzə suwak̦-lïğ bu yir tnginqə iki yir birip yulup

alşun-lar

20 yuldaqï kixi k̡orluğ bolzun bu bitig tuḍa k̡uus tmür bahxï

21 k̡orsuz bolzun tnuk̡ buyạn k̡y-a tnuk̡ tolu k̡y-a tnuk̡ ağaq(?) bu nixan

22 tamğ-a biz k̡ul k̡y-a mïsïr inq k̡y-a yən-ə mïsïr baxlap on-luk̡-

23 lar-nïng ol mən qatïr(?) bu bitigdəki atlğ-qa bix {in} kixi-lər-

24 kə üq k̡aḍa inqgə ayïḍïp bitigil timix-kə bitidim

25 bu nixan mən tnuk̡ buyan k̡y-a-nïng ol

26 bu nixan mən tnuk̡ tolu k̡y-a-nïng ol

27 bu nixan mən tnuk̡ ağaq(?)-nïng ol

ئىزاھلار:

2. onluk̡lar (ئونلۇقلار): ئون كىشىدىن تۈزۈلگەن گۇرۇپپىنى كۆرسىتىدۇ.

3. k̡alan (قالان): نەسلى تېكىستتە k̡alançïmïz (قالانچىمىز، قالان بېجىنى ئالغۇچىمىز) دېيىلگەن. قالان بولسا، ھەر بېجىنىڭ بىر خىلى ھېسابلىنىدۇ.

6. bəglig (بەگلىك): بەگلىك سۆزى "بەگكە ياكى ھۆكۈمەتكە قاراشلىق" دېگەن مەنىدە بولۇپ، بۇ يەردە "بەگكە ياكى ھۆكۈمەتكە تاپشۇرۇش كېرەك بولغان" دېگەن مەنىدە كەلگەندەك قىلىدۇ.

8. uzun k̡arï (ئۇزۇن قارى): قارى ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، تەخمىنەن چىغا تەڭ كېلىدۇ (2"UW" دە "چى" دېگەن مەنىدە كۆرسىتىلگەن). بۇ ۋەسىقىدە "ئۇزۇن قارى" دېيىلگەنلىكى ئۈچۈن، بەلكىم "گەز؟" دەپ ئېلىندى. بۇرۇنقى چاغلاردا، بىر گەز 71 سانتىمېتىرغا توغرا

كېلىدۇ.

13. θngdün y (شەرق تەرەپتىن ياكى ئالدى تەرەپتىن): θngdün سۆزىدىن كېيىن كەلگەن يەككە ھەرپ y بولسا، yïngak (تەرەپ) سۆزىنىڭ قىسقارتىلغان شەكلى ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىل قىسقارتىپ ئېلىش مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 13-، 14- قۇرلىرىدا تۆت ئورۇندا ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ۋەسىقىلەرنىڭ 1- تۈرىگە كىرىدىغان 10-، 13-، 14-، 15-، 16- ۋەسىقىلەردىمۇ ئۇچرايدۇ. بىز پەقەت بىر جايدىلا ئەسكەرتىپ ئۆتتۇق، قالغان جايلاردا ئىزاھلاپ ئولتۇرمايمىز.

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنى، بىز تولۇ قيا،

2. مىسىر، ئۇلۇغ، ئىنچ قيا، مىسىر قاتارلىق ئونلۇقلارغا (ئون كىشىگە)، ئونىمىزغا ئالدىمىزدا

3. بۆز كېرەك بولۇپ، ... قالان (باج يىغقۇچىمىز يېتىپ ...

4. بېرىپ يولغا قويۇلىۋاتقان (؟) قالانى (بېجى) يۈزبېشىدىكى قەدىمكى ... بىز

5. ئون كىشىگە قالغانلىقى ئۈچۈن، ئۆدەي ئەلچىگە چوشقا يىلى بىزنىڭ ئونىمىزغا كەلگەن (سىلىق، يەنى)

6. بەگلىك (بەگ ياكى ھۆكۈمەتكە تاپشۇرىدىغان؟) بىر كۆپ ئۆززۈم (ھارىقى) تەگمىگەنلىكى ئۈچۈن، ... يۈز

7. توپ بۆز ... تۆلەم ...

8. سودۇ ئۆستەڭدىكى بىر ئېكىز يەرنى، قۇش تۆمۈر باخشىدىن ئۆززۈن قارى (گەز؟)

9. بىلەن (گەزلەنگەن) ئوتتۇز (قارى) يىرىك بۆزنى قولغا ئېلىپ،

مۈشۈك-لايىقىدا (ئۈزۈنگىدا) ساتىدۇ. بۇ يەر(ئىڭ) ...

10. ھەقلى (ئۆچۈن) ئوتتۇز (ئوتتۇز قارى-گەز) يىرىك يۈزنى بۇ ھۆججەت يېزىلغان كۈنى مەن قۇش تمۇر

11. ساق بەردىم. بىز تولۇ قىيا، مىسر، ئۇلۇغ، ئىنچ قىيا، مىسر قاتارلىق نۇن

12. كىشى بىرى كەم ئەمەس ساق تاپشۇرۇپ ئالدۇق. بۇ يەرنىڭ پاسلى

13. شەرق تەرەپتىن قىزىل قىيا قويۇزنىڭ يېرى، جەنۇب تەرەپتىن چوڭ ئۆستەڭ، غەرب تەرەپتىن قۇس

14. باخشىنىڭ يېرى، شىمال تەرەپتىن ئۆستەڭ بىلەن ئايرىلىدۇ. بۇ ئۈت پاسىل

15. ئىچىدىكى بىر ئىككىز يەر ھۆججەتتە (ئىسمى يېزىلغان) قۇس تمۇر باخشىنىڭ ئىختىيارىدا

16. بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ

17. ساتسۇن. بۇ يەرگە (قارىتا) مەيلى كىم بولسۇن دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر،

18. (كىمكى) ھوقۇقدار بەگ-ئەمەلدارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ (بۇ يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالىمەن دەپ تالاشسا، بۇ ئۆستەڭ

19. بىلەن سۇغىرىلىدىغان مۇشۇ يەردەك ئىككى (پارچە) يەر تەييارلاپ بېرىپ (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن.

20. يەرنى قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى قۇس تمۇر باخشى

21. زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى بۇيان قىيا، گۇۋاھچى تولۇ قىيا،

گۆزۈاھچى ئاغاچ. بۇ نىشان-

22. تامغا بىز قۇل قىيا، مىسىز، نىنچ قىيا ۋە مىسىز قاتارلىق ئۇن

23. كىشىنىڭدۇر. مەن چاتىر بۇ ھۆججەتتە نىسمى يېزىلغان بەش كىشى-

24. دىن ئۈچ قاتا تەپسىلى سوراپ، ياز دېگەندە، ئاندىن يازدىم.

25. بۇ نىشان مەنكى گۆزۈاھچى بۇيان قىيانىڭدۇر.

26. بۇ نىشان مەنكى گۆزۈاھچى تولۇ قىيانىڭدۇر.

27. بۇ نىشان مەنكى گۆزۈاھچى ئاغاچنىڭدۇر.

10 (1 – 10)

1 taķïğu yïl aram ay alḍï yangï-ķa manga sada-ķa yunglaķ-lïķ

2 bɵz kərgək bolup suldan a///(tï)n yüz iki bağ-lïķ uşun ķarï-ta

3 bɵz alïp xüikü ɵgən üzə suwaķ-lïğ sury-a birlə ülüx-lüg

4 manga təgər alḍï ər kɵmər borl(uķ)umnï suldan PYM-ķa (=bu-ķa) toğru tomlïḍu

5 saḍtïm borluķ-nïng saḍïğï yüz iki bağ bɵz-ni biḍig ķïlmïx

6 kün üzə mən sada tügəl aldïm mən suldan yim-ə tügəl birdim bu borluķ-

7 nïng sïqï-sï ɵngdün y(ïngaķ) ķara təmir-ning borluķ adïrar kündün yïngaķ sïqï-

8 sï ɵgən adïrar kidin yïngaķ sïqï-sï ɵgən ɵk adïrar tağ-tïn

9 sïqï-sï sury-a ḳa təgmix borluḳ adïrar bu tɵrḍ sïqï-lïğ borluḳ

10 borluḳ üzə ming yïl tümən kün-kə təgi suldan buḳ-a ʹərklig bolzun

11 taplasar ɵşi tḍşun taplamasar adïn kixikə ɵḍkürü saḍşun mən

12 sada-nïng aḳam inim uruğum tuğmïxïm onluḳum yüzlüküm kim kim m-ə

13 qam qarïm ḳïlmaşun-lar apam brɵk ʹərklig bəg ixi ilqi yalawaq

14 küqin tuḍup qam-lasr bu oḳ ɵgən-tə bu borluḳ təngin-qə iki

15 borluḳ birip sɵzləri yorïmaşun-lar tanuḳ turmïx təmür tanuḳ mrkid

16 tanuḳ əsən buḳ-a tanuḳ barẓ buḳ-a bu nixan mən sada-nïng ol bid mən sda

17 ɵşüm bi<ti>dim

18 bu mən bu nixan mən tanuḳ turmïx təmür-ning ol

19 bu nixan mən mərkid-ning ol

20 bu nixan mən əsən buḳ-a-nïng ol

21 bu nixan mən bars buḳ-a-nïng ol

ئىزاھلار:

2. iki bağ: 2 باغ = 1 توپ.

3. xüi kü 水渠: نىڭ ناھاڭ تەرجىمىسى.

4. سۆلدان (بۆقا): ئەسلى تېكىستتە، بۆقا سۆزى يوق بولۇپ، ئۆزىنىڭ

ئورنىدا h ياكى p، i ياكى y ۋە m قاتارلىق ئۈچ ھەرپ ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن بىر سۆز يېزىلغان. بۇ ھۆججەتنىڭ تۆتىنچى قۇرىدىكى suldan PUM-ka بىلەن ئونىنچى قۇردىكى suldan buka بىر ئادەم بولغانلىقتىن، بەشىنىڭ تۆتىنچى قۇرىدا سولدان (بۇقا) دەپ ئالدۇق.

10. borluk (ئۈزۈملۈك): بۇ سۆز بۇ يەردە ئارتۇقچە يېزىلىپ قالغان.

12. ئونلۇق، يۈزلۈك: ئونبېشى، يۈزبېشى مەسئۇل بولىدىغان 10 ۋە 100 كىشىلىك گۇرۇپپىنى كۆرسىتىشى كېرەك.

13. ئەلچى-يالاۋاچلار: موڭغۇل ئەلچى ئەمەلدارلارنى كۆرسىتىشى مۇمكىن.

بەشىنچىسى:

1. توخۇ يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئالتىنچى (كۈنى)، مەن ساداغا ئىشلىتىش ئۈچۈن

2. بۆز كېرەك بولۇپ، سۇلدان ...دىن يۈز توپ، ئۈزۈم قارىدا (گەزدە؟ ئۆلچەنگەن)

3. بۆز ئېلىپ شويكو ئۆستەڭى بىلەن سۇغىرىلىدىغان، سۇريا بىلەن ئۇلىشىدىغان(دە)

4. ماڭا تەگكەن، ئالتە ئەر كۆمىدىغان ئۈزۈملۈكۈمنى سۇلدان (بۇقا)غا مۇۋاپىق-لايىقىدا

5. ساتتىم. ئۈزۈملۈكنىڭ سېتىش ھەققى (بولغان) يۈز ئىككى توپ بۆزنى بۇ توختام تۈزۈلگەن

6. كۈنى مەن سادا ساق ئالدىم. مەن سۇلدانىمۇ ساق بەردىم. بۇ ئۈزۈملۈك-

7. نىڭ شەرق تەرەپتىكى پاسىلىنى قارا تەمىرنىڭ ئۈزۈملۈكى ئايرىيدۇ. جەنۇب تەرەپتىكى پاسىل-

8. نى ئۆستەڭ ئايريدۇ. غەرب تەرەپتكى پاسلنمۇ ئۆستەڭ ئايريدۇ. شمال تەرەپتكى

9. پاسلنى سۆرياغا تەگكەن ئۆززۆملۆك ئايريدۇ. بۇ تۆت پاسللق ئۆززۆملۆك

10. مىڭ يىل ئۆمەن كزنگە قەدەر سۆلدان بۆقنىڭ ئختيارىدا بولسۆن.

11. خالىسا، ئۆزى ئۆتسۆن؛ خالىمسا، باشقا كىشگە ئۆتكۆززۆپ ساتسۆن. مەن

12. سادانىڭ ئاكام، ئنىم، ئۆرۆق-تۆغقانلىرىم، ئونلۆقۆم (ئون كشلك گۆرۆپپام)، يۆزلۆكۆم (يۆز كشلك گۆرۆپپام قاتارلقلاردىن) مەيلى كىم بولسۆن،

13. دەتالاش قىلمىسۆن. ئەگەر ھوقۆقدار بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ (ياكى) ئەلچى-بالاۋاچلارنىڭ

14. كىچىگە تاينپ تالاشسا، مۆشۇ ئۆستەڭ بويىدكى ئۆززۆملۆكتەك ئككى

15. ئۆززۆملۆك بىرىپ، سۆزلىرى ئۆتمىسۆن. گۆۋاھچى تۆرمش تەمۆر، گۆۋاھچى مەركىد،

16. گۆۋاھچى ئەسەن بۆقا، گۆۋاھچى بارس بۆقا. بۆ نشان مەن سادانىڭدۆر. (بۆ ھۆججەتنى) مەن سادا

17. ئۆززۆم يازدىم.

18. بۆ مەن (مىنىڭ، يەنى) بۆ نشان مەنكى گۆۋاھچى تۆرمش تۆمۆرنىڭدۆر.

19. بۆ نشان مەن مەركىدنىڭدۆر.

20. بۆ نشان مەن ئەسەن بۆقنىڭدۆر.

21. بۇ نىشان مەن بارس بۇقىنىڭدۇر.

11 (1 – 11)

1 tonguz yïl bixinq ay on altï-ḳa manga tərbix-
2 kə yunglaḳ-lïḳ qao yastuḳ kərgək bolup
3 aḍam-nïng manga ülüx-tə təggən taysang-taḳï
4 on altï ər kɵmər borluḳ-ta manga təgər qïrḳux-
5 tïn alïp ɵngdün sïngar-ïn alïp yarïm borluḳum-nï
6 udqï buḳ-a əsən ikəgü-tin yüz yastuḳ qao alïp
7 toğuru tomlïḍu satdïm bu kün-tin mïnqa ming
8 yïl tümən kün-kə təgi udqï buḳ-a əsən ikəgü
9 ərklig bolzun taplaẓa ɵzlər-i əṭləp yişün
10 taplamaẓa adïn kixi-kə ɵḍkürü satzun bu bitig-
11 ni ḳïlmïx kün üzə bu borluḳ saḍïğ-ï qao-nï
12 tügəl sanap altïm biz udqï buḳ-a əsən ikəgü
13 tügəl sanap birtimiz bu borluḳ yolïnta mən tərbix-
14 ning aḳam inim yigənim tağayïm kim kim m-ə bolup
15 qam qarïm ḳïlmazun-lar apam birɵk ərklig bəg
16 ixi yat yalawaq küqin tuḍup qam qarïm
17 ḳïlsar-lar
18 uluğ süü-kə bir altun yasḍuḳ iqgər-i ağïlïḳ-
19 ḳa bir kümüx yastuḳ bəgət-lər-kə birər
20 ədər-kə yaraxu at ḳïşğut birip sɵz-
21 lər-i yorïmazun
22 bu nixan mən tərbix-ning ol
23 bu nixan mən tanuḳ ilqi buḳ-a-nïng ol
24 bu nixan mən tanuḳ ur ḳay-a-nïng ol

25 bu nixan mən tanuk̦ udqï-nïng ol
26 bu nixan mən tanuk̦ uḍmïx-nïng ol
27 mən tərbix θzüm bitidim

ئىزاھلار:

2. qao yastuk̦ (چاۋ ياستۇق): چاۋ بولسا [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، قەغەز پۇلنى كۆرسىتىدۇ. ياستۇق بولسا، ئەڭ چوڭ پۇل بىرلىكى بولغان[illegible]نى كۆرسىتىدۇ. بىر ياستۇق = 50 سىتىر (سەر).

4. qïrk̦ux (چىرقۇش): بۇ سۆزنىڭ مەنىسى ئېنىق ئەمەس. بۇ سۆز يەنە 2"UW" نىڭ 138-139- بەتلىرىدە، يەنى ۋەسىقە (4-8) 86 نىڭ 22-23- قۇرلىرىدا، "...taysang-tk̦ï k̦um borluk̦-um-nï box yiri... "... θngdün yanïn qïrk̦ux-ï bilə trbix-kə birtim" ۋە "bilə [... تايساڭدىكى (يېرى) قۇملۇق ئۈزۈملۈكۈمنى بوش (تىرىلمىغان) يېرى بىلەن ... شەرق يېنىنى (تەرىپىنى) چىرقۇشى بىلەن (قوشۇپ) تەربىشكە بەردىم.] دېگەن جۈملە ئۇچرايدۇ. دېمەك، چىرقۇش ئادەم ئىسمى بولماستىن، بەلكى ئۈزۈملۈك باغ تەركىبىدىكى بىر نەرسىدەك قىلىدۇ. بۇ سۆز (4-8)86 نىڭ 13- قۇرىدا qurk̦ux (چۇرقۇش) قىلىپ يېزىلغان.

9. ətləp (پەرۋىش قىلىپ): ئەسلى تېكىستتە ətləp دېيىلگەن بولۇپ، ətlə- (ədlə-) دېگەن پېئىل "ئىشلەتمەك، پايدىلانماق؛ تېرىماق" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە. بەشىمىزدە "پەرۋىش قىلماق" مەنىسىدە ئېلىش مۇۋاپىق تېپىلدى.

بەشىمىسى:

1. چوشقا يىلى بەشىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى (كۈنى)، مەن تەربىش-

2. -كە ئىشلىتىش ئۈچۈن چاۋ ياستۇق كېرەك بولۇپ،

3. ئاتام (مىراس ئۆلەشتۈرگەندە) ماڭا تەگكەن، تايساڭدىكى

4. ئون ئالتە ئەر كۆمدىغان ئۆززۈملۈكتىن ماڭا تەگكەن، چىرقۇش-

5. ـتىن ئېلىپ (قىلىپ ۋە ئۆززۈملۈكنىڭ) شەرق تەرەپتىكى يېرىمنى

ئېلىپ (قىلىپ) ئۆززۈملۈكۈمنىڭ (قالغان) يېرىمنى

6. ئۆدچى (ۋە) بۇقا ئەسەن ئىككىسىدىن يۈز ياستۇق چاۋ ئېلىپ،

7. (ئۆلارغا) مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. (بۇ ئۆززۈملۈك) بۈگۈندىن

ئېتىبارەن، مېڭ

8. يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر ئۆدچى (ۋە) بۇقا ئەسەن ئىككىسىنىڭ

9. ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزلىرى پەرۋىش قىلىپ يېسۇن؛

10. خالىمىسا، باشقىلارغا ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بۇ توختام-

11. نى تۈزگەن كۈنى بۇ ئۆززۈملۈكنى ساتقان چاۋنى

12. ساق ساناپ ئالدىم. بىز ئۆدچى (ۋە) بۇقا ئەسەن ئىككىيلەن

13. ساق ساناپ بەردۇق. بۇ ئۆززۈملۈك ھەققىدە مەن تەرىپتى-

14. مىنىڭ ئاكام، ئىنىم، جىيەنىم، تاغىلىرىم، مەيلى كىم بولسۇن

15. دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ

16. ئەمەلدار (ۋە) يات ئەلچىلەرنىڭ كۈچىگە تايىنىپ دەتالاش

17. قىلسا،

18. خان ئالىيلىرىغا بىر ئالتۇن ياستۇق، ئىچكى خەزىنىگە (ئوردا

خەزىنىسى-

19. ـگە) بىر كۈمۈش ياستۇق، بەگلەرگە بىردىن

20. ئىگەرلىرىگە لايىق ئاتنى جەرىمانىگە تاپشۇرۇپ، (ئۆزلىرىنىڭ)

سۆز-

21. ـلىرى ئۆتمىسۇن.

22. بۇ نىشان مەن تەرىپتىنىڭدۇر.

.23 بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئىلچى بۇقىنىڭدۇر.
.24 بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تۇر قايانىڭدۇر.
.25 بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تۇدچىنىڭدۇر.
.26 بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تۇدمىشنىڭدۇر.
.27 مەن تەرىش تۇزۇلم يازدىم.

12 (1 - 12)

1 ///////////////(...)//////-kə manga turmïx tigin-kə taydu-

2 ta yunglaḳ-lïḳ qao yastuḳ kərgək bolup ḳoqo-taḳï ḳoqïng apam

3 birləki küdəgüm tapmïx-ḳa ülüx-tə təgmïx ḳïr-a suwdun yir-lər-im-ni

4 (..)

5 -(ni) ülüx bitigi birlə səkiz on yastuḳ qungdung bao-qao-ḳa wapso tu-

6 -ḳa toğuru tomlïḍu s(a)tdïm bu q(ao)-nï bitig ḳïlmïx kün üzə

7 mən wapso tu tügəl sanap birdim mən turmïx tigin ymə tügəl sanap

8 (a)l(dï)m bu kün-tin mïnqa tapmïx-nïng aḳa-sï ini-si yigən-i tağay-ï

9 kim kim m-ə qam qarïm ḳïlmazun-lar apam birək ərklig bəg

10 ix-i küqin tutup qam qarïm ḳïlsar-lar

11 uluğ süü-kə bir altun yastuḳ basïp il bəg-lər-ingə ədər-kə

12 yarağu at birip sɵzlər-i yorïmazun bu kün-tin mïnqa bu borluķ-

13 -ķa yir-kə suw-ķa əw-kə barķ-ķa wapso tu ərklig bolzun

14 taplasar ɵzi tuḍzun tplamasar adïn kixi-kə ɵḍkürü saḍzun

15 qamlağuqï kixi ķoor-luğ bolzun wapso tu ķoor-suz bolzun

16 bu nixan mən turmïx tigin-ning ol

17 bu nixan mən səwinq toğrïl-nïng ol

18 bu nixan mən taypudu-nïng ol

19 bu nixan mən yïpğ-a(?)-nïng ol

20 bu nixan mən sinsü-ning ol

21 bu nixan mən tɵlək-ning ol

22 bu nixan mən tanuķ tilik(?) ķy-a-nïng ol

23 bu nixan mən tanuķ təmir buķ-a-nïng ol

24 bu nixan mən tanuķ taysang-nïng ol

25 bu nixan mən tanuķ yolax-nïng ol

26 bu nixan mən ɵgrünq buķ-a-nïng ol

27 mən turbut turmïx tigin əkəm-kə inqgə ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

1. taydu (تايدۇ): [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، پايتەخت دېگەن مەنىدە. تايدۇ بېيجىڭنى كۆرسىتىدۇ

2. ķoqïng apam (قوچىڭ ئاپام): قوچىڭ: ئادەم ئىسمى؛ ئاپام: ھۆرمەت نامىنى بىلدۈرىدۇ.

5. qongdung baoqao (چۇڭدۇڭ باۋچاۋ): يۈەن دەۋرىدىكى قەغەز پۇلنىڭ نامى — 中统宝钞 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. 中统 قۇبلايخاننىڭ يىلنامى بولۇپ، 1260-1264- يىللارغا توغرا كېلىدۇ.

11. basïp (بېسىپ): بۇ سۆزنىڭ يىلتىزى بولغان -bas (باسماق) پېئىلىنىڭ بۇ يەردىكى مەنىسىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ يەنە "سوغا قىلماق، تۇتماق" دېگەن مەنىلىرى باردەك قىلىدۇ. بۇ سۆز بۇ ۋەسىقىدىن باشقا (1-17)17- نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدىمۇ ئوخشاش شەكىلدە قوللىنىلغان. مۇشۇ ئىككى ۋەسىقىدىن باشقا ۋەسىقىلەرنىڭ مۇشۇنداق جايلىرىدا birip (بېرىپ) دېگەن سۆز كەلگەن.

27. turmïx tigin əkəm (تۇرمىش تېگىن ئەكەم): تۇرمىش تېگىن: ئادەم ئىسمى؛ ئەكەم: تۇرمىش تېگىننىڭ ھۆرمەت نامىنى بىلدۈرىدۇ.

يەشمىسى:

1. ...(يىل) ...(ئاينىڭ) ...كۈنى ماڭا تۇرمىش تېگىنگە تايدۇ-

2. دا ئىشلىتىش ئۈچۈن چاۋ ياستۇق كېرەك بولۇپ، قوچۇدىكى
قوچىڭ ئاپام

3. بىلەن كۈيئوغلۇم تاپمىشقا ئۆلەشتۈرگەندە تەگكەن، دەم
ئالدۇرۇلغان (ۋە) سۇغارغىلى بولىدىغان يەرلىرىم-

4. ...

5. ـنى تەقسىمات ھۆججىتى (مىراس بۆلۈش ھۆججىتى) بىلەن
(قوشۇپ) سەكسەن ياستۇق چۇڭدۇڭ باۋچاۋغا ۋاپسو تۇ-

6. غا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. بۇ چاۋنى بۇ ھۆججەت تۈزۈلگەن
كۈنى

7. مەن ۋاپسو تۇ ساق ساناپ بەردىم. مەن تۇرمىش تېگىنمۇ ساق
ساناپ

8. ئالدىم. بۆگۈندىن ئېتىبارەن، ئاپىمىنىڭ ئاكىسى، ئىنىسى، جىيەنى، تاغىسى

9. مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر، ھوقۇقدار بەگ___

10. ئەمەلدارلارنىڭ كۆچىگە تايىنىپ دەتالاش قىلسا،

11. خان ئالىيلىرىغا بىر ئالتۇن ياستۇق، ئاندىن ئەل بەگلىرىگە (ئۇلارنىڭ) ئىگەرلىرىگە

12. لايىق ئات (جەرىمانە) تۆلەپ، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. بۆگۈندىن باشلاپ بۇ ئۆزۈملۈك

13. يەرگە، سۇغا، ئۆي-ۋاقفا ۋاپسو تۇ ئىگىدار بولسۇن.

14. خالىسا، ئۆزى ئۆتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

15. جېدەل قىلغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. ۋاپسو تۇ زىيان تارتمىسۇن.

16. بۇ نىشان مەن تۇرمىش تىگىنىنىڭدۇر.

17. بۇ نىشان مەن سەۋىنچ توغرىلىنىڭدۇر.

18. بۇ نىشان مەن تايپۇدۇنىڭدۇر.

19. بۇ نىشان مەن يىپغانىڭدۇر.

20. بۇ نىشان مەن سىنسۇنىڭدۇر.

21. بۇ نىشان مەن تۆلەكىنىڭدۇر.

22. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تىلىك قيانىڭدۇر.

23. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تەمىر بۇقانىڭدۇر.

24. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تايساڭنىڭدۇر.

25. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى يولاشىنىڭدۇر.

26. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تۈگرۈنچ بوقانىڭدۇر.

27. مەن تۇربۇت تۇرمىش تىگىن ئەكەمدىن تەپسىلي سوراپ يازدىم.

13 (1 – 13)

1 //////////(............................)
2 ///////// (s)ayan apa tutung-ḳa
3 ////////// ïnqa sɵzləxdimiz .(.......)
4 //////////(ḳ)a üzüxdümüz. bu (. . .)KYN
5 //////////üzə biz bursong ḳuwrağ
6 //////////tutung (. . .) tügəl aldïm
7 ////////// WN (+ün) Y suwaḳ ɵgən ɵngdün y
8 //////////(. .)nga turtï yir ɵgəgn ::
9 //////////yir tax ɵ güz(?) atïz
10 //////////(. .)ta (. . . . .)i tax tam
11 //////////si üẓtün y {üẓtüny}
12 //////// (ad)ïrar ym(ə)/////ḳodï
13 ///////TYN Y bəgi////////(. . . . .)
14 //////////, WY(. .) R adïrar ::
15 //////////(tut)ung ming //////////tə(g)i
16 //////////taplasar ɵ(zi tut)zun .
17 //////////biz bursong ḳuwrağ ayïtma-
18 -(zun) ////// (ər)klig bəg ixi küqin{. . . }
19 ////////// (ḳu)wrağ-nïng inimz oğulumuz
20 (qam qarï)m ḳïlğalï saḳïnsar-lar
21 //////////tənginqə iki ülüx yir
22 //////////ḳor-luğ bolzun sayan apa
23 ///////////bitig tuḍup sayan apa

24 ///////////(sa)w-nïng towlu-sï yorïz(un)

25 ///////////tutuķ tnuķ qodaķï

26 ///////////(t)olu tutung arasï(?)

27 ///////////bu bk bitig (. . . . .)

28 ///////////taplaxïp (. . . . D. . . .)

ئىزاھلار:

1. بۇ ۋەسىقىنىڭ باش-ئاخىرى ۋە بېنى كەمتۈك بولۇپ قالغان.

4. KYN: Y بولسا، y ياكى i نى كۆرسىتىدۇ. بۇ خەتنىڭ باش ئاخىرىدىكى سۆزلەر ساقلىنىپ قالالمىغانلىقتىن، شۇنىڭدەك بۇ خەتنىڭ قايسى سۆزنى ئىپادىلەيدىغانلىقى ئېنىق بولمىغانلىقتىن، تونۇغىلى بولىدىغان ھەرپلەر لاتىنچە چوڭ ھەرپلەر بىلەن ترانسكرىپسىيە قىلىپ كۆرسىتىلگەن.

5. bursong (بۇددىست راھىبلار):佛僧 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

7. WNY: W بولسا، o ياكى u نى كۆرسىتىدۇ. Y، y ياكى i نى بىلدۈرىدۇ.

13. TYNY: Y بولسا، ẏ ياكى i نى كۆرسىتىدۇ. N، n ياكى ng نى، T، t ياكى d نى كۆرسىتىدۇ.

14. ʼWY(..)R: ʼWY بولسا، θ ياكى ü نى كۆرسىتىدۇ. (..) ۋەسىقە قەغىزى بۇزۇلۇپ، بۇ خەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككى تۆشۈك ئېچىلىپ قالغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ... (ئاينىڭ) ... (كۈنى)، ...

2. ... سايان ئاپا تۇتۇزغا

3. ... (باھاسىنى) مۇنداق پۈتۈشتۇق،

4. ...غا توختاتتۇق. بۇ (ھۆججەت)

5. (ئۆزۈلگەن كۆنى)، بىز بۆددىست راھىبلار جامائىتى

6. ... (ساق بەردۆق، مەن سايا ئاپا) تۆتۆك ... تولۇق ئالدىم.

7. ... سۆغىرىدىغان ئۆستەڭ، شەرق (تەرەپ)-

8. ... ئۆرتە(نىڭ) يەر (ۋە) ئۆستەڭى،

9. ... يەر، تاش ئۆستەڭ(؟) ئىچىز

10. ... تاش تام

11. ... ئۆستۈن

12. ... ئايرىيدۇ. يەنە ... ئۆزۈەن

13. ... بىگى ...

14. ... ئايرىيدۇ.

15. (بۇ يەرگە سايان ئاپا) تۆتۆك مىڭ (يىل، ئۆمەن كۆنگە) قەدەر

16. (ئىگدارلىق قىلسۇن). خالىسا، ئۆزى (ئىلكىدە) تۇتسۇن.

17. (خالىمىسا، باشقىلارغا ساتسۇن) بىز بۆددىست راھىبلار جامائىتى سورىمايمىز-

18. تەلەپ قىلمايمىز. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ كۆچگە تايىنىپ

19. ... (بىز بۆددىست راھىبلار) جامائىتىنىڭ ئىنىمىز، ئوغلىمىز

20. دەتالاش قىلماقچى بولسا،

21. (بۇ يەر)دەك ئىككى پارچە يەر

22. (ھازىرلاپ بەرسۇن، ئۇلار) زىيان تارتسۇن. سايان ئاپا

23. (تۆتۆك زىيان تارتمىسۇن. بۇ) ھۆججەتنى ساقلىغۇچى سايان ئاپا

24. (تۆتۆكنىڭ) سۆزىنىڭ ھەممىسى (؟) ئۆتسۇن.

25. (گۆزۋاھچى) ... تونۇق، گۆزۋاھچى چوداقى
26. ... (گۆزۋاھچى) تولۇ تۆزتۆزلۈك ئاراسى
27. ... بۇ مۆھىم ھۆججەت ...
28. ...(ئىككى تەرەپ) ماقۇللىشىپ، ...

14 (1 - 14)

1 ////////////////////q ay b(i)x yangïḳ-a manga
2 ////////(tu)mïqï ikəgü yunglḳlïḳ bɵz
3 //////////////mïsïr-tïn bix bɵz alïp
4 ///////////////////i sury-a bilə orḍoḳ-luğ
5 yiḍi küri yirmiz-ni toğru tomlïḍu
6 sḍtïm bu yir-ning sadïğï bix bɵz-n(i)
7 mən mïsïr tügəl snp birdim mən inq ḳy-a
8 tumïqï t(ü)gəl snap aldïmïz bu yir-ning
9 s(ïq)ïsï ɵngdün y tur-a buḳ- a-nïng yir adïrar
10 //////n y tur-a buḳ-a-nïng oḳ yir adïrar
11 ki(d)in y mağï(?) ḳy-a-nïng yir adïrar bu tɵrt
12 sïqïlïğ yir-kə ming yïl tümən kün-
13 kə təgi mïsïr ərklig bolşun taplasar ɵzi
14 tuḍşun taplamasar adïn kixi-kə ɵḍkürü
15 sḍşun biz inq ḳy-a-nïng aḳam inim uruğ(um)
16 (ḳad)axïm kim kim-ə bolup//////////
17 //////////////(. . .)////////////

ئىزاھ:

15.-16.- : biz inq ḳy-a-nïng aḳam inim uruğum ḳadaxïm

kim kim-ə bolup ... ... (بىز ئىنچ قىيانىڭ ئاكام-ئىنىم، ئۇرۇق تۇغقانلىرىمىدىن مەبلى كىم بولسۇن ...): بۇنى مەنە بويىچە "بىز (تومىچى ۋە) ئىنچ قىيانىڭ ئاكا-ئىنى، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىزدىن مەبلى كىم بولسۇن ....: دەپ بەشمە قىلدۇق.

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ... ئاينىڭ بەشىنچى كۈنى، مەن

2. (ئىنچ قىيا بىلەن) تۇمىچى ئىككىيلەنگە ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز

3. (كېرەك بولۇپ) مىسىردىن بەش (توپ؟) بۆز ئېلىپ

4. ... سۇريا بىلەن ئورتاق (ئىگدارلىقتىكى)

5. يەتتە كۈرە (ئۇرۇق سالىدىغان) يېرىمىزنى مۇۋاپىق-لايىقىدا

6. ساتتۇق. بۇ يەرنىڭ باھاسى (بولغان) بەش (توپ؟) بۆزنى

7. مەن مىسىر ساق ساناپ بەردىم. مەن ئىنچ قىيا (ۋە)

8. تۇمىچى ساق ساناپ ئالدۇق. بۇ يەرنىڭ

9. پاسىلىنى شەرق تەرەپتىن تۇرا بۇقىنىڭ يېرى ئايرىيدۇ،

10. ... تەرەپتىنمۇ تۇرا بۇقىنىڭ يېرى ئايرىيدۇ،

11. غەرب تەرەپتىن ماغى قىيانىڭ يېرى ئايرىيدۇ، بۇ تۆت

12. پاسىللىق يەر مىڭ يىل تۈمەن كۈن-

13. گە قەدەر مىسىرنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى

14. تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ

15. ساتسۇن. بىز (تۇمىچى ۋە) ئىنچ قىيانىڭ ئاكا-ئىنى، ئۇرۇق-

16. تۇغقانلىرىمىزدىن مەبلى كىم بولسۇن (دەتالاش قىلمىسۇن)

17. ...

15 (1 - 15)

1 -lüg tam üz(ə) ////////////////////////////////////

2 satdïm. bu yir/////////////////////////////////////

3 ķilmïx kün üzə t(ügəl)/////////////////////////////

4 altïm bu yir sïq<ï>sï θng(dün)//////////////////////

5 buķa sal yir adïrar kidin y (?)/////////////////////

6 tθrt sïqï iqintəki yir-k(ə)/////////////////////////

7 bolzun taplasar θzi tuḍzun t(aplamasar) /////////////

8 mən sinsidu-nung aķam inim on-l(uķum) ////////////

9 ķïlmaşun-lar ʹərklig bəg ixi küqin tu(tup) //////////

10 yir birip sθ zlər-i yorïmaşun yuld(aqï) //////////////

11 kθk buķa ķorsuz bolzun tanuķ türk bu(ķa) //////////

12 buķa bu nixan mən sinsidu-nung ol θ(züm) ////////

13 bu nixan tanuķ türk buķa-nïng ///

14 bu nixan tanuķ bolmïx-nï(ng) ///

يەشمىسى:

1. ... تام بىلەن ...

2. ساتتىم. بۇ يەر(نى سېتىش ھەققى ...نى مەن كۆك بۇقا بۇ ھۆججەتنى)

3. تۈزگەن كۈنى تولۇق (بەردىم. مەن سىنسىدۇمۇ ساق تاپشۇرۇپ)

4. ئالدىم. بۇ يەر(نىڭ) پاسلىنى شەرقتىن ...

5. بۇقا سال(نىڭ) يېرى ئايرىيدۇ، غەرب تەرەپتىن ...

6. تۆت پاسىل ئىچىدىكى يەر (مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر كۆك بۇقىنىڭ ئىختىيارىدا)

7. بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن. خالىمىسا، (باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن).

8. مەن سىنسىدۇنىڭ ئاكام، ئىنىم، ئونلۇقۇم، (مەيلى كىم بولسۇن دەتالاش)

9. قىلمىسۇن. (ئەگەر) ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچگە تايىنىپ (بۇ يەرنى تالاشسا، بۇ يەردەك ئىككى پارچە)

10. يەر بىرىپ، سۆزلىرى ئاتىمىسۇن. (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى (كىشى زىيان تارتسۇن.)

11. كۆك بۇقا زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى تۆرك بۇقا. (گۇۋاھچى)

...

12. بۇقا. بۇ نىشان مەن سىنسىدۇنىڭدۇر. ئۆزۈم (بۇ ھۆججەتنى يازدىم)

13. بۇ نىشان گۇۋاھچى تۆرك بۇقىنىڭدۇر،

14. بۇ نىشان گۇۋاھچى بولمىشنىڭدۇر.

16 (1 – 16)

1 ///////////////////////mi-kə manga bg tm(ür-kə yunglaķ)-

2 -lïķ bɵz kərgək bol(u)p ķïyasudïn-tïn yüz (bɵz) ilig-tə alïp

3 biz-ning xuikü-təki aķa ini-lər birlə ki/////////(.)i ülüx-lüg

4 borluķ-ta manga təgər iki l(ül)üx /////// (ķïyasud)ïn-ķa toğru

5 tomlïḑu satdïm bu borluķ //////////////(ķïy)asudïn tügəl

6 snp birdim mən bg tmür///////////////////(b)u

borluķ-nïng

7 sïqï-sï ɵngdün yïngaķ s//////////////adïrr kün-din y

8 sarïğ lam-a-nïng kəndü buķ-a borl(uķ)//(.)ïx ķ-a(?)///(.)r-a bağ adïrr

9 tağ-tïn y üq ülüš-lüg b(or)l(uķ) ///adirr bu tɵr(t) sïqï-lïğ

10 borluķ-ķa ming yïl tümən kün-kə ḍəgi ķïyasudïn ərklig bolzun

11 taplasar ɵzi tuḍzun taplamasar adïn kixi-kə ɵḍkürü saḍşun

12 bu borluķ yolïn-ta-mən bg tmür-ning //// inim uruğum tuğmïxïm on-

13 -luķum yüz-lüküm kim kim-ə bolup qam qarïm ķilmaşun-lar apam birɵk

14 ərklig bg ixi ilqi yalawaq küqin tuḍup alyïn yulyïn tisər-

15 -lər bu borluķ tnginq-ə iki borluķ birip sɵzləri yorïmaşun qam-

16 -lağuqï kixi ķorluğ bolzun bu bitig tuḍa ķïyasudïn ķorsuz bolzun

17 bu bitig-kə tnuķ ɵdigə tnuķ mïsïr ķy-a suķ tnuķ nartun tnuķ

18 bağqï turmïx bu nixan mən bg tmür-ning ol

19 bu nixa mən tnuķ ɵdgə-ning ol

20 bu nixan mən tnuķ mïsïr ķy-a suķ-nïng ol

21 bu nixan mən tnuķ nartun-nïng ol

22 bu nixan mən tnuķ bağqï turmïx-nïng ol

23 mən mənggü bg tmür-kə üq ķaḍa ayïḍïp bitidim

ئىزاھ:

2. (bθz) بۆز: ئەسلىدە ئىككىنچى قۇردىكى yüz (يۈز) بىلەن ilig (قول) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ ئارىسىدا ئۈچ ھەرپ-بەلگىنىڭ ئورنى ئۆچۈك بولۇپ، ئۈچ ھەرپ ئۈچۈن /// بەلگە قويۇلسىمۇ بولاتتى، ئەمما بىز ئالدى ۋە كەينىدىكى سۆزلەرنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن ئۆچۈپ قالغان سۆزنىڭ bθz (بۆز) ئىكەنلىكىنى مۆلچەرلەپ، تىرناق ئىچىدە بەردۇق.

3. xüi kü: 水庫 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ... (ئاينىڭ) ...كۈنى ماڭا بەگ تەمۈرگە ئىشلىتىش

2. ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ قىياسۇدىنىدىن يۈز (توپ؟ بۆزنى) قولۇمغا ئېلىپ،

3. بىزنىڭ شۈيكۈدىكى ئاكا (ۋە) ئىنىلەر بىرلىكتە ... ئۈلۈشلۈك (ئۈلۈشىمىز بار)

4. ئۈززۈملۈكتىن ماڭا تېگىدىغان ئىككى ئۈلۈش (ئۈززۈملۈكنى) قىياسۇدىنىغا مۇۋاپىق-

5. لايىقىدا ساتتىم. بۇ ئۈززۈملۈكنى (سېتىش ھەققى بولغان يۈز توپ؟ بۆزنى مەن) قىياسۇدىن تولۇق

6. ساناپ بەردىم. مەن بەگ تەمۈرمۇ (ساق تاپشۇرۇپ ئالدىم) بۇ ئۈززۈملۈكنىڭ

7. پاسىلىنى شەرق تەرەپتىن ... ئايرىيدۇ، جەنۇب تەرەپتىن

8. سارىغ لامانىڭ (ۋە) كەندۇ بۇقا(نىڭ) ئۈززۈملۈكى (ئايرىيدۇ؟ غەرب تەرەپتىن؟) باغ ئايرىيدۇ،

9. شىمال تەرەپتىن ئۈچ ئۇلۇشلۇك ئۈزۈملۈك ... ئايرىيدۇ. بۇ تۈت پاسىللىق

10. ئۈزۈملۈك مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر قىباسۇدىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.

11. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

12. بۇ ئۈزۈملۈك توغرۇلۇق مەن بەگ تەمۈرنىڭ (ئاكام)، ئىنىم، ئۇرۇق-ئەۋلادىم، ئۇن-

13. ـلۇقۇم، يۈزلۈكۈم، مەيلى كىم بولسۇن دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر

14. ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدار (ياكى) ئەلچى-يالاۋاچلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، قايتۇرۇپ سىتۇالاي دىسە،

15. بۇ ئۈزۈملۈكتەك ئىككى ئۈزۈملۈك بىرىپ، سۆزلىرى ئۆتمىسۇن. تالاش-

16. ـقۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى قىباسۇدىن زىيان تارتمىسۇن.

17. بۇ ھۆججەتكە گۇۋاھچى ئۆدىگە، گۇۋاھچى مىسىر قىباسۇق، گۇۋاھچى نارتۇن، گۇۋاھچى

18. باغچى تۇرمىش. بۇ نىشان مەن بەگ تەمۈرنىڭدۇر.

19. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئەدگۈنىڭدۇر.

20. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى مىسىر قىيا سۇقنىڭدۇر.

21. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى نارتۇننىڭدۇر.

22. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى باغچى تۇرمىشنىڭدۇر.

23. مەن مەڭگۈ بەگ تەمۈردىن ئۈچ قاتا سوراپ يازدىم.

17 (1 – 17)

1 //(.)ķ(...)m (...)//////üqün

2 //(.) apam birθk ərklig bəg bəgət küqin

3 //yastuķ basïp il bəg-lər-kə birər ədər

4 /////////////////////////////////(.)-lar (...........) yastuķ qao-ķa bir-kə bir ķošup yiti

5 yastuk qao-(........................)in yanḍuru birip-sθzlər-imz yorïmzun.

6 tip ķayu b(...)ķa(...) bir(?) bitig birdimz. bu nixan mən babï(?)-nïng ol.

7 bu nixan mən θz məngü-ning ol.

8 tanuķ ķïğur(?) bu nixan məning ol. bu nixan mən ķasïm-nïng ol.

9 tanuķ səwinq bu nixan məning ol. bu nixan mən yṳsüp-i-ning ol.

10 tanuķ ərəgəti(?) bu nixan məning ol. bu nixan mən yoğlïm tapmïx-nïng ol.

11 bu nixan mən oğlan məngü(?)-nüng ol.

12 tanuķ xabïğ(?) bu nixan məning ol.

13 tanuķ alï(?) bu nixan məning ol.

14 tanuķ burangï(?) bu nixan məning ol.

15 tanuķ kilinmbu bu nixan məning ol.

16 //////bu nixan məning ol.

ئىزاھە:

2-. bəgət (هۆكۈمرانلار): "UW"2 دە "بەگلەر سىنىپى" دېگەن مەنە بېرىلگەن. يەشمىدە "هۆكۈمرانلار" دەپ ئېلىندى. "ئەمەلدارلار" دەپ ئېلىشقىمۇ بولىدۇ. ئادەتتە "bəgət" سۆزى "بەگ"نىڭ كۆپلۈك شەكلى بولۇپ، "بەگلەر" دېگەن مەنىدە دەپمۇ قارىلىدۇ.

3. basïp (باسماق، بېسىپ): (12-1) 12- نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 11- ئىزاھىغا قارالسۇن.

يەشمىسى:

1. ... ئۈچۈن
2. ... ئەگەر ھوقۇقدار بەگ-هۆكۈمرانلارنىڭ كۈچىگە (تايىنىپ)
3. ... ياستۇق بېسىپ (سۇنۇپ؟)، ئەل بەگلىرىگە بىردىن ئىگەر(لىرىگە يارشا ئات بېرىپ،)
4. ... ياستۇق چاۋ (پۇل)غا بىرگە بىرنى قوشۇپ يەتتە
5. ياستۇق چاۋ (پۇل) ... ياندۇرۇپ بېرىپ، سۆزلىرىمىز ئۆتمىسۇن.
6. دەپ قايسى ... بىر هۆججەت بەردۇق. بۇ نىشان مەن بابىنىڭدۇر.
7. بۇ نىشان مەن ئۆز مەڭۈنىڭدۇر.
8. گۇۋاهچى تىغىز، بۇ نىشان مېنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن قاسىمنىڭدۇر.
9. گۇۋاهچى سەۋىنچ، بۇ نىشان مېنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن بۇسۇپىنىڭدۇر.
10. گۇۋاهچى ئەرەگەتى، بۇ نىشان مېنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن

يوغلم تاپمشننگدۇر.

11. بۇ نشان مەن توغلان مەڭۈننگدۇر.

12. گزۋاھچى شاھىغ، بۇ نشان مېنىڭدۇر.

13. گزۋاھچى نالى، بۇ نشان مېنىڭدۇر.

14. گزۋاھچى بوراكى، بۇ نشان مېنىڭدۇر.

15. گزۋاھچى كىلنمىز، بۇ نشان مېنىڭدۇر.

16. ... بۇ نشان مېنىڭدۇر.

18 (1 – 18)

1 mən xaqu sangun kü(lüg)-kə tügəl birdim(..)/////
2 ymə tügəl altïm bu (əw)-ning sïqïsï ķapïğ-i///////
3 uluğ ķay-da ol θngtün yïngaķ sïrtïğqï taz(?)-(nïng)
4 (əw)i ol altïn yïngaķ bədizqi ķapoo-tu ////////
5 (y)ïngaķ yitmix tonga əwi b(u ə)w iqintə S////////
6 sasï yaķxïsï tügəl ol b(u) iqintə küü//////////
7 bir ygrmi küp ol bu əw üzə ming////////////
8 kün-kə təgi ərklig xaqu sangun(.)//////////////////
9 (θ)zi tutzun taplamasar aţïn ////////////////////
10 satzun xaqu sangun ķor(suz) //////külüg ķo(rluğ bolz)-
11 un külüg-ning //// (ķa)d(ax)ï ygəni tağayï bağrï(?) ////
12 //(.)KY turup ķam küq///(......)kə yulğalï saķï(nsarlar)
13 ol oķ ķayda xaqu sangun-ķa (...............) əw sat/////
14 (a)l(ï)p külüg xaqu sangun-ķa (..........................)

KWL(?)/////

15 ////WN ķayu il ķan bəg ixi (..............................) /////

16 (sa)ng(u)n sawï yorïzun k(ü)lüg saw(ï) yo(rïmazun) /////////

17 ikigü taplaxïp bk bitig (..............................) ////////////

18 //(sa)wda tanuķ bü(gü)(?) (..............................) ////////////

19 /////SY (......................) L(...) ///////////////////

20B ////(.) yitmix tonga (san)gun (......)/////

21B (tan)uķ bg tuğmïx . bu əw taplap S(........)////

22B (tanu)ķ yarlïğqï T/(.)// kirmix sangun (.......)///

23B (tan)uķ ķïnğuuqï asïğ sangun tanuķ bitkəq(i)///

ئىزاھلار:

1. xaqu (شاچۇ): 沙州 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. ئۇ دۇنخۇاڭنى كۆرسىتىدۇ.

3. ķay (قاي): [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى، "كوچا" دېگەن مەنىدە.

6. sasï yaķxïsï (قۇلزىي-ناچىقۇچى): ئەسلى تېكىستتە sasï [(سا [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى +سى)، ياقشىسى [ياقشى ([illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى)+سى] دەپ يېزىلغان.

12. ķam küq ķïlïp (جەمەتىم زورلۇق قىلىپ): بۇ بىر جۈملە سۆز بۇ ۋەسىقىدىن باشقا، يەنە 1(1-2) ۋەسىقىنىڭ 18- قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ. "UW"2 دە، "ķam küq ķïlïp" دېگەن سۆز "قام (شامان)نىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىپ" دېگەن مەنىدە تەرجىمە قىلىنغان. "قام" دېگەن ئاتالغۇنى "شامان" دېگەن مەنىدىن باشقا، ķa ([illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى)غا تەۋەلىك، I

شەخس، بىرلىك قوشۇمچىسى "m#"نىڭ قوشۇلىشىدىن تۈزۈلگەن دەپ قاراپ، "ئالىلەم، جەمەتىم" دېگەن مەنىدە دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ. بىز يەشىمدە "kam küq kilip" تىكى "kam" نى "جەمەتىم"، "küq kilip" نى "زورلۇق قىلىپ" دېگەن مەنىدە ئېلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق.

يەشمىسى:

1. مەن شاچۇ ساڭۇن كۆلۈگكە تولۇق بەردىم. ... (مەن كۆلۈگ)-
2. ـمۇ ساق ئالدىم. بۇ ئۆينىڭ پاسلى، دەرۋازىسى ...
3. چوڭ كوچىغا (ئېچىلىدۇ)، شەرق تەرىپىدە سىرتىغىچى تازىنىڭ
4. ئۆيى، جەنۇب تەرىپىدە بەدىزچى قاپوتۇ ...
5. تەرىپىدە يىتمىش توڭانىڭ ئۆيى بار. بۇ ئۆي ئىچىدە ...
6. قۇلۇيى، ئاچقۇچى ساقتۇر. بۇ ئۆي ئىچىدىكى كۆ(؟) ...
7. ئون بىر كۆپتۇر. بۇ ئۆي مىڭ (يىل تۇمەن)
8. كۈنگە قەدەر شاچۇ ساڭۇننىڭ ئىختىيارىدا (بولسۇن، خالىسا)
9. ئۆزى تۇتسۇن. خالىمىسا، باشقا (كىشىگە ئۆتكۈزۈپ)
10. ساتسۇن. شاچۇ ساڭۇن زىيان تارتمىسۇن. كۆلۈگ زىيان تارتـ-
11. ـسۇن. كۆلۈگنىڭ (ئۇرۇق-تۇغقانلىرى)، جىيەنى، تاغىسى، باغىر (تۇغقانلىرى) ...
12. ...تۇرۇپ، (مەن كۆلۈگنىڭ) جەمەتىم زورلۇق قىلىپ قايتۇرۇپ ئېلىۋالماقچى بولسا،
13. مۇشۇ كوچىدىن شاچۇ ساڭۇنغا ... ئۆي ساتـ...
14. ئېلىپ، كۆلۈگ شاچۇ ساڭۇنغا ...
15. قايسى ئەل خانى، بەگ ئەمەلدارلارغا (ئەرز قىلىپ تارتىۋالماقچى بولسا؟)،

16. (شاچۇ) ساڭۇننىڭ سۆزى ئۆتسۇن. كۆلۈگنىڭ سۆزى ئاقمىسۇن.

17. ئىككىيلەن ماقۇل كۆرۈپ (بۇ) مۆھۈر ھۆججەتنى (تۈزدۇق).

18. ... سۆزگە گۇۋاھچى بۇگۇ ...

19. ...

20B. ... يىتمىش تۇڭا ساڭۇن ...

21B. گۇۋاھچى بەگ تۇغمىش. بۇ ئۆينى خالاپ (ئىختىيار قىلىپ)

...

22B. گۇۋاھچى يارلىغچى ت... كىرمىش ساڭۇن ...

23B. گۇۋاھچى قىنغۇغچى ئاسىغ ساڭۇن گۇۋاھچى (ۋە) بۇ ھۆججەتنى يازغۇچى ...

19 (1 - 19)

1 bix (y)grm(i) y(a)xar türk (.)/////////////////////

2 satdm bu türk ḳra-bax satïğïn ikigü ïnqa sɵz-

3 ləxtmz yüz kidin yorïyur onar qïğ tmğa-lğ ḳunpu-ḳa

4 taḳï bir üwgə yəlx at üstüni uyaz altïnï iki

5 ar-da igsiz toğasïz at bu yuz ḳunpu bir at birlə

6 bitig ḳïlmïx küntə tükəḍi altm tax ḳra atlğ türk

7 ḳra-baxïmïn an tirək-kə tutuzu birdim bu ḳrabax

8 üzə ming yïl tümən k(ün)k(ə) təgi an tirək ərklig bolzun

9 taplasar ɵzi tutzun taplamasar adïn kixikə ɵtkürü

10 birzün kim ymə tïdmazun kin arḳun mən külüg tïntanq-

11 nïng ḳam ḳadaxïm oğlum ḳïzïm bu ḳrabax-ïğ

ayïtsar

12 istəsər sawlarï yorïmazun an tirək sawï yorïzun

13 taḳï bir ek bəg ixi-ning küq küqək saw kəlürüp ayïtsar

14 (i)stəsər an tirək-kə taplamïx anïqa tənglig ḳrabax

15 ///////(.) an tirək ḳorsuz bolzun s(....) ikigü

16 ////////////////////////// (bu) sawda ḳayusï əlig(?)

ئىزاھلار:

3. kunpu (قۇنپۇ): يەنە قانپۇ (ḳanpu)، قۇانپۇ (ḳuanpu) قاتارلىق شەكىللەردىمۇ ئۇچرايدىغان بۇ ئاتالغۇ ئالدىنقى ئىزاھلاردا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك 官布 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، "yüz kidin yorïyur onar qïğ t(a)mğa-lïğ ḳunpu" [بازاردا ئۆتۈۋاتقان ھەر ئون چىسى تامغىلىق (ھەر ئون چىسىغا تامغا بېسىلغان) بۆز قۇنپۇ] دېيىلگىنىگە ئاساسلانغاندا، بىر قۇنپۇ ئون چى ئۇزۇنلۇقتىكى تامغا بېسىلغان بۆزنى كۆرسىتىسە كېرەك.

يەشمىسى:

(... يىل ... ئاينىڭ ...كۈنى، ماڭا-كۆلۈگ تىنتانچقا ئىشلىتىشكە قۇنپۇ ‹پۇل› كېرەك بولۇپ)،

1. ئون بەش ياشلىق تۆرك (قۇلۇمنى ئان تىرەككە)

2. ساتتىم. بۇ تۆرك قۇلنىڭ باھاسىنى بىز ئىككىلەن مۇنداق پۈ-

3. تۈشتۇق: (يەنى) بازاردا ئۆتۈۋاتقان ھەر ئون چىسىغا تامغا بېسىلغان يۈز قۇنپۇغا

4. ۋە بىر يورغا(؟)، يۈگرۈك(؟) ئاتقا (يەنى ئۈستى ئۈياز(؟)

ئاستى ئىككى

5. ئاردا(؟) (بولغان)، كىسىلى يوق ساق ئاتقا توختاتتۇق. بۇ يۈز قانچۇ بىلەن بىر ئاتنى

6. بۇ ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى تولۇق ئالدىم: تاش قارا ئاتلىق تۈرك

7. قۇلۇمنى ئان تىرەككە ئۆتكۈزۈپ بەردىم. بۇ قۇل

8. مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر ئان تىرەكنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.

9. خالىسا، ئۆزى ئۆتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ

10. بەرسۇن. ھېچكىم توسمىسۇن (توسالغۇ بولمىسۇن). كېيىن مەن كۆلۈگ تىنتانچ-

11. ىنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم، ئوغلۇم، قىزىم بۇ قۇلنى سورىسا -

12. تەلەپ قىلسا، سۆزلىرى ئاقمىسۇن؛ ئان تىرەكنىڭ سۆزى ئۆتسۇن.

13. ئەگەر بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچ-قۇدرىتىگە تايىنىپ، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى شىپى كەلتۈرۈپ، (قۇلنى) سورىسا-

14. تەلەپ قىلسا، ئان تىرەككە ياقىدىغان، ئۇنىڭغا (تۈرك قۇلغا) ئوخشاش قۇل

15. (تېپىپ بەرسۇن). ئان تىرەك زىيان تارتمىسۇن. ... ئىككىلەن

16. ... بۇ سۆزدىن (توختامدىن) قايتماس قول (؟).

20 (1 – 20)

1 ////////////////-ḳa manga ḳantur sangun

2 ////////////////// krg(ə)k bolti bir asïl bay

3 ////////////////(.)un ///yïğ sangun-ķa
4 ///////////////////////// twar-ïn ïnqa sɵz-
5 /////////////////////// iki uqï kinlig otra
6 ///////////////////////üzüxtümüz bu bitig
7 /////////////(ķun)pu mən ķantur sangun
8 ///////////////////(alt)ïm buküntə ïnaru
9 /////////////////////////(m)ing yïl tümən
10B //////(a)sïl bay atlğ ķrabax
11B ///////////////////bitigi

يەشمىسى:

1 ...يىل ... ئاينىڭ .. كۈنى) ماڭا قانتۇر ساڭۇن-

2. (ىغا ئىشلىتىشكە قۇنپۇ) كېرەك بولدى. بىر ئاسىل باي

3. (ئاتلىق قۇلۇمنى) ...يىغ ساڭۇنغا

4. (ساتتىم، ئۇنىڭ باھاسى بولغان) مال توغرۇلۇق مۇنداق سۆز-

5. (لەشتۇق. ئۇنىڭ باھاسىنى بازاردا ئۆتۈۋاتقان) ئىككى ئۇچى يوللۇق (جىيەكلىك)، ئوتتۇز سىدا

6. (تامغىسى بار ... قۇنپۇغا) توختاتتۇق. بۇ ھۆججەت

7. (تۈزۈلگەن كۈنى) ... قۇنپۇ(نى) مەن قانتۇر ساڭۇن

8. (بىرى كەم ئەمەس، ساق تاپشۇرۇپ) ئالدىم. بۈگۈندىن باشلاپ

9. ... مىڭ يىل تۈمەن

10. (كۈنگە قەدەر ئاسىل باي ئاتلىق قۇل

11. ... ھۆججىتى

21 (1 – 21)

1 taķïğu yïl tɵrtünq ay s(əkiz yan)gïķa manga

2 liw taypu-nung oğlï kowqü-kə (yun)glaḳ-lïḳ kümüx
3 krgək bolup puking atlğ ər (ḳ)ara-baxïmnï
4 kingsun ayağ-ḳa təgimligkə (yit)i əlig stïr
5 yarmaḳ kümüx-kə toğuru tomlïḍu satdïm bu
6 satïğ yiti əlig stïr kümüx-üg bu b(i)tig ḳïlmix kün
7 üzə mən kingẓun ayağ-ḳa təgimli(g t)ügəl sanap
8 birtim mən kowqü ymə tügəl s(anap a)ltïm bu
9 puking atlğ ḳarabax üzə king(sun) ayağ-ḳa
10 təgimlig ərklig bolzun taplasar ɵzi tuḍzun
11 taplamasar aṭïn kixi-kə ɵḍk(ürü) satzun məning
12 ymə küdəgüm samsïba inim sïs-ï//(.) inim sïs-ï
13 uu(?) taḳï kim ḳayu qam qarïm ḳïlmazun-lar apam
14 qam qarïm ḳïlsar-lar bu ḳarabax //(..) tənginqə iki
15 ḳarabax yaraḍu birip yulup alzun-lar (tanu)ḳ ḳotan toğrïl
16 tanuḳ ḳïz turmïx tanuḳ max-ï ///// tmğa mən kowqü-
17 nüng ol mən yüz bəgi əsənə aytïp b(i)tidim bu ḳarabax
18 kim qam ḳïlsar biz silu küdəgü ///// bədizqi
19 sasïqï maxï birlə bilürbiz
20 taḳïğu yïl tɵrtünq ay toḳuz yangï(ḳ)a mən kowqü puking
21 atlğ ər ḳara-bax satïğ-ï yiti (əli)g stïr kümüx-
22 üg tügəl altïm tanuḳ ḳïz turmï(x) tanuḳ ḳotan

23 toğrïl bu tmğa mən kowqü-ning ol m(ən əs)ənə aytïp bitidim

24B pukin(g) //// ər ķarabax-nïng bax bitigi ol

ئىزاھ:

4. kingsun (كىڭسۈن): ئادەم ئىسمى بولۇپ، بۇ ۋەسىقىنىڭ 4-، 9- قۇرلىرىدا كىڭسۈن، 7- قۇرىدا بولسا كىڭزۈن دەپ يېزىلغان. بۇ شۇ دەۋردىكى ھۆججەتلەردە /s/ بىلەن /z/ نى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇپ ئىشلىتىشتەك فونېتىكىلىق تىل ئالاھىدىلىكىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، /d/ بىلەن /t/، /ķ/ بىلەن /ğ/نى ئالماشتۇرۇپ ئىشلىتىشمۇ يۇقىرى دەۋرىگە ئائىت يازما يادىكارلىقلار ئىملاسىدىكى بىر ئالاھىدىلىك ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى، مەن
2. لىۋ تايپۇنىڭ ئوغلى كوۋچۇغە ئىشلىتىش ئۈچۈن كۈمۈش
3. كېرەك بولۇپ، پۇكىڭ ئاتلىق قۇلۇمنى ھۆرمەتكە
4. سازاۋەر كىڭسۈنگە قىرىق يەتتە سەر
5. يارماق كۈمۈشكە مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. بۇ
6. قىرىق يەتتە سەر كۈمۈشنى بۇ توختام تۈزۈلگەن كۈنى
7. مەن ھۆرمەتكە سازاۋەر كىڭسۈن ساق ساناپ
8. بەردىم. مەن كوۋچۇمۇ ساق ساناپ ئالدىم. بۇ
9. پۇكىڭ ئىسىملىك قۇل ھۆرمەتكە سازاۋەر كىڭسۈننىڭ
10. ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛

11. خالمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. مېنىڭ

12. كۈيئوغلۇم سامسىبا، ئىنىم سىسى ... ئىنىم سىسى-

13. نىۋۇ(؟) ۋە باشقا ھەرقانداق كىشى دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر

14. جېدەل-ماجرا قىلسا، بۇ قۇلدەك ئىككى

15. قۇل ھازىرلاپ بېرىپ (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن.
گۇۋاھچى قوتان توغرىل،

16. گۇۋاھچى قىز تۇرمىش، گۇۋاھچى ماشى ... (بۇ) تامغا مەن
كوۋچۇ-

17. نىڭدۇر. مەن يۈز بېگى ئەسەنە سوراپ يازدىم. بۇ قۇل

18. (ھەققىدە) ھەرقانداق بىر كىشى جېدەل-ماجرا قىلسا، بىز سىلۇ
كۈدەگۈ (كۈيئوغۇل)، ... بەدىزچى (ۋە)

19. ساسچى ماشى مەسئۇل بولىمىز.

20. توخۇ يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ توققۇزىنچى كۈنى مەن كوۋچۇ
پۈكىنىڭ

21. ئاتلىق قۇلۇمنىڭ باھاسى (بولغان) قىرىق يەتتە سەر كۈمۈش-

22. نى ساق ئالدىم. گۇۋاھچى قىز تۇرمىش، گۇۋاھچى قوتان

23. توغرىل. بۇ تامغا مەن كوۋچۇنىڭدۇر. مەن ئەسەنە سوراپ
يازدىم.

24B. (بۇ) پۈكىنىڭ (ئاتلىق) ئەر قۇلنىڭ ئەسلى ھۆججىتىدۇر.

22 (1 - 22)

1 (tong)uz yïl (al)tï(n)q ay yiti yangïḳa manga yrp toğrïl-ḳa

2 /////// kümüx krgək bolup kimzun atlğ əbqi

ķarabaxïm-

3 nï əlig stïr yarmaķ kümüx-kə inəqi-kə toğru tomlï(ḑu)

4 (sat)dïm bu ķarabax stïğï kü(m)üx-ni bitig ķïlmïx kün

5 üzə mən inəqi tügəl sanap birtim mən yrp toğrïl ymə

6 tügəl sanap aldïm bu ķarabax üzə nəqəkə ḑəgi inəqi

7 ərkl(ig) bolzun tap(lasar) θzi tutzun tıplamasar (a)d(ïn kixi

8 kə) θtkürü stzun bu ķarabax yol-ïnta mən (yr)p to(ğrïl)

9 //// iqim inim tuğmïx-ïm ķadax-ïm yigən-im tağay-ï(m)

10 kim ķayu q(a)m qarïm (ķïlma)zun-lar apam birθk qam qarïm

11 ķ(ïlsar)-lar bu kạrabax tənginqə iki ķarabax yaraḑu bir(ip)

12 yulup alzun yuldaqï kixi ķorluğ bolzun bu bitig tut(a)

13 inəqi ķorsuz bolzun tanuķ əlik tanuķ taķïquķ tanuķ tarïm ///

14 tanuķ topula bu tmğa m(əni)ng ol mən ədgü toğrïl aytïp bitidim

15 tonguz yïl altïnq ay on yangïķa mən yrp toğrïl kimzun

16 altlğ[=atlğ] ķarabax stïğï əlig stïr yarmaķ kümüxüg

inəqi-
17 tin tügəl altïm tanu(k̡) tak̡ïquk̡ bu tmğa məning ol mən ədgü toğrïl bitidim

---

ئىزاھ:

12. tuta (تۇتۇپ): بۇ سۆز ئەسلى تېكىستتە tuta دەپ يېزىلغان بولۇپ، بۇ سۆزنىڭ يىلتىزى -tut ("تۇتماق")، ئارقىسىغا قوشۇلغان قوشۇمچە Sa رەۋىشداش قوشۇمچىسى بولۇپ، بۇ قوشۇمچە ئۆز ئۆۋىتىدە "ئىزچىللىق" تۈسىنىمۇ قوشۇپ ئىپادىلەيدۇ، ئەمما جۈملىدىكى رولى جەھەتتىن، خۇددى سۈپەتداشقا ئوخشاش ئارقىسىدا كەلگەن سۆزنى ئېنىقلايدۇ، شۇڭا، يەشمىدە "ساقلىغۇچى" دەپ ئالدۇق.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى كۈنى، مەن يارىپ تۇغرىلغا
2. (ئىشلىتىشكە) كۈمۈش كېرەك بولۇپ، كىمىزۇن ئاتلىق ئايال قۇلۇم-
3. نى ئىنەچىگە ئەللىك سەر يارماق كۈمۈشكە مۇۋاپىق-لايىقىدا
4. ساتتىم. بۇ دىدەكنىڭ باھاسى (بولغان) كۈمۈشنى بۇ ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى
5. مەن ئىنەچى ساق ساناپ بەردىم. مەن يارىپ تۇغرىلمۇ
6. ساق ساناپ ئالدىم. بۇ دىدەك ھەر زامان ئىنەچى(نىڭ)
7. ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا (كىشى-
8. گە) ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بۇ دىدەك تۇغرۇلۇق مەن يارىپ

تۇغرىل-

9. (ئىنىڭ) ئاكام، ئىنىم، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم، جىيەنىم، تاغام

10. مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر دەتالاش

11. قىلسا، بۇ دىدەكتەك ئىككى دىدەك ھازىرلاپ بېرىپ

12. (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن. قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى

13. ئىنەچى زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى ئەلىك، گۇۋاھچى تاقچۇق، گۇۋاھچى تارىم ....

14. گۇۋاھچى تويۇلا. بۇ تامغا مېنىڭدۇر. مەن ئەدگۇ تۇغرىل سوراپ يازدىم.

15. چوشقا يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن يارىپ تۇغرىل كىمزۇن

16. ئاتلىق قىزنىڭ باھاسى (بولغان) ئەللىك سەر يارماق كۈمۈشنى ئىنەچىد-

17. ىدىن تولۇق ئالدىم. گۇۋاھچى تاقچۇق. بۇ تامغا مېنىڭدۇر. مەن ئەدگۇ تۇغرىل يازدىم.

23 (1 – 23)

1 ït yïl o(n)unq ay on yangïķa /// ə(l)ik ķay-a

2 aqï-ķa yunglaķ-lïķ bθz krgək bolup iki ygrmi yax-

3 lïğ taķ küng aḑlïğ ķïz ķrbax-ïm-nï əniqük-kə toğuru

4 tomlïḑu saḑ(t)ï(m sa)ḑïğ bθzin inqə tix-timiz kidin yorïr

5 altï sïngar xuluğ tmğa-lïğ skiz on bθz-kə kəsixdimz bu

6 ķrbax sḍïğï skiz on bɵz-ni biḍig ķïlmï(x) k(ü)n üzə mən

7 əniqük tügəl birdim mən əlik ķy-a aqï ymə tügəl

8 snap altïm bu ķrbax üzə ming yïl tümən kün əniqük

9 ərklig bolzun taplasar ɵzi tutzu(n tap)lamasar adïn kixi-kə

10 ɵḍkürü saḍşun mən əlik ķy-a aqï-nïng iqim inim ķam

11 ķadxïm qam qarïm ķïlmazun-lar taķï b(ir)ɵk ərklig bəg ixi

12 küqin tutup yulyïn alyïn tip qam ķïlğlï alğlï saķïn-

13 sar-lar bu ķrbax tnginqə iki ķrbax əniqük-kə yrḍu birip

14 yulup alzun yldaqï kixi ķorluğ bolzun bu biḍig tutạ

15 əniqük ķorsuz bolzun bu ķrbax yolïnta kim-tin ķyu-

16 tïn qam qarïm klsər mən əlik ķay-a aqï bilür-mən əniqük

17 bilməz-mən tnuķ ïnal-quķ tnuķ oğul tonga tnuķ küdən tnķ

18 tax ķan bu tmğa mən əlik ķy-a aqï-nïng ol mən toyïn

19 ķulï tutung bular ikəgü-kə ayïtïp biḍitim

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى تۇنجى ئاينىڭ تۇنجى كۈنى، (مەن) ئەلىك قايا

2. ئاچغا ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ، ئۇنى ئىككى ياش-

3. يىلىق تاق كۆزۈڭ ئاتلىق قىز دېدەكىمنى ئەنىچۈككە مۇۋاپىق-

4. لايىقىدا ساتتىم. (ئۇنىڭ) باھاسى (بولغان) بۆز توغرۇلۇق مۇنداق كېلىشتۇق، (باھاسىنى ھازىر) بازاردا ئېقۋاتقان،

5. ئالتە تەرىپىگە (يېرىگە) مەھكىمە تامغىسى بېسىلغان سەكسەن بۆزگە[1] توختاتتۇق.

6. دېدەكىنىڭ باھاسى (بولغان) سەكسەن (توپ؟) بۆزنى بۇ ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى مەن

7. ئەنىچۈك ساق بەردىم. مەن ئەلىك قايا ئاچىمىز تولۇق

8. ساناپ ئالدىم. بۇ دېدەك مېنىڭ يىل، تۈمەن كۈنگە قەدەر ئەنىچۈكىنىڭ

9. ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە

10. ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بۇ (دېدەكنى) مەن ئەلىك قايا ئاچىنىڭ ئاكام، ئىنىم، ئۇرۇق-

11. تۇغقانلىرىم تالاشمىسۇن. ئەگەر (كىمكى) ھوقۇقدار بەگ-مەلدارلارنىڭ

12. كۈچىگە تايىنىپ، ئۇنى قايتۇرۇپ سېتىۋالىمەن دەپ دەتالاش قىلماقچى

13. بولسا، ئەنىچۈككە بۇ دېدەكتەك ئىككى دېدەكنى ھازىرلاپ بېرىپ،

14. ئاندىن قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن. قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى

---

[1] مەزكۇر ۋەسىقىدىكى "سەكسەن بۆز"، بىرچە سەكسەن قۇانپۇزغا تەڭ بولۇشى كېرەك.

زىيان تارتسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى

15. ئەنچۈك زىيان تارتمىسۇن. بۇ دىدەك توغرۇلۇق ھەر كىمدىن

16. ئەرز-دەۋا كەلسە، مەن ئەلىك قايا ناچى جاۋابكار بولىمەن. ئەنچۈك

17. جاۋابكار بولمايمەن. گۇۋاھچى ئىنالچۇق، گۇۋاھچى ئوغۇل توگا، گۇۋاھچى كىزدەن، گۇۋاھچى

18. تاش قان. بۇ تامغا مەن ئەلىك قايا ناچىنىڭدۇر. مەن تويسىن

19. قۇلى تۇتۇڭ بۇ ئىككىلەندىن سوراپ يازدىم.

24 (1 – 24)

1 luu (yïl) səkizinq ay altï otuz-ḳa mən aḑay tutungḳa yunglaḳ-lïḳ qao krgək

2 bolup pintung atlğ ḳïḑay ər ḳrabaxïm-nï xiwsay tayxï-ḳa (....) (...)

3 toḳuz qao yastuḳ-ḳa toğuru satđïm bu ḳrabax safïğï toḳuz yastuḳ qao-nï

4 mən xiwsay tayxï bitig ḳïlmïx kün üzə tügəl sanap birtim mən aḑay tu

5 ymə bir əksüksüz tügəl sanap altïm bu ḳrabax üzə ming yïl tümən

6 kün-kə ḑəgi xiwsay tayxï ərklig bolzun taplasar θzi tuḑzun taplamasar

7 adïn kixi-kə θtkürü satzun mən aḑay tutung-nung iqim inim tuğmïx-

8 ïm ḳadax-ïm yigən-im tğay-ïm kim kim mə ərsər qam qarïm ḳïlmazun-lar

9 apam birɵk ərklig bəg ixi yat yalawaq küq-in tutup yul-layïn alayïn

10 saķïnsar-lar bu ķrabax tənginqə iki ķrabax birip yulup alzun-lar yultaqï

11 kixi ķor-luğ bolzun xiwsay tayxï ķorsuz bolzun tanuķ yapïğ tanuķ baqaķ

12 toğrïl tanuķ bayaquķ tanuķ ķuduğqï əsən ķïḍay bu tmğa mən aḍay

13 tutung-nung ol mən tngrim ķutï səwinq bütün ayïtïp bitidim

---

ئىزاھلار:

1. luu (ئەجدىھا): ئەسلى تېكىستتە luu دەپ يېزىلغان بولۇپ، 龙 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

1-، 3-. qao yastuķ (چاۋ ياستۇق): ۋەسىقە 1(1-11) دىكى ئىزاھ 2 گە قارالسۇن.

4. aḍay tu (ئاتاي تۇتۇق): بۇ كىشى ئىسمى، مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 1-، 7-، 12- ۋە 13- قۇرلىرىدا aḍay tutung دەپ تولۇق يېزىلغان. دېمەك، aḍay tu دىكى "tu" tutung نىڭ قىسقارتىپ يېزىلىشى ياكى چالا يېزىلىپ قېلىشى ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئەجدىھا (يىلى) سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن ئاداي تۇتۇققا ئىشلىتىش ئۈچۈن چاۋ كېرەك

2. بولۇپ، يىنتۇڭ ئاتلىق قىداي (قىتان)، ئەر قۇلۇمنى شىۋساي تايىشقا ...

3. توققۇز چاۋ ياستۇقنى مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. بۇ قۇلنىڭ
باھاسى (بولغان) توققۇز ياستۇق چاۋنى
4. مەن شىۋساي تايشى بۇ توختام تۈزۈلگەن كۈنى ساق ساناپ
بەردىم. مەن ئاداي تۇ(تۇڭ-
5. حۇ) بىرى كەم ئەمەس ساق ساناپ ئالدىم. بۇ قۇل مىڭ يىل،
تۈمەن
6. كۈنگە قەدەر شىۋساي تايشىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا،
ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا،
7. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. مەن ئاتاي تۇتۇڭنىڭ ئاكام،
ئىنىم، ئۇرۇق-
8. تۇغقىنىم، جىيەنىم، تاغام، مەيلى كىم بولسۇن دەتالاش
قىلمىسۇن.
9. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ، يات ئەلچىلەرنىڭ كۈچىگە
تايىنىپ، قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى
10. بولسا، بۇ قۇلدەك ئىككى قۇل بېرىپ ئاندىن قايتۇرۇپ
سېتىۋالسۇن. قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى
11. كىشى زىيان تارتسۇن. شىۋساي تايشى زىيان تارتمىسۇن.
گۇۋاھچى ياپىغ، گۇۋاھچى باچاق
12. توغرىل، گۇۋاھچى باياچۇق، گۇۋاھچى قۇدۇغچى ئەسەن قىداي.
بۇ تامغا مەن ئاتاي
13. تۇتۇڭنىڭدۇر. مەن تەكرىم قۇتى سەۋىنچ ھەممىنى سوراپ ئاھ
يازدىم.

25 (1 – 25)

1 küskü yïl ///// ay /////////
2 ḳa manga ///////////////
3 bɵz krgək bolup bulat-tïn yüz
4 bɵz alïp mən ḳalïmdu-nïng kixi-
5 tin ulam saḍ(ğïn) almïx tulat
6 aḍlïğ küngüm-(ni) toğuru tomlïḍu
7 saḍtïm bu küng-ning saḍïğ-ï
8 yüz bɵz-ni mən ḳalïmdu bitig
9 ḳïlmïx kün üzə tügəl
10 sanap aldïm mən bulat ymə
11 bir əksüksüz tügəl sanap
12 birdim bu küng-kə ming yïl
13 tümən künkə ḍəgi bulat ərklig
14 bolzun taplasar ɵzi tḍṣun
15 taplamasar adïn kixi-kə
16 ɵḍkürü saḍṣun bu küng-ning
17 qamï qarïmï ətsər-lər yalğan-ï
18 bolsar mən ḳalïmdu bilürmən bulat
19 bilməz tanuḳ xabï buḳ-a tanuḳ
20 ḳuḍluğ ḍəmür tayaḳ tanuḳ budasïn
21 bu nixan tamğ-a mən ḳalïmdu-nïng ol
22 mən ɵzüm bitidim

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى .... ئاينىڭ .... (كۈنى).
2. ماڭا (قالىمدۇغا ئىشلىتىش ئۈچۈن)
3. بۆز كېرەك بولۇپ، بۇلاتتىن يۈز (توپ؟)

4. بۆز ئىلىپ، مەن قالىمدۇ باشقىلار-

5. دىن مەڭگۈلۈك سېتىۋالغان تۇلات

6. ئاتلىق دىدىكىمنى مۇۋاپىق-لايىقىدا

7. ساتتىم. بۇ دىدەكنىڭ باھاسى (بولغان)

8. يۈز (توپ؟) بۆزنى مەن قالىمدۇ بۇ ھۆججەت

9. تۈزۈلگەن كۈنى ساق

10. ساناپ ئالدىم. مەن بۇلاتمۇ

11. بىرى كەم ئەمەس ساق ساناپ

12. بەردىم. (تۇلات) بۈگۈندىن باشلاپ، مىڭ يىل

13. تۈمەن كۈنگە قەدەر بۇلاتنىڭ ئىختىيارىدا

14. بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛

15. خالىمىسا، باشقا كىشىگە

16. ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بۇ دىدەك توغرۇلۇق

17. جېدەل-ماجرا چىقسا، يالغانچىلىق

18. بولسا، مەن قالىمدۇ جاۋابكار بولىمەن. بۇلات

19. جاۋابكار بولمايدۇ. گۇۋاھچى شابى بۇقا، گۇۋاھچى

20. قۇتلۇق تەمۇر تاياق، گۇۋاھچى بۇداسىن.

21. بۇ نىشان-تامغا مەن قالىمدۇنىڭدۇر.

19. مەن ئۆزۈم يازدىم.

26 (1 – 26)

1 ///////// (yïl) üqünq ay tɵrt yangï-
2 (ḳa) ///// ḳut(luğ) təmür ər tuğmïx
3 toḳḍamïx olar-ḳa yunglaḳ-lïḳ yarmaḳ
4 kümüx kərgək bolup ṣəngəkḍəẓ aḳ-a-tïn

5 altmïx altun alïp mübərək ḳoq aḍlïğ
6 oğlum-nï mən aḍasï ḳutluğ təmür aḳ-a-
7 sï ər tuğmïx aḳ-a-sï toḳḍamïx üqəgü birlə
8 bo(lup to)ğuru tomlïḍu saḍtïm mən bu
9 oğul-ḳa ming yïl tümən kün-kə təgi
10 səngəkḍəẓ aḳ-a ərklig bolṣun
11 taplasar θṣi tuḍṣun taplamasar
12 adïn kixi-kə θtkürü saḍṣun biz-
13 n(ing o)n-luḳumuz yüz-lükümüz alïmqïmïz
14 birim-qimiz aḳamïz inimiz kim kim
15 m-ə bolup qam qarïm ḳïlmasun-lar
16 apam birθk qamlasar-lar bu kixi
17 tənginqə iki kixini birip sθzləri
18 yo(rïmaṣ)un-lar tanuḳ som-a tanuḳ
19 ḳarağunaẓ tanuḳ ḳïpqaḳ bu nixan biz-ning
20 ol mən asïğ bolmïx olar-
21 ḳa inqgə ayïtïp bitidim bu bitig
22 a(...)nïng bəgi adar-nïng təgrəsin-
23 tə biḍidim
24 bu nixan mən tanuḳ som-nïng ol
25 bu nixan mən tanuḳ ḳarağunaẓ-nïng ol
26 bu nixan mən tanuḳ ḳïpqaḳ-nïng ol

ئىزاھلار:

(1-26)26- نومۇرلۇق ۋەسىقە ھەققىدىكى مەلۇمات ياكى ئىزاھ ئۈچۈن 2"UW" نىڭ 55- بېتىگە قارالسۇن.

14. birim-qimiz (بىزگە قەرز بەرگەنلەر): بۇ سۆزنى "قەرزدارلىرىمىز"،

"بىزگە قەرز بەرگەنلەر" دەپ چۈشىنىشىمىز مۇمكىن؛ لېكىن، ئوغلىنى ساتقۇچىغا قەرزدار بولغۇچىنىڭ قەرز بەرگۈچىنىڭ ئوغلى توغرىلۇق دەتالاش قىلىشى مەنتىقىغە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. شۇڭا، "بىزگە قەرز بەرگەنلەر" دەپ ئېلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق. 2"UW" دىمۇ birimqi "قەرز بەرگۈچى"، "قەرز قايتۇرۇۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە كىشى" مەنىسىدە چۈشەندۈرۈلگەن.

بۇ ۋەسىقىنىڭ ئۆزى ياكى فوتو سۈرىتىنىڭ قەيەردىلىكى ئېنىق ئەمەس.

يەشمىسى:

1. ... يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئوتتىنچى كۈنى،
2. (بىز) قۇتلۇق تەمۈر، ئەر توغمىش،
3. توقتامىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىش ئۈچۈن يارماق
4. كۆمۈش كېرەك بولۇپ، سەككىز ئاكىدىن
5. ئاتمىش ئالتۇن ئېلىپ، مۇيەرەك قوچ ئاتلىق
6. ئوغلۇمنى مەنكى دادىسى قۇتلۇق تەمۈر، ئاكى-
7. سى ئەر توغمىش، ئاكىسى توقتامىش ئۈچەيلەن بىللە
8. بولۇپ مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق.
9. بۇ ئوغۇل مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر
10. سەككىز ئاكىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.
11. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا،
12. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بىز-
13. نىڭ ئونلۇقىمىز، يۈزلۈكىمىز، بىز قەرز ئالغانلار (ياكى)،
14. بىزگە قەرز بەرگەنلەر، ئاكىمىز، ئىنىمىز، مەيلى كىم
15. بولسۇن، دەتالاش قىلمىسۇن.
16. ئەگەر دەتالاش قىلسا، بۇ كىشىدەك
17. ئىككى كىشى بېرىپ، سۆزلىرى

18. ئاتمسىن. گۈزۈاھچى سوما، گۈزۈاھچى

19. قاراغۇناز، گۈزۈاھچى قىپچاق، بۇ نىشان بىزنىڭ-

20. ـدۇر. مەن ئاسىغ بولمىش تۇلار-

21. دىن تەپسىلىي سوراپ يازدىم. بۇ ھۆججەتنى

22. ئا...ـنىڭ بېكى ئادارنىڭ قېشىـ-

23. ـدا يازدىم.

24. بۇ نىشان مەن گۈزۈاھچى سومانىڭدۇر.

25. بۇ نىشان مەن گۈزۈاھچى قاراغۇنازنىڭدۇر.

26. بۇ نىشان مەن گۈزۈاھچى قىپچاقنىڭدۇر.

27 (1 – 27)

1 tonguz yïl ikinti ay üq yngï-ḳa
2 manga ḳuḳdmunï tmunï-ḳa yunglaḳ-
3 lïḳ bɵz kərgək bolup alpïx-
4 tïn əlig tas bɵz ilig-tə
5 alïp ɵẓüm-ning yungqï atlğ
6 on üq yaxar ər olan[=oğlan]-nï
7 alpïx-ḳa toğru tomlïḍu saḍtïm
8 ilig-tə alïp bu biḍig-ni
9 ḳïlmïx kün üzə mən alpïx
10 tügəl snp birdim mən ḳuḳdmunï
11 ymə tügəl snap aldïm bir əksük-
12 süz bu yungqï-ḳa ming yïl tümən
13 kün-kə təgi alpïx ərklig bolzun
14 taplasar ɵzi tuḍşun taplamasar
15 adïn kixi-kə ɵḍkürü saḍşun

16 bu yungqï-nïng song bayan
17 oğrïsï yalğanï bolẓa təwi ķaş-a-
18 sï bolẓa onluķï yüşlüki bolup
19 qam qarïm ķïlsar mən ķuķdmunï
20 bilir-mən alpïx bilməz kim kim
21 m-ə bolup qam qarïm ķïlsar
22 uluğ süü-kə aķ yasḍuķ bəg-
23 lər-kə ədər-kə yarağu aḍ
24 birip sɵzləri yorïmaṣun
25 bu nixan tamğ-a mən ķuķdmunï-
26 nïng ol tnuķ ɵḍgək tnuķ ilqi buķ-a
27 tnuķ tüxḍmür bu nixan mən tnuķ
28 ɵḍgək-ning ol
29 bu nix(a)n mən (t)nuķ (il)qi buķ-a-nïng ol
30 bu nixan mən tnuķ tüxḍmür-ning ol
31 bu nixan mən toğan t(u)ğdķan(?)-nïng ol
32 mən xila ķuķdmunï-ķa inqgə ayḍïp
33 biḍitim

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى،
2. مەن قۇقدمۇنى تمۇنگە ئىشلىتىش
3. ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ، ئالپىش-
4. تىن ئەللىك (توپ؟) يېرىك بۆزنى قولۇمغا
5. ئېلىپ (تۈنىڭ ھەققى ئۈچۈن) ئۆزۈمنىڭ يۈكچى ئاتلىق
6. ئون ئۈچ ياشلىق ئوغلۇمنى
7. ئالپشقا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم.

(يۈكۈچىنى) قولۇمغا ئېلىپ، بۇ ھۆججەت يېزىلغان كۈنى مەن ئالپىش (يۈزنى) تولۇق ساناپ بەردىم. مەن قۇقدمۇنـ– سىمۇ ساق ساناپ ئالدىم. بۇ يۈكۈچى مىڭ يىل، تۈمەن كۈنگە قەدەر ئالپىشنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بۇ يۈكۈچىنىڭ يۈزىنىڭدىن كېيىن؛ تۇغرى-يالغىنى بولسا، (ئۇ) سۈنىقەسىت قىلسا، ژۇقە سادىر قىلسا، (ئۇنىڭ) ئۇنلۇقى، يۈزلۈكىدىكىلەر دەتالاش قىلسا، مەن قۇقدمۇنى جاۋابكار بولىمەن. ئالپىش جاۋابكار بولمايدۇ. مەيلى كىم بولسۇن، جېدەل-ماجىرا قىلسا، خان ئالىيلىرىغا ئاق (كۈمۈش) ياستۇق، بەگ– لەرگە ئىگەرلىرىگە لايىق ئات بېرىپ، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. بۇ نىشان-تامغا مەن قۇقدمۇنـ– نىڭدۇر. گۇۋاھچى ئۆدگەك، گۇۋاھچى ئىلچى بۇقا، گۇۋاھچى تۇشتمۇر، بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئۆدگەكنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئىلچى بۇقىنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تۇشتمۇرنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن تۇغان ئۆغدۇقاننىڭدۇر.

32. مەن شىلا قۇقدمۇنىدىن نېنىڭ سوراپ
33. يازدىم.

28 (1 - 28)

1 biqin yïl qahxapuḍ ay iki yangï-
2 ḳa manga tədmilig ḳar-a buḳ-a
3 ikəgü-kə ḳarqlïḳ kərək bolup
4 ḳuḍluğ aḍlïğ ḳaḍun kixi-ni saḍïp
5 ḳuḍluğ təmür-tin yüz əlig ḳalïn bɵz
6 aldïmïz bu yüz əlig bɵz-ni
7 saḍïğ ḳïlmïx kün üzə biz
8 tədmilig ḳar-a buḳ-a ikəgü tügəl
9 sanap altïmïz mən ḳuḍluğ t(əmür)
10 ymə tügəl sanap birdim bu ḳuḍluğ
11 atlïğ ḳaḍun kixi-kə ming yïl
12 tümən künkə təgi ḳuḍluğ təmür ərklig
13 bolzun taplaẓa ɵzi tuḍzun
14 taplamaẓa adïn kixi-kə saḍzun
15 biz tədmilig ḳar-a buḳ-a ikəgü-
16 nüng aḳamïz inimiz onluḳ-umuz
17 yüzlük-ümüz kim kim m-ə bolup
18 qam qarïm ḳïlmazun ərklig bəg
19 ixi ilqi yalawaq küq-in tuḍup
20 qamlasar-lar yulayïn alayïn tisər-
21 lər bu ḳuḍluğ təng iki kixi yaraḍu
22 birip sɵzləri yorïmaṣun qamlağuqï
23 kixi K ḳorluğ bolzun ḳuḍluğ təmür

24 ķorsuz bolzun tanuķ tərədü tanuķ
25 tonur mungsuz tanuķ torqï tanuķ toyïn
26 bu nixan biz tədmilig ķar-a buķ-a ikəgü-
27 ning ol mən tongm-a bahxï tədmilig
28 ķar-a (b)uķ-a ikəgü-kə inqgə ayïdïp biḍidim
29 bu nixan mən tanuķ tərədü-ning ol
30 bu nixan mən tanuķ mungsuz-nïng ol
31 bu nixan (mə)n tanuķ torqï-nïng ol
32 bu nixan mən tanuķ toyïn-nïng ol
33B ķuḍluğ-nïng
34B bax biḍigi ol

ئىزاھ:

23. k: بۇ ھەرپ مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ بۇ قۇرىدا ئارتۇقچە يېزىلىپ قالغان. باكى كاتىپ يۇقىرىدىكى korluğ سۆزىنىڭ 1- ھەرپى ķ نى يازىمەن دەپ k يېزىپ قويغان ۋە ئۇنى ئۆچۈرۈۋەتمەيلا korluğ سۆزىنى يازغان.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى كۈنى
2. مەن تەدمىلىگ (ۋە) قارا بۇقا
3. ئىككىلەنگە خىراجەت كېرەك بولۇپ،
4. قۇتلۇق ئىسىملىك ئايال كىشىنى سېتىپ،
5. (ئۇنىڭ بەدىلىگە) قۇتلۇق تەمۇردىن يۈز ئەللىك قىلىن بۆز
6. ئالدۇق. بۇ يۈز ئەللىك قىلىن بۆزنى،
7. (قۇتلۇقنى) ساتقان كۈنى بىز

8. تەدملىگ (ۋە) قارا بۇقا ئىككىلەن تولۇق
9. ساناپ ئالدۇق. مەن قۇتلۇق تۇمۇر-
10. مۇ ساق ساناپ بەردىم. بۇ قۇتلۇق
11. ئىسملىك ئايال كىشى مىڭ يىل
12. تۇمەن كۈنگە قەدەر قۇتلۇق تۇمۇرنىڭ ئىختىيارىدا
13. بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛
14. خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.
15. بىز تەدملىگ (ۋە) قارا بۇقا ئىككىلەن-
16. نىڭ ئاكىمىز، ئىنىمىز، ئوغلۇقىمىز،
17. يۈزلۈكىمىز، مەيلى كىم بولسۇن،
18. دەتالاش قىلمىسۇن. ھوقۇقدار بەگ-
19. ئەمەلدارلارنىڭ، ئەلچى-يالاۋاچلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ
20. دەتالاش قىلسا، قايتۇرۇپ سىبتۇالاي دې-
21. سە، مۇشۇ قۇتلۇقتەك ئىككى كىشىنى تېپىپ
22. بېرىپ، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. تالاشقۇچى
23. كىشى زىيان تارتسۇن. قۇتلۇق تەمۇر
24. زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى تۆرەدۇ، گۇۋاھچى
25. تونۇر مۇگىسۇز، گۇۋاھچى تورچى، گۇۋاھچى توين.
26. بۇ نىشان بىز تەدملىگ (ۋە) قارا بۇقا ئىككى-
27. لەنىنىڭدۇر. مەن توگما باخشى تەدملىگ
28. (بىلەن) قارا بۇقا ئىككىسىدىن سوراپ يازدىم.
29. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تۆرەدۇنىڭدۇر.
30. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى مۇگىسۇزنىڭدۇر.
31. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تورچىنىڭدۇر.

32. بۇ نشان مەن گۈۋاھچى توينننڭدۇر.

33B. قۇتلۇقننڭ

34B. نەسلى ھۆججەتدۇر.

29 (1 – 29)

1 //// (y)ïl aram ay bir yngiḳ-a-ḳa manga/////
2 //(yunglaḳ)-lïḳ bɵz kərgk bolup bə(dr)üz-tin
3 əl(ig iki) bağ-lïḳ bɵz alïp mən(i)ng əsən
4 tigin at-lïğ küngüm-ni bədrüz-kə əlig iki
5 bağ-liḳ bɵz-kə torğu tomluḍu saḍtïm bu saḍïğ
6 bɵz-ni biḍig ḳïlmïx kün üzə mən bədrüz bir
7 əksük-süz tügəl snp ḳrïlp birdim mən
8 baqaḳ ymə bir əksük-süz tügəl snp ḳrïlp
9 aldïm bu mən baqaḳ saḍmïx kixi-kə məning aḳam
10 inim uruğum tuğmïxïm on-luḳum yüz-lüküm
11 alïmqïm birimqim kim kim m-ə bolup qam qarïm
12 ḳïlsar-lar bu mən saḍmïx kixi-kə ming yïl tümən
13 kün-kə təgi bədrüz ərklig bolşun tplasar ɵşi
14 tuḍşun tplamasar adïn kixi-kə ɵḍkürü saḍşun
15 bu kixi-kə qam qarïm ḳïlmaşun apam bir-ɵk
16 ərklig bəg ixi ilqi yalawaq küqin tuḍup
17 yulayïn alayïn tisər-lər bu kixi tng iki kixi
18 birip m-ə sɵzləri yorïmaşun qamladaqï kixi-
19 lər ḳor-luğ bolşun bolşun bu biḍig tuḍa
20 bədrüz ḳor-suz bolşun bu biḍg-kə tanuḳ
21 qoḳï tanuḳ mïsïr ḳy-a ḳuz tanuḳ bəg tmir
22 ḳuz <tanuḳ> yaḳ silḳ-a bu nixan tamğ-a mən

baqaķ-nïng ol

23 mən alp baqaķ-ķa inqgə ayḍïp biḍitim

24 bu nixan mən tanuķ qoķï-nïng ol

25 bu nixan mən tanuķ mïsïr ķy-a ķuz-nïng ol

26 bu nixan mən tanuķ bəg tmir ķuz-nïng ol

27 bu ni(xan) mən tanuķ yaķ sïlķ-a-nïng ol

28B bu bax bi(t)ig

29B əsən tigin-ning ol

30B bu əsən

ئىزاھلار:

5- torğu tomluḍu: torğu سۆزىنىڭ توغرا يېزىلىشى toğru (ياكى toğuru) بولۇپ، مەزكۇر ۋەسىقىدە بۇ سۆزنىڭ 2 ھەرپىنىڭ ئورنى ئالمىشىپ كەتكەن. tomludu سۆزى باشقا ۋەسىقىلەردە tomlïtu ياكى tomlïḍu شەكلىدە كۆرۈلىدۇ.

7-8- ķrïlp (ئۆلچەپ): ئەسلى تېكىستتە ķrïlp دەپ يېزىلغان بولۇپ، ئۇ ķarïlap نىڭ باش ۋە ئاخىر بوغۇمىدىكى 2 سوزۇق تاۋۇش يېزىلمىغان شەكلىدىكى بىر خىل ۋارىيانتى. ķarïla- دېگەن بۇ پېئىل، ķarï (ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، "چى"غا تەڭ)غا، ئۇرغۇن سۆزدىن پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە -la- قوشۇلۇپ ياسالغان بولۇپ، "چىلىماق" (بۇ سۆز ياسىلىشى جەھەتتىن "مېتىرلىماق"، "گەزلىمەك"، دېگەن سۆزلەرگە ئوخشايدۇ) دېگەن مەنىدە. يەشمىدە مەنىسى چۈشىنىشلىك بولۇشى ئۈچۈن، ķrïlp "چىلاپ" دەپ ئېلىنماي "ئۆلچەپ" دەپ ئېلىندى.

يەشمىسى:

1. ... يىلى بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن (باچاق-)

2. (تقا) ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ، بەدرۇزدىن

3. ئەللىك توپ بۆز ئېلىپ، (ئۇنىڭ بەدىلىگە) ئۆزۈمنىڭ ئەسەن

4. تىگىن ئاتلىق دىدىكىمنى بەدرۇزگە ئەللىك

5. توپ بۆزگە مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. (ئاھا ھېسابلانغان) بۇ

6. بۆزنى (مۇشۇ) توختام تۈزۈلگەن كۈنى مەن بەدرۇز بىرى

7. كەم ئەمەس، تولۇق، ساناپ-ئۆلچەپ بەردىم. مەن

8. باچاقمۇ بىرى كەم ئەمەس ساق ساناپ-ئۆلچەپ

9. ئالدىم. مەن باچاق ساتقان بۇ كىشى (توغرۇلۇق) مېنىڭ ئاكام،

10. ئىنىم، ئۇرۇقۇم، ئەۋلادىم، ئوغلۇقۇم، يۈزلۈكۈم،

11. مەن قەرز ئالغان كىشى (ياكى) ماڭا قەرز بەرگەن كىشى، مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش

12. قىلىسمۇ، مەن ساتقان كىشى مىڭ يىل، تۈمەن

13. كۈنگە قەدەر بەدرۇزنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى

14. تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

15. (ھېچكىم) بۇ كىشى (دىدەك) توغرۇلۇق دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر

16. ھوقۇقدار بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ (ۋە) ئەلچى-يالاۋاچلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ

17. قايتۇرۇپ سېتىۋالىمەن دېسە، بۇ كىشىدەك ئىككى كىشىنى

18. بېرىپ، سۆزلىرى ئۆتمىسۇن. تالاشقۇچى كىشى

19. زىيان تارتسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى

20. بەدرۇز زىيان تارتمىسۇن. بۇ ھۆججەتكە گۇۋاھچى

21. چوقى، گۇۋاھچى مىسىر قىيا قۇز، گۇۋاھچى بەگ تەمۇر

22. قۇز، گۇۋاھچى ياق سىلقا، بۇ نىشان-تامغا مەن باچاقنىڭدۇر،

23. مەن ئالىپ باچاقتىن ئېنىق سوراپ يازدىم.

24. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى چوقىنىشقا ئۈچۈن.

25. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى مىسىر قىيا قوزنىڭدۇر.

26. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى بەگ تەمۇر قوزنىڭدۇر.

27. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ياق سىلقانىڭدۇر.

28B. بۇ نەسلى ھۆججەت

29B. ئەسەن تىگىننىڭدۇر.

30B. بۇ ئەسەن

2. ئالماشتۇرۇش ۋەسىقىلىرى

30 (2–1) —— 32 (2–3)

30 (2 – 1)

1 (..)//(.)//////////////////////////////////
2 (...i).wir(y)-a aqarï ķ(arxa) //////////////////
3 (..)s(...)n almïx bɵz-kəə(?) ///////////////
4 yaruķ ünər wrhar-lïķ ķa(.)///////////////////
5 wr(har)-ķa sanlïğ HYLNK YK /////////////
6 yitmix ķay-a aqarï-ķa birip ķas/////////////
7 (a)ltïnqï ķawlalïķ ortaķï yar-ïğ /////////////
8 aqarï wiry-a aqarï alïp təgxürüxü(p) /////////
9 -nung sïqïsï ɵngtün yïng(a)ķ yo(l) ///////////
10 yïngaķ yol kidin yïngaķ yaruķ ünər wrhar-lïķ ///////
11 tağ-tïn yïnaķ ķum-luğ wrhar-lïķ ///////
12 -ning orduķ quğ aţirar bu tɵrt (sïqïlïğ)
13 yir üzə ɵküş ķay-a aqarï yitmix ķa(y-a)
14 aqarï ərklig bolzun taplasar ɵşi tut(zun)
15 taplamasar adïn kixi-kə ɵtkürü satzun
16 ķarxa aqarï-nïng wiry-a aqarï-nïng iqm(z)
17 inimz tuğmïx-ïmz ķadax-mz kim ymə qam q(arïm)
18 ķïlmazun-lar qam qarïm ķïlïp alayïn yul(ayïn)

19 tisər-lər bu yir tənginqə iki yir ɵküş
20 ķay-a aqarï olar-ķa yratu birip yulup al(zun)
21 yultaqï kixi ķor-luğ bolzun ɵküş ķay-a /////
22 olar ķor-suz bolzun altïn-ķï uluğ ķawlal(ïķ)-
23 ķa suw yolï biz ķarxa aqarï wiry-a aqa(rï)
24 olar almïx ķawlalïķ ortaķï yar iqintə ər(ür)
25 tanuķ ķïtay bürt tanuķ ozmïx tanuķ
26 ɵgrünq ķay-a tanuķ ķotana bu tmğa
27 biz ķarxa aqarï-nïng wiry-a aqarï-nï(ng)
28 (ol) mən inəqük ayïtïp bitidim

ئىزاھلار:

2. aqarï (ئاچارى): سانسكرىتچە ācārya دىن كەلگەن بولۇپ، "ئۇستاز" دېگەن مەنىدە. بۇ ئاتالغۇ يەنە ئادەم ئىسمى بولۇپمۇ كېلىدۇ.

3. bɵzkəə(?) (بۆزگە): بۇ سۆز "UW"2 دىكى BWZK'N دەپ بېرىلگەن. ئەلۋەتتە بۇنىڭ ئاساسى بار. بىز بۇ سۆزنى "UW"3 تىكى فوتو سۈرەتكە ئاساسەن، bɵz-kə دېگەن سۆزنىڭ خاتا يېزىلىپ قالغان شەكلى بولۇشى مۇمكىن دەپ قارىدۇق.

7. yarïğ (يار ئېلىپ كەتكەن يەر): بۇ سۆزنىڭ يىلتىزى "yar-". مەھمۇد قەشقىرى "يارغا"نى "سۇ ئېقىتىپ كەتكەن يەر" دەپ ئىزاھ بەرگەن، بۇنىڭدىن قارىغاندا، ئارقىغا قوشۇلغان -ïğ چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، بۇ جۈملىنىڭ ئاخىرىدا بىر قانچە سۆز ئۆچۈپ كەتكەن بولغاچقا، -ïğ نىڭ yar- (يار كەتمەك، ئايرىلماق) پېئىلىدىن تۈرلەنگەن سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە بولۇش ئېھتىماللىقىمۇ يوققا چىقارغىلى بولمايدۇ. "UW"2 دە، بۇ سۆز "تىك يار" دېگەندىكى "يار" مەنىسىدە ئىزاھلانغان. بىز "يار ئېلىپ كەتكەن يەر" (ياكى "سۇ ئېقىتىپ كەتكەن يەر") مەنىسىدە ئېلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق.

بەشىمىسى:

1. ...

2. ... ژىريا ئاچارى، قارشا (ئاچارى) ...

3. ... ئالغان بۆزگە (؟) ...

4. يورۇق ئۆنەر (ئۆرانە) بۆتخانا ...

5. بۆتخانىغا قاراشلىق ...

6. يىتمىش قايا ئاچارىغا بىرىپ ...

7. تۆۋەنكى (چوڭ) كۆكتاتلىق(مىڭ) ئوتتۇرىسىدىكى يار ئىلىپ كەتكەن يەرنى ... (قارشا)

8. ئاچارى (ۋە) ژىريا ئاچارى ئىلىپ ئالماشتۇرۇپ، ...

9. مىڭ پاسلى شەرق تەرەپتىن يول، (جەنۇب)

10. تەرەپتىن يول، غەرب تەرەپتىن يورۇق ئۆنەر (ئۆرانە) بۆتخانا ...

11. شىمال تەرەپتىن قۇملۇق بۆتخانا ...

12. مىڭ ئورتاق ئورمانلىقى ئايرىيدۇ. بۇ تۆت پاسىللىق

13. يەر ئۆكۈس قايا ئاچارى (بىلەن) يىتمىش قايا

14. ئاچارىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزلىرى تۇتسۇن؛

15. خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

16. (بىز) قارشا ئاچارى (ۋە) ژىريا ئاچارىنىڭ ئاكىمىز،

17. ئىنىمىز، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىز، مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش

18. قىلمىسۇن. دەتالاش قىلىپ (يەرنى) قايتۇرۇپ سىتىۋالىمەن

19. دىسە، بۇ يەردەك ئىككى (پارچە) يەرنى ئۆكۈس

20. قايا ئاچارى قاتارلىقلارغا هازىرلاپ بىرىپ، (ئاندىن) قايتۇرۇپ سىتىۋالسۇن.

21. قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. ئۆكۈش قايا (ئاچارى)

22. قاتارلىقلار زىيان تارتمىسۇن. تۆۋەنكى چوڭ كۆكتاتلىق-

23. ىقا (بارىدىغان) سۇ يولى بىز قارشا ئاچارى (ۋە) ۋىرىيا ئاچارى

24. ئالغان كۆكتاتلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يار ئېلىپ كەتكەن يەرنىڭ ئىچىدە.

25. گۇۋاھچى قىتاي بۇرت، گۇۋاھچى ئورزمىش، گۇۋاھچى

26. ئۆگرۈنچ قايا، گۇۋاھچى قوتانا. بۇ تامغا

27. بىز قارشا ئاچارى (ۋە) ۋىرىيا ئاچارىلارنىڭ-

28. ىدۇر. مەن ئىنەچۈك سوراپ يازدىم.

31 (2 – 2)

1 ////////////////////////////(.....) bir sïğ
2 ///////(.....)-ķa yanturup təng bolup [=bθlüp]
3 yən-ə yol toğan-taķï yrïm-
4 ni ķayïmtu-ķa təxgürüxüp üşülüxüp
5 ////timiz bu yir-kə ming kün tümən kün-
6 (kə) təgi ķayïmtu ərklig bolşun taplasar
7 θşi tuḍşun taplamasar adïn kixi-kə
8 θḍkürü sḍşun tip bitig
9 birdimz bu yir-tə biz torqï yolqï ilqi
10 üq aķ-a ini-lər-ning song bayan uruğ tarïğ
11 ünüp kim kim mə·bolup qam qarïm ķïlmaşun-
12 (lar) tanuķ tapmïx tanuķ ķar-a bahxï tnuķ
13 ///m-a ķy-a tnuķ təmür ķy-a bu nixan biz

14 üqəgü-ning ol mən torqï ak̦-a ini-lər-kə
15 ayïd̦ïp bitidim

يەشمىسى:

1. ... بىر شىغ (دادەن)
2. ... قا باندۇرۇپ، تەڭ بۆلۈپ،
3. يەنە يول توغاندىكى بىرىمە-
4. نى قايىمتۇغا ئالماشتۇرۇپ (بىرىشكە) كېلىشتۇق-
5. پۈتۈشتۇق. بۇ يەر مىڭ كۈن تۇمەن كۈن-
6. گە قەدەر قايىمتۇنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا،
7. ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا باشقا كىشىگە
8. ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. دەپ تىلخەت
9. بەردۇق. بۇ يەر توغرۇلۇق بىز تورچى، يولچى، ئىلچى
10. ئۈچ ئاكا-ئۇكىنىڭ ئەۋلادلىرى بۇنىڭدىن كېيىن
11. مەيلى كىم بولسۇن دەتالاش قىلمىسۇن.
12. گۇۋاھچى تاپمىش، گۇۋاھچى قارا باخشى، گۇۋاھچى
13. ... ما قايا، گۇۋاھچى تەمۇر قيا. بۇ نىشان بىز
14. ئۈچەيلەنىڭدۇر. مەن تورچى ئاكا-ئىنىلىرىمدىن
15. سوراپ يازدىم.

32 (2 – 3)

1 ////////(.. ... ...)///////////////////////////
2 /////// altï sïğ atlğ yiri(min) //////////////////////////
3 ///////(...)-tak̦ï təxgürüx(üp) ///////////////////////////
4 ///// kün-kə təgi səwinqi tud̦ung ərklig bolşun ta(p)l(asar)

5 ////// (ta)plamasar adi̇n kixi-kə eḍkürü saḍşn bişing ////////

6 //////m (wrha)r s(an)lïğ xəli sngisdwri bolup kim kim /////////

7 ///// ķilmaşun-lar apam birek ərklig bəg ixi küqin /////

8 ///// yulayin tisər seşləri yorïmaşun-lar tnuķ (..)//////////

9 ////(.)ir turmïx tnuķ (...) ķarķu bu nixan biz xəl(ilər) //////

10 ///// egrünq ķy-a xəli-lər-kə ayïḍïp biti(d)im

ئىزاھ:

9- xəli: سانسكرىتچە ācārya (ئۇستاز)نىڭ خەنزۇچە ئاھاڭ تەرجىمىسى بولغان a she li نىڭ قىسقارتىپ يېزىلىشى بولغان she li نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى (بۇ كومپيۇتېردا بۇ قەدىمكى خەنزۇچە خەتنى بازغىلى بولمىغاچقا، ئاھاڭى لاتىنچە ھەرپ بىلەن بېرىلدى، خەنزۇچە خەت شەكلى ئۈچۈن «خەنزۇچە — ئۇيغۇرچە لۇغەت»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1583-يىل، 1853- بەتكە قاراڭ)

بەشىنسى:

1. ...

2. ... ئالتە شىغ (دادەن ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەر) ئاتلىق يېرىمنى ...

3. ...-دىكى ... تېكشىپ ...

4. ... كىزنگە قەدەر، سەۋىنچ تۇتۇڭنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن؛

خالسا، (ئۆزى)

5. (ئۆتسۇن) خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بىزنىڭ ...

6. ...يم بۆتخانىغا قاراشلىق شەلى سىنگىسىدۇرى بولۇپ مەيلى كىم (بولسۇن) ...

7. (دەتالاش) قىلمىسۇن. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۆچىگە (تايىنىپ)

8. (قايتۇرۇپ) سېتىۋالاي دېسە، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. گۇۋاھچى ...

9. ...ىر تۇرمىش، گىزۋاھچى ... قارقىز. بۇ نىشان بىز شەللەر(نىڭ)...

10. ... ئۆگرۈنچ قيا شەللەردىن سوراپ يازدىم

3. ئىجارىگە ئېلىش ۋەسىقىلىرى

33 (3-1) —— 47 (3-15)

33 (3 - 1)

1 tawïxğan yïl üqünq (ay)///////////////
2 ķaymïx sangun-ķa (...) yaķaķa //////////
3 boltï wrhardaķï aqarï bə(g) /////////////
4 yaķaķa tutdum yaķasïn ////////////////
5 əlig ķunpuķa üzüxdü(müz) /////////////
6 nəgü irḍi birḍi kəlsər ///////////////
7 bilməz-mən mən aqarï bilü(r-mən) //////
8 bəg bars tanuķ ķutl(uğ) ////////////

ئىزاھلار:

2. wïrhar (بۇتخانا): بۇ سۆز سانسكرىتچە vihāraدىن كەلگەن بولۇپ، بۇددا ئىبادەتخانىسىنى كۆرسىتىدۇ.

6. irdi birdi (باج-سېلىق): بۇ سۆزنىڭ irti birti دەپ يېزىلغان ۋارىيانتلىرىمۇ بولۇپ، irt (ئىرت)، birt (بىرت) لار ئۆز زامانىسىدىكى باج-سېلىقلارنىڭ ناملىرىنى كۆرسىتىدۇ.

يەشمىسى:

1. توشقان يىلى ئۈچىنچى (ئاينىڭ) ... (كۈنى) ...

2. قايمىش ساكۇنغا ... ئىجارىگە ... (كېرەك)
3. بولدى. يۇتخانىدىكى ناچارى بەگ ...
4. ئىجارىگە ئالدىم. ئىجارىسىنى ...
5. ئەللىك قۇنپۇزغا سۆزلەشتۇق. ...
6. ھەرقانداق باج-سېلىقى كەلسە، (مەن قايمىش ساكۇن)
7. جاۋابكار ئەمەسمەن. مەن ناچارى جاۋابكار بولىمەن. (گۇۋاھچى)
8. بەگ بارس. گۇۋاھچى قۇتلۇق ...

34 (3 – 2)

1 ït yïl üqünq ay bix yangï-ka m(anga) ///////////
2 atïz yir yakakan krgək boltï altïm matay ///////
3 sөzləxtimz koqo kidin yoryur kïr(k) ////////////
4 tanuk wang tarhan katğïn ///////////////////

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ بەشىنچى كۈنى، ماڭا ...
2. ئىجارىگە (بىر) ئېتىز يەر كېرەك بولدى. (يەرنى) ئالدىم. ماتاي (؟) ...
3. يۆتۈشتۇق. قوچونىڭ بازىرىدا ئېقىۋاتقان قىرق ...
4. گۇۋاھچى ۋاڭ تارخان قاتغىن ...

35 (3 – 3)

1 tawïxğan yïl aram ay bir yangïka mən aram
2 ky-a kïnïsun birlə yunglak(?)-lïk qo krgək bolup
3 tөküz-təki tarïğ tarïmak-ka yir-ni altmïx-ak-ka
4 apam-ka on iki sïtïr qo yak-a-sïn ilig-tə

5 alïp birürmən tanuķ sïsïdu tanuķ toyïn bu
6 tamğa bişing ol mən ķïna θzüm bitidim

ئىزاھلار:

2. qo (چو): چاۋ (钞) نى كۆرسىتىدۇ.

2. yunglaķlïķ (ئىشلىتىش ئۈچۈن): دېگەن سۆز خەنزۇچىدىكى用 "ئىشلىتىش" سۆزىگە پېئىل ياسىغۇچى la-، تۇرغۇن ئۆز ياسىغۇچى +ķ ۋە تۇرغۇن سۆزدىن تۇرغۇن سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە +lïķ قاتارلىق قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان. مەزكۇر ۋەسىقىدە بۇ سۆز ynuglaķlïķ دەپ، يەنى "u" ھەرپى بىلەن "n" ھەرپىنىڭ ئورنى ئالماشقان ھالەتتە يېزىلىپ قالغان.

3. tarïğ (زىرائەت): tarïğ "تۈركىي تىللار دىۋانى"دا "تېكىن، زىرائەت، ئۆسۈملۈك؛ ئارپا، بۇغداي؛ دان، ئۇرۇق؛ ئاشلىق، ئوزۇق؛ تېرىق (ئوغۇزچە)" قاتارلىق مەنىلەردە كەلگەن. بىز يەشمىدە "زىرائەت" دەپ ئالدۇق.

يەشمىسى:

1. توشقان يىلى بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن ئارام
2. قيا (ۋە) قىنسۇن ئىككىمىزگە ئىشلىتىش ئۈچۈن چو كېرەك بولغاچقا،
3. تۈگكۈزدىكى زىرائەت تېرىلىدىغان يەرنى ئالتمىشاقا
4. (يەنى؟) بوۋامغا(؟) ئون ئىككى سەر چو ئىجارە ھەققىنى قولۇمغا
5. ئېلىپ، (ئاندىن) بەردىم. گۇۋاھچى سىسىدۇ، گۇۋاھچى تويىن. بۇ
6. تامغا بىزنىڭكىدۇر. مەن قىنا ئۆزۈم يازدىم.

36 (3 – 4)

1 takïğu yïl ikindi ay on yangïk-a
2 manga bay tmür-kə kəpəz tarïğu
3 yir kərgək bolup tmiqi-ning
4 bu suw-takï uduru borlukïn on
5 tng kəpəz yak-a-ka tudtum bu
6 bu on tng kəpəz-ni küz yangïda
7 basï taxï birlə birür-mən bu
8 borluk-nïng nəgü kim kalanï kawïdï
9 bolsar mən tmiqi bilür-mən bay
10 tmür bilməz tanuk nom kulï
11 tanuk bulat bu nixan mən tmiqi-
12 ning ol mən tmiqi θk
13 bitidim

ئىزاھلار:

5. tng (~tang، تاڭ): ئۆزدۈن ساك تىلدىكى ئىبغىرلىق ئىزلچەم بىرلىكى thamga دىن كەلگەن دەپ قارالماقتا.

6. bu (بۇ): مەزكۇر سۆز بۇ يەردە نوشۇقچە يېزىلىپ قالغان.

8. kalanï kawïdï: kalan (قالان) بىلەن kawïd (قاۋىد) ئىككى زامانىسىدىكى باج-سېلىقنىڭ ناملىرى ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى،
2. ماڭا (يەنى) باي تەمۈرگە كېۋەز تېرىيدىغان
3. يەر كېرەك بولۇپ، تمىچىنىڭ

4. بۇ سۇ (ئۆستەڭ)نىڭ ئۇدۇلىدىكى ئۈزۈملۈكنى ئون
5. تاڭ (ئېغىرلىقتىكى) پاختىغا ئىجارىگە ئۆتتۈم.
6. بۇ ئون تاڭ پاختىنى كۈزدە
7. كەم-كۈتىسىز بېرىمەن. بۇ
8. ئۈزۈملۈكنىڭ ھەرقانداق باج-سېلىقى
9. بولسا، مەن تىمچى جاۋابكار بولىمەن. باي
10. تەمۈر جاۋابكار بولمايدۇ. گۇۋاھچى نوم قۇلى،
11. گۇۋاھچى بۇلات. بۇ نىشان مەن تىمچى-
12. نىڭدۇر. مەن تىمچى ئۆزۈم
13. يازدىم.

37 (3 – 5)

1 biqin yïl aram ay iki
2 yangï-ḳa manga təmür buḳ-a-ḳa
3 tarïğ tarïğu yir kərgək bolup
4 ḳyïmtu-nïng qangïḳ(?)-taḳï ilqi
5 birlə-kii təng ülüx-lüg yirin
6 iki xïğ yaḳ-a-ḳa tuḍum bu
7 yir-kə əngiz tuḍṣa birim
8 alïm kəlẓə mən təmür buḳ-a bilür
9 mən ḳayïmtu bilməz uluğ birim
10 kəlẓə ol arḳ-a-lïḳ bolur tnuḳ
11 mïsïr tanuḳ səngə bu nixan
12 mən təmür buḳ-a-nïng ol mən
13 ḳayïmtu təmür buḳ-a-ḳa
14 ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

4. qangik (چاڭىق): 2"UW" دە "qakqak(?)" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز بۇ ھۆججەتنىڭ يېزىق ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، بۇ يەر نامىنى qangik دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق.

6-7. bu yir-kə əngiz tuḍşa (بۇ يەرگە ئېڭىز تۇتسا): پىشقان زىرائەتنى ئۆرۈۋېلىنغان ئېتىز ئېڭىز ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، "بۇ يەرگە ئېڭىز تۇتسا" دېگەن جۈملە "بۇ يەرنىڭ ھوسۇلىنى ئالغاندا" دەپ يەشمە بېرىلدى. 2"UW" دە "بۇ يەرگە ئېڭىز تۇتسا" دەپلا ئېلىنغان.

12-. tθmür (تۆمۈر): 2"UW" نىڭ 73- بېتىدە، بۇ ۋەسىقىنىڭ 12-، 13- قۇرلىرىدا بۇ ئىسىم "tụmür" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز tθmür دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق. بۇ ئىسىم، مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 2-، 8- قۇرلىرىدا təmür دەپ يېزىلغان. باشقا ۋەسىقىلەردە təmir دېگەن شەكىلدىمۇ ئۇچرايدۇ. ھازىرغىچە ئۇيغۇر تىلىدا ئىزچىل قوللىنىلىۋاتقان بۇ ئىسىمنىڭ ئۆزگىرىشىنى مۇنداق كۆرسىتىشكە بولىدۇ.

.tθmür < təmür < təmir

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى
2. كۈنى، ماڭا-تەمۈر بۇقىغا
3. زىرائەت تېرىشقا يەر كېرەك بولۇپ،
4. قايىمتۇنىڭ چاڭىقتىكى ئىلچى
5. بىلەن تەڭ ئۈلەشكەن يېرىنى
6. ئىككى شىغ (دادەن ئاشلىقتا) ئىجارىگە ئالدىم. بۇ
7. يەرنىڭ ھوسۇلىنى ئالغاندا، باج-

8. سېلىق كەلسە، مەن تەمۇر بۇقا جاۋابكار بولـ-
9. ـمەن، قايىمتۇ جاۋابكار بولمايدۇ. (نەگەر) چوڭ سېلىق
10. كەلسە، ئۇ (قايىمتۇ جاۋابكار) بولىدۇ. گۇۋاھچى
11. مىسىر، گۇۋاھچى سەكە. بۇ نىشان
12. مەن تۇمۇر بۇقىنىڭدۇر. مەن
13. قايىمتۇ تۇمۇر بۇقىدىن
14. سوراپ يازدىم.

38 (3 - 6)

1 biqin yïl (a)ram ay iki ////////
2 manga tïnsïdu-ķa yir k(ərgək) /////
3 qikəz-təki tarïğ nəḑəg /////
4 kül-əy yaz-lïğ küz-lüg //////
5 yarïm xïğ tarïğ iki ///////
6 ür yaķ-a birgü kərək(?) t/////////
7 bu yir-kə əngiz tuḑa //////////
8 kəlẓə mən tïnsïdu bil(ür) ///////
9 mən uluğ birim bolẓa /////////
10 -lïķ bolur t(a)nuķ ķuḑl(uğ) //////
11 tanuķ ķ/////////////////////
12 ol mən boķsadu (...)/////////
13 bititim bu kəni TWYK (.)//////
14 -lïğ ol

ئىزاھ:

1. بۇ ۋەسىقىنىڭ 1- قۇرىدىكى iki (ئىككى) سۆزىنىڭ ئاخىرىدىكى كەمتۈك بولۇپ قالغان ئورۇندىكى سۆزنى "yangïķa"، "ygrmikə" ياكى

"otuzk̡a" دەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈش مۇمكىن. شۇڭا، بۇ يەردىكى كۈن، 1-ئاينىڭ 2-، 12- ياكى 22- كۈنلىرىدىن بىرىنى كۆرسىتىدۇ.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى (ئون ئىككىنچى ياكى يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى)

2. ماڭا تېنىمسىدۇغا يەر كېرەك (بولۇپ) ...

3. چېكەزدىكى تېرىلغۇ قانداق ...

4. دەم ئالدۇرىدىغان يەر يازلىق، كۈزلۈك ...

5. يېرىم شىغ (دادەن) بۇغداي، ئىككى ...

6. تېرىق ئىجارە بېرىشى كېرەك. ...

7. بۇ يەرنىڭ ھۆسۈلىنى ئالغاندا، (باج-سېلىق)

8. كەلسە، مەن تېنىسىدۇ جاۋابكار بولىمەن. ...

9. مەن. چوڭ سېلىق بولسا، ...

10. ... بولىدۇ. گۇۋاھچى قۇتلۇق، ...

11. گۇۋاھچى قـ...

12. ىدۇر. مەن بوقسادۇ ... (سوراپ)

13. يازدىم. بۇ توغرا ...

14. -لىقدۇر.

39 (3 – 7)

1 tak̡ïğu yïl ikind̡i ay səkiz ygrmikə
2 manga ilqi-kə tarïğ tarïğu yir kərgək
3 bolup k̡ayïmd̡u-nïng yol toğan-tak̡ï yarïm

4 əngiz yir-in anuk-ka (t)udtum bu yir-kə
5 nəqə uruğ badsar ikəgü təng ündürüp
6 tar'ïr-biz bolmïx tüx-in təng üləxür-
7 biz bu yir-kə birim alïm kəlsər ikəgü
8 təng bilir-biz bu səz-kə tanuk kay-a
9 bahxï tanuk qisim bu nixan mən ilqi-
10 ning ol mən mïsïr xila ayïdïp biditim

ئىزاھ:

4. anuk-ka tudtum (ئىجارىگە ئالدىم): anuk-ka tud- (~tut-) دېگەن پېئىل ئەسلىدە "تەييارلاشقا ئالماق" (يەرنى ئاغدۇرۇپ ۋە تەكشىلەپ، ئۇرۇق چېچىشقا تەييار قىلىشقا ئالماق) دېگەن مەنىدە بولۇپ، بۇ يېرىم ئېگىز يەرنى (تېرىشقا) تەييارلاشقا ئالغۇچى ئىلچى ئەمگەك كۈچى چىقىرىشنى ۋە ئۇرۇقلۇقنىڭ يېرىمىنى چىقىرىشنى ئۈستىگە ئالغاندىن باشقا، يەنە ھوسۇلنىڭ يېرىمىنى قايىمدۇغا ئىجارە ئورنىدا تۆلىشى كېرەك. شۇڭا، يەشمىدە "anuk-ka tud-" پېئىلى "ئىجارىگە ئالماق" دەپ يەشمە قىلىندى. "(تېرىشقا) تەييارلاشقا ئالماق" دەپ ئېلىنسىمۇ بولىدۇ.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى،
2. ماڭا — ئىلچىگە زىرائەت تېرىشقا يەر كېرەك
3. بولۇپ، قايىمدۇنىڭ يول توغاندىكى يېرىم
4. ئېگىز يېرىنى ئىجارىگە ئالدىم. بۇ يەرگە
5. قانچىلىك ئۇرۇق چېچىلسا، ئىككىمىز تەڭ چىقىرىپ،
6. تېرىيمىز. چىققان ھوسۇلنى ئىككىمىز تەڭ ئۈلەش-
7. -مىز. بۇ يەرگە باج-سېلىق كەلسە، ئىككىلەن

8. تەڭ تۈلەيمىز. بۇ سۆزگە گۇۋاھچى قايا
9. باخشى، گۇۋاھچى چىسىم. بۇ نىشان مەن ئىلچى-
10. نىڭدۇر. مەن مىسىر شىلا سوراپ بازدىم.

40 (3 - 8)

1 yunt yïl (al)ḍïnq ay səkiz
2 ygrmi-kə m(an)ga mïsïr-ḳa yür tarï-
3 ğu yir kərgək bolup ḳayïmtu-
4 nung sïḳap-taḳï yarïm ə(n)giz
5 yirin (a)nu(ḳ)-ḳa tuḍum b(u) yir-kə
6 niqə uruğ baḍẓa ikigü təng
7 alïrbiz b(u) yir-kə birim (a)lïm
8 kəlẓə ikirər (ya)rïm bilxip ////
9 birürbiz t(anu)ḳ əxgəkqi /////
10 səngə bu nixan mən ḳayïm(tu) ////
11 ol //////(....) bitidim
12 //////////(..) (..)YRWZWN /////s
13 /////////////////(...)/////////

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى
2. كۈنى، ماڭا — مىسىرگە تېرىق تېرىش-
3. قا يەر كېرەك بولۇپ، قايىمتۇ-
4. نىڭ سىقاپتىكى يېرىم ئېگىز
5. يېرىنى ئىجارىگە تۇتتۇم. بۇ يەرگە
6. قانچىلىك ئۇرۇق كەتسە، ئىككىلەن تەڭ (ئۈستىمىزگە)
7. ئالىمىز. بۇ يەرگە ھەرقانداق باج-سېلىق

8. كەلسە، ھەر ئىككىلىمىز يېرىمىدىن ئۆستىمىزگە ئېلىپ (تەڭ)
9. تۆلەيمىز. گۆزۋاھچى ئەشكەكچى، (گۆزۋاھچى)
10. سەگە. بۇ نىشان مەن قايمىتۇ(نىڭ)-
11. ـدۇر. ... يازدىم.
12. ...
13. ...

41 (3 - 9)

1 toğrul-(ḳa arpa tarïğu) yir
2 kərgək b(olup bulda aqa)ri-nïng
3 bərk toğ(an-taḳï bi)r əngiz
4 yirin anuḳ-(ḳa t)uḍtum
5 ɵrḍgün-tə anuḳ bolmïx-ta
6 iki sïğ arpa-nïng tüxin
7 tilik toğrul alïr tɵrt
8 küri arpa mən tilik toğrul
9 bulda aqarï-ḳa birip alḍï küri
10 bulda aqa(rï) ////////// SN(?)
11 ünḍürü(p) ////////////////
12 TWY//////////////////////
//////////////////////////
13 bu yir-kə (.....)/////(..)
14 klẓə iki ülüx tilik toğrul
15 birür-mən bulda bir ülüx
16 birür-mən {..}yn-ə üq sïğ
17 arpa-tïn arḍuḳ baḍẓa ikigü
18 təng uruğ ündürüp {.....}
19 tarïr-biz mən kəxmirl-<ïğ>(?)

20 biḍidim

يەشمىسى:

(… يىل … ئاينىڭ … كۈنى، ماڭا تىلىك)

1. توغرۇلقا (ئارپا تېرىش ئۈچۈن) يەر

2. كېرەك بول(ۇپ، بۆلدا) ئاچارىنىڭ

3. بەرك توغاندىكى بىر ئېگىز

4. بېرىنى (تېرىشقا) تەييارلاشقا ئالدىم.

5. خاماندا (ئارپا) تەييار بولغاندا،

6. ئىككى شىغ (دادەن) ئارپىنىڭ ھۆسۈلىنى

7. تىلىك توغرۇل ئالدۇ. تۈت

8. كۆرە ئارپ(نى) مەن تىلىك توغرۇل

9. بۆلدا ئاچارىغا بېرىپ، ئالتە كۆرە (ئارپىنى)

10. بۆلدا ئاچارى ....

11. چىقىرىپ ...

12. ...

13. بۇ يەرگە (ھەرقانداق باج-سېلىق)

14. كەلسە، ئىككى ئۈلۈشنى (مەن) تىلىك توغرۇل

15. تاپشۇرىمەن. مەن بۆلدا بىر ئۈلۈشنى

16. تاپشۇرىمەن. (بۇ يەرگە) نەگەر ئۈچ شىغ (دادەن)

17. ئارپىدىن ئارتۇق (ئۈرۈق) كەتسە، ئىككىيلەن

18. تەڭ ئۈرۈق چىقىرىپ ...

19. تېرىيمىز. مەن كەشمىرلىك (؟)

20. يازدىم.

42 (3 – 10)

1 /////////////// onunq ay
2 ////////-(ķ)a manga təmür
3 //////////// (t)arïğu yir
4 ////////////p ķyïmtu-nïng
5 ////////////// (i)lqi bilə-ki
6 ///////// (yr)ïm əngiz yirin
7 //////// (tut)dum bu yir-kə
8 //////////// badza ikigü
9 /////////////üp
10 ////////////// üləxip alïr-
11 ///////// (yi)r-kə əngiz {tu}
12 ///////////// alïm kəlzə
13 ///////// (b)ilürbiz
14 //////////// tanuķ səngə
15 ///////////// təmür buķ-a
16 ////////////////////////in
17 ////////////////////////u

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ئونىنچى ئاينىڭ
2. ... (كۈنى) ماڭا تەمۈر
3. (بۇقىغا زىرائەت) تېرىشقا يەر
4. (كېرەك بولۇپ) قايىمتۇنىڭ
5. ... ئىلچى بىلەن
6. ... يېرىم ئېڭىز يېرىنى
7. (تېرىشقا تەييارلاشقا) ئالدىم. بۇ يەرگە

.8 (قانچىلىك ئۆرزۇق) كەتسە، ئىككىيلەن

.9 (تەڭ چىقىر)ىپ

.10 (تېرىيمىز)... ئۆلشىپ ئالد(ىمىز)

.11 ... يەرگە ئېگىز

.12 ... (باج)-سىلىق كەلسە،

.13 ... جاۋابكار بولمىز.

.14 ... گۇۋاھچى سەگە،

.15 ... تەمۇر بۇقا.

.16 ...

.17 ...

43 (3 - 11)

1 yunt yïl altïnq ay səkiz
2 ygrmi-kə manga mïsïr-ḳa yür
3 tariğu yir kərg(ək bolu)p ḳayïmtu-
4 nïng sïḳap-taḳï ilqi bilə ülüx-
5 lüg manga təgər yrïm əngiz yir
6 yən-ə üsḍünki yir-ni mïsïr-ḳa birip
7 aldïn yrïm əngiz yir-ni anuḳ-
8 ḳa birdim bu yir-kə niq-ə uruğ
9 baḍẓa ikigü tng üləxip alïr-biz
10 alïm birim kəlẓə ik(i)rər (t)ng bilixip
11 tng birürbiz tnuḳ əxgəkqi tanuḳ
12 sngə bu nixan mən tmür-n(üng ol) mən
13 ḳayïmtu təmür-kə ayï(ḍ)ïp
14 əzüm bitidim

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقە (3-8) 40- نومۇرلۇق ھۆججەت بىلەن مەزمۇن جەھەتتىن خېلىلا ئوخشىشىپ كېتىدۇ. شۇڭا، بۇ ئىككى ھۆججەتنى ئوخشاشلا بىر ئادەم يازغان بولۇشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلىشقا بولىدۇ.

12. tmür (تمۇر): بۇ ھۆججەتكە ئۆزىنىڭ نىشانىنى (بەلگىسىنى) چۈشۈرگۈچىنىڭ (ياكى قول قويغۇچىنىڭ) ئىسمى (بۇ ئىسىم بۇ ھۆججەتنىڭ 13-قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ). بۇ خىل ھۆججەتلەرنىڭ يېزىلىش شەكلىگە ئاساسلانغاندا، ئۇ ئىجارىگە ئالغۇچى بولۇشى كېرەك. بىراق، بۇ ھۆججەتنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ 2- ۋە 6- قۇرلىرىدا، ئىجارىگە ئالغۇچىنىڭ نامى "مىسىر" دەپ يېزىلغان. شۇڭا، "UW"2 دىمۇ misïr دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بۇ بىر ئالاھىدە نەھۋال. بۇ ۋەسىقىنىڭ 12-، 13- قۇرلىرىدىكى "تەمۇر" دېگەن ئادەم ئىسمىغا ئاساسەن، 2-، 8- قۇرلاردىكى "مىسىر" دېگەن ئىسىمنى "تەمۇر" دەپ ئۆزگەرتىپ ياكى تۈزىتىپ ئېلىشقىمۇ بولىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى
2. كۈنى، ماڭا ـ مىسىرگە تېرىق
3. تېرىشقا يەر كېرەك بولۇپ، (مەن) قايىمتۇ
4. سىقاپىتىكى، ئىلچى بىلەن ئۈلەش-
5. كەن(دە) ماڭا تەگكەن يېرىم ئېكىز يەر(نى)،
6. يەنى يۇقىرىقى يەرنى مىسىرغا بېرىپ،
7. تۆۋەنكى يېرىم ئېكىز يەرنى(تېرىشقا) تەييارلاش-
8. قا بەردىم. بۇ يەرگە قانچىلىك ئۆرۈق

9. كەتسە، ئىككىلەن تەڭ چىقىرىمىز.

10. باج-سېلىق كەلسە، ھەر ئىككىمىز ئۈستىمىزگە ئېلىپ،

11. تەڭ تاپشۇرىمىز. گۇۋاھچى ئەشكەكچى، گۇۋاھچى

12. سەگە. بۇ ئىشان مەن تەمۈرنىڭدۇر. مەن

13. قايمتۇ تۆمۈردىن سوراپ

14. ئۆزۈم يازدىم.

44 (3 - 12)

1 tang kəpəzi (.)l(...)
2 borluḳ-nïng yir-ning
3 ///(...) ḳalanï bolsar
4 mə(n) tmiqi bilür-mə(n)
5 bay(?) tmür bilməz tnuḳ
6 tügəl ynga tnuḳ ḳoyn
7 (.)///// b(u n)ixan mən tmiqi-
8 ning ol mən θṣüm
9 bitidim

يەشمىسى:

1. تاڭ (ئىبغىرلىقتىكى) كېۋەزى ...

2. ئۈزۈملۈكنىڭ، يەرنىڭ

3. ... قالانى (بېجى) بولسا،

4. مەن تەمچى جاۋابكار بولىمەن.

5. باي تەمۈر جاۋابكار بولمايدۇ. گۇۋاھچى

6. تۈگەل يە(ما)گا. گۇۋاھچى قوين.

7. ... بۇ نىشان مەن تەمچە-

8. سىڭدۈر، مەن ئۆزۈم

9. بازدىم.

45 (3 - 13)

1 yunḍ yïl altïnq ay on yngï-ḳa
2 mnga sranguq-ḳa uşun-ḳa barğu
3 əxək ulağ kərgək bolup ḳïbrïdu-
4 nung əxəkin onar-ḳa {..} toḳuz oḍuz-
5 luḳ bɵzgək [bɵz-kə] tərkə altïm
6 ḳuḍaba-tïn yanmïx-ta bu əxək-
7 ni təri birlə kɵni birür-
8 mən əxək-ni təri birlə birməsr-
9 mən srḳuy-taḳï mahmur-a birlə
10 ülüx-lüg yirimni iki tüzin
11 tarïp yişün bu əxək barïr-
12 ta kəlir-tə tax tgil bolsar bix
13 yaxar yaraḍu əxəkig birür-
14 mən əxək-ni birginqə bu
15 yirm-ni yişün tip
16 nixan qïşïp biḍig birdim
17 tanuḳ il buḳ-a tnuḳ
18 isigi mən ḳarïm
19 sranguq-ḳa üq ḳaḍa
20 ayïḍïp biḍidim

ئىزاھلار:

4. onarka: ئەسلى تېكىستتىكى ئوقۇغىلى بولىدىغان {..} onar-ka دېگەن سۆزگە ئاساسلانغاندا، onar-ka نى "ھەر ئون (كۆزنەكنى)" دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. بىراق، -ka نىڭ ئۆزىرۇقىدىكى قارا سىياھتا بۇلغانغان ئورنىدا يەنە ئىككى ھەرىپنىڭ ئورنى بولۇپ، بۇ ھۆججەتنىڭ رەسىمىگە ئاساسەن، بۇ سۆزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ka{ri} دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىش مۇمكىن. شۇنداق بولغاندا، onar ka{ri} نى "ھەر ئون قارى" (قارى-ئۇززۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ چىغا تەڭ) دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. پۈتۈن جۈملىنى بولسا، "قىبىرىدۇنىڭ ئېشىكىنى ھەر ئون قارىسى (چىسى) يىگىرمە توققۇزلۇق بۆزگە ئىجارىگە ئالدىم." دەپ يەشمە قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

5. bθzgək (=bθz-kə): ئەسلى تېكىستتە "bθz-kə" (بۆزگە) دېگەن سۆز "bθz-gək" (بۆزگەك) دەپ يېزىلىپ قالغاندەك قىلىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى،
2. ماڭا ــ سىراكۆچقا يىراققا بېرىش ئۈچۈن
3. ئېشەك ئولاغ كېرەك بولۇپ، قىبىرىدۇ-
4. نىڭ ئېشىكىنىڭ ھەر ئون (كۆزنەكنى) يىگىرمە توققۇزلۇق
5. بۆزگە ئىجارىگە ئالدىم.
6. قۇتابادىن قايتىپ كەلگەندە، بۇ ئېشەك-
7. نى ئىجارىسى بىلەن بىللە ساق (قايتۇرۇپ) بېرى-
8. مەن. ئېشەكنى ئىجارىسى بىلەن (قايتۇرۇپ) بېرەلمى-
9. سەم، سىرقۇيدىكى ماخمۇرا بىلەن
10. (بىرلىكتە) ئۆلۈشكەن يېرىمنى ئىككى قېتىم

11. تېرىپ بېسۇن. بۇ ئېشەك بېرىش
12. (ياكى) كېلىشتە سىرتتا يوقالسا، بەش
13. ياشلىق (يارامىلىق) ئېشەك تېپىپ بېرىد-
14. -مەن. ئېشەكنى بەرگۈچە بۇ
15. يېرىمنى (تېرىپ) يەپ تۇرسۇن دەپ
16. نىشان سىزىپ، ھۆججەت بەردىم.
17. گۇۋاھچى ئىل بۇقا، گۇۋاھچى
18. ئىسىگى. مەن قارىم
19. سىراكۈچىن ئۈچ قاتا
20. سوراپ يازدىم.

46 (3 – 14)

1 yunt yïl ikinḍi ay
2 toḳuz yangïḳa manga tɵlək
3 təmür-kə tərkən ud
4 kərgək bolup umar-
5 nïng ala udïn tərkən
6 aldïm bu ud-nïng
7 tərin-gə küz yangïṭ-a
8 iki xïğ tarïğ üq sïğ
9 yür birürmən bu ud-
10 nïng ɵlsər ïdsar
11 mən umar birür-mən yoḳ
12 bolsar mən bilürmən
13 bu udnï onunq ay
14 bağïrqḳ-ḳa təginq

15 ixlədmək boldum
16 tanuķ nom ķulï tanuķ
17 kɵküs ķay-a bu nixan
18 məning ol mən tɵlək
19 təmür ɵşüm bitidim

ئىزاھلار:

3. tərkən (ئىجارىگە): مالوۋ "tərkən" سۆزى موڭغۇل تىلى ۋە سىبىرىق ئۇيغۇر تىلىدىكى tərgən (يۈك ھارۋىسى) دېگەنگە توغرا كېلىدۇ، tərgən ud بولسا، يۈك ھارۋىسىغا قاتىدىغان ئۇينى كۆرسىتىدۇ" دەپ ھېسابلىغان. tər بولسا، "ئىجارە، ئىجارە ھەققى" دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئۇنىڭغا -kə ياكى -kən ئۇلانغاندىن كېيىن، يەنە -al (ئالماق) ياردەمچى پېئىلى قوشۇلسا، يەنى -tərkə/tərkən al شەكلىدە كەلسە، "ئىجارىگە ئالماق" دېگەن مەنىگە ئىگە بولىدۇ. ئۇ ئالدىنقى ھۆججەتتە -tərkən al دېگەن شەكلىدە كەلگەن بولۇپ، بۇ ۋەسىقىنىڭ 5-، 6- قۇرلىرىدا -tərkən al شەكلىدە كەلگەن. شۇڭا، بۇ ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدىكى tərkən سۆزى "UW"2 دە ئېلىنغانغا ئوخشاش "ئىجارە" مەنىسىدە ئېلىندى.

14. bakïrqka-ka təginq (كىرگەنگە قەدەر): bakïrqk قا "UW"2 دە "شۇتا (؟)" ياكى "دەرتە (؟)" (ھارۋىنىڭ شوتىسى ياكى دەرتىسى) دېگەن مەنا بېرىلگەن. مەھمۇد قەشقىرى «دىۋانۇلۇغاتىت تۈرك»تە bağïrqak (باغىرچاق) دېگەن سۆزنى "ئۇچۇلۇق" دەپ ئىزاھلىغان. («تۈركىي تىللار دىۋانى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1980- يىل نەشرى، 653- بەت). bakïrqkنىڭ يۇقىرىدىكى كۆرسىتىلگەن مەنىلىرىگە ئاساسەن، بۇ ھۆججەتنىڭ 13- ۋە 15- قۇرلىرىدىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى ئېنىق، چۈشىنىشلىك يېشىپ بېرىش تەس.

بىزنىڭچە، bakïrqk-ka نى bakïr qak-ka دەپ، يەنى bak-$ir

(باقماق، قارىماق دېگەن پېئىللار سۆزپەتداش قوشۇمچىسى šïr قوشۇلغان شەكىل)، qakʼ#ka (چاغقا، ۋاقىتقا) دەپ چۈشەنگەندە، بۇ ۋەسىقىنىڭ 13- ۋە 15- قۇرلىرىنى "بۇ ئۆينى ئونىنچى ئاي قارىغان چاغقا (كىرگەنگە) قەدەر ئىشلىتىدىغان بولدۇم" دەپ چۈشىنىشلىك قىلىپ يېشىپ بەرگىلى بولىدۇ. bakïrqk نى bakïr بىلەن qk (~ qak) قوشۇلۇپ يېزىلغان دېيىشكە بولىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ
2. توققۇزىنچى كۈنى، ماڭا ـ تۆلەك
3. تەمۈرگە ئىجارىگە ئۆي (كالا)
4. كېرەك بولۇپ، ئۆمار-
5. نىڭ ئالا ئۆيىنى ئىجارىگە
6. ئالدىم. بۇ ئۆينىڭ
7. ئىجارىسىگە كۆز ۋاقتىدا
8. ئىككى شىغ (دادەن) بۇغداي، ئۈچ شىغ (دادەن)
9. ئېرىق بېرىمەن. بۇ ئۆي
10. ئۆلۈپ قالسا،
11. مەن ئۆمار (تۆلەپ) بېرىمەن. يوقىلىپ
12. كەتسە، مەن جاۋابكار بولىمەن.
13. بۇ ئۆينى ئونىنچى ئاي
14. كىرگەنگە قەدەر
15. ئىشلىتىدىغان بولدۇم.
16. گۇۋاھچى نوم قۇلى، گۇۋاھچى

17. كۆكۆس قايا. بۇ نشان

18. مېنىڭدۇر. مەن تۆلەك

19. تەمۇر ئۆززۈم يازدىم.

47 (3 — 15)

1 (biq)in yïl bixinq ay tokuz yangï-ka m(anga) ...
...
2 borluk krgək bolup (s)antu-ltkï basïk ... ...
3 -lïğ borlukïn üq künqi iki biž b-... ...
4 bo(r)luk-ta t-... ...-imix-in yak(a)sïn ... ...
5 bu üq kü(p)(?) ...-da bir sïn(ga)r(?) KW-... ...
6 (mn)(?) tüy KRK/// ... ..-a ...-r-ta
7 kθ(p)(?) künqi SWY/ ... ...
8 bitig ///// b-... ... ...
9 tnuk (a)lp ar-... ... ...
10k
bu bo(r)luk(?) ... ...
11k asï ////// y-... ... ...
12k bir apkuttï). b-... ... ... -a W/...
13k biz yangï ang-... /BYKY birlə tügəl
14k borluk-nung tü(xi)(?) krgəksiz yakaka
15k bax bitig ol

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقە توغرىسىدا، قارالسۇن ئىسراپىل يۈسۈپ «دۇنخۇاڭ، تۇرپان تەتقىقاتى» 4- جىلد، 1999.

قولىيازما ھەققىدە: بۇ ئۈززۈملۈكنى ئىجارىگە ئېلىش توختامى بولۇپ، 1980- يىلى تۇرپان بېزەكلىك مىڭئۆيدىن تېپىلغان. ئۇنىڭ دەۋرى مىلادى 13- ئەسىردىن كېيىن ئەمەس بولۇشى مۇمكىن. بۇ ۋەسىقە ھازىر 80. T. 528: BI نومۇر بىلەن تۇرپان ۋىلايەتلىك مۇزېيدا ساقلانماقتا.

بۇ ھۆججەت، مەزمۇن جەھەتتىن خېلى ئېنىق ھالدا "ئىجارە ئېلىش ۋەسىقىلىرى" تۈرىگە كىرىدۇ (2"UW" دىكى RH تۈرىگە كىرىدۇ).

1. yangï-ka (ياڭقا): تۈپ سۆز (yangï "يېڭى"، "دەسلەپ" دېگەن مەنىگە ئىگە) بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا ھەر ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنى ئىچىدىكى كۈنلەر yangïka بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

3. künqi (كۈنچى): چەت تىلدىن قەدىمكى ئۇيغۇرچىغا كىرگەن سۆز، ئۇ ئۆلچەم قاچىسى ياكى ئۆلچەم بىرلىكىنى كۆرسەتسە كېرەك. سانسكرىتچىدە künqi گە يېقىن كېلىدىغان kunji دېگەن ئاتالغۇ بار بولۇپ، "بىر سەككىز سىقىمغا تەڭ". شۇڭا، بۇ ئاتالغۇنىڭ سانسكرىتچىدىن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرىش ئېھتىمالى بار. بۇ ئاتالغۇنىڭ قايسى چەت تىلدىن كىرگەنلىكى تېخى ئېنىق بېكىتىلمىگەن ئەھۋال ئاستىدا، بىز ئۇنى kürqi ياكى kuinqi دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدىغانلىقىنىمۇ ئەسكەرتىمىز.

3. biž (بىژ): چەت تىلدىن كىرگەن سۆز بولۇپ، ئۆلچەم قاچىسى، ياكى ئۆلچەم بىرلىكىنى كۆرسەتسە كېرەك.

5. kü(p)(?) (كۈپ): ئەسلى تېكستتە بۇ سۆزنىڭ ئاخىرقى ھەرپى ئېنىق ئەمەس. بىز مەزكۇر ھۆججەتنىڭ خەت ئۇسلۇبىغا، بولۇپمۇ p ھەرپىنىڭ سۆز ئاخىرىدىكى شەكلىگە ئاساسەن، ئۇنى küp دەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق. يەنە، بۇ ھۆججەتنىڭ 7- قۇرىدىكى kθ(p)(?) دېگەن سۆزنىڭ ئاخىرىدىكى p ھەرپىمۇ يۇقىرىدىكى ئاساستا ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. شۇنى ئەسكەرتىپ قويۇش زۆرۈركى، kü(p)(?) نى kü(rk)(?) ياكى kü(ng)(?) دەپ، kθ(p)(?) نى kθ(k)(?) ياكى kü(n)(?) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى ئىنكار قىلغىلى

بولمايدۇ. چۈنكى، كەمتۈك ھۈججەتلەردىكى، بولۇپمۇ مەزمۇننى تازا ئېنىق ئۇقتۇرالمايدىغان كەمتۈك ھۈججەتلەردىكى بىر نەچچە ھەرپى ساقلىنىپ قالغان سۆزلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلغاندا، ئۇنىڭ ئىشەنچلىك بولۇش دەرىجىسىگە كاپالەتلىك قىلماق تەس. شۇڭا، ئىلمىي ئاساستا ئېھتىياتچان پوزىتسىيە تۇتۇشقا توغرا كېلىدۇ.

13-، 7-، 5-. KW: چوڭ يېزىلىشى بويىچە بېرىلگەن ھەرپلەر ئىچىدە، W بولسا، o، u ياكى θ، ü نى ياكى ئۇلارنىڭ ھالقا شەكىللىك قىسمىنى، k ھەرپى بولسا k ياكى g نى، s ھەرپى s ياكى x نى، Y ھەرپى y ياكى ï/i نى، B ھەرپى b ياكى p نى، Ķ ھەرپى ķ ياكى ğ نى كۆرسىتىدۇ.

12. apķutlï (ئاپقۇتلى): بۇ سۆزنىڭ مەنىسى ئېنىق ئەمەس. ئۇنىڭ ئاخىرىدىكى z ھەرپىنىڭ ئۈزۈرقى يۇقىرىغا قايرىلغان قىسمى يېزىلغاندىن كېيىن، يەنە ئۆزچۈرۈۋېتىلگەندەك قىلىدۇ. شۇڭا، بۇ سۆزنى abķuuxï (مەنىسى "ئوۋ قۇشى" ؟) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشمۇ مۇمكىن.

14. tü(xi)(?) (تۈشى): بۇ سۆز ئۇنىڭ ئالدى- كەينىدىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىگە ئاساسەن، شۇنداق ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى بەشىنچى ئاينىڭ توققۇزىنچى كۈنى، ماڭا ...
2. ئۆزۈملۈك كېرەك بولۇپ، سانتۇلدىكى باسىق ...
3. ئۆزۈملۈكنى ئۈچ كۈنچى(؟) ئىككى بىز(؟) ـ ..
4. ئۆزۈملۈكتە (ياكى ئۆزۈملۈكتىن) ... ئىجارە ھەققىنى ...
5. بۇ ئۈچ كۈپ(؟) ... بىر تەرەپ ...
6. مەن تۈي(؟) ...
7. كۆپ(؟) كۈنچى(؟) ...
8. ھۆججەت (توختام) ...
9. گۇۋاھچى ئالپ ئار- ...

10. بۇ ئۈزۈملۈك (؟) ...

11. ... ...

12. بىر ئاپقۇتلى(؟) ...

13. -مىز يېگى ... بىرگە تۇگەل ...

14. ئۈزۈملۈكنىڭ مېۋىسىنى (؟) ئىجارە ھەققىگە (سۇندۇرۇشقا) بولمايدۇ. بۇ باش (ئاساسىي) ھۆججەتتۇر (توختامدۇر).

4. قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرى

48 (4–1) —— 79 (4–32)

48 (4 — 1)

1 taḳïğu yïl altïnq ay bir yangïḳa mən ïnal barsḳa
2 yüz ḳanpu krgək boltï yoḳtïr-ta altïm . iki
3 ït yïl altïnq ay bir yangïḳa əlig ḳanpu baxïnta)
4 urup yüz əlig ḳanpu birür-mən bu ////////////-
5 qi totuḳ tanuḳ kənq bars /////////////////
6 bu ///////////////////////////////////////

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن ئىنەل بارسقا
2. يۈز قانپۇ كېرەك بولدى. يوقتىردىن ئالدىم. ئىككىنچى (يىلى؟، يەنى)
3. ئىت يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، ئەللىك قانپۇ ئۆستەك
4. قوشۇپ يۈز ئەللىك قانپۇ بېرىمەن. بۇ ...
5. ـچى تۇتۇق، گۇۋاھچى كەنچ بارس ...
6. بۇ ...

49 (4 — 2)

1 /////////////////// (ygr)mi-kə manga abïq-ḳa ḳuanpu

2 (krgək bol)dï aqari bəg-tə ming ķuanpu altïm
3 ////////////////// ķuanpu-ķa ay sayu səxürmətin
4 //////// ķuanpu birginqə mən abïq θrü ķodï bolsar-mən
5 ////////N ənük birlə kθni birzün bu sawda tanuķ
6 /////////(.) buķaqï sa(.)//(.) tanuķ tibahxï ķotïq
7 /////////(.) arsl(a)n // (ta)mğa biz üqəgü-nüng ol
8B yikqi alpyəgən sangun (..)LY

ئىزاھلار:

2. aqari (ئاچارى): سانسكرىتچە "acarya" دىن كەلگەن بولۇپ، "ئۇستاز"، "ھەزرەت" دېگەن مەنىدە بۇ يەردە ئادەم ئىسمى بولۇپ كەلگەن.

4. θrü ķodï bolsar-mən (يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام): "θrü ķodï bol-" نىڭ سۆزمۇ سۆز مەنىسى "تىكىز-پەس بولماق"، "ئۆرە-تۆۋەن بولماق" بولۇپ، "UW"2 دە "قىيچىسپ كەتمەك"، "ئۆزىنى قاچۇرماق ياكى چەتكە ئالماق" مەنىسى بېرىلگەن. بىزنىڭچە "θrü ķodï bol-"، "يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالماق" دېگەن مەنىدە بولۇپ، قەرز ئالغۇچى ئابىچىنىڭ بېشىغا قازا ياكى ھادىسە كېلىپ، قەرزنى قايتۇرالماسلىق ھالىتىنىڭ شەكىللىنىشىنى كۆرسىتىدۇ.

8B. بۇ بىر قۇر سۆزنىڭ تېكستتىكى مەزمۇن بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋىتى يوقتەك كۆرۈنىدۇ.

يەشمىسى:

1. (... يىل) ... ئاينىڭ ئون ... ىنچى كۈنى، مەن ئابىچقا قانپۇ
2. (كېرەك بول)دى، ئاچارى بەگدىن مىڭ قانپۇ ئالدىم.
3. ... قانپۇنى ھەر ئايدا ئۆززۈپ قويماستىن

4. (ئۇسسۇمى بىلەن تىزلەيمەن ؟ ئەگەر) قانپۇزنى (قايتۇرۇپ) بەرگۈچە مەن ئاپىچ يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،

5. ... ئەنئۇك بىلەن بىرلىكتە تولۇق بەرسۇن. بۇ سۆزگە گۇۋاھچى.

6. ... بۇقاچى سا...گۇۋاھچى تىباخشى قوتىچ،

7. (گۇۋاھچى) ... ئارسلان (بۇ) تامغا بىز ئۇچەيلەنىڭدۇر.

8. بىكچى ئالپىيەگەن ساڭۇن. ...

50 (4 — 3)

1 /// (yï)l tərtünq ay toķuz yəgrmi-kə manga iltə ////

2 /////////p artmïx-ta altmïx üq ķuanpu<-ķa> altïm s/////

3 ///////ï-ta ķapïğ kiriqə-ki küp üzə bir (.)///////

4 ////(.)ginqə ķap yarïlsar kəlük bərtinsər ////////

5 /////(..) mən artmïx bilirmən bu süqüg bi//////////

6B //////(.)m ķïryaķuz kəni birșün tnuķ yoğu////////

7B ///// biz ikəgü-nüng ol bu süqüg alğalï //////////

8B //////mïx intu bərirmən

ئىزاھ:

2. ķapïğ kiriqə-ki (قاپنى (ئۇنىڭغا) پاتىدىغان ؟): "UW"2 دە مەنىسى ئېنىق ئەمەس دېيىلگەن. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ 4- قۇرىدىكى "قاپ يېرتىلسا" دېگەن سۆزگە ئاساسەن، "ķapïğ"نى "قاپنى"، "kiriqə-ki"نى (ئۇنىڭغا) پاتىدىغان (؟) دەپ يەشمە قىلدۇق. كېيىنكى سۆزنىڭ يەشمىسى تازا ئېنىقلىق بولمىغاچقا، ئۇنىڭ كەينىگە (؟) بەلگىسى قويۇلدى.

يەشمىسى:

1. ... يىلى تۆتىنچى ئايىنىڭ ئون توققۇزىنچى كۈنى، مەن ئىلتە (مۆرگە؟) ...

2. ... (كېرەك بولۇ)پ، ئارتمىشتىن ئاتمىش ئۈچ قانپۇغا ئالدىم.
...

3. ... قاپنى (ئۈزۈنگغا) پاتىدىغان كۈپ بىلەن بىر ...

4. ...گىچە قاپ بېرىلسا، ئۇلاغ زەخمىلەنسە، ...

5. ... مەن ئارتمىش جاۋابكار بولىمەن. بۇ مۆسەللەس (ياكى ئۆززۈم شەربىتى) ...

6B. ... قىرياقۇز تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى يىرغۇ ...

7B. ... بىز ئىككىلەننىڭدۇر. بۇ ئۆززۈم ھارىقى (ياكى مۇرابباسى)نى ئالغىلى ...

8B. ... ئىنتۇ بېرىمەن.

51 (4 — 4)

1 yïrn[=yïlan] yïl altïnq ay səkiz yangïḳa mən ḳutluğ
2 ygən tonga-tan yüz ḳ(an)pu (alğ)u ərti bir HW////
3 əlig ḳanpuḳa ḳo(q)o(?)-taḳï //// ḳïşnaḳ-ḳa //
4 sayu iki yoğun bөz k(ir)ür taḳï kin yigən(?)
5 (....) (...)´R sawïm yorïmazun ygən tonga sawïm
6 yorïzun tanuḳ alp ḳ////// tïng turğan ḳutluğ
7 //(...)K´C ḳutl(uğ) (.....)

ئىزاھلار:

4. θgən(?): بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، بۇ سۆزنى

"yigən" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمىز بولىدۇ. "UW"2 دە "θgən"
("ئۆستەڭ" دېگەن مەنىدە) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنىپ، تازا ئىشەنچ
بولمىغاچقا، سوئال بەلگىسى قويۇپ قويۇلغان. بىز بۇ سۆزنى "yigən" دەپ
ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق. چۈنكى، "yigən" بۇ ۋەسىقىنىڭ
2- ۋە 5- قۇرلىرىدا ئادەم ئىسمى بولۇپ كەلگەن "yigən" نى "yəgən"
ياكى "ygən" (ئەسلى مەنىسى جىيەن)نىڭ يەنە بىر خىل يېزىلىشى دېيىشكە
بولىدۇ. بىراق، ۋەسىقىنىڭ بۇ سۆزدىن كېيىنكى قىسمىمۇ كەمتۈك بولغاچقا،
شۇنداقلا بۇ سۆزنىڭ "θgən" بولۇشىنىمۇ پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىۋېتىشكە تولۇق
ئاساس بولمىغاچقا، "yigən" نىڭ كەينىگە سوئال (؟) بەلگىسى قويۇلدى.

يەشمىسى:

1. يىلان يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى، مەن قۇتلۇغنىڭ
2. يىگەن توگادىن يۈز قانپۇ ئېلىشىم بار ئىدى. بىر ...
3. ئەللىك قانپۇغا قوچقودىكى ... خەزىنىگە (ئاي)-
4. ـ سايىن (ھەر ئايدا) ئىككى ئېلىپ بۆز كىرىدۇ. تېخى كېيىن، يىگەن(؟)
5. ... سۆزۈم ئىناۋەتسىز بولسۇن. يىگەن توگا(نىڭ) سۆزى
6. ئىناۋەتلىك بولسۇن. گۇۋاھچى ئالپ ق... تىنىڭ تۇرغان قۇتلۇغ.
7. ... قۇتلۇغ ...

52 (4 — 5)

1a ud yïl üqünq ay bir y(angïka)(?) ///////////////////
2a kərgək boltï təg(..)-tə yüz //////////////////////
3a ay bir yangïka yüz əlig //////////////////////////
4B //////////////////////////////////(.....)nqə θrü koṭï

5B ///////// oğlum tr-du kün arslan ikəgü kθni birzün qam

6B (qarïm ķïl)mazun bu sawda tanuķ adïğ tanuķ yikuy nom

7B //////// tmğa mən ķut arslan sangun-nung oğlum trdu

ئىزاھ:

4. بۇ ۋەسىقىنىڭ ئالدىنقى 3 قۇردىكى خەتلەر چوڭلۇقى 14.5cm X 27cm كېلىدىغان قەغەز پارچىسىدا، كېيىنكى 4 قۇردىكى خەتلەر 4.5cm X 9.5cm چوڭلۇقتىكى قەغەز پارچىسىدا بولۇپ، بۇ ئىككى قەغەز پارچىسىدىكى خەتلەرنىڭ پۇچۇركىسى ۋە ئۇلارغا بېسىلغان تامغىلار بىر-بىرىگە ئوخشايدۇ (قارالسۇن 3"UW" نىڭ 75-76 فوتو رەسىملەر). دېمەك، بۇ ئىككىسى يىرتىلىپ كەتكەن بىر ۋەسىقىنىڭ پارچىلىرىدىن ئىبارەت. ئۇلارنى پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن، ترانسكرىپسىيەدىكى قۇر نومۇرلىرىنىڭ كەينىگە A ۋە B ھەرپلىرى بېرىلگەن.

يەشمىسى:

1A. كالا يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، ...

2A. كېرەك بولدى. تەگ- ...شىن يۈز ...

3A. ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، يۈز ئەللىك ...

4B. ... (قايتۇرۇپ بەرگۈچە)، يا ئۇنداق، يا مۇنداق (بولۇپ)

5B. (قالسام)، ئوغۇللىرىم تىردۇ، كۈن ئارسلان ئىككىسى تولۇق بەرسۇن. دەتالاش

6B. قىلمىسۇن. بۇ سۆزگە گۇۋاھچى ئادىغ، گۇۋاھچى يىكۈي نوم.

7B. ... (بىز) تامغا مەن قۇت ئارسلان ساڭغۇننىڭ ئوغلى تۇردۇ (ئىگىدۇر).

53 (4 — 6)

ud yïl ikinti ay bir yangïḳa manga büdüs tutung-ḳa nəpqikdə kidiz krgək bolup arslan sïngḳur oğul-ta bir kidiz altï bθz-kə altïm birlə barmïx arḳïx yanmïx-ta altï bθz birip ïdurmən arḳïx-tïn ïdmasar- mən birər ay birər bθz asïğ birlə kθni birür- mən ḳaq ay tutsar bu oḳ yangqa asïğï birlə kθni birürmən bθz birginqə yoḳbar bolsar əwtki-lər kθni birzün tanuḳ yigən tax oğul bu tamğa mən büdüs tutung-nung ol

---

ئىزاھ:

4. yoḳ bar bol- (يا ئۈنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالماق): سۆزمۇ سۆز مەنىسى "يوق-بار بولماق" ياكى "بار-يوق بولماق". 2"UW" دە "قېچىپ كەتمەك"، دېگەن مەنا بېرىلگەن. يەنى ۋەسىقە (2-4) 48 دىكى "θrü yoḳ bar" غا بەرگەنگە ئوخشاش مەنا بېرىلگەن. بىزنىڭچە، "ḳodï bol-" بولسا، "قازايى قەدەر كەلمەك"، "(قەرزنى قايتۇرالمىغۇدەك) تاسادىپىي ئەھۋال يۈز بەرمەك" دېگەندەك مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. شۇڭا، بىز بۇ يەشمىدە، يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەندەك مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان "يا ئۈنداق، يا مۇنداق بولماق" دەپ ئېلىشنى مۇۋاپىق ھېسابلىدۇق.

پەشىمىسى:

1. كالا يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن
2. بۈدۈس تۆتتۆكڭغا نەپچىك (دىگەن پەر)دە كىگىز كىرەك
3. بولۇپ، ئارسلان سىڭقۇر ئوغۇلدىن بىر كىگىز(نى) ئالتە
4. بۆزگە ئالدىم. مەن بىللە بارغان كارۋان يانغاندا،
5. ئالتە بۆزنى (ئشۇلاردىن) ئېۋەتىپ بېرىمەن. ئەگەر كارۋاندىن ئېۋەتمە-
6. سەم، (كېچىكتۈرگەن) ھەر ئايغا بىر بۆزنى ئۆسۈم قىلىپ، قوشۇپ تولۇق بېرە-
7. مەن. قانچە ئاي كېچىكتۈرسەم، مۇشۇ (توختام) بويىچە ئۆسۈمى
8. بىلەن تولۇق تاپشۇرىمەن. ئەگەر بۆزنى (تاپشۇرۇپ) بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،
9. ئۆيۈمدىكىلەر تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى يىگەن تاش ئوغۇل.
10. بۇ تامغا مەن بۈدۈس تۆتتۆكڭنىڭدۇر.

54 (4 — 7)

1 (k)üskü yïl tørtünq ay bir yangïķa
2 manga bolmïx-ķa asïğ-ķa kümüx
3 (kər)gək bolup ķra oğul-ta altï stïr
4 (k)ümüx altïm ķaq ay tutsar-mən ay
5 sayu birər yarïm baķïr kümüx asïğ-
6 ï bilə kөni birürmən birginqə yoķ

7 (ba)r bolsar-mən kixim tüzük kəni
8 (b)irzün tanuķ borluķqï ər buķa
9 (bu) tamğa mən (b)olmïx-nïng ol mən
10 (yï)ğïna tutung ayïḍïp bitidim.

ئىزاھ:
6. yoķ (ba)r bolsar-mən (يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالماق): بۇ ئىبارىنىڭ يەشمىسى ئۈچۈن يۇقىرىدىكى ئىزاھقا قارالسۇن.

يەشمىسى:
1. چاشقان يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى،
2. مەن بولمىشقا ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) كۈمۈش
3. كېرەك بولۇپ، قارا ئوغۇلدىن ئالتە سەر
4. كۈمۈش ئالدىم. (ئۇنى) قانچە ئاي تۇتسام (ئىشلەتسەم)، ھەر
5. ئېيىغا بىر يېرىم مىسقال كۈمۈش ئۆسۈم
6. قوشۇپ تولۇق قايتۇرىمەن. ئەگەر قايتۇرغۇچە، يا ئۇنداق،
7. يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئائىلەم تۈزۈك تولۇق
8. تۆلىسۇن. گۇۋاھچى بورلۇقچى، گۇۋاھچى ئەر بۇقا.
9. (بۇ) تامغا مەن بولمىشنىڭدۇر. مەن
10. يىغىنا تۇتۇڭ سوراپ يازدىم.

55 (4 — 8)

1 (k)üskü yïl toķuzunq ay iki ygrmikə manga bolmïx-ķa asïğ-
2 (ķ)a kümüx kərgək bolup ixirə-tə üq stïr kümüx

altïm

3 (ḳ)aq ay tutsar-mən ay sayu birər baḳïr kümüx asïğ-ï

4 (b)ilə kөni birürmən birginqə yoḳ bar bolsar-mən kixim tüz-

5 ük kөni birzün tanuḳ borluḳqï tanuḳ baqara bu tamğa

6 (mə)n bolmïx-nïng ol mən yïğïna tutung ayïḍïp bitidim

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى توققۇزىنچى ئاينىڭ ئون ئىككىنچى كۈنى، مەن بولمىشقا ئۈسۈم-

ىگە (ئۈسۈم تۆلەشكە) كۈمۈش كېرەك بولۇپ، ئىشىرەدىن ئۈچ سەر كۈمۈش ئالدىم.

3. (ئۇنى) قانچە ئاي تۇتسام (ئىشلەتسەم)، ھەر ئېيىغا بىر مىسقال كۈمۈش ئۈسۈمىنى

4. قوشۇپ تولۇق تۆلەيمەن. (ئەگەر) قايتۇرۇپ بەرگۈچە، يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئايالىم تۈز-

5. ۈك تولۇق تۆلىسۇن. گۇۋاھچى بورلۇقچى، گۇۋاھچى باچارا. بۇ تامغا

6. مەن بولمىشنىڭدۇر. مەن يىغىنا تۇتۇڭ سوراپ يازدىم.

56 (4 — 9)

1 (ta)ḳïğu yïl bixinqi ay səkiz yangiḳa manga

2 b(o)lmïx-ḳa kümüx kər(gə)k bolup kөsün-qi-tə

tərt satïr kümüx altïm. bir ay-ta birər
baķïr kümüx asïğ birlə kəni birür-mən.
birginqə ixtin taxtïn bolsar-mən inim
(.)'YHT? CY kəni birzün tanuķ PW(.)L(.)R
bo<r>luķqï tanuķ kixəqük bu tamğa mən
bolmïx-nïng ol mən yam-qur tu ayïḍïp
biḍitim

ئىزاھلار:

4. ixtin taxtïn bol- (يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالماق)؛ سۆز مەنىسى "ئىچتىن-تاشتىن بولماق"بولۇپ، 2"UW" دە "ئىچىپ" دېگەن مەنا بېرىلگەن. بىزنىڭچە "ixtin taxtïn bol-" دېگەن ياسالما ۋەسىقە (4-2) 48 دىكى "ərü ķodï bol-"، (4-6) 52 دىكى "r" "bol-" ۋە (4-29) 75 دىكى "bar yoķ bol-" قاتارلىقلار بىلەن [(4-2) 48، (4-6) 52 دىكى مۇناسىۋەتلىك ئىزاھلارغا قارالسۇن] "ixtin taxtïn bol-" بىر قەدەر كەڭ ئابستراكت مەنىلەرگە ئىگە ب ئۇنداق، يا مۇنداق بولماق" دېگەن ياسالما پېئىل بويىچە يەشمە قا

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى بەشىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى، مەن
2. بولمىشقا كۈمۈش كېرەك بولۇپ، كۆسۈنچىدىن
3. تۆت سەر كۈمۈش ئالدىم. ھەر ئايغا بىر
4. مىسقال كۈمۈش ئۆسۈم قوشۇپ تولۇق قايتۇرىمەن.
5. (قايتۇرۇپ) بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ ئال
6. ... بەرسۇن گۇۋاھچى ...
7. بورلۇقچى، گۇۋاھچى كىشەچۈك. (بۇ) تامغا

8. مەن بولمىشنىڭدۇر، مەن يامچۇر تۇ سوراپ

9. يازدىم.

57 (4 — 10)

1 tonguz yïl ikinti ay altï
2 otuz-ḳa manga xïwsadu tutung-ḳa
3 küsmix[=kümix] kərgək bolup xinsun xəli-
4 tə on stïr kümix altïm onïnq
5 ay on yangïḳa təgim-qə birür-
6 mən birginqə yoḳ bar bolsar-
7 mən inim ozmïx toğrïl kθni {...}
8 {b........} birşün tanuḳ arḳağur(?) ïnal
9 tnuḳ sarïğ toyïn tanuḳ θküz
10 toğrïl tanuḳ kənt ḳay-a
11 tnuḳ artï ïnal bu tam-ğa
12 biş-ning ikəgününg ol mən {.}
13 xïwsadu tutung ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

8. arḳağur(?) (ئارقاغۇر): بۇ ژەسىقىنىڭ پوچىركا ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، بۇ ئىسمنى "angat(?)" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ. "arḳağur" دىگەن ترانسكرىپسىيە زورىغاراق بولۇپ قالغان.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يىگرمە

2. ئالتىنچى كۈنى، مەن شىۋسادۇ تۇتۇڭغا

3. كۈمۈش كېرەك بولۇپ، شىنسۈن شەل-
4. ـدىن ئون سەر كۈمۈش ئالدىم. ئونىنچى ئاينىڭ
5. ئونىنچى كۈنىگىچە لايىقىدا (قايتۇرۇپ) بېرى-
6. ـمەن. قايتۇرۇپ بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،
7. ئىنىم ئوزمىش توغرىل تولۇق
8. (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى ئارقاغۇر(؟) ئىنەل،
9. گۇۋاھچى سارىغ تويىن، گۇۋاھچى ئۆكۈز
10. توغرىل، گۇۋاھچى كەنت قايا،
11. گۇۋاھچى ئارتى ئىنەل. بۇ تامغا
12. بىز ئىككىلەننىڭدۇر. مەن
13. شىۋسادۇ تۇتۇڭ سوراپ يازدىم.

58 (4 — 11)

1 ///////////////////////////// yangïḳa manga qiwküy
2 ////////// (bθ)z kərgək bolup isigi-tə yüz bθ(z)
3 ////////////// ay tutsamən ay tu////p asïğ-(ï)
4 //////////////n bi<r>ginqə (yo)ḳ bar bolsamən əwt(əki)-
5 (lər) //// birzün bu tamğa mən qiwküy-ning ol m(ən)
6 ///////////// ayïtïp bitidim

ئىزاھلار:

2. yüz (يۈز): ئورغۇن ۋەسىقىلەردە "yuz" (يۇز) دەپ يېزىلغان بۇ سان، مەزكۇر ۋەسىقىدە ئېنىق تىلىپ. "yüz" دەپ يېزىلغان.

بۇ ۋەسىقە خەنزۇچە بۇددا نومى كۆچۈرۈلگەن قەغەزنىڭ كەينى يۈزىگە يېزىلغان.

يەشمىسى:

1. (... يىل، ... ئاينىڭ ...) كۈنى، مەن چۇۋكۇيگە
2. ... بۆز كېرەك بولۇپ، ئىسگىدىن يۈز بۆز
3. ... (ئالدىم ئۆزنى قانچە) ئاي تۇتسام (ئىشلەتسەم)، ئاي (توشقاندا؟) ئۆسۈمى
4. ... (بىلەن تولۇق قايتۇرىمەن). (قايتۇرۇپ) بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئۆيدى-
5. ئىگىلەر (تولۇق تۆلەپ) بەرسۇن. بۇ تامغا مەن چۇۋكۇينىڭدۇر. مەن
6. ... سوراپ يازدىم.

59 (4 — 12)

1 on iki bθz ol
2 biqin yïl tθrḍünq ay bix
3 yangï-ḳa biz sïsï kθrü-kə
4 ikəgü-kə bθz kərgək bolup
5 oḳuy-tïn üqər bθz aldïm-
6 mïz küz yangï-ḳa alḍïrar
7 bθz-ni kθni biri<r>biz birmədin
8 kəqürsər-biz il yangïnq-a
9 asïğï birlə kθni birürbiz
10 birginq-ə bar yoḳ bolsarbiz

11 inimiz qïsun səngə əw-dəki-
12 lər birlə kɵni birşün-lər
13 tanuķ ilqi tanuķ təmür
14 turmïx bu nixan biz-ning ol
15 mən kɵrü sïsï-ķa ayïḍïp
16 ɵşüm biḍitim
17* büḍün birdi

ئىزاھ:

بۇ ۋەسىقىدە ئاساسلىقى سىسى بىلەن كۆرۈ ئىككىسىنىڭ ئوقۇيدىن ئۈچ (توپ)تىن بۆز قەرز ئالغانلىقى، كۈزدە ھەر بىرى ئالتىدىن بۆز قايتۇرىدىغانلىقى يېزىلغان. مۇشۇ مەنىدىن قارىغاندا، بۇ ۋەسىقىنىڭ 1- قۇرى بىلەن 17- قۇرىنىڭ مەزمۇنى بىر-بىرىگە باغلىنىدۇ، يەنى قەرز ئالغۇچىلار كۈزدە 12 بۆزنى تولۇق قايتۇرغان بولسا كېرەك.

يەشمىسى:

1. (بۇ) ئون ئىككى بۆزدۇر.
2. مايمۇن يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ بەشىنچى
3. كۈنى، بىز سىسى (ۋە) كۆرۈ
4. ئىككىلەنگە بۆز كېرەك بولۇپ،
5. ئوقۇيدىن ھەر بىرىمىز ئۈچ بۆز ئال-
6. دۇق. كۈزنىڭ باشلىرىدا ھەر بىرىمىز ئالتە
7. بۆزنى تولۇق بېرىمىز. بەرمەستىن
8. كېچىكتۈرسەك، ئەل قائىدىسى بويىچە
9. ئۆسۈمى بىلەن قوشۇپ تولۇق تۆلەپ بېرىمىز.

10. بەرگۈچە يا ئۈنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالساق،
11. ئىنىمىز چىسۇن سەكە ئۈيدىكى-
12. لەر بىلەن بىرلىكتە تولۇق تۆلەپ بەرسۇن.
13. گۇۋاھچى ئىلچى، گۇۋاھچى تەمۇر
14. ئۇرمىش. بۇ نىشان بىزنىڭدۇر.
15. مەن كورۇ سىسىدىن سوراپ
16. ئۆزۈم يازدىم.
17*. تولۇق بەردى.

60 (4 — 13)

1 taķïğu yïl üqünq ay
2 bix yəgərmi-kə m(a)nga marl(a)-n-
3 ķa asïğ-ķa bəz kərgək bolup
4 ķayïmtu-tïn üc yrïm PW
5 tas bəz aldïm yangï-ta
6 yiti tas bəz birürmən
7 birmədin kəqürsər-mən il
8 yngïnqa asïğï bilə kəni
9 birürmən bi<r>ginqə bar yoķ
10 bolsar-mən inim suryaxïrï
11 əw-təki-lər bilə kəni birşün-
12 lər tnuķ təmür tnuķ
13 səngə bu nixan mən marla-n-nïng
14 ol mən {m..} marlan əşüm
15 biḑidim

ئىزاھلار:

4. PW: ئەسلى تېكىستتە "ئۈچ بېرىم" دېگەن سۆزدىن كېيىن "بۇ" (bo=PW=) دېگەن خەت يېزىلغان. ئەسلىدە بۇ ھۆججەتنى پۈتكۈچى "tas bθz" (يېرىك بۆز) دەپ يازماقچى بولۇپ، دىققەتسىزلىكتىن "بۆز" سۆزىنىڭ بېشىنى يېزىپلا ئۆزىنىڭ سەۋەنلىكىنى سېزىپ قالغان ۋە "بۇ"نى ئۆچۈرۈۋەتمەيلا، 5- قۇرنىڭ بېشىغا "tas bθz" دەپ يازغان بولسا كېرەك.

5. yangïta (... باشلىرىدا): "yangï" بولسا، "(1) يېڭى، (2) ھەر بىر ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنى" دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. مۇشۇ خىلدىكى ئۇيغۇر ۋەسىقىلەردە "küz yangïta" (كۈزنىڭ باشلىرىدا) دەپ يېزىلغان. شۇڭا، بۇ ۋەسىقىنىڭ يەشمىسىدە "(كۈزنىڭ) باشلىرىدا" دەپ ئېلىندى.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ
2. ئون بەشىنچى كۈنى، مەن مارلات-
3. ـقا ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) بۆز كېرەك بولۇپ،
4. قايىمتۇدىن ئۈچ يېرىم
5. يېرىك بۆز ئالدىم. (كۈزنىڭ) باشلىرىدا،
6. يەتتە (يېرىك) بۆز بېرىمەن.
7. بەرمەستىن كېچىكتۈرسەم، ئەل
9. قائىدىسى بويىچە ئۆسۈمى بىلەن (قوشۇپ) تولۇق
9. (تۆلەپ) بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۆلسەم، يا مۇنداق
10. بولۇپ قالسام، ئىنىم سۇرياشىرى
11. ئۆيدىكىلەر بىلەن بىرلىكتە تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن.
12. گۇۋاھچى تەمۇر، گۇۋاھچى

13. سەگە. بۇ نىشان مەن مارلان-

14. تىنگدۇر. مەن مارلان ئۆزۈم

15. يازدىم.

61 (4 — 14)

1 luu yïl ikindi ay bix
2 oḍuz-ķa manga torqï-ķa süqüg-
3 kə bɵz (kə)rgək bolup ķyïmtu-tïn
4 bir yrïm bɵz aldïm küz yangï-
5 ta oḍuşar tənbin süqüg-ni
6 bir ķap birürmən birmədin
7 kəqür-sər-mən il yangïnq-a
8 asïğï bilə kɵni birürmən
9 birginq-ə bar yoķ bolsar-mən
10 oğlum təmür buķa əw-təki-
11 lər bilə kɵni birşün-lər tanuķ
12 ķar-a bahxï tanuķ təmür bu nixan
13 mən torqï-nïng ol mən ɵzünüm[=ɵzüm]
14 bitidim

ئىزاھلار:

4. süqüg (مۇسەللەس ياكى ئۈزۈم شەربىتى): "süqüg" بولسا "تاتلىق، مۇسەللەس، ئۈزۈم شەربىتى" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

5. tənbin (تەنبىن): سۇيۇقلۇق ئۆلچەم بىرلىكى، يەنە "تەمبىن" دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

6. ķap (قاپ): بۇ يەردە تېرە قاپنى ياكى سۇيۇقلۇق ئۆلچەم بىرلىكىنى

كۆرسىتىدۇ. «ئوتتۇز تەنبىن مۇسەللەسىنى بىر قاپ بېرىمەن» دېيىلگىنىگە قارىغاندا، بىر قاپ ئوتتۇز تەنبىن ھېسابلانسا كېرەك.

بەشىنچىسى:

1. ئەجدىھا يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يېگىرمە
2. بەشىنچى كۈنى، مەن تۇرچىغا مۇسەللەسكە (ياكى ئۈزۈم شەربىتىگە تېگىشىشكە)
3. بۆز كېرەك بولۇپ، قايىمتۇدىن
4. بىر يېرىم بۆز ئالدىم. كۈزنىڭ باشلىرى-
5. ـدا ئوتتۇز تەنبىن مۇسەللەسىنى (مۇسەللەستىن)
6. بىر قاپ بېرىمەن. بەرمەستىن
7. كېچىكتۈرسەم، ئەل قائىدىسى بويىچە
8. ئۆسۈمى بىلەن قوشۇپ تولۇق بېرىمەن.
9. بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،
10. ئوغلۇم تەمۈر بۇقا ئۆيدىكى-
11. ـلەر بىلەن بىرلىكتە تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى
12. قارا باخشى، گۇۋاھچى تەمۈر. بۇ نىشان
13. مەن تۇرچىنىڭدۇر. مەن ئۆزۈم
14. يازدىم.

62 (4 — 15)

1 yïlan yïl üqünq ay iki yangïķ-a manga
2 ķïryaķuz-ķa bөz kərgək bolup
3 wapţu-tïn iki iki bağ
4 bөz aldïm yangï-da iki xïğ

5 (tarï)ğ birürmən birmədin kəqür{sər}-
6 (sə)r-mən il yngïnqa tüxi bilə
7 kəni bir(ür)mən bi<r>ginqə bar yoķ
8 bolža-mən məning samdoku-təki pay-nï
9 bilə tngi[=təng] ülüx-lüg yarïm əngiz
10 yir-tə mnga təgər bəlük ülüx-
11 l(ü)g yirim birşün tnuķ
12 tapmïx tnuķ mïsïr bu
13 nixan mən ķïryaķuz-nïng ol
14 mən torqï ķïrya(ķ)uz-ķa ayïđïp
15 bitidim

ئىزاھلار:

3. iki iki bağ (ئىككى توپ): "iki bağ" (ئىككى باغ) بىر توپ ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن "iki iki bağ" "ئىككى توپ" بولىدۇ.

4. yangïda (يېڭىدا، دەسلەپتە): بۇ سۆزنىڭ ئالدىدا كېلىدىغان küz (كۈز) سۆزى بۇ يەردە چۈشۈپ قالغان.

8. samdo ku (سامدو ئۆستەڭى): خەنزۇچە 三道沟 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇشى مۇمكىن. خواڭ ۋېنبىي ئەپەندى «تۇرپان ئارخېئولوگىيىسى خاتىرىلىرى» (جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسى، 1954-يىل)نىڭ 8-بېتىدە، يارغول قەدىمىي شەھىرىنىڭ يېنىدىكى 三道沟 دېگەن جاينىڭ نامىنى تىلغا ئالغان بولغاچقا، بىز يۇقىرىدىكىدەك ترانسكرىپسىيە قىلدۇق (بۇ يەر نامى "UW"2 دە "samdu" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان). 三 ئوتتۇرا قەدىمكى خەنزۇ تىلىدا sâm دەپ تەلەپپۇز قىلىنىدۇ، 道 ئوتتۇرا قەدىمكى خەنزۇ تىلىدا d'ûu دەپ تەلەپپۇز قىلىنىدۇ (قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەردە 道 سۆزى to، taw دەپ ئاھاڭ تەرجىمە قىلىنغان. مەسىلەن: 道人 نى toyïn دەپ، 道场 نى tawqang دەپ ئاھاڭ تەرجىمە

قىلغان)،构 سۆزى kəu دەپ تەلەپپۇز قىلىنغان (B. Karlgren نىڭ «Analytic Dictionary of Chinese and Sino - Japanese» دېگەن لۇغەتنىڭ 232-، 182- ۋە 144- بەتلىرىگە قاراڭ). samdoku دېگەن بۇ يەر نامى، يەنە (4-8) 86- نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 7- قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ.

يەشمىسى:

1. يىلان يىلى ئۇچىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى كۈنى، مەن
2. قىرياقۇزغا بۆز كېرەك بولۇپ،
3. ۋاپتۇدىن ئىككى توپ
4. بۆز ئالدىم. (كۈزنىڭ) باشلىرىدا ئىككى شىغ (دادەن)
5. ئاشلىق بېرىمەن. بەرمەستىن كېچىكتۈر-
6. سەم، ئەل قائىدىسى بويىچە ئۆسۈمى بىلەن قوشۇپ
7. تولۇق بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق
8. بولۇپ قالسام، مېنىڭ سامدو ئۆستەڭدىكى پايىنى (دېگەن كىشى)
9. بىلەن تەڭ ئۈلۈشلۈك يېرىم ئېگىز
10. يەرنىڭ ماڭا تېگىشلىك قىسمىنى (يەنى مېنىڭ) ئۈلۈشۈم بولغان
11. يېرىمنى بەرسۇن. گۇۋاھچى
12. تاپمىش، گۇۋاھچى مىسىر. بۇ
13. نىشان مەن قىرياقۇزنىڭدۇر.
14. مەن تورچى قىرياقۇزدىن سوراپ
15. يازدىم.

63 (4 — 16)

1 ///// (y)ïl arm ay üq yangïķ-a
2 ///// (i)l təmür-kə twar kərgək
3 ///// sənggə bayḑəmür ikəgü-tin
4 bir tawar altïm bu tawar-nïng
5 sïḑïğï əlig tas bɵz-ni aram
6 ay iqin-tə birür-mən birmədin
7 kəqür-sər-mən bir-kə bir ķoxup birür-
8 mən birginqə bar yoķ bolsar-mən arïğ
9 tigin əw-təki-lər birlə kɵni
10 birşün tanuķ qoluķ bu nixan mən il
11 təmür-ning ol

يەشمىسى:

1. ... يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى،
2. (مەن) ئىل تەمۈرگە تاۋار كېرەك
3. (بولۇپ) سەڭگە (بىلەن) باي تەمۈر ئىككىسىدىن
4. بىر تاۋار ئالدىم. بۇ تاۋارنىڭ
5. باھاسى (بولغان) ئەللىك يىرمىك بۆزنى بىرىنچى
6. ئاي ئىچىدە بېرىمەن. بەرمەستىن
7. كېچىكتۈرسەم، بىرگە بىرنى قوشۇپ بېرى-
8. مەن. بەرگۈچە يا ئۇنداق ــ يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئارىغ
9. تىگىن ئۆيدىكىلەر بىلەن تولۇق
10. بەرسۇن. گۇۋاھچى چولۇق. بۇ نىشان مەن ئىل
11. تەمۈرنىڭدۇر.

64 (4 — 17)

1 yunt yïl səkizinq ay altï otuz-ka mən
2 kuintu bəkümix-kə tuwastï küri üzə tokuz
3 xïğ tokuz küri arïğ silig buğday iki-ki tüx-
4 kə bigü birdim. mən bəkümix kuintu-tïn ////////
5 tokuzküri buğday arïğ silig altïm. bu buğday
6 iki tüki birlə səkizinq ayïn kuintu-ka yïğïp
7 birürmən bu sawda tanuk iqim ər tanuk
8 təsik.tanuk wapdu tanuk kutluğ bars bu tamğa
9 mən bə<r>kümix-ning ol.

ئىزاھلار:

2. bəkümix (بە<ر>كۈمىش): ئادەم ئىسمى. بۇ ئىسىم مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 2- ۋە 4- قۇرلىرىدا "بەكۈمىش" دەپ يېزىلغان. "بەكۈمىش" دېگەن ئادەم ئىسمى 1965- يىلى تۇرپاندىن تېپىلغان ياغاچ قورۇقتىمۇ ئۇچرايدۇ ("شىنجاڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى" 1988- يىل، 1- سان، 14- بەتتىكى ترانسكرىپسىيىنىڭ 5- قۇرىغا قارالسۇن). بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىگە قارىغاندا، ئۇنىڭ 9- قۇرىدا "بە<ر>كۈمىش" نىڭ "بە" بىلەن "كۈمۈش"نىڭ ئارىسىغا يەنە بىر ھەرپ يېزىلىپ قالغان (ئۇنى "تە"، "ن" ياكى "ر" دەپ ئوقۇش مۇمكىن). "UW"2 دە ئۇ ھەرپ "ر" دەپ ئوقۇلۇپ، بۇ ئىسىم "بەركۈمىش" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز "ر" ئارتۇق يېزىلىپ قالغان دەپ ھېسابلاپ، ئۇنى < > ئىچىگە ئېلىپ قويدۇق. ئەگەر "بەركۈمىش" دېگەن ئىسىم توغرا دەپ قارالسا، "bəkümix"نى "brkümix" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقا بولىدۇ.

بەشمىسى:

1. ئات يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن
2. كۈنىنتۇ بەكۈمىشكە تۆۋاستىنىڭ كۆرسى بىلەن توققۇز
3. شىغ (دادەن) توققۇز كۆرە ساپ-تازا بۇغداي(نى) ئىككى
ھەسسە ئۆسۈم (بىلەن قايتۇرىدىغانغا)
4. قەرزگە بەردىم. مەن بەكۈمىش كۈنىنتۇدىن (توققۇز دادەن)
5. توققۇز كۆرە ساپ-تازا بۇغداي ئالدىم. بۇ بۇغداينى
6. ئىككى ھەسسە ئۆسۈمى بىلەن سەككىزىنچى ئايدا كۈنىنتۇغا
يىغىپ (بىراقلا)
7. بېرىمەن. بۇ سۆزگە گۇۋاھچى ئاكام ئەر، گۇۋاھچى
8. تەسەك. گۇۋاھچى ۋاپدۇ، گۇۋاھچى قۇتلۇغ بارس. بۇ تامغا
9. مەن بە<ر>كۈمىشنىڭدۇر.

65 (4 — 18)

* ït yïl üqü
1 ït yïl alḍïnq ay yiḍi yngïḳ-a
2 manga ḳlïmdu-ḳa buğday kərgək
3 bolup irinqipl(?)-tin iki yrïm
4 tağar buğday aldïm bu buğday-ḳa
5 on alḍï yaxlïğ ygrmi yaxlïğ
6 ḳaḍun kixi-ni iki bir yrḍu
7 kixi-ni yiḍinq ay-nïng on
8 bix-tə ḳoqo-ḳa təgürüp birür<-mən>
9 ol kim küntə birməsər-mən
10 kün tri bilə birür-mən

11 birginq-ə bar yok̡ bolsar-mən
12 inim qanaxïrï əw-tki-lər bilə
13 kθni birşün-lər tnuk̡ toyïn
14 bu nixan mən k̡lïmdu-nïng ol
15 bu nixan mən tanuk̡ toyïn-nïng ol
16 bu nixan mən tanuk̡ əsən buk̡-a-nïng ol
17 mən k̡lïmdu θşüm biḍ<i>tim

ئىزاھلار:

6. yrḍu (~ yaratu ھازىرلاپ): نەسلى تېكىستىنىڭ 6- قۇردا "yrḍu" دەپ يېزىلغان. بۇ سۆز، يەشمىدە جۈملىنىڭ راۋان بولۇشى ئۈچۈن 7- قۇردا بېرىلدى.

*. ït yïl üqü (ئىت يىلى ئۈچۈ>): بۇ ۋەسىقىنى يازغۇچى "ئىت يىلى ئالتىنچى ئاي" دەپ يازماقچى بولۇپ، "ئىت يىلى ئۈچۈ" (ït yïl üqü) دەپ يېزىپلا ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى سېزىپ، بۇ ۋەسىقىنىڭ 1- قۇرنى قايتىدىن تۈگرىلاپ يازغان. *- بەلگىسى قويۇلغان قۇردىكى سۆزلەر ئارتۇقچە يېزىلىپ قالغان سۆزلەر بولغاچقا < > ئىچىگە ئېلىندى.

يەشمىسى:

* (ئىت يىلى ئۈچۈ)
1. ئىت يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى كۈنى،
2. مەن قالمىدۇغا بۇغداي كېرەك
3. بولۇپ، ئېرىنچىپلە (؟)دىن ئىككى يېرىم
4. تاغار بۇغداي ئالدىم. بۇ بۇغداينىڭ (ھەققى)گە
5. ئون ئالتە ياشلىق (ياكى؛ يىگىرمە ياشلىق
6. ئايال كىشىنى، (يەنى) تۆ ئىككىسىدىن بىر

7. كىشىنى تەييار قىلىپ يەتتىنچى ئاينىڭ ئون

8. بەشىنچى كۈنى قوچوغا يەتكۈزۈپ بېرىمەن.

9. شۇ كۈندە يەتكۈزۈپ بېرەلمىسەم،

10. (ھەر) كۈنلۈك ھەققىنى (قوشۇپ) بېرىمەن.

11. بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،

12. ئىنىم چاناشىرى ئۆيدىكىلەر بىلەن

13. تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى تويسىن.

14. بۇ نىشان قالىمدۇنىڭدۇر.

15. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تويسىنىڭدۇر.

16. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئەسەن بۇقىنىڭدۇر.

17. مەن قالىمدۇ ئۆزۈم يازدىم.

66 (4 — 19)

1 bars yïl altïnq ay iki otuz-ḳa manga yigədmix-
2 kə tüx-kə üür krgək bolup. qanaḳ-ta waptso tu-
3 nung kürisi üzə. iki xïğ üür altïm. yangï-ta
4 arḳalïḳ tüx-i birlə kθni birürmən. birginqə yoḳ bar
5 bolsar-mən oğlum ḳaysung kθni birzün. tanuḳ baqaḳ
6 tanuḳ ḳumaru. bu tamğa biz ikəgü-nüng ol mən wapḍso tu bitid(im)
7B yigədmix-ning
8B θg(?) bitigi

بەشىنچىسى:

1. يولۋاس يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى، مەن يىگەدمىش-

2. كە ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) تېرىق كېرەك بولۇپ، چاناقتىكى ۋاپتسۇتۇ-

3. نىڭ كۆرسىسى بىلەن ئىككى شىغ (دادەن) تېرىق (ئۆتنە) ئالدىم. كۆزنىڭ باشلىرىدا

4. هۆددە قىلغان ئۆسۈمى بىلەن تولۇق بېرىمەن. (قايتۇرۇپ) بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق

5. بولۇپ قالسام، ئوغلۇم قايسۇڭ تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاهچى باچاق.

6. گۇۋاهچى قۇمارۇ. بۇ تامغا بىز ئىككىلەنىڭدۇر. مەن ۋاپتسۇتۇ بازدىم.

7B. يىگەدمىشنىڭ

8B. ئانا (ئەسلى) هۆججىتى.

67 (4 — 20)

1 yunt yïl üqünq (ay)
2 bix oḑuz-ķa manga mï(sïr)-
3 (ķ)a tüxi-kə yür kərgə(k bolup)
4 ķayïmtu<-tïn> tərt küri (yür)
5 aldïm yangïd-a alḑïnq (ay)
6 iqintə mən səkiz küri y(ür)
7 kəni birürmən birmədin k(əqürsər)-
8 mən il yngïnqa tüxi bil(ə) (kəni)
9 birürmən birginqə bar yo(ķ bolsar)-

10 mən inim təmür kɵni bi(rzün)
11 tnuk̡ tərbix tnuk̡ səngə (bu)
12 nixan mən mïsïr-nïng (o)l mən
13 k̡ayïmtu mïsïr-k̡a ayïḍïp
14 ɵzüm bitiḍim

ئىزاھ:

5-6. yangïda alḍïnq (ay) iqintə (... باشلىرىدا، ئالتىنچى ئاينىڭ ئىچىدە): ئۇرپاندىن تېپىلغان بۇ ۋەسىقىدە ئىپتىلغان "ئالتىنچى ئاي" دېھقانلار كالېندارىدىكى "ئالتىنچى ئاي"نى كۆرسىتىدۇ. بۇ چاغ زىرائەتلەر پىشىپ ئورۇۋېلىنىدىغان مەزگىل بولغاچقا، كۈز ئايلىرىنىڭ بېشى ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ
2. يىگىرمە بەشىنچى (كۈنى) مەن مىسىر-
3. گە ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) تىيىن كېرەك (بولۇپ)،
4. قايىمتۇدىن ئۆت كۈرە (تىيىن)
5. ئالدىم. (كۈزنىڭ) باشلىرىدا (يەنى) ئالتىنچى (ئاينىڭ)
6. ئىچىدە، مەن سەككىز كۈرە تىيىنىنى
7. تولۇق بېرىمەن. بەرمەستىن كېچىكتۈر-
8. سەم، ئەل قانۇنىسى بويىچە ئۆسۈمى بىلەن (قوشۇپ)
9. بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۆلدۈم، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،
10. ئىنىم تەمۈر تولۇق بەرسۇن.
11. گۇۋاھچى تەرىش، گۇۋاھچى سەڭگە. (بۇ)
12. نىشان مەن مىسىرنىڭدۇر.

13. مەن قابىمىز مىسىردىن سوراپ

14. ئۆزۈم يازدىم.

68 (4 — 21)

1 ķoyn yïl ikinḍi (a)y bix yngïķ-a-
2 ķa manga tongam-a-ķa tüx-kə yür
3 kərgək bolup ķyïmtu-tïn bir
4 xïğ yür aldïm küz yangïd-a
5 bir yrïm xïğ yür kθni birur-
6 mən birmədin kəqürsər-mən il yngïn-
7 qa tüxi bilə kθni birşün-
8 lər birginqə bar yoķ bolsar-
9 mən inim barqaķï əw-təki-lər
10 bilə kθni birşün-lər tanuķ
11 təmür tanuķ səngə bu nixan
12 mən tongam-a-nïng ol mən mïsï(r)
13 xila tongam-a(-ķa) ayïḍïp
14 bitidim

ئىزاھ:

7-8. birşün-lər: بۇ يەردە كاتىپنىڭ سەۋەنلىكىدىن birür-mən دېگەن سۆز birşün-lər دەپ يېزىلىپ قالغان.

بەشىمىسى:

1. قوي يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ بەشىنچى كۈنى،

2. مەن تونگاماغا ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) تېرىق

3. كېرەك بولۇپ، قايمىتۇدىن بىر

4. شىغ (دادەن) تېرىق (ئۆتنە) ئالدىم. كۆزنىڭ باشلىرىدا،

5. بىر يېرىم شىغ تېرىقنى تولۇق بىرى-

6. مەن. بەرمەستىن كېچىكتۈرسەم، ئەل قائىدىسى

7. بويىچە، ئۆسۈمى بىلەن تولۇق بەرسۇن (=بىرىمەن)

8. بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،

9. ئىنىم بارچاقى ئۆيدىكىلەر

10. بىلەن تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى

11. تەمۇر، گۇۋاھچى سەگە. بۇ نىشان

12. مەن توگامانىڭدۇر. مەن مىسىر

13. شىلا توگامادىن سوراپ

14. يازدىم.

69 (4 — 22)

1 biqin yïl tərḍünq ay səkiz
2 ygrnni-kə biz üdkə arslan
3 buḳ-a ada(?) ḳulun alp ming
4 buḳ-a aryaxïrï(?) tmir yn-ə
5 t(.)m(..) misir(?) baxlap on-
6 luḳ-lar-ḳa t(rïğ) k(ə)rgək bolup
7 ḳayïmḍu bahxi-tïn bir {.......}
8 {...} (...)LYK aldïmïz küz yngï-
9 ta tərt H/(.)-LH(?) küri PYL/[=bilə(?)]
10 ik(i) xïğ trïğ birürbiz
11 bu ni(x)an biz ọn-luḳ-lar-nïng ol

ئىزاھلار:

4. aryaxïrï(?) (ئارىياشىرى): بۇ نامنى aryasïnï دەپ ئوقۇشقىمۇ بولىدىغانلىقى، شۇنداقلا، 10- قۇردىكى xïğ بىلەن trïğ دېگەن سۆزلەرنىڭ ئارىلىقىدىكى بوشلۇق، ئەغەزنىڭ سىزىقى ئاچار بولغانلىقىدىن نەسلىدە خەت يېزىشقا مۇمكىن بولماي ئاق قالغان بوشلۇق ئىكەنلىكى 2"UW" دىمۇ ئەسكەرتىلگەن.

7. bahxï: خەنزۇچە ! 师 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. 1) "ئۇستاز، ھەزرەت" دېگەن مەنىدە. 2) ۋەسىقىلەردە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن.

بەشىنچىسى:

1. مايمۇن يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ ئون
2. سەككىزىنچى كۈنى، بىز ئۆزدكە، ئارسلان،
3. بۇقا ئادا(؟)، قۇلۇن، ئالپ، مىڭ
4. بۇقا، ئارىياشىرى(؟)، تەمىر يەنە
5. ... مىسىر قاتارلىق ئون-
6. ـلۇقلارغا (ئون كىشىلىك گۇرۇپپىغا) ئاشلىق كېرەك بولۇپ،
7. قايىمتۇ باخشىدىن بىز ...
8. ... ئالدۇق. كۆزنىڭ باشلىرى-
9. ـدا، تۆت ... كۆرە ... بىلەن
10. ئىككى شىغ (دادىن) ئاشلىق بېرىمىز.
11. بۇ ئىشان بىز ئونلۇقلارنىڭدۇر.

70 (4 — 23)

1 tïkğu yïl tərdünq ay

2 tokuz oḍuz-ka manga k////-ka
3 ɵgrüz təmi(r)kə (tüx-kə) tarïğ
4 kərgk bolup badrun-ṭïn iki
5 kü(ri tarï)ğ aldïm k(üz)
6 yangïda oḍuz təmbin bir kap
7 süqüg kɵni birürmən birginqə
8 bar yok bolsar-mən inim kusï
9 əw-təki-lər birlə kɵni birşün-
10 lər (tanuk) bg təmir t(anuk)
11 mïsïr kay-a bu nixan mən
12 ɵgrüs təmir-ning ol
13 mən yogaxïrï biḍidim

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ
2. يىگىرمە توققۇزىنچى كۈنى، مەن...!
3. ئۆگرۈس تەمىرگە ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) ئاشلىق
4. كېرەك بولۇپ، بادرۇندىن ئىككى
5. كۈرە ئاشلىق (ئۆتنە) ئالدىم كۈزنىڭ
6. باشلىرىدا، ئوتتۇز تەمبىن (يەنى) بىر قاپ
7. مۇسەللەسنى (ياكى ئۈزۈم شەربىتىنى) تولۇق بېرىمەن. بەرگۈچە
8. يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئىنىم قۇسى
9. ئۆيدىكىلەر بىلەن تولۇق بەرسۇن.
10. گۇۋاھچى بەگ تەمىر، گۇۋاھچى
11. مىسىر قايا. بۇ نىشان مەن
12. ئۆگرۈس تەمىرنىڭدۇر.
13. مەن يوگاشىرى يازدىم.

71 (4 — 24)

1 biqin yïl tərtünq ay on
2 yangïḳ-a manga ḳïmïr-ḳa tüx-kə
3 künqiḍ kərgək bolup ḳyïmṭu-tün
4 tərt xing künqiḍ aldïm küz
5 yangï-ta səkiz xing künqiḍ kəni
6 birürmən bi(r)ginqə bar yoḳ bolẓa-mən
7 inim ïdaba əw-təki-lər bilə
8 kəni birṣün-lər tnuḳ təmir
9 tanuḳ səngə bu nixan mən ïda(ba)-
10 nïng ol mən ḳayïmtu ïdaba(-ḳa)
11 ayïḍïp bitidim

ئىزاھ:

4. xing (شىڭ): ئون شىڭ بىر كۈرە.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ ئونىنچى
2. كۈنى، مەن قىمىرغا ئۈسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە)
3. كۈنجۈت كېرەك بولۇپ، قايىمتۇدىن
4. تۆت شىڭ كۈنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم. گۈزنىڭ
5. باشلىرىدا سەككىز شىڭ كۈنجۈتنى تولۇق
6. بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،
7. ئىنىم ئىدابا ئۆيدىكىلەر بىلەن
8. تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى تەمىر،
9. گۇۋاھچى سەكە. بۇ نىشان مەن ئىدابا-

10. نىڭدۇر. مەن قايىمتۇ ئىدابادىن

11. سوراپ يازدىم.

72 (4 — 25)

1 biqin yïl tørtünq ay
2 yiḍi yangïķ-a manga qüri-
3 kə tüx-kə {.} künqiḍ
4 kərgək bolup ķayïmtu-tïn
5 bir küri künqiḍ aldïm
6 yangït-a iki küri künqiḍ
7 køni birürmən birmədin
8 kəqü<r>srmən il yngïnqa tü(xi)
9 bilə køni birürmən birginqə
10 bar yoķ bols-a mən oğlum
11 ķar-a ķux əw-təki-lər birlə
12 køni birşün-lər tanuķ
13 təmür tanuķ səngə bu
14 nixan mən {q.} qüri-ning ol
15 mən mïsïr xila ayïïḍïp
16 bitidim

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى ئوتتىنچى ئاينىڭ
2. يەتتىنچى كۈنى، مەن چۈرۈ-
3. كە ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) كۈنجۈت
4. كېرەك بولۇپ، قايىمتۇدىن
5. بىر كۈرە كۈنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم.
6. (كۈزنىڭ) باشلىرىدا ئىككى كۈرە كۈنجۈت(نى)

7. تولۇق بېرىمەن. بەرمەستىن

8. كىچىكتۇرسەم، ئەل قائىدىسى بويىچە ئۆسۈمى

9. بىلەن قوشۇپ تولۇق بېرىمەن. بەرگۈچە

10. يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئوغلۇم

11. قارا قۇش ئۆيدىكىلەر بىلەن

12. تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى

13. تەمۇر، گۇۋاھچى سەڭگە. بۇ

14. نىشان مەن چۇرنىڭدۇر.

15. مەن مىسىر شىلا سوراپ

16. يازدىم.

73 (4 — 26)

1 (ta)ḳïğu yïl ikinḍi
2 (a)y-nïng yəḍi
3 (y)angïda manga
4 (s)urïyaxïrï-ḳa
5 (k)ünqit kərgək
6 (bo)lup ḳayïmtu
7 (b)ahxï-tïn bir küri
8 (k)ünqit aldïm küṣ
9 (yan)gïda iki küri
10 (k)ünqit kəni bərür-
11 mən bərginqə bar yoḳ
12 (b)olsar əw-tki-
13 (l)ər kə ni birür-mən
14 (t)nuḳ ḳulduḳay-a

15 tnuķ əxgəkqi
16 bu nixan mən
17 surïyaxïrï-nïng ol

ئىزاھ:

13. birürmən (بىرۈرمەن): بۇ سۆز بۇ يەردە كاتىپنىڭ سەۋەنلىكىدىن شۇنداق يېزىلىپ قالغان. توغرىسى birşün-lər بولۇشى كېرەك. بۇ خىل ئەھۋال ۋەسىقە (4-29) 75 نىڭ 6- قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئىككىنچى
2. ئاينىڭ يەتتىنچى
3. كۈنى، مەن
4. سۇرياشىرىغا
5. كۈنجۈت كېرەك
6. بولۇپ، قايىمتۇ
7. باخشىدىن بىر كورە
8. كۈنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم. كۈزنىڭ
9. باشلىرىدا ئىككى كۈرە
10. كۈنجۈت(نى) تولۇق بېرىد-
11. مەن. بەرگۈچە يا ئۇنداق، يامۇنداق
12. بولۇپ قالسام، ئۆيدىكى-
13. لەر تولۇق (تۆلەپ) بېرىدۇ.
14. گۇۋاھچى قۇلدۇقايا،
15. گۇۋاھچى ئەشكەكچى.

16. بۇ نىشان مەن

17. سۈرىياشىرىنىڭدۇر.

74 (4 — 27)

1 biqin yïl tɵrtünq ay
2 bix yangï-ķa manga somax-
3 ïrï-ķa tüxkə künqiḍ
4 kərgək bolup ķayïmtu-tïn
5 ɵz paḍïr bilə on iki
6 paḍïr künq(i)ḍ aldïm küz
7 yangïda ygrimi iki paḍïr
8 künqiḍ kɵni birürmən
9 birmədin kəqürsər-mən il
10 yngïnqa tüxi bilə kɵni birü(r)-
11 mən bi<r>ginqə bar yoķ bolsar-
12 mən inim

ئىزاھلار:

5. padïr (پاتىر، پادىر): سانسكرىتچە "pātra" دىن كەلگەن ئاتالغۇ. ئۇ بۇددىستلارنىڭ ئايىقىنى (قاچىسىنى) كۆرسىتىدۇ. ئۇ "چىنە، قاچا؛ تاۋاق، تەخسە" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

12- قۇردىن كېيىن، بۇ ۋەسىقىنىڭ 13- قۇرىنىڭ ئاخىرىدا "ب" ياكى "پ" تاۋۇشىنى ئىپادىلەيدىغان بىر ھەرپ بار. بۇ ۋەسىقە 13 قۇردىكى شۇ خەت بىلەن ئۈزۈلۈپ قالغان. ئەمما، ترانسكرىپسىيەدە يېزىلمىدى.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ

2. بەشىنچى كۈنى، مەن سوماشى-
3. رىغا ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) كۈنجۈت
4. كېرەك بولۇپ، قايىمتۇدىن
5. ئۆز پادىرىم بىلەن ئون ئىككى
6. پادىر كۈنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم. كۈزنىڭ
7. باشلىرىدا يىگىرمە ئىككى پادىر
8. كۈنجۈتنى تولۇق بېرىمەن.
9. بەرمەستىن كېچىكتۈرسەم، ئەل
10. قائىدىسى بويىچە ئۆسۈمى بىلەن تولۇق بېرى-
11. مەن. بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قال-
12. سام، ئىنىم (ئۆيدىكىلەر بىلەن تولۇق تۆلەپ بەرسۇن).

75 (4 — 28)

1 küskü yïl altïnq ay on yangïḳa
2 manga ḳayxïdu-ḳa tüx-kə künqiḍ
3 kərgək bolup il tmir-tin bir küri
4 künqiḍ altïm küz iki küri kün-
5 qiḍ birürmən birmdin kəqürsər-mən il
6 yngïnqa tüxi bilə birür birginqə
7 bar yoḳ bolsar-mən inim ḳaxuḳ əw-
8 tki-lər bilə kɵni birṣün-lər tanuḳ
9 ḳïpqaḳ tanuḳ büzgək bu nixan
10 mning ol mən ḳayxïdu ɵṣüm
11 bitidim
12B bu bitig

بەشىسى:

1. چاشقان يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى،
2. مەن قايىشدۇغا ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) كۆنجۈت
3. كېرەك بولۇپ، ئىل تەمىردىن بىر كورە
4. كۆنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم. كۈز(دە) ئىككى كورە كۆن-
5. جۈت بېرىمەن. بەرمەستىن كېچىكتۈرسەم، ئەل
6. قائىدىسى بويىچە ئۆسۈمى بىلەن بېرىمەن. بەرگۈچە
7. يا ئۆلىداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئىنىم قاشۇق ئۆي-
8. دىكىلەر بىلەن تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى
9. قىپچاق، گۇۋاھچى بۈزگەك. بۇ نىشان
10. مېنىڭدۇر. مەن قايىشدۇ ئۆزۈم
11. يازدىم.
12B. بۇ پۈتۈك (ھۆججەت).

76 (4 — 29)

1 tonguz yïl üqünq ay altï yəgrmi-kə
2 manga üsin-ə-kə kəpəz kərgək bolup saurïy-a-
3 xïrï-tïn tərt tang {.} kəpəz tüx-kə altïm
4 küz yangï-ta yiti tang kəpəz kəni bərürmən
5 birginqə bar yoķ bolsar-mən inim budruķ əwdəkilər-
6 birlə bərürmən birmədin kəqürsər-mən il yangïnqa
7 asïğ-ï birlə bərürmən bu nixan mən tanuķ buyan ķy-a
8 tanuķ sasï ķudluğ ķy-a
9 bu nixan mən üsin-ə-ning ol

10 mən toğluķ tonga ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

2. kəpəz (پاختا، كەپەز): "كەپەز" بولسا، قەدىمكى خوتەن ساق تىلدىكى kapāsya دىن كەلگەن.

3. tang (تاڭ): قەدىمكى خوتەن ساق تىلدىكى thamga دىن كەلگەن ئېغىرلىق ئۆلچەم بىرلىكى.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى،
2. مەن ئۈسنەگە پاختا كېرەك بولۇپ، سائۇربا-
3. شىرىدىن تۆت تاڭ پاختىنى ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) ئالدىم.
4. كۈزنىڭ باشلىرىدا يەتتە تاڭ پاختىنى تولۇق بېرىمەن.
5. بەرگۈچە يا ئىزنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئىنىم بۇدرۇق ئۆيدىكىلەر
6. بىلەن (تۆلەپ) بېرىدۇ. بەرمەستىن كېچىكتۈرسەم، ئەل قائىدىسى بويىچە
7. ئۆسۈمى بىلەن تۆلەپ بېرىمەن. بۇ نىشان مەن گۈۋاھچى بۇيان قيا(نىڭدۇر).
8. گۈۋاھچى ساسى قۇتلۇغ قيا.
9. بۇ نىشان مەن ئۈسنەنىڭدۇر.
10. مەن تورغلۇق تۇڭا سوراپ يازدىم.

77 (4 — 30)

1 ķoyn yïl üçünq ay iki oḍuz-ķa

2 manga ming tmür-kə tüx-kə bor kərgək
3 bolup turï bahxï-tïn yarïm ḳap bor
4 altïm küz yngïda bir bir ḳap
5 süqüg kɵni birür-mən birmdin
6 kəqürsər-mən il yngïnqa tüxi
7 bilə kɵni birür-mən birginq-ə bar
8 yoḳ bolsr-mən nom ḳulï əw-tki-
9 lər bilə kɵni birşün-lər tnuḳ
10 təsək turmïx tnuḳ buldan bu nixan
11 mən ming təmür-ning ol mən turmïx ming
12 təmür-kə ayïḍïp biḍitim

ئىزاھ:

4. bir bir: بۇ قۇردا bir سۆزدىن بىرى ئوشۇقچە يېزىلىپ قالغان.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى،
2. مەن مىڭ تەمۈرگە ئۆسۈم (تۆلەش)كە مۇسەللەس كېرەك
3. بولۇپ، تۇرى باخشىدىن يېرىم قاپ ئۈزۈم
4. (ئۆتنە) ئالدىم. كۈزنىڭ باشلىرىدا بىر قاپ
5. مۇسەللەس (ياكى ئۈزۈم شەربىتى)نى تولۇق بېرىمەن. بەرمەستىن
6. كېچىكتۈرسەم، ئەل قائىدىسى بويىچە ئۆسۈمى
7. بىلەن تولۇق بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۇنداق،
8. يا مۇنداق بولۇپ قالسام، نوم قۇلى ئۆيدىكى-
9. لەر بىلەن تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى
10. تەسەك تۇرمىش، گۇۋاھچى بولدان. بۇ نىشان

11. مەن مىڭ تەمۈرنىڭدۈر. مەن تۆرمىش مىڭ

12. تەمۈردىن سوراپ يازدىم.

78 (4 — 31)

1 ït yïl bixinq ay y(iti)

2 yangïka manga buyanquk-(ka)

3 asï(ğ)ka tarïğ k(ərgək) bolup ...

4 -ta yüz xïk

5 ït

6 ït yïl bixinq ay

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقىنى ئىسراپىل يۈسۈپ «دۇنخۇاڭ، تۇرپان تەتقىقاتى» (4- جىلد، 1999)دا ئېلان قىلغان.

ئولبازما ھەققىدە: قەرز ئېلىش (بۇيانچۇقنىڭ ئاشلىق قەرز ئېلىشى)قا ئائىت بولغان بۇ كۆچۈرمە ۋەسىقە (2"UW" دېگەن Lo تۈرىگە كىرىدۇ). 1980- يىلى تۇرپاندىكى بېزەكلىك مىڭئۆيدىن تېپىلغان بولۇپ، ھازىر 80.T.B.I. 748 نومۇر بىلەن تۇرپان ۋىلايەتلىك مۇزېيدا ساقلانماقتا.

بۇ ۋەسىقىدە، مۆچەلنى بىلدۈرىدىغان "ït" (ئىت) سۆزىنىڭ ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئۈچ قۇرغا ئۈچ قېتىم يېزىلغانلىقى ۋە "ït yïl bixinq ay" (ئىت يىلى بەشىنچى ئاي)نىڭ ئايرىم-ئايرىم ئىككى قۇردا تەكرارلانغانلىقى، ئۇنىڭ خەت مەشىق قىلغۇچى تەرىپىدىن كۆچۈرۈلگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بۇ كۆچۈرۈلمە ۋەسىقىنىڭ فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى، سۆز ئىشلىتىش ئەھۋالى قاتارلىقلاردىن قارىغاندا، ئۇنىڭ دەۋرى مىلادى 13-14- ئەسىرلەرگە تەۋە بولۇشى كېرەك.

1. yïl (يىل): خەت مەشىق قىلغۇچى بۇ سۆزنى كۆچۈرگەندە ï (ئى)

ھەرپى بىلەن l (ل) ھەرپى ئارىسىغا بىر چىشنى ئارتۇق يېزىۋەتكەن.

1. y(iti) (يەتتە): بۇ سان، ئۇنىڭ ئەسلى تېكىستتە ساقلىنىپ قالغان باش ھەرپى y (يى) بىلەن، 2- قۇر تېكىستىنىڭ بېشىدىكى yangïķa (ھەر ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنى ئىچىدىكى كۈنلەرنى بىلدۈرىدىغان سۆز) دېگەن سۆزگە ئاساسەن، ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

2. buyanquķ (بۇيانچۇق): كىشى ئىسمى بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەردە ئۇچرايدۇ ("UW" 2، 254- بەتكە قاراڭ). بۇ ھۆججەتتە مەزكۇر كىشى ئىسمىنىڭ بەزى ھەرپلىرىنى، بولۇپمۇ q ھەرپىنى خەت مەشىق قىلغۇچى تازا توغرا يازالمىغان.

3. asï(ğ)ķa: بۇ سۆزنىڭ تومۇرى asïğ ("پايدا، مەنپەئەت"، "ئۆسۈم" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، ئەسلى تېكىستتە ğ (غ) ھەرپى چالا يېزىلىپ قالغان باكى خەت مەشىق قىلغۇچى ğ (غ)نى توغرا، تولۇق كۆچۈرەلمىگەن.

3. tarïğ (تارىغ): ئاشلىق، دانلىق زىرائەت" دېگەن مەنىدە.

4. -ta: ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى بولۇپ، بەزىدە چىقىش كېلىش رولىنى ئوينايدۇ. بۇ ھۆججەتتە مەزكۇر قوشۇمچە buyanquķ (بۇيانچۇق) ئاشلىق قەرز ئالغان كىشىنىڭ (بۇ كىشىنىڭ ئىسمى ھۆججەتتە ساقلىنىپ قالالمىغان) ئىسمىغا ئۇلىنىپ كېلىدۇ ۋە چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى -din/-tin رولىنى ئۆتەيدۇ.

xïķ: خەنزۇچە 石 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ "دادەن" دېگەن مەنىدە.

بەشىنچىسى:

1. ئىت يىلى بەشىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى
2. كۈنى، ماڭا بۇيانچۇقتا
3. ئۆسۈمگە (تۆلەشكە) ئاشلىق كېرەك بولۇپ،
4. -تىن يۈز دادەن
5. ئىت
6. ئىت يىلى بەشىنچى ئاي

79 (4 — 32)

1 ... ... mn toyïn ķulï
2 ... ...-a bθz krgək
3 ... ...-mz ķoqo-ķa
4 ... ... (t)ngiqə(?) ... ... yoķluğ
5 ... ... -ür-biz b-... ...L-... yitinq
6 ... ... (b)ir ay t-... ...

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقىنى ئىسرائىل يۈسۈپ "تۇرپاندىن قېزىۋېلىنغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىككى پارچە ھۆججەت"، «يارغول قەدىمي شەھىرىنى قوغداش ۋە تەتقىقات» (خەنزۇچە، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1999)دا ئېلان قىلغان.

قولىيازما ھەققىدە: بۇ قەرز ئېلىشقا ئائىت بولغان كەمتۈك ۋەسىقە (تويىن قۇلى قاتارلىقلارنىڭ بۆز قەرز ئېلىش ھۆججىتى) 1959- يىلىنىڭ ئاخىرىدا تۇرپان سىڭگىم ئېغىزىنىڭ يېقىن ئەتراپىدىكى بۇددا ئىبادەتخانىسى خارابىسىدىن تېپىلغان بولۇپ، چوڭلۇقى 8.7cm X 16cm كېلىدۇ، ئۇنىڭ بىر يۈزىدە ئالتە قۇر خەت ساقلىنىپ قالغان. ھازىر 60 TS 001: 4 نومۇر بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيدا ساقلانماقتا. ئۇ "UW"2 دىكى Lo تۈرىگە كىرىدۇ.

مەزكۇر كەمتۈك ۋەسىقىنىڭ خەت نۇسخىسى ۋە فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى قاتارلىقلاردىن قارىغاندا، ئۇنىڭ دەۋرى مىلادى 13- ئەسىردىن كېيىن ئەمەستەك قىلىدۇ.

1-. toyïn ķulï (بۇددا دىنى مۇرىتىنىڭ ئىسمى): toyïn بولسا، خەنزۇچە 道人 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. تويىن قۇلى دېگەن كىشى ئىسمى قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەردە ئۇچرايدۇ («توپلام»نىڭ 2- تومىنىڭ 278- بېتىگە قاراڭ).

3-. koqo (قوچو):高昌 نىڭ ناھاڭ تەرجىمىسى.

4-. (t)ngiqə(?) (تەڭ كېلەلمىگەن): سۆز تومۇرى tng (=təng "تەڭ"، "باراۋەر" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، ئۇنىڭ تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى بىلەن تۈرلەنگەن شەكلىگە، تەڭلەشتۈرمە كېلىش قوشۇمچىسى qə قوشۇلغاندا، ئادەتتە ياردەمچى n تاۋۇش كىرىپ بەتتى. مەسىلەن، tnginqə (=tənginqə) («توپلام»نىڭ 2- تومىنىڭ 290- بېتىگە قاراڭ). دېمەك، (t)əngiqə دە n تاۋۇشى چۈشۈپ قالغان.

4-. yokluğ (كىشى ئىسمى؟): بۇ سۆزنى yokluk، yoğluğ دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشمۇ مۇمكىن.

yokluğ نىڭ سۆز تومۇرى yok ("يوق" دېگەن مەنىدە)، yoğluğ نىڭ سۆز تومۇرى yoğ ("ماتەم"، "مۇسىبەت" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، سۆز تومۇرىغا سۈپەتتىن ئىسىم ياسىغۇچى ياكى ئىسىمدىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە -luğ/-luk قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان.

يەشمىسى:

1. ... (يىلى) ... (ئايىنىڭ) ...(كۈنى)، مەن تويىن قۇلى
2. ...(گە) بۆز كېرەك (بولۇپ)،
3. ... قوچوغا
4. ... تەڭ كېلەلمىگەن (ياكى باراۋەرلىكتە) ... يوقلۇغ
5. ... يەتتىنچى
6. ...بىر ئاي ...

5. بالا بىقىۋىلىش ۋەسىقىلىرى

80 (5–1) —— 82 (5–3)

80 (5—1)

1 ïl yïl bir ygrminq ay altï otuz-ḳa manga ḳyytso tutung-
2 ḳa yunglaḳ-lïḳ twar krgək bolup titso atlïğ oğlum-nï qintso
3 ayağ-ḳa təgimlig-kə süt səwinqi yarïm yasḍuḳ alïp oğul-
4 luḳ birtim bu titso atlïğ oğul qintso ayağ-ḳa təgimlig-
5 kə bar ərkinqə kɵnin bïxïğïn tapïnïp ayağ-ḳa təgimlig-
6 tə kin tɵrt yolï box ɵz kɵngül-inqə barzun mən
7 qintso ayağ-ḳa təgimlig-ning inim iqim oğlum ḳam
8 ḳadaxïm ilməzün tartmazun apam birɵk ilgli tarḍğlï
9 saḳïnsar saw-larï yorïmazun yasa-taḳï ḳïn-ḳa təgşün-
10 lər mən ḳyytso tutung-nïng titso-nï mən baxlap inim iqim
11 ḳam ḳadaxïm ərklig bəg ixi-ning küqin tutup
12B üntürür-mən tisər-lər saw-larï yorïmazun-lar.

13B ɵgüdəy süü-singə iki yürüng adan ɵtünüp ambï

14B balïk̦ ţaruğa-larïnga ədərkə yaraxu at birip qintso

15B ayağ-k̦a təgimlig-kə bir-kə iki birip ağïr k̦ïn-k̦a

16B təgir-biz. tanuk̦ k̦utrulmïx tanuk̦ buyan tonga

17B tanuk̦ kəd burhan mən k̦yytso tutung ɵz ilgim bitidim

18B bu tamğa biz ikigü-ning ol mən titso ymə bahxïm-k̦a

19B kɵni tapïnmadïn kiḍəyin tisər-mən bu bitig-t(ə)ki k̦ïn-k̦a

20B təgir-mən bu tamğa mən titso-nung ol.

ئىزاھلار:

6. tɵrt yolï (تۆت يولى): tɵrt yol "شەرق، غەرب، جەنۇب، شىمال" قاتارلىق تۆت تەرەپنى كۆرسىتىدۇ، ئاخىرىدىكى ï- تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى.

13B-. ɵgüdəy (ئۆگۆدەي): موڭغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ ئىككىنچى ئەۋلاد خاقانى (1229-1241-يىللار تەختتە تۇرغان).

13B-14B. ambïbalïk̦ (ئامبى شەھىرى): ئۇنىڭ [illegible] (ياكى [illegible]) دېگەن شەھەرنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى ياپونىيىلىك ئالىم ئومېمۇرا ئەپەندى تەھقىقلىگەن. («ياپونىيە ئىلمىي ژۇرنىلى» 85- جىلد، 490-بەتكە قارالسۇن).

18B. bahxïm-k̦a: 2"UW" دە "bahxïm-k̦a" (باخشىمغا) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بۇ ۋەسىقىنىڭ سۈرىتىگە ئاساسلانغاندا، بۇ سۆز "bhxïm-k̦a" (بخشىمقا) دەپ يېزىلغان، يەنى "b" ھەرپى بىلەن "h" ھەرپى ئارىسىدىكى "a" نى ئىپادىلەيدىغان بەلگە-ھەرپ چۈشۈپ قالغان.

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن قىيىتسو تۇتتۇڭ-

2. ـغا ئىشلىتىشكە تاۋار كىرەك بولۇپ، تىتسو ئىسمىلىك ئوغلۇمنى ھۆرمەتكە سازاۋەر

3. چىنتسوغا سۈت ھەققى ئۈچۈن يىرىم ياستۇق (پۇل) ئىلىپ ئوغۇل-

4. ـلۇققا بەردىم. بۇ تىتسو ئىسمىلىك ئوغۇل ھۆرمەتكە سازاۋەر

5. چىنتسوغا بار كۈچى بىلەن دۇرۇس، قىزغىنلىق بىلەن خىزمەت قىلىپ، ھۆرمەتكە سازاۋەر-

6. دىن كىيىن (قالغاندا)، تۆت يولى ئوچۇق بولۇپ، كۆڭلى خالىغان (يەرگە) بارسۇن. مەن

7. ھۆرمەتكە سازاۋەر چىنتسونىڭ ئىنىم، ئاكام، ئوغلۇم، ئۇرۇق-

8. تۇغقانلىرىم ئىسىلىۋالمىسۇن-تۇتۇۋالمىسۇن. ئەگەر (ئۇنىڭغا) ئىسىلىۋالماقچى، (ئۇنى) تۇتۇپ قالماقچى

9. بولسا، سۆزلىرى ئۆتمىسۇن. قانۇن بويىچە جازاغا تارتىلسۇن.

10. مەن قىيىتسو تۇتتۇڭ (ۋە) مىنىڭ ئىنىم، ئاكام،

11. ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم ھوقۇقدار بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ،

12B. تىتسونى چاقىرىۋالىمىز، (قايتۇرۇپ ئەكىلىۋالىمىز) دىسەك، سۆزلىرىمىز ئاقمىسۇن. (ئۇنىڭ ئۈستىگە)

13B. ئۆگۈدەي (خان) ئالىيلىرىغا ئىككى ئاق تۆگە تۆلەيلى، ئامبى

14B. شەھىرىنىڭ ۋالىيسىغا، ئىگىرىگە لايىق ئات بىرەيلى،

15B. ھۆرمەتكە سازاۋەر چىنتسوغا بىر (ئوغۇلنىڭ ئورنىغا) ئىككى (ئوغۇل) بىرىپ، ئىغىر جازاغا

16B. تارتىلابلى. گۆزاهچى قۇترۇلمىش، گۆزاهچى بۇيان توگا،

17B. گۆزاهچى كەد بۇرخان. مەن قىيىتسو تۆتۈنۈك ئۆز قولۇم بىلەن يازدىم.

18B. بۇ تامغا بىز ئىككىلەنىڭدۇر. مەن تىتسونىڭ باخشىمغا (ئۇستازىمغا)

19B. دۇرۇس خىزمەت قىلماستىن، كېتەي دېسەم، مۇشۇ پۈتۈكتىكى (ھۆججەتتە دېيىلگەن) جازاغا

20B. تارتىلاي. بۇ تامغا مەن تىتسونىڭدۇر.

81 (5 — 2)

ud yïl səkizinq ay bix ygrmikə mən titso aḳam anquḳ bilə aytïxïp. aḳam-nïng boğuzïn yigədgli alp bolmïx-ḳa inim antso-nï tuğmïx-ïmïz toynaḳ xïlawantï-ḳa. süt səwinq-i ygrmi stïr kümüx alïp oğul-luḳ birtimz. mən toynaḳ xïlawantï ymə oğul-um sambodu bilə tüz ülüx-lüg ḳïlïp oğul-lanu altïm mən titso bitig ḳïlmïx kün üzə ygrmi stïr kümüx tügəl altïm. mən toynaḳ xïla ymə tügəl birtim. bükünki kün baxlap inim antso-nï ilip tarḍïp qam qarïm ḳïlmaz-mən. mən toynaḳ xïla ymə mini-tə song piryan-ïm-taḳï nəgü orpaḳ-ïm təlük-üm bar ərsər. oğul-um smbodu bilə tüz üləxïp alzun-lar ḳayu-sï bu saw-tïn ağïxsar-biz. birər yasḍuḳ ḳuwar birüxür-biz. tnuḳ basa yalawaq. tnuḳ bg turmïx. bu bitig-ni. yaḳxïdu tung bay ynga

17 xïla tayl(..)du xïla-lar-nïng üksintə ḳïltïmz.
18B S(.....)//////////////////////////////
19B bu tamğa biz ikəgü-nüng ol. mən əlgür tung
20B aytïp bitidim

ئىزاھلار:

11. (كۆزلىيە): دېيىلگەن بولۇپ، توخرى تىلىدىكى paryām ("ھۆجرا؛ كىچىك ئۆي" دېگەن مەنىدە)دىن كەلگەن.

12. orpaḳïm təlüküm (ئەسكى-تۈسكى): شەكلىدە كەلگەن بولۇپ، بۇ يەردىكى oprak̤ ~ orpak̤: "تۈتمەتۈشۈك دېگەن مەنىدە، təlük "كامار، تۆشۈك، يېرىق، دەز" دېگەن مەنىدە.

يەشمىسى:

1. كالا يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى، مەن تىتسو
ئاكام
2. ئانچۇق بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئاكامنىڭ ئۈززۈقىنى ياخشىلاش
3. قىيىن بولۇپ قالغاچقا، ئىنىم ئانتسونى تۈغقىنىمىز
4. تويناق شىلاۋانتىغا، سۈت ھەققى ئۈچۈن يىگىرمە سەر
5. كۈمۈش ئېلىپ، ئوغۇللۇققا بەردۇق. مەن تويناق شىلاۋانتى-
6. سىز (ئانتسونى ئىز) ئوغلۇم سامبودۇ بىلەن تەڭ ئۇلۇشلۇق
(مىراسخور)
7. ئوغۇل قىلىپ ئالدىم. مەن تىتسو (بۇ) ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈن-
8. ى يىگىرمە سەر كۈمۈشنى تولۇق ئالدىم. مەن تويناق
9. شىلاۋۇ تولۇق بەردىم. بۈگۈندىن باشلاپ، (مەنىكى تىتسو) ئىنىم
10. ئانتسونى ئېلىپ قالىمەن-قويۇپ بەرمەيمەن دەپ دەتالاش
قىلمايمەن. مەن

11. تويناق شىلامۇ (شۇنى تاپىلايمەنكى، ئانىسى) مەندىن كېيىن قالسا، كۆزلىمەيدىكى

12. ئەسكى-تۈسكى ئەرسىلىرىمدىن نېمە بولسا، (بارىنى) ئوغلۇم

13. سامبۇدۇ بىلەن تەڭ ئۈلەشسۇن. (بىز سامبۇدۇ بىلەن ئانىسى ئىككىمىزدىن) قايسى بىرىمىز

14. بۇ سۆزدىن تېنىۋالساق، بىر ياستۇقتىن (ئوكىچەدىن كۆمۈش) جەرىمانە

15. ئۆلەيلى. گۇۋاھچى باسا ياللاۋاچ، گۇۋاھچى

16. بەگ تۇرمىش. بۇ ھۆججەتنى ياقىشىدۇتۇڭ، باي ياڭا

17. شىلا، تايد...دۇ شىلالارنىڭ ئالدىدا تۈزدۇق،

18. سـ ...

19. بۇ تامغا بىز ئىككىلەنىڭدۇر. مەن ئەلگۈر تۇڭ

20. سوراپ يازدىم.

82 (5 — 3)

1 ///////// umuğsuz urïsïz ḳalğay tip
2 bu iki oğlan-lar-ïm-ta turmïx atlïğ
3 oğlum-nï suḍbaḳ-ḳa il tərü-si
4 birlə oğul-luḳ birdim andïn
5 xük ḳalmïx-ta bu oğul sutmaḳ-
6 nïng birmix axïn yip aymïx
7 ix-in ḳïlïp oğul tərüsi birlə
8 əlginqə kəni bïxïğ tapïnṣun
9 mən suḍbaḳ ymə bu turmïx atlïğ
10 oğul-nï əşüm-tin tuğmïx-qa
11 oḳ saḳïnïp ḳïz alïp birip

12 yən-ə mində oğul ḳïz tuğsa ol
13 oğlum birlə təng tüz tuḍup
14 məning-ning əw-üm-təki barḳïm-taḳï
15 nəgü kim-im-ni orpaḳ ayïğ sïnuḳ
16 barïm bulğuqa bulsa nəqə oğlan-
17 larïm bolẓa ol oğlan-lar birlə
18 təng ɵng ülüx ḳopï birür-mən
19 apam birɵk bu oğul-nïng küqin alïp
20 bod-ḳa təgmix-tə orun-ïn yigin
21 ḳïlmayïn ədgü tuḍmayïn ḳodï asïr-a
22 kixi-qə tuḍsar-mən ḳayu-ḳa barsar
23 ɵz kɵngül-inqə tapïnqa barṣun suḍbaḳ-
24 nïng sɵzi yorïmaṣun suḍbaḳ ymə
25 tuğmïx oğul-larï birlə təng tuḍup
26 kəlin-ləp birip ədgü asïrap
27 oğul tɵrüsinqə tuḍup ḳulğaḳ
28 boyïn tolap ünər-mən kiḍər-mən tisər
29 tɵrü yarğu yosun-ï birlə aḍa
30 yaṣmïx yaṣuḳ-ḳa təgṣün tanuḳ
31 si(...) təmür tanuḳ aruğ bu nixan
32 tamğa mən torqï-nïng ol
33 mən ix ḳar-a torqï bahxï-ḳa
34 inqgə ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

11. suḍbaḳ (سۈتباق): ئەسلى تېكىستنىڭ 3-، 9-، 23- ۋە 24- قۇرلىرىدا suḍbaḳ، 5- قۇرىدا sutmaḳ شەكلىدە يېزىلغان بۇ سۆز ۋەسىقىدە كۆرۈلگىنىدەك ئەمەلىيەتتە بىرلا ئادەمنىڭ ئىسمىنى كۆرسىتىدۇ،

ياپونچە نۇسخىسىدا بۇ ئىسمىنىڭ sutbaḳ شەكلىدە يېزىلىشىنىڭ دۇرۇس بولىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىنىپ، "د" (d)نىڭ ئاستىغا بىر چېكىت قويۇپ (ḍ)، ئەمەلىيەتتە "ت" فونېمىسىغا ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن. بىزنىڭچە بۇ ئەقىلگە ئۇيغۇن بولۇپ، شۇ بويىچە ئالدۇق.

14. məning-ning (مېنىڭ): mən دېگەن ئالماشقا ئىگىلىك قوشۇمچىسى nïng تەكرار قوشۇلۇپ كەلگەن. بۇ يەردە بىر nïng قوشۇمچىسىنىڭ ئارتۇقچە يېزىلغانلىقىنى كۆرىۋالغىلى بولىدۇ. ئەمما، بۇ خىل قوشۇمچىنىڭ تەكرار يېزىلىپ قېلىشى ئەھۋالى ناھايىتى ئاز بولسىمۇ بەزى جايلاردا ئۇچرايدۇ. شۇڭا، بۇنىڭ تەكىتلەش ياكى باشقا رولى بارمۇ، يوق، بۇ ھەقتە تېخىمۇ ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ.

15. orpaḳ ayïğ sïnuḳ (ئەسكى-تۈسكى، ئۈتمىتۈشۈك): orpaḳ (ئۇششاق-چۈششەك)، ayïğ (بۇزۇق)، sïnuḳ (سۇنۇق) دېيىلگەن. يەشمىدە "ئەسكى-تۈسكى" دەپ ئېلىندى.

30. yaşmïx (يۈز ئۆرۈگەن): بۇ سۆزنىڭ ئەسلى yazmïx بولۇپ، ئۇ "گۇنا قىلغان، خىلاپلىق قىلغان، بويسۇنمىغان" دېگەن مەنىدە. يەشمىدە "يۈز ئۆرۈگەن" دەپ ئېلىندى.

بۇ ۋەسىقىنىڭ ئۆزى ياكى فوتو سۈرىتىنىڭ قەيەردىلىكى ئېنىق ئەمەس.

يەشمىسى:

1. ... ئۈمىدسىز، ئەۋلادسىز (بولۇپ) قالىدۇ دەپ،
2. بۇ ئىككى ئوغلۇمدىن تۆرمىش ئىسىملىك
3. ئوغلۇمنى سۈدباققا ئەل قائىدىسى
4. بويىچە ئوغۇللۇققا بەردىم. شۇڭا،
5. بۇ ئوغۇل خاتىرجەم قېلىپ، سۈتماق-
6. نىڭ بەرگەن ئىشىنى يەپ، بۇيرۇغان
7. ئىشنى قىلىپ، ئوغۇل (بولۇش) قائىدىسى بويىچە،
8. ئۆلگىچە دۇرۇس (ۋە) قىزغىنلىق بىلەن (ئۇنىڭ) خىزمىتىنى

قىلسۇن.

9. مەن سۇدباقمۇ بۇ تۇرمىش ئىسملىك

10. ئوغۇلنى ئۆزۈمدىن بولغان (بالام)لىدەك

11.كۆرۈپ، قىز ئېلىپ بېرىمەن (ئۆيلەيمەن).

12. ئەگەر مەن قىز (ياكى) ئوغۇل تاپسام (ئۇلار)

13. بىلەن بۇ ئوغلۇمنى تەڭ-باراۋەر كۆرۈپ،

14. مېنىڭ ئۆي-ۋاقىمدىكى

15. ھەرقانداق نەرسىنى (يەنى) ئەسكى-تۇسكى (نەرسىلىرىمدىن)

16. قولغا چىققىدەكلا نەرسە بولسا، نەچچە ئوغلۇم

17. بولسا، شۇ ئوغۇللىرىمغا

18. ھەممە نېسىۋە-ئۈلۈشلىرىنى تەڭ (بۆلۈپ) بېرىمەن.

19. ئەگەر (مەن سۇدباق)، بۇ ئوغۇلنىڭ كۈچىنى ئىشلىتىپ،

20. بويىغا يەتكەندە ئورنى-قەدرىنى

21. قىلماي، ياخشى (مۇئامىلە) قىلماي، (ئۇنى) پەس-تۆۋەن (تەبىقىدىكى)

22. كىشىدەك (كۆرۈپ) مۇئامىلە قىلسام، قاياققا بارغۇسى كەلسە،

23. ئۆز كۆڭۈل خاھىشى بويىچە خالىغان (يەرگە) بارسۇن. (مەن) سۇدباق-

24. نىڭ سۆزى ئۆتمىسۇن. (ئەگەر) سۇدباق (ئۇنى)

25. ئۆزىدىن بولغان ئوغۇللىرىغا ئوخشاش كۆرۈپ،

26. ئۆيلەپ قويۇپ، ياخشى ئاسراپ،

27. ئوغۇل (قىلىۋېلىش) قائىدىسى بويىچە مۇئامىلە قىلىسمۇ، (تۇرمىش) قۇلاق (يۇپۇرۇپ)،

28. بويۇن تولغاپ، چىقىپ كېتىمەن دېسە،

29. قانۇنىي ھۆكۈم (چىقىرىش) بەلگىلىمىسى بويىچە ئاتىسىدىن

30. يۈز ئۆرىگەنلەرگە (بېرىلىدىغان) جازا بېرىلسۇن. گۇۋاھچى

31. سـ... تەمۈر گۇۋاھچى ئارزۇغ. بۇ نىشان

32. تامغا مەن تۇرچىنىڭدۇر.

33. مەن نىش قارا تۇرچى باخشىدىن

34. تەپسىلى سوراپ يازدىم.

6. ئادەمنى گۆرۈگە قويۇش ۋەسىقىلىرى

83 (6–1) —— 84 (6–2)

83 (6 — 1)

1 tonguz yïl arın ay on yangïḳa manga ḳytso
2 tutung-ḳa. yunglḳ-lïḳ kümüx krgək bolup
3 θzüm-tə tuğınïx. titso atlïğ oğlum-nï
4 qintso xïla-ḳa üq yïl-lïḳ tutğuğ birtim.
5 tutğuğ kümüx-in ïnqa sθzləxtmz. on satïr
6 kümüx-kə tutğuğ birtim. bu on satïr kümüx-ni
7 bitıg ḳïlmïx kün üzə mən ḳaytso tu
8 tügəl tartïp altïm. mən qintso xila ymə
9 bir əksüksüz tügəl birtim. bu oğul ḳy-a-ḳa bir
10 yïl-ta bir üm kθ küşmək bir ḳay bir uyuḳ qruḳ
11 iki yïl-ta bir qəkrək. üq yïl-ta bir kürk
12 bilə birürmən. oğul ḳy-a qintso xïla-nïng əwin-
təki-
13 lər bilə yorïp oğrï təw ḳïlsar. tutğu. ḳapğu
14 yoḳ itük ḳïlsar mən qintso xïla baxïnga
15 bolur. yalnguz yorïp oğrï. təw ḳïlsar. yoḳ
16B itük ḳïlsar mən ḳaytso tu bax-ïm-ḳa bolur
17B igləsər yiti künki mün ax mən qintso

18B xïla birürmən. yiti kün-tin kiqsər mən ḳaytso
19B tu igələp alïp. kün əksükin kθni birürmən.
20B igləp θlsər yarïm twar-ï θ lür. yarïm
21B twar-ï tirilür. tiriltəqi twar yənə mən
22B ḳaytso tu üzə bolup kθni birürmən. üq
23B yïl tügəməginqə üntürməz-mən apam üntür<ür>mən
24B tisər-mən. bu kümüx-üg birmix kün-tin bərüki
25B asïğ-ï bilə kθni birürmən. tanuḳ ḳutdmïx ḳay-a tanuḳ
26B səngiqün. bu tmğa mən ḳayytso tu-nung ol. buyan ḳy-a bitidim
27B* tonguz yïl arın ay on yngï-ḳa manga
28B* ḳyytso tutung-ḳa yunglaḳ-lïḳ tawar
29B* kərgək bolup titso atlğ oğulum-nï
30B* qintso xïla-ḳa üq yïllïḳ tutuğ

ئىزاھلار:

1، 2. ḳytso tutung (قايتسو تۇتۇڭ): بۇ ئىسىم مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 1-، 2- قۇرلىرىدا "ḳytso tutung"، 7-، 16B- ۋە 22B- قۇرلىرىدا "ḳaytso tu"، 26B- قۇرىدا "ḳayytso tu"، *28B- قۇرىدا "ḳyytso tutung" دەپ يېزىلغان. بىز بەشىمدە "قايتسو تۇتۇڭ" ياكى "قايتسو تۇ" ("تۇ" سۆزى "تۇتۇڭ"نىڭ قىسقارتىلمىسى) دەپ ئالدۇق.

9. oğul ḳya (ئوغۇل قيا): قيا (= قايا) سۆزى بۇ ئورۇندا كىشى ئىسمىنى كۆرسەتمەستىن، بەلكى ئەركىلىتىپ ئاتاشنى بىلدۈرىدىغان سۆزنى بىلدۈرىدۇ. "ئوغۇل قيا" بۇ بەردە "ئوغۇل" دېگەن مەنىگە ئىگە. شۇڭا، ترانسكرىپسىيدىكى "oğul ḳy-a-ḳa" دېگەننى بەشىمدە "ئوغۇل قياغا"

دېمەي "ئوغۇلغا" دەپ ئېلىشىمىز بولىدۇ. دېمەك، ķya (=ķaya) سۆزى 2"UW" دە كۆرسىتىلگەندەك كىشى ئىسمىلا بولۇپ كەلمەستىن، بەلكى ئەركىلىتىش ياكى يېقىنلىقنى بىلدۈرۈش مەنىسىدىمۇ قوللىنىلىدۇ. چۈنكى، بۇ ۋەسىقىدە گۆرۈگە بېرىلگەن ئوغۇلنىڭ ئىسمى titso دەپ يېزىلغان، tito ķya دەپ ئاتالمىغان.

10. bir uyuķ qruķ (بىر ئۇيۇق چۇرۇق): مەنىسى "بىر (جۈپ) يىپما (ۋە) چورۇق" بولۇپ 2"UW" دە uyuķ "كىگىز ئۆتۈك" دەپ، qruķ (=qaruķ) قا بولسا "ئۆتۈك" مەنىسى بېرىلگەن. "uyuķ"قا كلاۋسون «13- ئەسىردىن بۇرۇنقى تۈرك تىلىنىڭ ئېتىمولوگىيە لۇغىتى» (271- بەت)دە "كىگىز ئۆتۈك (يىپما دېمەكچى-ئا.): يۇڭ پايپاق" دەپ مەنا بەرگەن. «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكى» (مىللەتلەر نەشرىياتى، 1984- يىل، 47- بەت)دە، "uyuķ" نىڭ "y" بىلەن "j" ياكى "q" ئۆزگەرتىلەشكەن شەكلى بولغان "uquķ" (يۇقىرىدىكى "سۆزلۈك"نى نەشرگە تەييارلىغۇچىلار "oquķ" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلغان) بولسا، "پايپاق" دەپ شەرھلەنگەن. شۇڭا، بىز يەشمىدە، "ئۇيۇق"نى "كىگىز پايپاق" (ياكى يىپما) دەپ يەشمە قىلدۇق. "qruķ" (چارۇق) بولسا، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا "چورۇق" دەپ ئىشلىتىلمەكتە.

11. qəkrək (بۆز كۆينەك): 2"UW" دە بۇ سۆز "ياغاچ پاختا رەختتىن تىكىلگەن كۆينەك" مەنىسىدە تەرجىمە قىلىنغان. «تۈركىي تىللار دىۋانى» (شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1980- يىل، 1- توم، 623- بەت)تە "چەكرەك قاپا" دېگەن ئاتالغۇ "يۇڭ رەختتىن تىكىلگەن يانچۇقسىز تون، ئۇنى قۇللار كىيىدۇ" دەپ چۈشەندۈرۈلگەن بولسىمۇ، "چەكرەك" ئاتالغۇسى ئايرىم شەرھلەنمىگەن. «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكى» (47- بەتتە)دە "چەكرەك" ئاتالغۇسى "بۆز كۆينەك" دەپ چۈشەندۈرۈلگەن. شۇڭا، بىز يەشمىدە "بۆز كۆينەك" دەپ ئالدۇق.

13. tutğu ķapğu (قولغا چىقىدىغان ئەرسىلەر): "تۇتۇش-قامالاش"

باكى "تۇتقىلى-قاماللىغىلى بولىدىغان نەرسىلەر" دېگەن مەنىدە.

14, 15. baxïnga bol- (جاۋابكار بولماق): ئەسلى تېكىستنىڭ 14-، 15- قۇرىدا "baxïnga bolur"، 16- قۇرىدا بولسا "bax-ïmḳa bolur" دەپ يېزىلغان. تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسلانغاندا، "baxḳa bol-" دېگەن بۇ پېئىل، "باشقا كەلمەك، باشقا چۈشمەك، جاۋابكارلىق ياكى مەسئۇلىيەت بېشىغا (ئۈستىگە) چۈشمەك دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

17. ax mün (يېمەك-ئىچمەك): "ئاش (تاماق)، شورپا" دېگەن مەنىدە.

*27B، *30B: مۇكۇر ۋەسىقىنىڭ بۇ قۇرلىرىدىكى خەتلەر ئۆزىنىڭ كەينى بېتىگە تەتۈر يېزىلغان (16B__26B- قۇرلارغا نىسبەتەن).

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى بېشىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن قايتسو
2. تۆتۆگۈما ئىشلىتىش ئۈچۈن كۈمۈش كېرەك بولۇپ،
3. ئۆززۈمدىن بولغاي تىتسو ئىسىملىك ئوغلۇمنى
4. چىنتسىر شىلاغا ئۈچ يىللىق تۆتۆغقا (گۆرۈگە) بەردىم.
5. گۆرۈگە (بېرىش باھاسى بولغان) كۈمۈشنى مۇنداق سۆزلەشتۇق، (يەنى ئوغلۇمنى) ئون سەر
6. كۈمۈشكە گۆرۈگە (تۇتۇققا) بەردىم. بۇ ئون سەر كۈمۈشنى
7. ھۆججەتنى تۈزگەن كۈنى مەن قايتسو تۆ
8. تولۇق تاپشۇرۇپ ئالدىم. مەن چىنتسو شىلامۇ
9. بىرى كەم ئەمەس تولۇق بەردىم. (مەن چىنتسو شىلا) بۇ ئوغۇل قىياغا
10. يىلدا بىر (قۇر) ئىشتان-چاپان، بىر (جۈپ) كەش، بىر (جۈپ) پىما ۋە چورۇق،
11. ئىككى يىلدا بىر بۆز كۆينەك، ئۈچ يىلدا بىر كۆرك (جۇۋا)،

12. بىرىمەن. (بۇ) نوغۇل مەن چىنتىسو شىلانىڭ ئۆيىدىكى-

13. لەر بىلەن بىللە يۈرۈش (ئۆتۈش) جەريانىدا ئوغرىلىق، ئالدامچىلىق قىلسا، قولغا چىققىدەك نەرسىلەرنى

14. يوقاتسا-يىتتۈرسە، مەن چىنتىسو شىلا جاۋابكار

15. بولىمەن. (ئەگەر) يالغۇز يۈرگەندە ئوغرىلىق، ئالدامچىلىق قىلسا، (نەرسىلەرنى) يوقاتسا-

16B. يىتتۈرسە، مەن قايتىسوتۇ جاۋابكار بولىمەن.

17B. (ئەگەر) كېسەل بولسا، يەتتە كۈنگىچە ئۇنىڭ يېمەك-ئىچمىكىنى مەن چىنتىسو

18B. شىلا بېرىمەن. يەتتە كۈندىن ئېشىپ كەتسە، مەن قايتىسو

19B. تۇ ئىككە بولۇپ، كۈنلۈك كەم-كۈستىنى بېرىمەن.

20B. (ئەگەر ئۇ) كېسەل بولۇپ ئۆلسە، يېرىم مال-مۈلكى ئۆلىدۇ، يېرىم

21B. مال-مۈلكى تىرىلىدۇ؛ تىرىلىدىغان مال-مۈلكىنى يەنىلا مەن

22B. قايتىسو تۇ ئۈستىدە تۇرۇپ، تولۇق تۆلەپ بېرىمەن. (مەن قايتىسو تۇ) ئۆچ

23B. يىل توشمىغۇچە (بالىنى) چىقىرىۋالمايمەن (قايتۇرۇۋالمايمەن). ئەگەر چىقىرىۋالسام (قايتۇرۇۋالسام)

24B. دېسەم، بۇ كۈمۈشنى تاپشۇرۇپ ئالغان كۈندىن بۇيانقى

25B. ئۆسۈمىنى قوشۇپ تولۇق قايتۇرىمەن. گۇۋاھچى ئۆتادمىش قايا، گۇۋاھچى

26B. سەگىنچىن. بۇ تامغا مەن قايتىسو تۇنىڭدۇر. بۇيان قىيا يازدىم.

*27B. چوشقا يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن قايتىسو

*28B. تۆتۆڭغا ئىشلىتىش ئۈچۈن تاۋار كېرەك بولۇپ،

*29B. ئۆزۈمدىن بولغان تىتسۇ ئىسىملىك ئوغلۇمنى

*30B. چىنتسۇ شىلاغا ئۈچ يىللىق گۆرۈگە (تۇتۇققا بەردىم).

84 (6 — 2)

1 (küskü yïl ikinti ay səkiz) otuz-ḳa manga kədirə-kə yunglaḳ-laḳ

2 (kümüx krgək bolup θz)üm-tə tuğmïx bolmïx atlağ toyïn oğulum-nï. yəgən ḳay-a

3 ///////(.)WS-YNK′ samboḳdu tutung-ḳa. yarïm yastuḳ kümüx-kə tutuğ

4 (birtim) bu tutuğ kümüx-üg (tu)tuğ birmix kün üzə mən kədirə bix

5 ///// stïr yarmaḳ kümüx sanap altïm. mən samboḳdu tutung tügəl birtim. bu

6 (bol)mïx-ḳa. samboḳdu tutung ərklig bolzun. mən samboḳdu tutung birtkə

7 ///(.)tsar bolmïx-ḳa ton ətük adaḳ bax birməz-mən əw təg yoğun ix

8 (ix)lətsər mən il-ning tutuğ yngïnqa birürmən. ḳalmïx turuxï yngï.

9 (tut)uğ yngïnqa bolzun. tanuḳ aḳbïra tanuḳ ḳataḳï bu tamğa mən kədirə-ning ol.

10 (küs)kü yïl ikinti ay səkiz otuz-ḳa mən kədirə samboḳdu tutung-ḳa.

11 ///// birmix bolmïx atlğ oğulum-nïng bix otuz stïr kümüx-ni tügəl altïm tanuḳ

12 ////// mən ķarïmdu tutung kədirə-kə ayïtïp bitidim bu tmğa mən kədirə-ning ol

---

ئىزاھلار:

7، 8. əw təg yoğun ix ixlətsər mən (ئۆزىنىڭ بېرىك (ئېغىر) ئىشلىرىنى قىلدۇرسام): سۆزمۇ سۆز مەنىسى "ئۆزىدەك بوغان ئىشنى قىلدۇرسام" (yoğun": "بوغان، توم، چوڭ، قېلىن، بېرىك" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە). ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا كىنايە، مۇبالىغە قىلىپ ئىپادىلىنىدىغان "تاغدەك چوڭ ئىش" دېگەن گەپ بار. بىراق "ئۆزىدەك چوڭ ئىش" دەيدىغان گەپ يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ۋەسىقىدىكى "əw təg yoğun ix"نى كىنايە دەپ ھېسابلاشقا بولمايدۇ. شۇڭا، بۇ قېتىمقىدەك يەشمە قىلىندى.

11. bix otuz stïr kümüx-ni (يېگىرمە بەش سەر كۈمۈش): بۇ سۆزلەر مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدىكى "yarïm yastuķ kümüx" (يېرىم ياستۇق كۈمۈش)نىڭ 25 سەر كېلىدىغانلىقىنى، بىر ياستۇق كۈمۈشنىڭ 50 سەر ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. "ئالتۇن ياستۇق" ياكى "كۈمۈش ياستۇق" دېيىلگىنى قۇيما ياكى تۇكچا ئالتۇن ياكى كۈمۈش پۇلنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ياستۇق (< ياتسۇق) قا ئوخشاپ قالغاچقا، شۇنداق دەپ ئاتالغان.

يەشمىسى:

1. (چاشتان يىلى، ئىككىنچى ئاينىڭ) يىگىرمە سەككىزىنچى كۈنى، مەن كەدىرەگە ئىشلىتىش ئۈچۈن

2. (كۈمۈش كېرەك بولۇپ) ئۆزۈمدىن بولغان بولمىش ئاتلىق راھىب ئوغلۇمنى يەگەن قايا

3. ... سامبۇقدۇ تۇتتۇڭغا يېرىم ياستۇق كۈمۈشكە گۆرۈگە

(تۇتنۇققا)

4. (بەردىم). بۇ گۆرۈ (گە قويۇش ھەققى بولغان) كۆمۈشنى (يەنى يېگىرمە) بەش سەر يارماق كۆمۈشنى (ئوغلۇمنى) گۆرۈگە بەرگەن كۈنى مەن كەدىرە

5. ساناپ ئالدىم. مەن سامبۇقدۇ تۈتۈنۈك تولۇق بەردىم. بۇ

6. بولمىش سامبۇقدۇ تۈتۈنۈكنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. مەن سامبۇقدۇ تۈتۈنۈك باجغا

7. ... بولمىشقا تون، ئۆتۈك، ئاياغ، باش (كىيىم) بەرمەيمەن. يىنىك يىرىك (ئېغىر) ئىش

8. قىلدۇرسام، ئەلنىڭ تۇتۇنۇققا (گۆرۈگە ئېلىش) قانىدىسى بويىچە بېرىدىغاننى) بېرىمەن. قالغان تۆرمۈش ئەھۋالى

9. تۇتۇنۇققا (گۆرۈگە ئېلىش) قانىدىسى بويىچە بولسۇن. گۇۋاھچى ئاقبىرا، گۇۋاھچى قاتاقى. بۇ تامغا مەن كەدىردىنىڭدۇر.

10. چاشقان يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە سەككىزىنچى كۈنى، مەن كەدىرە سامبۇقدۇ تۈتۈنۈكگە

11. (گۆرۈگە) بەرگەن بولمىش ئىسىملىك ئوغلۇمنىڭ (گۆرۈگە بېرىلىش ھەققى) يىگىرمە بەش سەر كۆمۈشنى تولۇق ئالدىم. گۇۋاھچى

12. ... مەن قارىمدۇ تۈتۈنۈك كەدىرەدىن سوراپ يازدىم. بۇ تامغا مەن كەدىردىنىڭدۇر.

7. قۇللارغا ھۆرلۈك بېرىش ۋەسىقىلىرى

85 (7–1) —— 86 (7–2)

85 (7 — 1)

1 l(u)u yïl səkizinq ay altï otuz-ḳa mən x(ïwsay) t(ay)xï

2 uluğ suu-ḳa buyanï təgzün. anta basa aḳa ini oğul-lar-ḳa buyan-ï təgzün basa (ḳoq)o il

3 bəgd-ləringə anqaxï-lar-ḳa xazïn ayğuqï-ḳa xazïn (u)luğ-larïnga il-kə bod(un)-ḳa

4 ḳuwrağ-ḳa alḳu tïnlğ uğux-ïnga anta basa bahxïm uluğ-um kəw bahxï-ḳa

5 məning θz bodum-ḳa kixim-kə oğlan-larïm-ḳa basa əsən toğ(rï)l turmïx tutung

6 aḍay tutung θgrünq ḳïz baxaḳ-a baxlap uruğ-ḳa ḳadax-ḳa buyan-ï təgzün

7 tip. məning paḍïr-ta xükün-tə ḳaṣğanmïx nəgü kim-ni satïp yulup. ḳ(o)qo-taḳï

8 aḍay tutung-nung pinḍung atlğ ḳïrḳ yax-lïğ ḳïḍay oğlan-ïn nom bitig

9 bilir üqün toḳuz ystuḳ qaw birip yulup altïm. mən xïwsay tayxï-ḳa kixim-

10 kə uluğ oğul bolup. əwim-ni barḳ-ïm-nï igiləp

asïrap yorïzun biz m(unt)a song

11 θlsər xinking sin-ïn baxlap oğlan-larïm birlə əwim-ni tutup ayïtïxïp

12 kəngixip yorïzun-lar. oğlan-larïm birlə sïğuxu yaraxu umasar. pinḍung əwim-təki

13 nəgü-kə kim-kə ḳatïlmadïn θz bodï. θrü tağ-ḳa ḳodï ḳum-ḳa brsar tθrt yol-ï

14 box bolzun bu bitig-təki sθzt-in θngi bolsar-biz

15 uluğ suu-ḳa bir altun yastuḳ aḳa ini təgiḍ-lər birər kümüx y(as)tuḳ ïduḳ-(ḳ)ut-ḳa

16 bir ystuḳ xazïn ayğuqï-ḳa bir at ḳïşğuḍ θḍünüp sθzləri yo(rïmaz)un

17 tanuḳ tθrt maharanq tngri-lər yiti əkə baldïz tərim-lə. yügərü-ki t(an)uḳ

18 ḳoxḍïr tanuḳ ilabu tanuḳ ḳuduğqï əsən tanuḳ tərinqi boḳxïngdu bu (tamğ)a

19 mən xïwsay tayxï-nïng ol mən tθlək xïwsay tayxï-ḳa ayïtïp bitidim

---

ئىزاھلار:

2. uluğ suu (ئۇلۇغ خان ئالىيلىرىغا): LIGETI ئەپەندى ئۇنى موڭغۇل خانىنى كۆرسىتىدۇ دەپ ئىنقىلاپ چىققان (LIGETI، 1973- يىل، 6-3 بەتلەرگە قارالسۇن).

3. anqaxi (تەپتىش ئەمەلدارى): بۇ خەنزۇچە 按察使 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

3. xazïn ayğuqi (بۇددا نومى تەپسىرچىسى): "xazïn" سانسكرىتچە śāsana (مەنىسى "دىنىي ئەقىدە" يەنى بۇددا دىنى ئەقىدىسىنى كۆرسىتىدۇ)

دىن كەلگەن. "xazïn ayğuqï"نى "(بۇددا) دىنى ئەقىدىلىرىنى سۆزلىگۈچى ياكى چۈشەندۈرگۈچى" دەپ يەشمە قىلىشقىمىز بولىدۇ. بۇددا دىنى ئەقىدىلىرى بۇددا نوملىرىدا سۆزلىنىدىغانلىقى ئۈچۈن، بىز يەشمىدە يۇقىرىدىكىدەك ئالدۇق.

3. xazïn uluğ-larï (بۇددىست مۆتىۋەرلەر): ئۇنى "ئەقىدىچى (بۇددا دىنى ئەقىدىلىرىنى بىلىدىغان) ئاقساقاللار ياكى مۆتىۋەرلەر" دەپ يەشمە قىلىشقىمىز بولىدۇ. بىز يەشمىنىڭ ئىخچام ۋە چۈشىنىشلىك بولۇشى ئۈچۈن يۇقىرىقىدەك ئالدۇق.

7. "padïr xükün" (ئاياق-قاچا). padïr سانسكرىتچە pātra دىن كەلگەن بولۇپ، بۇددا دىنى راھىبلىرىنىڭ ئايىقىنى (قاچىسىنى) كۆرسىتىدۇ. "xükün" نىڭ ئەسلى مەنىسى ئېنىق بولمىسىمۇ، لېكىن مەزكۇر ۋەسىقىدە "pātra" بىلەن مەنىداش قوش سۆزنىڭ بىرى بولۇپ كەلگەن. شۇڭا، يەشمىدە يۇقىرىقىدەك ئېلىندى.

8. oğlan (ئوغلان، قۇل)): بۇ سۆز "ئوغۇل بالا؛ ئوغۇل؛ ئوغۇل مالاي؛ قۇل؛ شاھزادە" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

17. tört maharanq tngri-lər (تۆت ماھاراج تەڭرىلەر): maharanq سانسكرىتچە mahārāja ("ئۇلۇغ ئېلىگ" ياكى "ئۇلۇغ خان" دېگەن مەنىدە) دىن كەلگەن. تۆت ماھاراج تەڭرىلەر سانسكرىتچىدە catur mahārāja، خەنزۇچىدا 四天王 دېيىلىدۇ.

17. yiti əkə baldïz tərim-lə (يەتتە ئىنگىچە-سىڭىل تەڭرىملەر): سانسكرىتچىدە saptamātṛ، خەنزۇچىدا 七母天 ياكى 七姊妹 دېيىلىدۇ. قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا "yiti əkə baldïz təngrim-lər" دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يەردە təngrim ("ئايال تەڭرى" ياكى "ئايال ئىلاھ" دېگەن مەنىدە) نىڭ ng تاۋۇشى چۈشۈپ قالغان. "təngrimlər"دىكى تەۋەلىك 1- شەخس قوشۇمچىسى "#im" بۇ يەردە ھۆرمەتنى بىلدۈرىدۇ.

ئەسكەرتىش: بۇ ۋەسىقىنىڭ ئاخىرىغا بىر قۇر خەنزۇچە خەت يېزىلغان ("UW"3 نىڭ 115- بەتكە قارالسۇن).

بەشىمىسى:

1. ئەجدىھا يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن شىۋساي ئايشى،

2. ئۇلۇغ (خان) ئالىيلىرىغا بەخت يار بولسۇن؛ ئاندىن كېيىن، ئاكا-ئىنى ئوغۇللارغا (شاھزادىلەرگە) بەخت يار بولسۇن؛ ئاندىن كېيىن، قوچو ئېلىنىڭ

3. بەگلىرىگە، تەپتىش ئەمەلدارلىرىغا، (بۇددا) نومى تەپسىرچىلىرىگە، بۇددىست مۇتىۋەرلىرىگە، ئەلگە، خەلقكە،

4. (راھىب) جامائەتكە، بارلىق جانلىقلار قەۋمىگە (بەخت يار بولسۇن)؛ ئاندىن كېيىن، ئۇستازىم-ئۇلۇغىم كەۋ باخشىغا،

5. مېنىڭ ئۆزۈمگە، ئايالىمغا، ئوغۇللىرىمغا، يەنە ئەسەن توغرىل تۇرمىش ئۆتۈك،

6. ئاداي ئۆتۈك، ئۈگرۈنچ قىز، باشاقا قاتارلىق ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمغا بەخت يار بولسۇن

7. دەپ، مېنىڭ ئاياقتا-قاچىدا ئاپقان (نەرسىلىرىمنى) سېتىپ، بىركىمنى (قايتۇرۇپ سېتىۋېلىش ئۈچۈن) قوچودىكى

8. ئاتاي ئۆتۈكنىڭ پىنتۇڭ ئىسىملىك، قىرىق ياشلىق، قىتاي ئوغلانىنى (قۇلىنى) نوم-پۈتۈك

9. بىلدىغانلىقى ئۈچۈن تۇققۇز ياستۇق چاۋ بېرىپ سېتىۋالدىم. (ئۇ) مەن شىۋساي ئايشىغا (ۋە) ئايالى-

10. مغا چوڭ ئوغۇل بولۇپ، ئۆي جايىمنى باشقۇرۇپ-ئاسراپ ئۆتۈپ بەرسۇن، بۇنىڭدىن كېيىن (بىز)

11. ئۆلۈپ كەتسەك، شىن كىڭ، سىن ئىن قاتارلىق ئوغۇللىرىم بىلەن بىرلىكتە ئۆيۈمنى ئۆتۈپ، ئۆز ئارا مەسلىھەتلىشىپ-

12. كېڭىشىپ ئىش قىلسۇن. ئوغۇللىرىم بىلەن سىغىشالمىسا-

كېلىشەلمىسە، پىنتۈك ئۆيۈمدىكى

13. ھەرقانداق كىشىگە قېتىلماستىن، ئۆزى بالغۇز يۇقىرىسى تاغقا، تۆۋىنى قۇملۇققا بارسا، تۆت يول

14. ئۇچۇق بولسۇن. (مۇبادا) بىز بۇ ھۆججەتتىكى سۆزىمىزدىن يېنىۋالساق،

15. ئۇلۇغ (خان) ئالىيلىرىغا بىر ئالتۇن ياستۇق، ئاكا-ئىنى شاھزادىلەرگە بىردىن كۈمۈش ياستۇق، ئىدىقۇتقا

16. بىر ياستۇق، نوم تەپسىر قىلغۇچىغا بىر ئات جەرىمانە تۆلەيلى. سۆزلىرىمىز ئۆتمىسۇن.

17. گۇۋاھچى تۆت ماھاراج تەگىنلەر، بەتتە ئاچا - سىڭىل تەگىنلەر، ھازىرقى گۇۋاھچى

18. قوشتىر، گۇۋاھچى ئىلابۇ، گۇۋاھچى قۇدۇغچى ئەسەن، گۇۋاھچى تەرىنچى بوقشىگۇ. بۇ تامغا

19. مەن شىۋساي تايشىنىڭدۇر. مەن تۆلەك شىۋساي تايشىدىن سوراپ يازدىم.

86 (7 — 2)

1 taḳïğu yïl üqünq ay iki yangïḳa mən
2 kθni ḳuz ağïr igkə təgip θlüp ïdïp
3 barğay-mən tip xīnḳuy tutung bəg-kə
4 küdəgüm likə-kə kingəxip ayḍïxïp
5 kəwxi-tə tuğmïx burhan ḳulï atlğ
6 oğul-an-ḳa θgkə ḳangḳa buyan-ï
7 təgzün tip box bitig birtim
8 bu küntə mïnqa burhan ḳulï-nïng
9 θrü tağ-ḳa ḳoṭï ḳuum-ḳa barsar

10 θz kθngül-inqə buyan birip yorïzun
11 mning ķaṭïn-larïm tirigə-ltmix-ə baxlap
12 əw-təki ķaṭïn-larïm mning tuğmïx-larïm
13 kim ymə qmlamazun-lar qmlasar-lar
14 iqgərü ağïlïķ-ķa bir altun yastuķ
15 ķoqo bəgingə bir at balïķ bəgingə bir
16 ud birip ağïr ķïyn-ķa təgzün tanuķ
17 tθrt maharaq tngri-lər tanuķ yiti əkə balṭïz
18 tngrim-lər yügərüki. tanuķ ikiqi tanuķ ər tonga
19 bu bitig-ni aķasï boķsang toyïn üskintə
20 ķaṭïn-larïm-ķa ayïḍïp birtim bu tmğa mən
21 likə-ning ol mən ķaysïn tu ayïḍïp bitidim.

ئىزاھلار:

تېكست ھەققىدە: بۇ ۋەسىقىدە، كۆنى تۈز دېگەن ئادەم ئىبغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ھاياتىدىن ئۈمىدى ئۈزۈلگەندە، ساۋابلىق ئىش قىلىش يۈزىسىدىن بۇرخان قۇلى ئاتلىق بالا مالايغا ھۆرلۈك خېتى بەرگەنلىكى؛ ئۆزىنىڭ ئۇرۇق-تۇغقان، قۇدا-باجىلىرىنىڭ بۇرخان قۇلى توغرۇلۇق دەتالاش قىلماسلىقى، ئەگەر دەتالاش قىلسا، ئىبغىر جەرىمانە تۆلىگەندىن سىرت، قاتتىق جازاغا تارتىلىدىغانلىقى بېكىتىلگەن. يەنە گۇۋاھلىق بەرگەنلەرمۇ ئەسكەرتىلگەن. مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسلانغاندا، ″UW″2 دە ئۇنىڭ "ۋەسىيەتنامە ياكى مىراس بۆلۈش ۋەسىقىلىرى" قاتارىغا كىرگۈزۈلگەنلىكى مۇۋاپىق بولمىغان. بىزچە بۇ ۋەسىقىنى قۇللارنى ئازاد قىلىش ياكى قۇللارغا ھۆرلۈك بېرىش مەزمۇن قىلىنغان ۋەسىقىلەر قاتارىغا كىرگۈزۈش كېرەك. يەنى ″UW″2 نىڭ تۈرگە ئايرىشى بويىچە Em02 بولۇشى، يەنى (7-2) 83 دەپ رەت نومۇرى بېرىلسە مۇۋاپىق بولاتتى. بىز قوشقان ۋەسىقىلەرنى قايتا تەرتىپكە تىزغاندا (7-2) 86 دەپ نومۇر بەردۇق.

11، 12. kaṭïn (~kadïn): بۇ سۆز ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا "قېيىن" دېيىلىدۇ. بۇ سۆز "قېيىن ئاتا، قېيىن ئانا، قېيىن ئاكا، قېيىن ئىنى، قېيىن ئاچا، قېيىن سىڭىل" قاتارلىق بىرىكمىلەردە كېلىپ، تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەتنى بىلدۈرىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇ سۆزنىڭ مەيلى قەدىمدە ياكى ھازىر بولسۇن، مەنىسى خېلى كەڭ بولۇپ، ئۇ تويلىشىشتىن شەكىللەنگەن ۋاستىلىق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەتنى ياكى قۇدا-باجىلىق مۇناسىۋەتنى بىلدۈرىدۇ. شۇڭا، بۇ سۆز يەشمىنىڭ 11- قۇرىدا "قۇدا-باجا" دەپ، 12- قۇرىدا "قېيىن تۇغقان" دەپ ئېلىندى. چۈنكى، ئەسلى تېكىستنىڭ 12- قۇرىدا "əw-təki kaṭïn-larïm" (ئۆيدىكى قېيىن تۇغقانلىرىم) دېيىلگەن بولۇپ، ئۇلار كۆڭلى قىزنىڭ ئايالىنىڭ، كۈيئوغۇل ياكى كېلىنلىرىنىڭ كۆڭلى قىز بىلەن بىر قورودا تۇرۇۋاتقان تۇغقانلىرىنى كۆرسەتسە كېرەك.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى كۈنى، مەن
2. كۆڭلى قىز ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ئۆلۈپ كېتىپ
3. قالارمەنمىكىن دەپ (ئويلاپ)، شىنكۆي تۇتۇڭ بەگ (ۋە)
4. كۈيئوغلۇم لىكە بىلەن كېڭىشىپ-مەسلىھەتلىشىپ،
5. كەۋشىدىن تۇغۇلغان، بۇرخان قۇلى ئاتلىق
6. ئوغۇل مالايغا، ئانىغا-ئاتىغا (ئاتا-ئانامنىڭ روھىغا) ساۋابى
7. تەگسۇن دەپ ھۆرلۈك خېتى بەردىم.
8. بۈگۈندىن باشلاپ بۇرخان قۇلى
9. يۇقىرىسى تاغقا، ئۆۋىنى قۇملۇققا بارسا،
10. ئۆز كۆڭلىدىكىدەك ساۋابلىق (ئىشلارنى) قىلىپ يۈرسۇن.
11. مېنىڭ قۇد-باجىلىرىم، ئىنىگەلىمىشە باشچىلىقىدىكى
12. ئۆيدىكى قېيىن تۇغقانلىرىم (ۋە) ئۇززۇمنىڭ تۇغقانلىرىمدىن
13. ھېچكىم دەتالاش قىلمىسۇن، دەتالاش قىلسا،

14. ئىچكى خەزىنىگە (ئوردا خەزىنىسىگە) بىر ئالتۇن ياستۇق

15. قىرچو بېگىگە بىر ئات، شەھەر بېگىگە بىر

16. كالا (جەرىمانە) تۆلەپ، ئېغىر جازاغا مەھكۇم بولسۇن، گۇۋاھچى

17. تۈت ماھاراچ تەڭرىلەر، گۇۋاھچى يەتتە ئىگىچە-سىڭىل

18. تەڭرىلەر، گۇۋاھچى ئىنىچى، گۇۋاھچى ئەر توڭا.

19. بۇ ھۆججەتنى (بۇرخان قۇلىنىڭ) ئاكىسى يوقساك تويىن (راھىب) ئالدىدا،

20. قۇدا-باجىلىرىمغا ئوقۇپ بەردىم. بۇ تامغا مەن

21. لىكەنىڭدۇر. مەن قايسىن تۇ سوراپ يازدىم.

8. ۋەسىيەتنامە ياكى مىراس بۆلۈش ۋەسىقىلىرى

87 (8–1) —— 91 (8–5)

87 (8 — 1)

küskü yïl səkizinq ay səkiz ygrmikə
mən tüxiki ağïr igkə tgmix-kə
ədgü ayïğ bolğay-mən tip kixim
sïlang-ḳa bitig ḳoṭdum mïnta
kin ər-kə bəg-kə tgmətin əwim-
ni tutup oğlum altmïx ḳay-a-nï
asïrap yorïzun oğlum ḳoxang əsən
ḳay-a olar θgəy anamïz biz-kə
tgir alïr-biz tip almazun ḳatïl-
mazun-lar apam birθk alïr-biz
tip qamlasar-lar uluğ süü-kə
bir altun yastuḳ oğlan tigiḍ-
lərkə birər kümüx yastuḳ
iqgərü ağïlïḳ-ḳa bir yastuḳ
iqgərü ağïlïḳ-ḳa bir at birip
ağïr ḳïyn-ḳa tgip sθzləri
yorïmazun bu bitig-ni xutza
kəd ḳy-a tutung tügəl-ə kimtso
baxlap ḳuwrağ tawğaq ynga ikiqi

20 baxlap bodun ķaṭax-larïmïz əsən-ə
21 olar üskintə birtim tnuķ ingə
22 tnuķ ķan toyïn bu tmğa mning ol
23 mən ķaysïn ayïtïp bitidim
24B bu tmğa mən tawğaq ynga-nïng ol
25B bu tmğa mən əsən-ə-ning ol

ئىزاھلار:

8-9. قۇرلاردىكى جۈملىلەر: قەدىمكى تۈركلەردە دادىسى ئۆلۈپ، باش ئۆگەي ئانىسى تۇل قالسا، ئۆگەي ئوغۇللىرى ئۇنى ئالىدىغان ئادەتنى ئەسلىتىدۇ.

17. xutza (شۇتزا): بۇ ئاتالغۇ خەنزۇچە 首座 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى (UW"2، 285- بەتكە قارالسۇن) بولۇپ، بۇددىستلارنىڭ مەرتىۋە-دەرىجىسىنى كۆرسىتىدۇ.

يەشمىسى:

1. چاشتان يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى،
2. مەن تۆشكى ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولغاچقا،
3. ياخشى-يامان بولۇپ قالارمەنمىكىن دەپ ئايالىم
4. سىلاڭغا (ۋەسىيەت) نامە (يېزىپ) قالدۇردۇم. (ئايالىم) مەندىن
5. كېيىن (قالسا)، ئەرگە-بەگكە تەگمەستىن ئۆيۈمە -
6. نى تۇتۇپ ئوغلۇم ئالتمىش قايانى
7. بېقىپ ئۆتسۇن. باشقا ئوغۇللىرىم ــ قوشاڭ، ئەسەن
8. قايالار: "ئۆگەي ئانىمىز (سىلاڭ) بىزگە
9. مەنسۇپ، بىز ئالىمىز" دەپ (ئۇنى) ئالمىسۇن، (ۋە ئۇنىڭ ئىشلىرىغا) ئارىلاشـ-

10. ـمسۇن. ئەگەر، (ئۆزنى) ئالمىز
11. دەپ دەتالاش قىلسا، خان ئوردىسىغا
12. بىر ئالتۇن ياستۇق (پۇل)، ئوغۇل شاھزادىـ
13. ـلەرگە بىردىن كۈمۈش ياستۇق (پۇل)،
14. ئىچكى (ئوردا) خەزىنىسىگە بىر ياستۇق،
15. (يەنە) ئىچكى خەزىنىگە (ئوردا خەزىنىسىگە) بىر ئات (جەرىمانە) تۆلىسۇن (ھەم)
16. ئىغىر جازاغا تارتىلسۇن! سۆزلىرى
17. ئاقمىسۇن. بۇ (ۋەسىيەت)نامىنى شۆتزا
18. كەد قيا تۆتۆڭ، تۆكەلە، كىمتىسو
19. باشچىلىقىدىكى (بۆددىست) جامائەت، تاۋغاچ ياڭا، ئىنكىچى
20. باشچىلىقىدىكى (مەھەللە) خەلقى، تۆغقانلىرىمىز ئەسەنە
21. قاتارلىقلارنىڭ ئالدىدا بەردىم. گۇۋاھچى ئىنىگە،
22. گۇۋاھچى قان تۇيىن، بۇ تامغا مېنىڭدۇر.
23. مەن قابىسىن سوراپ يازدىم.
24B. بۇ تامغا مەن تاۋغاچ ياڭانىڭدۇر
25B. بۇ تامغا مەن ئەسەنەنىڭدۇر.

88 (8 — 2)

1 (t)onguz yïl tөrtünq ay mən ķaraquķ ağïr igləmixtə oğlum-

2 (ķ)a ķalmïx tawar-ïğ өtigləp ķoṭdum. on {toķuz} uluğ hu-a-qan tөxək

3 üq tөrtkil tөxək yiti yürüng tarda(?) tөxək. bix bozaķ

4 (ta)rda(?) tөxək. bir tükqük(?) tөxəki. bir manmur(?). bir siling

5 ///i(?) ķïdïğ kəwiz. altï ygrmi yağaķ ayaķ. bix yağaķ təpsi.

6 (t)өrt ïğaq təpsi. iki yağaķ kөnək. bir bədizlig sïr

7 (k)өnək. bir yağaķ ķapan. bir ïğaq ķapan. bir yağaķ

8 irkün(?). iki sөgüt irkün(?). bir sïr ayaķ. üq yağaķ mün

9 /uzluķ. iki yağaķ ķadïng. yiti tirək ķaţïng. bir ķuruğ sin(?)

10 //g. bir qa-qan. iki sïr ķaxuķ. altï kixilik sïr qөki. səkiz

11 on kixilik ķïzïl qөki. bir bədizlig sutķu. üq üqər ķaplïķ

12 (k)üp. üq birər ķaplïķ idix

ئىزاھلار:

1. ķaraquķ (قاراچۇق): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىگە ئاساسلانغاندا، بۇ كىشى ئىسمىنى قاناچۇق (ķanaquķ) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

2. hu-a-qan (گۈللۈك كىگىز، ياكى شىرداق؟): "UW" 2 نىڭ 256-بېتىدە، ئۇنىڭ خەنزۇچە 花毡 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى ئىكەنلىكى كۆرسىتىلگەن. دېمەك ئۇ "گۈل بېسىلغان كىگىز" ياكى "شىرداق" نى كۆرسىتىشى كېرەك.

3. tarda (تاردا): مەنىسى ئېنىق بولمىغان بۇ سۆزنى "tanda" دەپ ئوقۇشقىمۇ بولىدۇ ("UW" 2، 137- بەتكە قارالسۇن).

4. tükqük (تۈكچۈك): "UW" 2، 137- بېتىدە بۇ سۆزنى

"tügnüg" دەپ ئوقۇشقىمۇ بولىدىغانلىقى ئەسكەرتىلگەن. بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، سۆز ئوتتۇرىسىدا كەلگەن ۋە ئالدى كەينىدىكى ھەرپلەرگە قوشۇپ يېزىلغان "چ" ھەرپىدىن ئىككىسى بولۇپ، بىرىسى "ḳaraquḳ"تا، يەنە بىرسى مۇشۇ "tükqük" دېگەن سۆزدە. بۇ ئىككى "چ" ھەرپىنىڭ يېزىلىشى ئوخشاپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ بىرىنى ئۆزگەرتىپ ئوقۇغاندا، يەنە بىرىنىمۇ ئۆزگەرتىپ ئوقۇشقا توغرا كېلىدۇ.

سۆسۈن تاۋار: ئەسلى تېكستتە "siling" دېيىلگەن بولۇپ، 2"UW" نىڭ 282- بېتىدە، ئۇنىڭ خەنزۇچە [illegible] دىن كەلگەنلىكى ئەسكەرتىلگەن. شۇڭا، بەشىمدە يۇقىرىقىدەك ئېلىندى.

5. kəwiz (گىلەم): 2"UW" دە "kəwiz" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان بۇ سۆزنى، مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىگە ئاساسلانغاندا، ئۇ سۆزنى "kəyiz" (ياكى "kiyiz") قىلىپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

5. təpsi (تەخسى): «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكى»دە "təpsi" (~təpxi) خەنزۇچە [illegible] ("تەخسە") دەپ چۈشەندۈرۈلگەن.

9. /uzluḳ/: بۇ قۇرنىڭ بېشىدىكى /uzluḳ/ دېگەن سۆزنىڭ بىرىنچى ھەرپىنى پەرق ئېتىش مۇمكىن بولمىغان. بۇنى "tuzluḳ" دەپ پەرەز قىلىشقا بولىدۇ. شۇنداق ئوقۇغاندا ئالدىدىكى سۆز بىلەن قوشۇپ "شورپا (ياكى) تۇزلۇق (قاچىسى)" دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ.

9. ḳadïng (ئۆرۈق؟): ئەسلى تېكستتە "ḳadïng" ۋە "ḳatïng" دەپ يېزىلغان. «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكى» دە، "ḳadïng" سۆزى خەنزۇچە [illegible] دەپ چۈشەندۈرۈلگەن. خەنزۇچە «سۆز دېگىزى»دا [illegible] سۆزى ئاساسلىقى مۇنداق ئىككى خىل چۈشەندۈرۈلگەن: (1) قەدىمكى سىرقىما چالغۇ ئەسۋابى (قوڭغۇراق). (2) قەدىمكى ئۆرۈق شەكىللىك قاچا. مۇشۇنىڭغا ئاساسلانغاندا، بۇ ۋەسىقىدىكى، "ḳadïng" (~ḳatïng) ئاتالغۇسى ياكى تىرەك ياغىچىنى چېپىپ ئويۇش ياكى قىرىپ ئويۇش ئارقىلىق ياسالغان ئۆرۈق شەكىلدىكى بىر خىل ياغاچ قاچىنى كۆرسەتسە كېرەك. بۇ ئاتالغۇ 2"UW"

نىڭ 272- بېتىدە "قاچا، ئىدىش" دەپ چۈشەندۈرۈلگەن.

9. sin (سىن): "UW"2 نىڭ 137- بېتىدە 9- قۇردىكى sin سۆزىنى ئىلگىرى بەزىلەرنىڭ باشقىچە ئوقۇغانلىقى ئەسكەرتىلگەن.

10. qaqan (چاي چىنىسى): دېيىلگەن بولۇپ، "UW"2 نىڭ 254- بېتىدە، "qaqan"نىڭ خەنزۇچە [illegible] دىن كەلگەنلىكى كۆرسىتىلگەن.

11. kaplïķ (قاپلىق): ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئۈتىنچى ئاي. مەن قاراچۇق ئىغىر كېسەل بولغانلىقىمدىن، ئوغلۇم-

2. ...غا قالغان مال-مۈلۈكنى تىزىملاپ قالدۇردۇم: ئۇن توققۇز چوڭ كۈللۈك كىگىز (شىرداق؟) سېلىنچا،

3. ئۈچ (دانە) چاسا سېلىنچا، يەتتە (دانە) ئاق تاردا (؟) تۆشەك، بەش (دانە) بوزاق

4. (تاردا) تۆشەك، بىر تۆكچۈك (مويلۇق؟) تۆشەك، بىر مانمۇر (؟)، بىر (توپ ياكى پارچە) سۆسۈن (تاۋار)

5. ... جىيەكلىك گىلەم، ئۇن ئالتە (دانە) ياڭاق (ياغىچى) ناياق، بەش (دانە) ياڭاق (ياغىچى) تەخسە،

6. تۆت (دانە) ياغاچ تاۋاق، ئىككى (دانە) ياغاچ چېلەك، بىر (دانە) ئەقىشلىك سىرلىق

7. چېلەك، بىر (دانە) ياڭاق ياغىچى (تاۋاق)، بىر (دانە) ياغاچ تاۋاق، بىر ياڭاق (ياغىچى)

8. ئىركۈن(؟)، ئىككى سۆگەت (ياغىچى) ئىركۈن(؟)، بىر سىرلىق ناياق، ئۈچ (دانە) ياڭاق (ياغىچى) شورپا

9. ...، ئىككى (دانە) ياڭاق (ياغىچى) ئۆرۈق(؟)، يەتتە تېردك

(ياغىچى) ئۆرىق(؟)، بىر قۇرۇق سىن(؟)

10. ...، بىر (دانە) چاي چىنىسى، ئىككى (دانە) سىرلىق قوشۇق، ئالتە كىشىلىك سىرلىق چوكا، سەكسەن

11. كىشىلىك قىزىل چوكا، بىر (دانە) نەقىشلىق ساندۇقچە(؟)، ئۈچ (دانە) ھەر بىرى ئۈچ قاپلىق

12. كۆپ، ئۈچ (دانە) ھەر بىرى بىر قاپلىق ئىدىش.

89 (8 — 3)

0 ///////////////////////////(...................)

1 ///////////////////////////(..)ïp ķudluğ buķa-ķa bir (..)

2 /////////////// üq yastuķ qaw birzün tip bir (...)

3 //////////////// bir ingək bir ixiq bir snaq bir (...)////

4 ///////// ķ(.)//(.) ķalïng əqgü üq yastuķ birzün. turmïx

5 /////////////-i xuikü əgən-tə bəkin(?) bilə ülüx-lüg ///// (y)grmi(?)

6 ////////////-tə altï xïğ yir iq ķïr-a-ta səkiz xïğ yir-tə tərt

7 /////////(.) q-lar-ta bix xïğ yir sındoku ķïr-a-ta turmïx tutung

8 ///////// iki xïğ yir-tə manga təgmix altï xïğ yir. siggik

9 //////// (kə)l üzə suwaķ-lïğ manga tgir on xïğ yir-tə bix xïğ yir.

10 /////(..)//S// oğlan. bir at bir ud bir əxgək bir kiḑmən

11 //////// (...) ixiq bir snaq on ayaḳ bir ingək əski ulus(?)-nïng

12 //////// təgmix tüz yrïm-nïng tayḑsang-tḳï ḳum borluḳ-um-ta boox

13 ////////z yarïp θngdün yanïn qurḳux-ï bilə trbix-kə birip

14 /////////mïx-ḳa birtim. trbix-kə tgmix-i turmïx-ḳa üq ḳaḑa

15 ////////(.)mïx sənilək-ni bïndu-sïn alḳu-sïn toy-ïn ix-in saḳïx

16 ////////(.) iqindki bəkin(?) bilə üləxip almïx borluḳ-um-nï ang-a.

17 ///// (ta)xdïn-ḳï box yir-i bilə manga lan(?) ḳadḳanlïḳ-ïn trbix-kə siz

18 ///////// ülüx-kə tgmix-i sïḳap θgən-tki yaşï-lar-tïn almïx

19 ///////////ḳu ḳïr-a-taḳï turuḳ θgəqük-tin almïx on xïğ yir

20 //////////////////mïx θləng yir . siggik-tə uluğ kθl üzə suwaḳ-

21 (lïğ) /// manga təgmix üq künlük yaz suwaḳ-lïğ bir yrïm küz kün-lük

22 ///////// tüz yrïm-ï taysang-tḳï ḳum borluḳ-um-nï box yir-i bilə

23 ///// (θng)dün yanïn qïrḳux-ï bilə trbix-kə birtim tügəl atlïğ

24 ////////// ḳlïğ bəkin(?) bilə üləxip almïx olurur əw bir ḳnglï

25 ///////// ingək üq əxgək bir bədük bir kiqig iki ixiq bir

26 ///// (kiḍ)mən on ayaķ bir kümüx ķuping an-a tgir-i mamat monggŭl-qin

27 ///// ɵdəkqi bilə ortuķ altï xïğ yir bilə munq-a tgir-ni

28 /////////z bu munqa mnga birmix ülüx-ni bitigdəki-qə alïp

29 //////////i üqəgü birisi tɵrḍər stïr tüz tuḍup yorïzun-lar:

30 ///l(.)n-ta m-a aḍa bitigi yorïzu tip bar üqün bitig

31 // (bü)ḍürüp birtim. bu bitig-ni ķayu-sï taplamadïn qaḍïx-

32 ////y-lar

33 //////////-ni yorïḍmamïx yaşuķ-ķa tgip ülüx almadïn kixi-si

34 ///////////// yiti ķamqï bərgə yip yiḍzün tnuķ bg buķ-a tnuķ

35 ///// ķuḍluğ bəg tnuķ ɵgrünq-ə bu tamğ-a mən W'PY'H(?)-nïng ol mən

36 ///// əlig-im bitidim

ئىزاھلار:

5. xüi kü (شۈيكۈ): 水渠 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

7. samdo kuu (سامدو ئۆستەڭى): خەنزۇچە 三道沟 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولسا كېرەك، 61- ۋەسىقىنىڭ 8- قۇرىغا بېرىلگەن ئىزاھقا قاراڭ.

12. tayɖsang (تايتساڭ): [illegible] نىڭ ناھاڭ تەرجىمىسى.

17. lan (ياغاچ قاشا؟): خەنزۇچە [illegible] نىڭ ناھاڭ تەرجىمىسى.

26. kupïng (ئۇرىق): ۋىنىنقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكىدە، kupïng نى[illegible] ("ئۇرىق، چۈگۈن" دېگەن مەنىدە) دەپ كۆرسەتكەن.

31. qaɖïx ياكى qatïx (چاتاق، چېتىش): سۆز تومۇرى "چاتىماق"قا ئوخشايدۇ. شۇڭا، يەشمىدە "چاتاق" دەپ ئېلىندى.

34. yiti kamqï bərgə yip yiɖzün (يەتتە قامچا-دەررە ئۇرۇش جازاسىغا تارتىلسۇن): "ئۇرۇش جازاسىغا تارتىلسۇن" دېگەن جۈملە ئەسلى تېكىستتە "yip yiɖzün" ("يېيىشكە ئۇچرىسۇن <بەتسۇن>" دېگەن مەنىدە) دېيىلگەن. يەشمىدە يۇقىرىقىدەك ئېلىندى.

35. W'PY'H(?) (ياپىغ): بۇ كىشى ئىسمى "UW"2 نىڭ 139-بېتىدە، ئېنىق ترانسكرىپسىيە قىلىنماي، ئېنىق بولمىغان ئىسىم قاتارىدا "W'PY'H(?)" قىلىپ بېرىلگەن. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىگە ئاساسەن، ئۇنى yapïğ دەپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق.

بۇ ۋەسىقىنىڭ ئۆچۈپ كەتكەن، كەمتۈك جايلىرى كۆپ بولغاچقا، بەزى سۆزلەر ياكى جۈملىلەرنىڭ مەنىلىرىنى جەزملەشتۈرمەك قىيىنراق.

يەشمىسى:

0. ... ...

1. ... قۇتلۇق بۇقىغا بىر ...

2. ... ئۈچ ياستۇق چاۋ (پۇل) بەرسۇن دەپ بىر ...

3. ... بىر ئىنەك، بىر قازان، بىر تېرە خالتا، بىر ...

4. ... قىز مىلىنى تۆلەش(؟) (ئۈچۈن) ئۈچ ياستۇق (پۇل) بەرسۇن. تۇرمىش

5. ... شۈبىكۇ دەرياسى (بويىدىكى) بەگىن (؟) بىلەن ئۇلەشكەن ... يېگىرمە (؟)

6. ... ئالتە شىغ (دادەنلىك) يەر، ئىچ قىرادىكى سەككىز شىغ (دادەنلىك) يەردىن تۆت

7. ... بەش شىغ (دادەنلىك) يەر، سامدو ئۆستەڭى (ئېرىقى) قىرادا تۇرمىش تۇتۇڭ

8. ... ئىككى شىغ (دادەنلىك) يەردىن ماڭا تەگكەن ئالتە شىغ (دادەنلىك) يەر، سىگگىك

9. ... كۆل بىلەن سۇغىرىلىدىغان، ماڭا تېگىدىغان ئون شىغ (دادەنلىك) يەردىن بەش شىغ (دادەنلىك) يەر،

10. ... بالا مالاي (غۇلام)، بىر ئات، بىر كالا، بىر ئېشەك، بىر كەتمەن

11. ... بىر قازان، تېرە تاپ، ئون ئاياق (قاچا)، بىر ئىنەك، ئەركى ئۈلۈشىنىڭ

12. ... تەگكەن تەڭ يېرىمىنىڭ تاپتىساڭدىكى تۇم (يېرى تۇماڭغۇ؟) ئۈزۈملۈكمدىن بوش

13. ... بۆلۈپ، شەرق تەرىپىنى چۇرقۇشى بىلەن تەرىشكە بېرىپ،

14. ... بەردىم. تەرىشكە تېگىدىغىنى تۇرمىشقا ئۈچ قاتا

15. ... سەنلەك(؟)نى، بىندۇ(؟)نى، ئالقۇ(؟)نى، تۇي(؟)نى ئىش(؟)نى سان

16. ... ئىچىدىكى بەكىن(؟) بىلەن ئۈلىشىپ ئالغان ئۈزۈملۈكىنى ئاڭا

17. تاشقىرىدىكى بوش يەر بىلەن ماڭا(؟) ياغاچ تاشا(؟) قادقانلىق(؟)نى تەرىشكە، سىز

18. ... ئىلۈشكە ئېرىشكىنى، سىقاپ دەرياسى (بويىدىكى) تۈزلەڭلىكلەردىن ئالغان

19. ... قىرادىكى تۇرۇق ئۆگەچۈكتىن ئالغان ئون شىغ (دادەنلىك)

بەر

20. ... چۆپلۈك بەر (ئـوتلاق)، ســگگـكـتـكى چوڭ كۆل بىلەن سۇغۇرۇ

21. ىلىدىغان ... ماڭا تەگكەن، يازدا ئـۈچ كۈن سۇغىرىلىدىغان بەر، كۈزدە بىر يېرىم كۈن

22. (سۇغىرىلىدىغان يېرىمنىڭ) تەڭ يېرىمىنى، تايساڭدىكى قۇم (يېرى قۇمساڭغۇ؟) ئۈزۈملۈكمنى بوش يېرى بىلەن،

23. ... شەرق تەرىپىنى چىرقۇشى بىلەن تەرىشكە بەردىم. تۆگەل ئاتلىق

24. ... بەكىن(؟) بىلەن ئۈلشىپ، ئالغان (ۋە) ئولتۇرۇۋاتقان ئۆي، بىر هارۋا

25. ... .ىنەك، ئۈچ نىشەك، بىر چوڭ، بىر كىچىك (بولۇپ) ئىككى قازان، بىر

26. ...، بىر كەتمەن، ئون ئاياق (قاچا)، بىر كۈمۈش ئۈزۈك، ئانا مىراسى، مامات موڭغۇلچىن

27. ... ئۆدەكچى بىلەن ئورتاق ئالتى شىغ (دادەنلىك) بەر بىلەن مۇشۇنچىۋالا مىراسنى

28. ... بۇ مۇشۇنچىۋالا ماڭا بەرگەن ئۈلۈشنى ھۆججەتتىكىچە ئېلىپ،

29. ...ى ئۈچەيلەندىن ھەر بىرى تۆت سەردىن تەڭ ئۈلىشىپ نىشلەتسۇن،

30. ... ئاتا پۈتۈكى (ۋەسىيەتنامىسى) ئىجرا بولسۇن دەپ، (ئۆزۈم هايات) بار ۋاقتىمدا (بۇ) پۈتۈك-

31. (ىنى) پۈتتۈرۈپ بەردىم. بۇ پۈتۈكنى ھېچقايسىسى ماقۇل كۆرمەي چاتاق

32. (چىقارمىسۇن).

33. (ئۇنداق قىلمايدىكەن، بۇ پۈتۈك)نى ئىجرا قىلمىغان گۇناھقا مەھكۇم بولۇپ، ئۆز ئۆلۈشنى ئالماستىن، ئايالى

34. ... يەتتە قامچا-دەررە ئۇرۇش جازاسىغا تارتىلسۇن. گۇۋاھچى بەگ بۇقا، گۇۋاھچى

35. ... قۇتلۇغ بەگ، گۇۋاھچى ئىگرۈنچە. بۇ تامغا مەن ياپىغنىڭدۇر. مەن

36. ... (ئۆز) قولۇم بىلەن يازدىم.

90 (8 — 4)

1 taķïğu yïl ikinti ay y(......) //// (...)-ning ķ(al)mïx tawar ɵtügi

2 iki inqgə ton iki yiplig(?) (q)uğ bir ķra quğ iki (....)ķwğaķ

3 bir yipl(i)g(?) ixgirti iki k(..) {bir} ala torķu bir T'KW(..) aķ

4 bir ülətü inix(?) bir sin(?) (...) bir laty iki ülətü alķuğun

5 tɵrt sïtïr bix baķïr sɵkti(?) altun iki sïtïr itig

6 altun tɵrt ming ķuanpu. bix ķoyn munqa tawar-nï mən il

7 üşünmix oğlnïm yrp turmïx-ķa bg turmïx-ķa əniqük-kə birürmən

8 bu tamğa biz üqəgü-ning ol.

ئىزاھلار:

2. يىپلىق (yiplig(?))‏: «ئۇ. ۋ.» 2. نىڭ 141- بېتىدە، بۇ سۆزنىڭ "yipgin" ("سۆسۈن" دېگەن مەنىدە، خەنزۇچە ※) بولۇش ئېھتىمالى بارلىقى ئەسكەرتىلگەن. بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، ئۇنى "yiplig(?)" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىش مۇۋاپىق بولغان.

قاپ: ئەسلى تېكىستتە "k(a)wğak" دەپ يېزىلغان بولۇپ، بورتقان-كۆرپە باكى ياستۇقنىڭ قېپىنى كۆرسىتىدۇ («UW»2 نىڭ 274- بېتىگە قارالسۇن).

4. ھىلھىلە لىنتا: ئەسلى تېكىستتە laty دېيىلگەن بولۇپ، خەنزۇچە ※※ دىن كەلگەن دەپ ھېسابلىنىدۇ (قارالسۇن 2«UW» نىڭ 264-بەت).

5. چاقا: ئەسلى تېكىستتە "sekti(?)" دېيىلگەن. "sekti(?) altun" دېيىلگىنى پارچە (چاقا) ئالتۇننى كۆرسەتسە كېرەك ('چاقا پۇل' دېيىلگەندەك).

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ... كۈنى، ... نىڭ قالغان مال، مۈلكىنىڭ تىزىملىكى:

2. ئىككى نەپىس تون، ئىككى يىپلىك (؟) خالتا، بىر (دانە) قارا خالتا، ئىككى ... قاپ،

3. بىر يىپلىق (؟) كىمخاپ، ئىككى ...، بىر (توپ؟) رەڭدار تورقا، بىر ... ئاق،

4. بىر ياغلىق ئىنىش(؟)، بىر سىن(؟)، ... بىر ھىلھىلە لىنتا، ئىككى ياغلىق. ھەممىسى

5. تۆت سەر بەش مىسقال چاقا(؟) ئالتۇن، ئىككى سەر بېزەك

6. ئالتۇن، تۆت مىڭ قۇانپۇ (پۇل)، بەش قوي. مۇشۇنچىۋالا مال، مۈلۈكنى مەن ئىل

7. ئۆززۈنمىش ئوغۇللىرىم يارپ تۇرمىش، بەگ تۇرمىش، ئەنچۈكلەرگە بېرىمەن.

8. بۇ تامغا بىز ئۈچەيلەننىڭدۇر.

91 (8 — 5)

1 /l///////(.)l/////////////////////////////('?)-
2 ning yaḳa-sï mən //(.) ok(..) kümüx yol-ïnta
3 basa bitig-siz altï ülüx-tə təgmix ər
4 ḳul küng yol-ïnta yənə tigin-ning kən-
5 tin yinə ḳay-a-ḳa yantut bolmïx nəgü kim
6 yol-ïnta səwinq buḳa munta yoḳ ərsər ////
7 biz bilirbiz timix yol-ïnta ini-lərim uur ḳy-
8 a küwəz yulay birlə basaquḳ tutung satmïday aqarï
9 yawlaḳ θz aqarï ḳan toyïn tutung ḳoḍana anant
10 tutung tügəl-ə əsən buḳa xïlastï atlğ bəg
11 baxlap uyğur uruğ ḳadax ükẓintə sθzləxip
12 atamïz-nïg ülüx bitig-indəki-qə nəgü-sin
13 kim-in tapxura birip muntïn tax yiri-
14 ning suwï-nïng yaḳa-sïnga yənə iki bθlük
15 bu bitig-təki twar-ḳa tutup on tamğa büḍün
16 kümüx yastuḳ-ï bir yürüng toyïn atlğ a(qar)ï
17 oğln əlig(?)-tə birip otuz yax-tïn altïn
18 ygrmi yax-tïn üstün orḍun ər əbqi iki
19 ḳrabax iki at iki ud birlə munqa twar-nï
20 uur ḳay-a baxlap ini-lərim-kə birip

21 θz kθngül-üm bolup yaraxïp /////(.) ymə wap-qa
22 yangla-qa nəgü m-ə qam qrïm bar ərsər ķodup
23 bu bitig-ni birtim bu kün-tə mïnqa mən
24 əlik ix ayğuqï mïnta tuğmïx sarman
25 tθlək baxlap (o)ğlan-larïm birlə atamïz-
26 nïng bular-ķa ülüx ķïlïp ķodmïx
27 yir-ingə s(uw-ïn)ga bağ-ïnga bor-luķ-
28 ïnga nəgü-s(ingə) kim-ingə basa inq
29 ķy-a-nï oğlum ///// (.)P anïng ədingə
30 twar-ïnga nə-(sing)ə kim-ingə bu bitig-
31 təki birmix yast(uķ) ķul küng ud // yol-
32 ïnta qam qarïm /////////////////

ئىزاھلار:

12,13. ھەر نەرسىسىنى، كىمىنى: ئەسلى تېكستتە "nəgü-sin kim-in" دېيىلگەن بولۇپ، سۆزمۇ سۆز مەنىسى "نېمىسىنى (نەرسىسىنى)، كىمىنى". بۇ ۋەسىقە مال-مۈلۈك، قۇل-دېدەك تەقسىماتنامىسى بولغاچقا، "nəgüsin" (نەرسىسىنى)نى "مال-مۈلكىنى"، "kim-in" (كىمىنى)نى "قۇل ياكى دېدىكىنى" دەپ چۈشىنىش مۇۋاپىقراق. مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 28- ۋە 30- قۇرلىرىدىمۇ مۇشۇنداق سۆز ئۇچرايدۇ. بۇ ۋەسىقىنىڭ 5- قۇرىدا "nəgü kim" (بۇ سۆزلەرنى كونتېكستقا قاراپ، "كىمكى"، "نېمە، كىم" دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ). بۇ ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن، بۇ ئىككى سۆزنىمۇ "نەرسە ۋە قۇل ياكى دېدەك"نى كۆرسىتىدۇ دېيىشكە بولىدۇ. يەشمىدە "نەرسىلىرى" دەپلا ئېلىندى.

يەشمىسى:

1. ......

2. مىنىڭ ئىجارىسى مەن(؟) ... كۆمۈش توغرىسىدا،

3. ئاندىن، پۈتۈكسىز بولغان (ۋە) ئالتە ئۈلۈش (مىراس)تىن تەگكەن
ئەر

4. قىزل (ۋە) دىبەك توغرىسىدا؛ شاھزادىنىڭ كەنت (شەھەر)-

5. دىن يىنە قاياغا قايتۇرغان ئەرسىلىرى

6. توغرىسىدا (ۋە) سەۋىنچ بۇقا بۇ يەردە يوق بولسىمۇ، ...

7. بىز جاۋابكار بولىمىز دېگىنى توغرىسىدا ئىنىلىرىم ئۇر قا-

8. يا، كۆزەز يۇلاي بىلەن بىرلىكتە باساچۇق تۇتۇڭ، ساتمىداي
ئاچارى،

9. ياۋلاق ئۆز ئاچارى، قان تويىن تۇتۇڭ، قودانا ئانانت

10. تۇتۇڭ، تۆكەلە، تەسەن بۇقا، شىلاستى ئاتلىق بەگ

11. قاتارلىق ئۇيغۇر ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىزنىڭ ئالدىدا سۆزلىشىپ،

12. ئاتىمىزنىڭ مىراس (بۆلۈش) ۋەسىيەتنامىسىگە بىنائەن، ھەر
ئەرسىنى،

13. كىمنى (ئىگىسىگە) تاپشۇرۇپ بېرىپ، بۇنىڭدىن باشقا
(ئاتامنىڭ) يېرىنىڭ

14. سۈيىنىڭ ئىجارە ھەققىنى يەنە ئىككى بۆلۈك (قىلىپ)

15. (ئۆزنى) بۇ ھۆججەتتىكى مال-مۈلۈككە (يەنى) ئون تامغىلىق
پۈتۈن

16. كۈمۈش ياستۇققا ھېسابلاپ بىر يۇرۇڭ تويىن ئىسىملىك ئاچارى

17. مالىيى بىلەن، ئوتتۇز ياشتىن تۆۋەن،

18. يىگىرمە ياشتىن يۇقىرى، (بولغان) ئىككى ئوتتۇرا (ياش) ئەر،
ئايال

19. قىزل، ئىككى ئات، ئىككى كالا (قاتارلىق) مۈشۈنچىۋالا مال-

مۇلۇكنى

20. ئۇر قايا باشچىلىقىدىكى ئىنىلىرىمگە بېرىپ،

21. (ئۇنى) ئۇز كۆزگىلۇمدە مۇۋاپىق تېپىپ، ... يەنە قانۇن بويىچە،

22. قانىدە-يوسۇن بويىچە، ھەرقانداق دەتالاش بولسا، (ھەممىسنى)

قويۇپ،

23. بۇ ھۆججەتنى بەردىم. بۇگۈندىن باشلاپ، مەن

24. ئەلىك ئىش ئايغۇچى (ئىش باشقۇرغۇچى) بۇ يەردە تۇغۇلغان

سارمان

25. تۆلەك باشچىلىقىدىكى ئوغۇللىرىم بىلەن بىرلىكتە ئاتىمىز-

26. ئىنىڭ بۇلارغا ئۇلۇش (مىراس) قىلىپ قالدۇرغان

27. يېرىگە، سۇيىگە، بېغىغا، ئۈززۈملۈ-

28. كىگە، ھەر نەرسىسىگە، كىمىگە، شۇنداقلا ئىنچ

29. قايانى ئوغلۇم ... ئۇنىڭ مال-

30. مۈلكىگە، نەرسىلىرىگە، ئادىمىگە بۇ پۈتۈك-

31. ـتىكى (تەقسىم قىلىپ) بېرىلگەن ياستۇق (پۇل)، قۇل،

دېدەك، كالا، (ئات) توغرىسىـ-

32. ـدا دەتالاش (قىلمايمىز) ...

9. باشقا ۋەسقىلەر

92 (9–1) —— 125 (9–34)

92 (9 — 1)

1 ///// (yï)l üqünq ay toḳuz yangï-(ḳa)////////
2 //////////(.) aḍay ḳïz-nï////////////////
3 ///////-ïnga birtim artï oğlï (. . .)////
4 ////// tixip sɵzləxip aḍay ḳïz-ḳa birmix(?)
5 ///// iki yastuḳ ygrmi stïr kümüx
6 //////-kə y(an)ḍuru birip aḍay ḳïz ///
7 bar-qa orpaḳ-ï təlüki birlə mən ḳut(luğ)
8 (t)onga aḍay ḳïz-nï igələp alïp kiḍt(im)
9 bu kün-tə mïnqa aḍay ḳïz-nïng orpaḳ
10 təlük nəgü-si kim-i bar tip inəqi-k(ə?)
11 inisi-ingə oğul-ïnga qam qarïm ḳ(ïlmaz ?)-
12 mən mən ḳutluğ tonga-nïng iqim inim
13 oğul-um ḳïz-ïm tuğmïx-ïm ḳadax-ïm ygə(n-im)
14 tağay-ïm kim ḳayu kixi inəqi-kə qam(.)//
15 ḳïlmazun-lar apam qam qarïm ḳïlsar-(lar)
16 uluğ süü-kə bix altun yastuḳ aḳa i(ni)
17 tigit-lər-kə birər altun yastuḳ ḳïşğu(t)
18 ɵtünüp ïduḳ-ḳut-ḳa bir altun yast(uḳ)
19 kɵgürüp ḳoqo balïḳ ayğuqï-ḳa bir kümüx
20 yastuḳ birip ağïr ḳïyn-ḳa təgzün-lər

21 tanuķ tmir tanuķ ïnağ ķulï tanuķ bükən t///
22 tanuķ toğan bu tmğa mən ķutluğ tonga-nïng o(l)
23 mən bg bars ķutluğ tonga-ķa ayïtïp bitidim

يەشمىسى:

1. ... يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ توققۇزىنچى كۈنى،
2. ... ئاتاي قىزنى ...
3. ... ...ـگە بەرگەن ئىدىم. ئوغلى ...
4. ... دېيىشىپ-سۆزلىشىپ ئاتاي قىزغا بەرگەن(؟)
5. ... ئىككى ياستۇق، يىگىرمە سەر كۈمۈش
6. ...ـكە ياندۇرۇپ بېرىپ، ئاتاي قىز ...
7. بارلىق نەسكى-تۈسكى (نەرسىلىرى) بىلەن (قوشۇپ) مەن قۇتلۇغ
8. توڭا ئاتاي قىزنى ئىگىلەپ ئېلىپ كەتتىم.
9. بۈگۈندىن باشلاپ، ئاتاي قىزنىڭ نەسكى-
10. تۈسكى نەرسە-كېرەكلىرى بارىدى دەپ ئىنەچى،
11. ئىنىسى، ئوغلى بىلەن دەتالاش قىلماي-.
12. سەن. مەن قۇتلۇغ توڭانىڭ ئاكام، ئىنىم،
13. ئوغلۇم، قىزىم، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم، جىيەنىم،
14. ئاغام، مەيلى كىم بولسۇن ئىنەچى بىلەن دەتالاش
15. قىلمىسۇن. ئەگەر دەتالاش قىلسا،
16. خان ئوردىسىغا بەش ئالتۇن ياستۇق، ئاكا-ئىنى
17. شاھزادىلەرگە بىردىن ئالتۇن ياستۇق جەرىمانە
18. تۆلەپ، ئىدۇقۇتقا بىر ئالتۇن ياستۇق
19. كىرگۈزۈپ، قوچو شەھىرى قوماندانىغا بىر كۈمۈش
20. ياستۇق (جەرىمانە) تۆلەپ، ئېغىر جازاغا مەھكۇم بولسۇن.

21. گۇۋاھچى تەمىر، گۇۋاھچى ئىناغ قۇلى، گۇۋاھچى بۇكەن ....،
22. گۇۋاھچى توغان. بۇ تامغا مەن قۇتلۇق توگانىڭدۇر.
23. مەن بەگ بارس قۇتلۇق توگادىن سوراپ يازدىم.

93 (9 — 2)

1 barẓ yïl toḳzunq ay altï otuz-ḳa
2 biz otuz-nung b(..)ltur atlğ tmirq(i)
3 ḳarabax toyïn-quğ-nung a(y s)ïlïğ(?)
4 atlğ əbqi ḳarabax bθzqi bu ikəgü
5 bəgər-lər-ingə ayïtmatïn ər əbqi
6 bolmïx-lar kin mən toyïn-quğ
7 otuz bilə əxitip aṭïrmtïn
8 toyïn-quğ-nung əbqi ḳrabax-nïng
9 birtin toyïn-quğ oḳ alïr-mən
10 mən otuz-nung tmirqi ḳrbax-nïng
11 birtin mən otuz oḳ alïr-mən mən
12 otuz ḳulum-nung nəgü ərsər bar
13 tip toyïn-quğ-ḳa əbqi-kə qam ḳïlmaz-
14 mən mən toyïn-quğ məning küng-nüng nəgü
15 ərsər bar tip otuz-ḳa ḳul-ḳa
16B qam ḳïlmaz-mən tanuḳ ḳarïḳ tanuḳ qawsu
17B tunuḳ θ tükən tmir bu tmğa biz ikəgü-
18B nüng ol mən mongol buḳa ayïtïp bitidim

ئىزاھلار:

12-15. nəgü ərsər bar tip (قانداق /نەرسى/ بولسا، بار دەپ /

نەۋتەمەن): "nəgü ərsər" "نېمە بولسا، قانداقلا بولسا" دېگەن مەنىگە ئىگە.

ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىنى بىزنىڭ چۈشىنىشىمىز مۇنداق: مەزكۇر ۋەسىقىدە، خوجايىن ئوتتۇزنىڭ تۆمۈرچى قۇلى بىلەن خوجايىن تويىنچۇقنىڭ ئوتقۇمىچى دېدىكى غوجىلىرىنىڭ رۇخسىتىنى ئالمايلا ئەر-خوتۇن بولۇشىدۇ. كېيىن غوجىلىرى ئەھۋالنى ئۇقىدۇ، بىراق ئۇلارنى ئايرىۋەتمەيدۇ. تۆمۈرچى قۇل بىلەن توقۇمىچى دېدەك ئۆز خوجايىنلىرىنىڭكىدە ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىدۇ. ئىككى خوجايىن قۇل-دېدەكلىرى تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك باجنى ئۆزلىرى ئالىدىغانلىقى، خوجايىنلىرى ئايرىۋەتمەي، داۋاملىق ئەر-خوتۇن بولۇشقان قۇل-دېدەكلەر بەزى ئىشلار بىلەن بىرى يەنە بىرى تۇرۇۋاتقان جايغا بارسا، بارغۇچىنىڭ خوجايىنى ئۇنىڭغا يول قويىدىغانلىقى (ئەر-خوتۇنلارنى ئايرىۋەتمىگەن خوجايىنلارنىڭ ئۇلارنىڭ ئۆز ئارا بېرىپ-كېلىشىگە يول قويۇشىمىز چۈشىنىشلىك) ۋە قارشى تەرەپنىڭ خوجايىنى قۇلى (ياكى دېدىكى) بىلەن دەتالاش قىلمايدىغانلىقى توغرۇلۇق توختاملىشىدۇ.

بىز ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىنى يۇقىرىقىدەك چۈشەنگەنلىكىمىز ئۈچۈن "nəgü ərsər bar tüp"نى "قانداق (ئىشى) بولسا، بار دەپ (نەۋتەمەن)" دەپ يەشمە قىلدۇق.

يەشمىسى:

1. يولۋاس يىلى توققۇزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى،
2. (مەن) ئوتتۇزنىڭ بـ..لتۇر ئىسىملىك تۆمۈرچى
3. قۇلى، (مەن) تويىنچۇقنىڭ ئاي سىلىغ (؟)
4. ئىسىملىك ئايال توقۇمىچى دېدىكى بۇ ئىككىسى
5. (بىز) خوجايىنلىرىدىن سورىماستىن ئەر-خوتۇن
6. بولۇۋاپتۇ. كېيىن، بىز تويىنچۇق (ۋە)

7. ئوتتۇز ئىككىمىز ئاڭلاپ، (بۇلارنى) ئايرىۋەتمەستىن؛
8. (مەن) تويسنچۇق ئۆززۈمنىڭ ئايال قۇلۇمنىڭ
9. (تاپشۇرىدىغان) بېجىنى ئۆززۈم ئالىمەن،
10. مەن ئوتتۇز ئۆززۈمنىڭ تۆمۈرچى قۇلۇمنىڭ
11. (تاپشۇرىدىغان) بېجىنى ئۆززۈم ئالىمەن (-دەپ توختام قىلدۇق).
مەن
12. ئوتتۇز قۇلۇمنىڭ قانداق (ئىشى) بولسا، بار
13. دەپ (ئەۋەتمەن)، تويسنچۇق (ۋە ئۆزۈنىڭ) ئايال (دېدىكى)
بىلەن دەتالاش قىلماي-
14. مەن. مەن تويسنچۇق مېنىڭ دېدىكىمنىڭ قانداق (ئىشى)
15. بولسا، بار دەپ (ئەۋەتمەن) ئوتتۇز (ۋە ئۆزۈنىڭ) قۇل بىلەن
16. دەتالاش قىلمايمەن. گۇۋاھچى قارىق، گۇۋاھچى چاۋسۇ،
17. گۇۋاھچى ئۆتتۈكەن تەمىر. بۇ تامغا بىز ئىككىي-
18. لەننىڭدۇر. مەن موگۇل بۇقا سوراپ يازدىم.

94 (9 — 3)

1 küskü yïl aram ay iki yəgrmikə mən ķïty
2 ķay-a-nïng sung(. . .) atlğ ķïty oğlan-ïm
3 yaxïp ķaq kün-tə tiləp tapïxmtïn
4 turur (. . . . . . .)-ta inəqi-ni(ng) (. . . . .)
5 (a)tlğ ķïty oğlan-ï taxtïn sïn-ķa ķanglï
6 yolïn kərgəli barïp bir bəz ton tapïp
7 kəlmix bu tonuğ soyup almïx-ķa ķulum
8 əldi tip mən (ķï)ty ķy-a qamlasasar {=qamlamasar}-mən

9 (b)iz iqintəki sɵz turur tip iqin yar<a>xï
10 inəqi-tin yarïm yastuķ kümüx alïp
11 üşüxüp kəsixip kitdimz bu kün-tə ïnaru
12 ɵlmix ķïty yolïn-ta mən ķïty ķy-a inəqi-kə
13 sɵzüm sawïm qamïm qarïm yoķ apam qam
14 qarïm ķïlsar-mən
15 uluğ süü-kə iki yastuķ ɵtünüp ming
16 bəgi-kə bir yastuķ lükqü<n>g ṭarğu-ïnga
17 yarïm yastuķ birip ağïr ķïn tgir-mən
18 tnuķ ķulun ķy-a tnuķ əlik tnuķ tķïquķ
19 ədgü toğ(r)ïl bu tamğa m(ən) ķïty ķy-a-nïng ol
20 mən ɵdüx iki(gükə) ayïtïp bitidim

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئون بىرىنچى كۈنى، مەن قىتاي
2. قايانىڭ سۆزى ... ئىسىملىك قىتاي ئوغۇل مالىيىم (غۇلامىم)
3. يۇقاپ كېتىپ، نەچچە كۈندىن بۇيان ئىزدەپ تاپالماي
4. تۇرۇۋاتات(تتۇق). ... ئىنەچىنىڭ ...
5. ئىسىملىك قىتاي غۇلامى سىرتتىكى قەبرىستانلىقتا هارۋا
6. يولىنى كۆرگىلى بېرىپ، بىر بۆز تون تېپىپ
7. كەپتۇ. بۇ تونىنى سالدۇرۇۋالغاچقا (بۇلىۋالغاچقا)، قولۇم
8. ئۆلدى دەپ مەن قىتاي قايا جېدەل-ماجىرا قىلمايمەن.
9. (چۈنكى) بىزنىڭ ئىچكى سۆزىمىز (توختامىمىز) بولغاچقا، ئىچىمىزدە كېلىشىپ،
10. ئىنەچىدىن يېرىم ياستۇق كۈمۈش ئېلىپ،
11. (بۇ ئىشنى) بولدى قىلىشتۇق.. بۈگۈندىن باشلاپ،

12. ئۆلۈپ كەتكەن قىتاي (غۇلامىم) توغرۇلۇق مەن قىتاي قايانىڭ ئىنەچىگە

13. (ھېچقانداق) گەپ-سۆزۈم (دەۋايىم)، دەتالىشىم يوق. مۇبادا،

14. دەتالاش قىلسام،

15. ئۇلۇغ (خان) ئالىيلىرىغا ئىككى ياستۇق (نوكچا ئالتۇن ياكى كۈمۈش) سۇنۇپ، مىڭ

16. بېگكە بىر ياستۇق، لۈكچۈننىڭ ۋالىيسىغا

17. يېرىم ياستۇق تاپشۇرۇپ بېرىپ، (يەنە) ئېغىر جازاغا مەھكۇم بولغايمەن.

18. گۇۋاھچى قۇلۇن قايا، گۇۋاھچى ئەلىك، گۇۋاھچى تاقىچۇق

19. ئەدگۈ توغرىل. بۇ تامغا مەن قىتاي قايانىڭدۇر.

20. مەن ئۆدۈش (قىتاي قايا بىلەن ئىنەچى) ئىككىسىدىن سوراپ يازدىم.

95 (9 — 4)

1 tonguz yïl onunq ay altï ygrmi-
2 kə mən ozmïx toğrïl inim basa
3 toğrïl biləki alïx birix tïltağ-
4 ïnta ķïtay yalawaq alp turmïx
5 olar üzkintə tixip alïm birim
6 üzüxdümüz mən ozmïx toğrïl
7 kin θngdün basa toğrïl-ķa
8 kim-ning ķayu-nïng küqin
9 tutup qam qarïm ķïlsar-mən
10 yasa-taķï ķïyïn-ķa təgir-

11 mən tanuķ alp turmïx tanuķ
12 yrp toğ<r>ïl mən baqaķ ozmïx
13 toğ<r>ïl-ķa ayïtïp bitidim
14 bu tmğa mən oz<mïx> toğrïl-nïng ol

ئىزاھلار:

3. alïx birix (سودا-سېتىق). "alïx birix" دېگەن سۆز "UW"2 دە "سودا، سودا-سېتىق" دەپ چۈشەندۈرۈلگەن. يەشمىدە مۇشۇ چۈشەندۈرۈش ئاساس قىلىندى. بىراق، 5- قۇردىكى "alïm birim"گە ئاساسلانغاندا، "alïx birix"نىڭ "ئېلىم-بېرىم" دېگەن مەنىسىمۇ بولۇشى كېرەك. شۇڭا يەشمىدە "ئېلىم-بېرىم" مەنىسىدىمۇ ئىشلىتىشقا بولىدۇ.

5. alïm birim (ئېلىم-بېرىم). "قەرز" مەنىسىدىكى بۇ قوش سۆز، تا بۈگۈنگىچە تىلىمىزدا قوللىنىلىپ كەلمەكتە.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئونىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى،
2. مەن ئۆزمىش توغرىل ئىنىم باسا
3. توغرىل بىلەن (تورتاق قىلغان) سودا-سېتىق توغرى-
4. سىدا قىتاي يالاۋاچ (ئەلچى)، ئالپ تۇرمىش
5. قاتارلىقلارنىڭ ئالدىدا سۆزلىشىپ، ئېلىم-بېرىم (ئىشىمىزنى)
6. ئۈزۈشتۇق (تۈگەتتۇق). مەن ئۆزمىش توغرىل
7. بۈنىڭدىن كېيىن، باسا توغرىل بىلەن
8. ھەر قانداق ئادەمنىڭ كۈچىگە
9. تايىنىپ دەتالاش قىلسام،
10. قانۇندىكى جازاغا مەھكۇم

11. بولمەن. گۇۋاھچى ئالپ تۇرمىش، گۇۋاھچى
12. يارپ توغرىل. مەن باچاق ئوزمىش
13. توغرىلدىن سوراپ يازدىم.
14. بۇ تامغا مەن ئوزمىش توغرىلنىڭدۇر.

96 (9 — 5)

1 tak̡ïğu yïl yitinq ay səkiz ygrmikə mən
2 toyïnqoğ tüxiki basïk̡ï biz üqəgü əwdə(. . .)
3 qoğï bolmïx-k̡a tuğmïx-ïmïz ədgü tonga tardu
4 θz k̡ana üẓkintə tixip bu kün-tə
5 θngdün-ki tüxiki-ning tangut-ta k̡ïd̡ay-
6 ta nəgü ymə birimi bar ərsər toyïnqoğ basïk̡ï
7 bilməz mən tüxiki bilir-mən bu kün-tə
8 kin nəgü ymə k̡alan basïğ bolsar üqəgü
9 k̡alanmïz-k̡a üləxip birur-biz tnuk̡ yapïqï
10 tan<u>k̡ abïrï bu tamğa tüxiki-ning ol mən
11 θz k̡ana tu ayïd̡ïp bitidim

ئىزاھلار:

5. tangut k̡ïtay (تاڭغۇت، قىتاي): UW 2 نىڭ 151-152-بەتلىرىدە "تاڭغۇت"نىڭ "خىشى كارىدورى"نى، "قىتاي"نىڭ "شىمالى جۇڭگو"نى كۆرسىتىدىغانلىقى ئېيتىلغان. "تاڭغۇت"، "قىتاي" ئاتالغۇلىرى قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەر كونتېكىستىغا ئاساسلانغاندا، يەر-جاي نامى، ئادەم ئىسمى (ياكى لەقىمى)، مىللەت نامى قاتارلىق مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. مەزكۇر ۋەسىقىدە "tangut-ta qïday-ta nəgü ymə birimi bar ərsər" دېيىلگەن ("k̡ïday-k̡a, tangut-k̡a" دېيىلمىگەن). شۇڭا، ھەر ئىككىلىسىنى يەر

نامنى كۆرسىتىدۇ دەپ قاراشقا بولىدۇ.

بەشىنچىسى:

1. توخۇ يىلى بەتتىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى،
2. بىز تويىنچۇغ، تۆشكى، باشقى ئۆچەيلەن ئۆيدە ...
3. جىيەللىشىپ قالغاچقا، تۆغقىنىمىز نەدگۈ توگا، تاردۇ،
4. ئۆز قانالار ئالدىدا سۆزلىشىپ (مۇنداق توختام تۈزۈشتۇق): بۆنىڭدىن
5. بۆرۈن، تۆشكىنىڭ تاگۇتتا (ۋە) قىتايدا
6. ھەرقانداق بىرىشى (قەرزى بولغان) بولسا، تويىنچوغ (ۋە) باشقى
7. جاۋابكار بولمايدۇ. مەن تۆشكى جاۋابكار بولىمەن. بۆنىڭدىن
8. كېيىن، ھەرقانداق قالان (باج) — باسىغ (سېلىق) بولسا، ئۆچەيلەن
9. باجنى بۆلۈشۈپلىپ تاپشۇرىمىز. گۇۋاھچى ياپچى،
10. گۇۋاھچى ئابىرى. بۇ تامغا تۆشكىنىڭدۇر. مەن
11. ئۆز قاناتۇ سوراپ يازدىم.

97 (9 — 6)

1 ït yïl ikinti ay toḳuz yangïḳa mən
2 ḳanturmïx toğ<r>ïl kədirə-kə birmix asïğ-lïğ
3 bix stïr kümüx-üg tügəl altïm ɵg
4 bitigi yoḳ bolmïx-ḳa buqung bitig
5 birdim kin ɵngtün ɵg bitigi

6 ünsər yorïmzun buqung bolzun.
7 tanuķ yanga ba<r>s tanuķ buyanquķ
8 bu tmğa mən ķanturmïx toğ<r>ïl-nïng ol

ئىزاھلار:

2-3. asïğ-lïğ bix stïr kümüx (ئۆسۈملۈك بەش سەر كۈمۈش): قەرز بېرىلگەن كۈمۈش بىلەن ئۆسۈمى قوشۇلغاندا، بەش سەر بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇنى "tügəl altïm" ("تولۇق تاپشۇرۇۋالدىم" ياكى "پۈتۈنلەي تاپشۇرۇپ ئالدىم" دېگەن مەنىدە) دېگەن سۆزلەر چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

4. buqung (ئۇنى ئىناۋەتسىز قىلىدىغان): "UW"2 نىڭ 299-بېتىدە، "buqung" نىڭ خەنزۇچە 不中 ("بولمايدۇ، ئىشلىتىلمەيدۇ" دېگەن مەنىدە) دىن كەلگەنلىكى كۆرسىتىلگەن، بۇ توغرا بولغان. "buqung" دېيىلسە كىشىنىڭ ئېسىگە ئالدى بىلەن كېلىدىغىنى 补充 ("تولۇقلىماق"، "قوشۇمچە" دېگەن مەنىدە). بىراق، مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىدىن ئېنىقكى، كەدىرە ئاتلىق قەرز ئالغۇچى، قەرز ئىگىسى قانتۇرمىش توغرىلغا بەش سەر كۈمۈشنى ساق تاپشۇرغاندىن كېيىن، قانتۇرمىش توغرىل كەدىرەنىڭ قەرز ئالغان ۋاقىتتا ئۆزىگە يېزىپ بەرگەن ھۆججىتىنى قايتۇرۇپ بېرىشى كېرەك ئىدى. بىراق، ئۇ ھۆججەتنى يوقىتىپ قويغان بولغاچقا، ئۆزىنىڭ قەرزىنى قايتۇرۇپ ئالغانلىقىنى ئەسكەرتىپ، شۇنىڭدەك، كېيىن ئۇ ھۆججەت (ۋەسىقىدە "ئانا ھۆججەت" دېيىلگەن) تېپىلىپ قالسا دەتالاش چىقماسلىقىنى نەزەرگە ئېلىپ، ئۇ ھۆججەتنى ئىناۋەتسىز قىلىدىغان مەزكۇر ھۆججەتنى كەدىرەگە يېزىپ بەرگەن. شۇڭا، بۇ ھۆججەتنى "قوشۇمچە ھۆججەت" دېيىشكە بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇ "ئانا ھۆججەت"نىڭ قوشۇمچىسى (تولۇقلىمىسى) بولماستىن، بەلكى ئۇنىڭ ئىناۋەتسىز بولغانلىقىنىڭ ئىسپاتىدۇر.

بەشىمىسى:

1. ئىت يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ توققۇزىنچى كۈنى، مەن
2. قانتۇرمىش توغرىل كەدىرەگە بەرگەن ئۆسۈملۈك
3. بەش سەر كۈمۈشنى تولۇق (تاپشۇرۇپ) ئالدىم. ئانا
4. (نەسلى) ھۆججەت يوق بولغاچقا، (ئۇنى ئىناۋەتسىز قىلىدىغان)

ھۆججەت

5. بەردىم. كېيىن ئىلگىرىكى ئانا ھۆججەت
6. چىقىپ قالسا، ئىناۋەتسىز بولسۇن.
7. گۇۋاھچى ياڭا بارس، گۇۋاھچى بۇيانچۇق.
8. بۇ تامغا مەن قانتۇرمىش توغرىلنىڭدۇر.

98 (9 — 7)

1 ķoyn yïl qhxput ay ygrmi-kə mən yuķa
2 basa toğ<r>ïl-nïng səwig bürt bilə-
3 ki qam-lïğ ədgü ķuturul-mïx olar bilə
4 biḍig ķïlïp birmix asïğ-lïğ kümüx-
5 tin basa toğ<r>ïl-nïng basïğ-ķa təg-
6 mix səkiz sïtïr kümüx-üg mən yuķa
7 altïm θg bitigin tïtp basa toğ<r>ïl-
8 ķa qamïm yoķ θ şgə on-luķ-larïnta
9 qamïm üşülməyük-kə θ g bitigin
10 birmətim tanuķ T(.)MW(.)Y tanuķ bulat
11 bu tamğa mən yuķa-nïng ol

ئىزاھ:

3. ədgü ķuturul-mïx (ئەدگۈ، قۇترۇلمىش): "UW"2 دە بۇ ئىككى سۆز ئىككى ئادەمنىڭ ئىسمى دەپ قارالغانلىقى مۇۋاپىق بولغان. چۈنكى، بۇنى بۇ ئىككى سۆزنىڭ ئالدىدىكى "..... səwig bürt biləki qamlïğ" (سەۋگ بۆرت بىلەن دەتالاشتىكى)، كەينىدىكى "..... olar bilə bitig ķïlïp" (ئۇلار بىلەن ھۆججەت تۈزۈپ) دېگەن سۆزلەردىن كۆرىۋالغىلى بولىدۇ.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمىنچى كۈنى، مەن يۇقا
2. باسا توغرىلنىڭ سەۋگ بۆرت (دېگەن ئادىمى) بىلەن
3. دەتالاشتىكى ئەدگۈ، قۇتتۇرۇلمىشلار بىلەن
4. ھۆججەت تۈزۈپ (ئۇلار) بەرگەن (تاپشۇرغان) ئۈسۈم كۈمۈش-
5. تىن، باسا توغرىلنىڭ باج (ھېساۋىدا) تەگ-
6. كەن سەككىز سەر كۈمۈشنى مەن يۇقا
7. ئالدىم (ۋە) ئانا ھۆججەتنى يىرتىۋەتتىم، (بۇنىڭدىن كېيىن) باسا توغرىل
8. بىلەن دەتالىشىم يوق. (ئۇنىڭ) ئۆزگە ئۇرۇنلۇقلىرى (ئۇرۇنلۇق گۇرۇپپىسىدىكى باشقىلار) بىلەن
9. دەتالىشىم تۈگىمىگەچكە، ئانا (نەسلى) ھۆججەتنى
10. بەرمىدىم. گۇۋاھچى ....، گۇۋاھچى بولات.
11. بۇ تامغا مەن يۇقانىڭدۇر.

99 (9 — 8)

1 (b)iqin yïl onunq ay altï ygrmikə mən inəqi alp toğ<r>ïl-ķa tutar yiti

2 (k)üri üyür-ni apam klmïx-tə alp toğ<r>ïl-ķa yiti küri üyür kθni birgül

3 tisər mən inəqi ķoyn yïl-tïn bərü tü(xi) bilə kθni birürmən apam (. . .)

4 birgü ərməz tisər mən inəqi qamsïz tutar-mən tnuķ tumdur bu tmğa mn(ing ol)

ئىزاھ:

1. tutar (ساقلىغان): "تۇتىدىغان، باشقۇرىدىغان، ساقلايدىغان" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە. تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسلانغاندا ئىنەچى قوي يىلىدىن مايمۇن يىلىغىچە ئالپ توغرىلغا يەتتە كۆرە تېرىقنى ساقلاپ بەرگەن. ئۇنىڭ "يەتتە كۆرە تېرىقنى بەر دېسە، قوي يىلىدىن بۇيانقى ئۆسۈمى بىلەن ساق تاپشۇرىمەن." دېگىنىگە قارىغاندا، ئۇلار ئىنەچى تېرىقنى ئىشلىتىپ، ئالپ توغرىل قاچان كېلىپ، تېرىقنى بەرگىن دېگەندە، ئۆسۈمى بىلەن قايتۇرىدىغانغا كېلىشكەن.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى ئونىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى، مەن ئىنەچى ئالپ توغرىلغا ساقلىغان يەتتە

2. كۆرە تېرىقنى نەگەر (ئۇ) كەلگەندە، ئالپ توغرىلغا يەتتى كۆرە تېرىقنى تولۇق بەر

3. دېسە، مەن ئىناچى قوي يىلىدىن بۇيانقى ئۆسۈمى بىلەن تولۇق

تاپشۇرىمەن. ئەگەر ...

4. بىرىشىڭ (كېرەك) ئەمەس دېسە، مەن ئىنەچى دەتالاش قىلماي ساقلاپ بېرىمەن. گۇۋاھچى تۇمدۇر. بۇ تامغا مېنىڭدۇر.

100 (9 — 9)

1 yïlan yïl arın ay altï otuz-ḳa biz {. . . . . . }
2 { . . . . } bilə biz üqgün
3 aṭax boltumuz kim ḳayu kixi kitsər-biz bir
4 inqgə bɵz birirbiz amrmasr abita tngri
5 bu<r>han uluxïn-ta tuğmalïm mən ɵz toğrïl üqgü-
kə
6 ayïtïp bititim ɵḍig ḳïltïm bu tamğa biz
7 tɵrḍgün-nüng ol tnuḳ əsən tnuḳ txïrd

ئىزاھلار:

1-2. بۇ قۇرلاردىكى كۆپ چېكىت قويۇلغان جايلاردا، ئەسلىدە دوست بولغۇچىلارنىڭ ئىسمى يېزىلغان بولۇپ، بۇ ئىسىملار ئەينى چاغدىلا سىزىپ ئۆچۈرۈۋېتىلگەن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كىملىكىنى ئاشكارىلاشنى خالىماي، مەخپىي تۇتماقچى بولسا كېرەك.

4. abita (ئابىتا): خەنزۇچە 阿弥陀 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. 阿弥陀 بولسا، سانسكرىتچە amitābha ياكى amitāyus نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

يەشمىسى:

1. يىلان يىلى بىرىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، بىز ...

2. ... بىلەن بىز ئۈچەيلەن

3. ئاداش-دوست بولدۇق. قايسىمىز (دوستلۇقتىن) ئايرىلساق، بىر (توپ؟)

4. ئەپسىز بىز بىرىمىز. ئەگەر ئامراقلىشىپ كېتەلمىسەك، ئابىتا تەڭرى

5. بۇرخان دۆلىتىدە تۇغۇلمايلى. مەن ئۆز توغرىل ئۈچەيلەندىن

6. سوراپ يازدىم. (رەسمىي) بېرىپ قالدۇردۇم. بۇ تامغا بىز

7. ئۆتەيلەنىڭدۇر. گۇۋاھچى نەسەن، گۇۋاھچى تاشىرد.

101 (9 — 10)

1 ///yïl səkizinq ay altï otuz-ḳa mən aḍay pinḍung-

2 (nïn)g saḍïğï toḳuz yastuḳ qao-nï xiwsay tayxï-tïn

3 (tük)əl sanap alïp bu bitig-ni birtim tanuḳ baqau toğrïl

4 (tanu)ḳ ilawu bu quğ tamğ-a mən aḍay-nïng ol mən θ şüm bitidim

---

ئىزاھلار:

1. (ئەجدىھا): مەزكۇر ۋەسىقىدە، تۆت قۇر قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىن كېيىن يەنە يەتتە قۇر خەنزۇچە خەت يېزىلغان بولۇپ، (UW"3" نىڭ 134- رەسىملىك بەتكە قارالسۇن) ئۇنىڭ 1- قۇرىدىكى "ئەجدىھا يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى ..." دېگەن سۆزلەرگە ئاساسەن، يەشمىدە "(ئەجدىھا) سۆزى قوشۇلدى.

4. quğ tamğa (مۆھۈر-تامغا): بۇ سۆزنىڭ ئەسلى مەنىسى "چۈغ تامغا". UW"2" دە "چۈغ"نىڭ مەنىسى ئېنىق ئەمەس دېيىلگەن. بىزچە "چۈغ" خەنزۇچە [illegible]朱، [illegible]子 نىڭ ئاھاڭ [illegible]دېگىنى (تامغا، مۆھۈر)

تەرجىمىسى بولسا كېرەك.

يەشمىسى:

1. (ئەجدىھا) يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن ئاتاي، (قۇل) پىنتۇڭ-

2. سىنىڭ باھاسى (بولغان) توققۇز باستۇق چاۋ (پۇل)نى شىۋساي تايشىدىن

3. تولۇق ساناپ ئېلىپ بۇ ھۆججەتنى بەردىم. گۇۋاھچى باچاۋ توغرىل،

4. گۇۋاھچى ئىلاۋۇ. بۇ مۆھۈر-تامغا مەن ئاتاينىڭدۇر. مەن ئۆزۈم يازدىم.

102 (9 — 11)

1 taḳïğu yïl tərtünq
2 ay səkiz ygrmikə
3 kingḍsuin xila-
4 taḳï yitmix iki
5 kiqig-ni mən
6 titso xila
7 { . . } altïm tanuḳ
8 əsən tutung
9 bu tamğa mən titso
10 xila-nïng ol

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى تۆتىنچى

2. ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى،

3. كىڭتسۇئىن شىلا-

4. دىكى يەتمىش ئىككى

5. كىچىك (راھىپ)نى (تالىپنى) مەن

6. تىتسو شىلا

7. ... ئالدىم (قوبۇل قىلدىم). گۈزۋاھچى

9. نەسەن تۇتۇڭ.

9. بۇ تامغا مەن تىتسو

10. شىلانىڭدۇر.

103 (9 — 12)

1 taḳïğu yïl tɵrtünq ay səkiz
2 ygrmi-kə murut wrhar-ḳa ḳoxmïx
3 ayağ-ḳa təgimlig ḳodmïx tɵxək-tə orun-ta
4 kingḍsuin xila bir əsiki tɵxək
5 bir əski taman qïmdan-nï biz toyïn
6 ḳulï xila kamtsuin xila-lar aldïmz
7 tanuḳ əsən tutung ol

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ ئون

2. سەككىزىنچى كۈنى. مۇرۇت ئىبادەتخانىسىگە (قاراشلىق) قوشمىش (ئاتلىق)

3. ھۆرمەتكە سازاۋەر قويۇپ قويغان تۆشەك (ۋە) ئورۇندىن

4. كىڭتسۇئىن شىلا(نىڭ قولىدىن) بىر كونا كۆرپە،

5. بىر كونا تامان (ئۆە) چىمداننى بىز تويىن
6. قىزلى شىلا، كامتىسۇنىن شىلالار ئالدۇق.
7. گۆۋاھچى ئەسەن تۇتۇڭ.

104 (9 — 13)

1 luu yïl qhxapt ay bix yangïḳa biz-lər krsin
2 arslan balban bilə bəg tuḍar altï stïr altï bḳ(ïr)
3 kü(mü)x-tə bix stïr bix bḳïr altïmz bir stïr
4 bir bḳïr kümüx-ni bəg boxudï bu kümüx-
5 ni basa toğrïl-tïn altïmz bu tmğa tnuḳ
6 klirt tanuḳ mayaḳ bu tmğa biz-ning ol mən
7 təgirqi bitidim

ئىزاھ:

2. bəg tutar (بەگ تۇتىدىغان، باشقۇرىدىغان): 4- قۇردىكى "bəg boxudï" ("بەگ بۇشاتتى ياكى بىكار قىلدى، بەگ كەچۈرۈم قىلدى" دېگەن مەنىدە) دېگەن جۈملىگە ئاساسەن، "بەگ ئالىدىغان" دەپ يەشمە قىلىندى.

يەشمىسى:

1. ئەجدىھا يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ بەشىنچى كۈنى، بىز كەرسىن
2. ئارسلان، بالبان بىرلىكتە بەگ ئالىدىغان ئالتە سەر ئالتە مىسقال
3. كۈمۈشتىن بەش سەر بەش مىسقال (كۈمۈشنى) ئالدۇق. بىر سەر
4. بىر مىسقال كۈمۈشنى بەگ كەچۈرۈم قىلدى. بۇ (بەش سەر، بەش مىسقال) كۈمۈش-

5. نى باسا توغرىلدىن ئالدۇق. بۇ تامغا، گۇۋاھچى

6. كىلىرت. گۇۋاھچى ماياق، بۇ تامغا بىزنىڭدۇر. مەن

7. تەگرچى يازدىم.

105 (9 — 14)

1 biqin yïl bir ygrminq ay on yangïka biz
2 basa tmir kəd tx birlə aqïğ-ka kud-
3 ar arpa kümüx-intə ədgü unïn-ta-
4 kï bir xïğ iki küri arpa-nïng
5 üq stïr altï bakïr kümüx
6 altïmz bu arpa-nï aqïğ-ka kəlür-
7 ip birürbiz bu tanuk tax bu tamğa
8B biz ikigü-nüng ol mən asïğ bitidim

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، بىز

2. باسا تەمىر (ۋە) كەد تاش بىرلىكتە ئامبارغا قويۇ-

3. لىدىغان (ئۆتكۈزۈلىدىغان) ئارپا (نىڭ باھاسى بولغان) كۈمۈشتىن (يەنى) ياخشى ئۈن چىقىدىغان (؟)

4. بىر دادەن ئىككى كۈرە ئارپىنىڭ (باھاسى بولغان كۈمۈشتىن)

5. ئۈچ سەر ئالتە مىسقال كۈمۈش

6. ئالدۇق. بۇ ئارپىنى ئامبارغا كەلتۈ-

7. رۈپ بېرىمىز. بۇ(نىڭغا) گۇۋاھچى تاش، بۇ تامغا

8B. بىز ئىككىلەنىڭدۇر. مەن ئاسىغ يازدىم.

106 (9 — 15)

1 ït yïl qahxapat a(y) bix otuz-ķa inəqi-ning
2 sang-ķa ķuţğan üq(?) (k)üri ür-ni m(ə)n iliqük
3 ķutluğ bürt biz ikigü altïm bu tamğa biz
4 ikigü-nüng ol

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە بەشىنچى كۈنى، ئىنەچىنىڭ
2. ئامبارغا ئۆتكۈزگەن ئۈچ كۈرە تېرىقنى مەن ئىلىچۈك (بىلەن)
3. قۇتلۇق بۈرت ئىككىمىز (تاپشۇرۇپ) ئالدۇق. بۇ تامغا بىز
4. ئىككىلەنىڭدۇر.

107 (9 — 16)

1 /// yïl //////////z ygrmikə //(.)
2 /(..) ķar-a (...)-kə satmïx ta///
3 k(.)//// (..)l///i səkiz on lük(q)ü(ng)
4 ki(d)ini yorïr (bөz)üg tügəl altïm
5 (k)in өngtün yoķ tanuķ ķanqu(ķ)
6 /// (..)ix ķy-a bit(....) m/////n //(..) //(....)

ئىزاھلار:

1. ئون ... كۈنى: مەزكۇر ۋەسىقىدە "ygrmikə"نىڭ ئالدىدىكى سۆزنىڭ ئاخىرىدىكى بىر ھەرپ، يەنى "z"لا ساقلىنىپ قالغان. ئاخىرىدىكى بىرلا ھەرپى ساقلىنىپ قالغان بۇ سۆزنى (سانىنى) səkiz ياكى tokuz دەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە بولىدۇ. شۇڭا، بۇ

ئۈردىكى كۈننى كۆرسىتىدىغان سۆز "ئون سەككىزىنچى" ياكى "ئون توققۇزىنچى" بولۇشى كېرەك.

بەشىنچىسى:

1. ... يىلى ... (ئايىنىڭ) ئون ... كۈنى،
2. ... قارا ...كە ساتقان ...
3. ... سەكسەن لىزكىچىنىڭ
4. بازىرىدا ئۆتىدىغان بۆز (پۇل)نى تولۇق ئالدىم.
5. بۇنىڭدىن كېيىن (ئېلىشىم) يوق. گۇۋاھچى قانچۇق.
6. ...مىش قايا يازدىم. ...

108 (9 — 17)

1 ķoyïn yïl aram ay on səkiz-kə biz inq buķa
2 aruğ ikəgü tərbix apam {..} (?) ymə(?) ərgən-tə bitig
3 birtimiz ərdi ķoqo-taķï taysang borluķ balïķ
4 borluķ taxtïn ķaq bɵlük yir-ning saḑağï
5 altï yüz yastuķ qao iqindin yüz yastuķ birip
6 ķalğan bix yüz yastuķ qao ķaldï bu qao-nï
7 oğul tigin yənggəmiz-kə yaz küz kim kəlsər
8 təgürüp birürbiz təgürüp birməsər-biz bu
9 bitig-ni kim alïp kəlsər nəgü-kəm-ə tïldamayïn
10 büḑürüp birürbiz bu bitig-dəki qao-nï birginqə
11 biz inq buķ-a aruğ ixtin taxtïn bar yoķ
12 bolsar-biz birlə alğuqï tungsu taypaoxïn mən
13 inq buķa-nïng inim əsən mən aruğ-nïng

14 oğlum ķar-a tuğm-a ikəgü bu bitig-təki
15 qao-nï bitig yosunqa nəgü-kə m-ə tïldamayïn
16 qam-sïz kөni birür-biz
17 bu nixan mən inq buķ-a-nïng ol
18 bu nixan mən aruğ-nïng ol
19 bu nixan mən paoxïn əsən-ning ol
20 bu nixan mən paoxïn ķara tuğm-a-nïng ol
21 bu nixan mən tanuķ torqï-nïng ol
22 bu nixan mən aruğ-nïng ol
23 bu nixan mən tanuķ tөlək ķy a-nïng ol
24 mən tuğm-a bular inq buķa aruğ ikəgü-ning
25 s(ө)şinqə bitidim

ئىزاھلار:

12. tungsu (بىللە ئالغۇچى): ئەسلى تېكىستتە "tungsu" (同取 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) دېيىلگەن.

taypaoxin (ۋەكالىتەن كېپىل بولغۇچى): ئەسلى تېكىستتە "taypaoxin" (代保人 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) دېيىلگەن.

19-20. paoxin (كېپىل): ئەسلى تېكىستتە "paoxin" (保人 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) دېيىلگەن.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى، بىز ئىنىچ بۇقا،

2. ئارۇغ ئىككىلەن تەرىش ئاپام ...نەرگەن (دېگەن يەردە) ھۆججەت

3. بەرگەن ئىدۇق. قورچۇدىكى تايساڭ ئۈززۈملۈكى (ۋە) ھالىق (شەھەر)

4. ئۈززۈملۈكىنىڭ سىرتىدىكى نەچچە بۆلەك يەرنىڭ باھاسى (بولغان)

5. ئالتە يۈز ياستۇق چاۋ (پۇل) ئىچىدىن يۈز ياستۇق بېرىپ،

6. قالغان بەش يۈز ياستۇق چاۋ (پۇل) قېپقالدى. بۇ چاۋ (پۇل)نى

7. ئوغۇل تىگىن يەڭگىمىزگە ياز (ياكى) كۈزدە كىم كەلسە،

8. (شۇنىڭدىن) يەتكۈزۈپ بېرىمىز. يەتكۈزۈپ بېرەلمىسەك، بۇ

9. ھۆججەتنى كىم ئېلىپ كەلسە، ھېچقانداق باھانە-سەۋەب كۆرسەتمەستىن

10. تولۇق بېرىمىز. بۇ ھۆججەتتىكى چاۋ (پۇل)نى بەرگۈچى

11. بىز ئىنچ بۇقا (ۋە) ئارۇغ يا ئۆنداق، يا مۇنداق

12. بىرلىپ قالساق، (بۇ ئۈززۈملۈكنى) ئالغۇچى، ئورتاق قەرزدار (ۋە) كېپىل بولغۇچى، (يەنى) مەن

13. ئىنچ بۇقىنىڭ ئىنىسى ئەسەن، مەن ئارۇغنىڭ

14. ئوغلى قارا تۇغما ئىككىلەن بۇ ھۆججەتتىكى

15. چاۋ (پۇل)نى ھۆججەتتىكى بويىچە، ھېچقانداق سەۋەب كۆرسەتمەستىن،

16. دەتالاش قىلماستىن تولۇق بېرىمىز.

17. بۇ نىشان مەن ئىنچ بۇقانىڭدۇر.

18. بۇ نىشان مەن ئارۇغنىڭدۇر.

19. بۇ نىشان مەن كېپىل ئەسەنىڭدۇر.

20. بۇ نىشان مەن كېپىل قارا تۇغمانىڭدۇر.

21. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تورچىنىڭدۇر.

22. بۇ نىشان مەن ئارۇغنىڭدۇر.

23. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تۇلەك قايانىڭدۇر.
24. مەن تۇغما بۇلار (يەنى) ئىنىچ بۇقا ئارۇغ ئىككىبلەنىلى
25. سۆزى بويىچە يازدىم.

109 (9 — 18)

1 yïlan yïl arm ay tȩrt otuz-ḳa mən balaḳ umar
2 ikəgü taxïḳ bax-ïndaḳï {ta} yarïm tərini yarïm torḳu-nï
3 turï-tïn alïp ȩg biḍig-i yoḳ bolmïx üqün
4 tuḍup turğu yanuḍ bitig birtimz song biḍıg
5 ünsər wuqung bolup yorïmazun tanuḳ torqï
6 tanuḳ bürlüg ḳy-a bu nixan biz balaḳ umar ikəgü-
7 ning ol mən ḳïnḳudu ikəgü<-kə> inqgə ayïḍïp bitidim

ئىزاھ:
5. wuqung (ئىناۋەتسىز): ئەسلى تېكىستتە "wuqung" (ئـ
ئىنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) دېيىلگەن.

يەشمىسى:
1. يىلان يىلى بىرىنچى ئاينىڭ يىگىرمە تۆتىنچى كۈنى، مەن بالاق (ۋە) ئۇمار
2. ئىككىيلەن تاشىق ئۇستىگە ئالغان يېرىم ئىجارىسى (ۋە) يېرىم تورقىنى
3. ئۇرىدىن (تاپشۇرۇپ) ئېلىپ، ئانا (ئەسلى) ھۆججەت

بۇقالغانلىقى ئۈچۈن،

4. (قولىدا) تۈزۈپ تۇرۇشقا قايتا ھۆججەت بەردۇق. كېيىن (ئاتا) ھۆججەت

5. چىقىپ قالسا، ئىنازەتسىز بولۇپ، ئۆتمىسۇن. گۇۋاھچى تورچى،

6. گۇۋاھچى بۇرلۇگ قايا. بۇ نىشان بىز بالاق (ۋە) ئۇزمار ئىككىي-

7. لەنىڭدۇر. مەن تىنقۇدۇ (ئۇ) ئىككىسىدىن تەپسىلىي سوراپ يازدىم.

110 (9 — 19)

1 ḳoyn yïl aram ay on yangïḳ-a mən taxïḳ turï-ḳa
2 bitig birür-mən mən ḳalan-ḳa yadap birim alïm
3 təlim bolup alïm-qï-larïm ım-a təlim bolup
4 turğu təg bolmayïn ḳaqïp yaẋïp barmïx
5 üqün yən-ə turï birlə-ki manga təgər üq
6 ər kɵ mər borluḳum-nï turï-ḳa məning birim-
7 lərim-ni sən üşüp sən alïp ḳalïr-mu-sən tisər-mən
8 yoḳ ərsər ɵ şgə kixi-kə ḳodar-mən tisər-
9 mən turï biriming-ni mən birür-mən borluḳ-ḳa
10 ɵşgə kixi kɵrgürməz-mən timïx üqün barqa
11 toyïn-ḳa iki tawar ḳanquḳ-ḳa yarïm küp bor
12 yumxaḳ-ḳa iki xiğ ür bir ḳr-a ton ḳïḍay
13 buḳ-a-ḳa üq tawar munq-a nəẓə-lər-ni sən birip
14 bitig-lərim alğïl tip ḳodup bardïm bu nəẓə-
15 lər-ni turï birip birimim-ni turï üşsər bu
16 borluḳ turï-ḳa tɵləq bolşun yən-ə bu nəẓə-lər-ni

17 mən taxïķ yanïp kəlip turï-ķa tələp birsr-
18 mən mən turï borluķ-nï yanḑurup bïrür-mən mən
19 taxïķ üq yïl-ķa tgi yanïp kəlip bu nəẓə-lər-
20 ni turï-ķa birməsər-mən borluķ turïķa toğru
21 tələq bolşun tnuķ kərsin tnuķ əgrünq buķ-a
22 bu nixan mən taxïķ-nïng ol mən baqaķ turmïx
23 taxïķ apam-ķa ayïḑïp bitidim

ئىزاھ:

23. تاشىق ئاپام: بۇ يەردىكى "ئاپام" سۆزى، ھۆرمەتنى بىلدۈرىدىغان سۆز ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن تاشىق تۇرىغا
2. ھۆججەت بېرىمەن. مەن قالان (باج)غا بوغۇلدۇم، تۆلەيدىغان قەرزىم
3. كۆپ بولۇپ، مەن قەرز ئالغانلارمۇ كۆپ بولۇپ،
4. (بۇ) يەردە تۇرغۇدەك (ھالىم) قالماي، قېچىپ يوقالماقچى بولغانلىقىم
5. ئۈچۈن، (بۇ توختامنى تۈزدۈم): يەنى تۇرى بىلەن ماڭا تېگىدىغان ئۈچ
6. ئەر كۆمىدىغان ئۈزۈملۈكۈمنى، تۇرىغا (مەسلىھەت قىلىپ) مېنىڭ قەرز-
7. لىرىمنى سەن ئۈزۈپ (ئۇنىڭ ئورنىغا ئۈزۈملۈكۈمنى) سەن ئېلىپ قالامسەن؟
8. ئەگەر ئۇنىمساڭ باشقا كىشىگە قالدۇرىمەن دې-

9. سەم: تۆرى قەرزىڭنى مەن بېرىمەن (تۆلەيمەن)، ئۆززۈملۈككە

10. ئۆزگە كىشىنى كىرگۈزمەيمەن دېگەنلىكى ئۈچۈن، (ئۆنداق بولسا) بارچا

11. تويىنقا ئىككى (توپ؟) تاۋار، قانچۇققا يېرىم كۆپ ئۆززۈم،

12. يۈزمشاققا ئىككى دادەن تېرىق (ۋە) بىر قارا تون، قىتاي

13. بۇقىغا ئۈچ (توپ؟) تاۋار (قاتارلىق) مۈشۈنچۈۋالا نەرسىلەرنى سەن بېرىپ (تۆلەپ)،

14. ھۆججەتلىرىمنى (قايتۇرۇپ) ئالغىن دەپ قويۇپ كەتتىم. بۇ نەرسە-

15. لەرنى تۆرى بېرىپ، قەرزىمنى تۆرى ئۆزىدۇ. بۇ

16. ئۆززۈملۈك تۆرىغا تۆلەم بولسۇن. بەنە بۇ نەرسىلەرنى

17. تاشىق يېنىپ كېلىپ، تۆرىغا تۆلەپ بەر-

18. سە، مەن تۆرى ئۆززۈملۈكنى ياندۇرۇپ بېرىمەن. مەن

19. تاشىق ئۈچ يىلغىچە قايتىپ كېلىپ بۇ نەرسىلەر-

20. نى تۆرىغا (قايتۇرۇپ) بېرەلمىسەم، ئۆززۈملۈك تۆرىغا توغرا

21. تۆلەم بولسۇن. گۇۋاھچى كەرسىن، گۇۋاھچى ئۆگرۈنچ بۇقا.

22. بۇ نىشان مەن تاشىقنىڭدۇر. مەن باچاق تۆرمىش

23. تاشىق ئاپامدىن سوراپ يازدىم.

111 (9 — 20)

1 tawïxğan yïl ikinti ay iki oḍuz-ḳa biz
2 bəg buḳ-a bay buḳ-a yürüng ḳïpqaḳ il buḳ-a
3 malda ḳïdan yn-ə yürüng tümən kɵk tmür
4 əsən tmür mənggü tmür turmïx uḍmïx tïnmïx
5 ḳul ḳy-a umïnqï isigi tɵlək abïx baxlap

6 il bodun-ḳa ol ɵngdünin-tə yunglaḳ-lïḳ bɵz
7 kərgək bolup ïnal ḳoq-tïn yüz iki yrïm bağ-lïḳ
8 bɵz alïp biz-ni bilə ḳalan-qï turï-nï borluḳ-qï
9 birip biz-ning burun birgüqi ḳr-a toyïn atlğ
10 ḳalan-qïmïz-nï yanḍurup altïmïz bu borluḳ
11 uqağur turï-nïng üqün amtï bu kün
12 baxlap bu turï-ta nəgüm-ə ḳalan ḳawuḍ tüḍün
13 ḳpïğ ḳodğu umdu borluḳ əngiz trïğ
14 ür kəpəz ḳawlalïḳ əngiz basïğ salïğ
15 nəgüm-ə ḳaḍïlmaz-biz salmaz-biz tip bu
16 budaxiri bahxï-ḳa tapxurup birtimiz
17 bu ix-kə tanuḳ ix buḳ-a tanuḳ ar-a buḳ-a
18 tnuḳ mïsïr tnuḳ kərsin bu nixan biz
19 bitig-təki-qə atlğ il bodun-nïng ol
20 mən baqaḳ turmïx bitkəqi il-kə bodun-ḳa
21 üq ḳaḍa inqgə ayïḍïp bitidim
22 bu nixan tnuḳ mən ix buḳ-a-nïng ol
23 bu nixan tnuḳ mən ar-a buḳ-a-nïng ol
24 bu nixan tnuḳ mən mïsïr-nïng ol
25 bu nixan tnuḳ mən kərsin-ning ol
26 il-kə asïğï bar üqün borluḳ igəs-i
27 turï-nï borluḳ-qï birip ḳr-a toyïn-nï
28 yanḍurup altïmïz

يەشمىسى:

1. توشقان يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى، بىز
2. بەگ بۇقا، باي بۇقا، يۇرۇڭ، قىپچاق، ئىل بۇقا،
3. مالدا، قىدان يەنە يۇرۇڭ، تۇمەن، كۆك تەمۇر،

4. ئەسەن تەمۈر، مەڭگۈ تەمۈر، تۆرمىش، ئۆتمىش، تىنمىش،

5. قىزىل قىيا، ئۆمىنچى، ئىسكى، تۆلەك، ئابىش باشچىلىقىدىكى

6. ئەل-خەلققە، مۇشۇ ئالدىمىزدا ئىشلىتىشكە يۈز

7. كېرەك بولۇپ، ئىنال قوچتىن يۈز ئىككى يېرىم باغلىق (توپ)

8. يۈز ئېلىپ، بىزنىڭ قالانچىمىز (قالان بېجىنى يىغقۇچىمىز) تۆرىنى ئۆززۈملۈكنى باشقۇرغۇچى (قىلىپ)

9. بېرىپ، بىزنىڭ ئىلگىرىكى باج تاپشۇرغۇچىمىز (بولغان) قارا تويىن ئاتلىق

10. قالانچىمىزنى ياندۇرۇپ ئالدۇق. بۇ ئۆززۈملۈك

11. ئۇچاغۇر تۆرىنىڭ (بولغانلىقى) ئۈچۈن، ئەمدى بۈگۈندىن

12. باشلاپ، بۇ تۆرىدىن ھەرقانداق قالان، قاۋۇت، تۈتۈن،

13. قاپىغ، قودغۇ، ئۆمدۇ (قاتارلىق باج ۋە)، ئۆززۈملۈك ئىگىزى، دانلىق زىرائەت،

14. تېرىق، كېۋەز، كۆكتات ئىگىزى (قاتارلىقلارغا) باج-سېلىق

15. (كەلسە، بىز) ھېچقايسىسىغا ئارىلاشمايمىز-جاۋابكار بولمايمىز دەپ بۇ (تۆرىنى؟)

16. بۇداشىرى باخشىغا (ھەزرەتكە) تاپشۇرۇپ بەردۇق.

17. بۇ ئىشقا گۇۋاھچى ئىش بۇقا، گۇۋاھچى ئارا بۇقا،

18. گۇۋاھچى مىسىر، گۇۋاھچى كەرسىن، بۇ نىشان بىز

19. (بۇ) ھۆججەتتە ئىسمى يېزىلغان ئەل-جامائەتنىڭدۇر.

20. مەن باچاق تۆرمىش يۈتۈكچى ئەل-جامائەتتىن

21. ئۈچ قېتىم تەپسىلىي سوراپ يازدىم.

22. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئىش بۇقانىڭدۇر.

23. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئەر بۇقانىڭدۇر.

24. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى مىسىرنىڭدۇر.

25. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى كەرسىنىڭدۇر.
26. ئەلگە پايدىسى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۈززۈملۈك ئىگىسى
27. تۈرىنى ئۈززۈملۈك (باغنى) باشقۇرغۇچى (قىلىپ) بېرىپ قارا تويىنى
28. ياندۇرۇپ ئالدۇق.

112 (9 — 21)

1 ït yïl bir ygrminqi ay on yangïḳ-a mən ar-a tmür turï-ḳa
2 bitig birür-mən turï-nïng borluḳ-nïng manga ḳïlïp birmix
3 bax bitig ïdïx bitig ol song bayan qïn bitig
4 ol tip qam qarïm ḳïlmaz-mən borluḳ-ïn ḳaqan tilsər nəgükə m-ə
5 xïlḍamayïn yanḍurup birür-mən yn-ə tonguz yïl ədləmix-kə
6 altmïx tmbin süqüg yaḳ-a-nï (k)θni birür-mən bu sθz-kə
7 tanuḳ səwinq ḳy-a tnuḳ budaxiri bu (n)ixan mən ar-a tmür-ning ol
8 mən baqaḳ turmïx ar-a tmür aḳ-a-ḳa ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

5. xïlda-mayïn دېگەن سۆزنى 2"UW" دە xïlḍa-mayïn دەپ ترانسكرىپسىيە قىلغان ۋە بۇ سۆزنىڭ موڭغۇلچىدىن كىرگەنلىكىنى كۆرسەتكەن. مەنە جەھەتتىن "ھېچقانداق باھانە سەۋەب كۆرسەتمەستىن" دەپ

ئىلىنغان. بۇ مەنە باشقا يەرلەرنىڭ ھەممىسىدە مۇشۇ مەنىدە كەلگەندە tïlda-mayïn~ دەپ ئېلىنغان. پەقەت بىرلا ھەرپى ئوخشاش بولمىغان ۋە پۈتۈن ۋەسىقىدە بىرلا جايدا كۆرۈلگەن بۇ سۆزنى قولىيازمىدىكى سەۋەنلىك بولۇشى مۇمكىن دەپ قاراپ tïldamayïn دەپ ئېلىشقا بولىدىغانلىقىنى ئەسكەرتىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق. ئۇنىڭدىن باشقا xïlḍa- دېگەن سۆزنى مۇشۇ مەنىگە باغلاپ تۇرۇپ مەنىۋى جەھەتتىن تەھلىل قىلغاندا، مەنتىقىگە تازا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ؛ بۇنىڭ ئەكسىچە tïlda-mayïn دېگەندە tïl "تىل، سۆز" دېگەن مەنىدە، -da- تۇرغۇن سۆزدىن پېئىل ياسايدىغان قوشۇمچە بولۇپ، بۇ يەردە "تىل"غا قوشۇلۇپ "سۆزلىمەك، باھانە كۆرسەتمەك" دېگەن سۆز ياسالغان، -ma- پېئىلنىڭ بولۇشسىزلىق شەكلىنى تۈرلەيدىغان قوشۇمچە، -y- باغلامچى تاۋۇش، -ïn پېئىللارنىڭ بولۇشسىز شەكلىگە قوشۇلۇپ، ئۇلارنىڭ رەۋىشداش شەكلىنى تۈرلەيدىغان قوشۇمچە.

6. tmbin (تىمبىن ياكى تەمبىن): سۈيۈقلۇقنى ئۆلچەشتىكى ھەجىم بىرلىكى.

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن ئارا تەمۇر تۇرىغا

2. ھۆججەت بېرىمەن. تۆرى (ئۆزى)نىڭ ئۆزۈملۈكى ھەققىدە ماڭا يېزىپ بەرگەن

3. باش (ئەسلى) ھۆججەت ئىناۋەتسىز ھۆججەتتۇر. بۇنىڭدىن كېيىن ھەقىقى ھۆججەت

4. شۇ (ئىدى) دەپ دەتالاش قىلمايمەن. ئۆزۈملۈكنى قاچان تەلەپ قىلسا، ھەرقانداق سەۋەب

5. كۆرسەتمەستىن ياندۇرۇپ بېرىمەن. يەنە چوشقا يىلى ئىشلىتىشكە

6. ئاتمىش تىمبىن مۇسەللەسنى ئىجارە ئورنىدا تولۇق بېرىمەن. بۇ

سۆزگە

7. گۆۋاھچى سەۋىنچ قايا، گۆۋاھچى بۆداشىرى. بۇ نىشان مەن ئارا تەمۆرنىڭدۇر.

8. مەن باچاق تۆرمىش ئارا تەمۆر ئاكىدىن سوراپ يازدىم.

113 (9 — 22)

1 yunt yïl ikinḍi ay səkiz
2 oḍuz-ķa manga ķyïmtu-ķa
3 ədləp yigü borluķ kərgək
4 bolup mïsïr-nïng xukü-təki
5 borluķ-sïn aldïm bu borluķ-
6 ķa əngiz tuḍẓa birim alïm
7 kəlẓə mən mïsïr birürmən ķyïmḍu
8 bilməz tanuķ bəg buķ-a tanuķ
9 ilqi bu nixan mən mïsïr ķy-a-nïng
10 ol mən ķyïmḍu
11 mïsïr-ķa ayïḍïp
12 bitidim

ئىزاھ:

6-5. borluķ-ķa əngiz tuḍẓa (ئۈزۈملۈك ئېگىزلىكتە ئايلانسا)؛ "borluķ-ķa əngiz" ھوسۇلى ئورۇۋېلىنغان ئېتىز ئېگىز ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، "borluķ-ķa əngiz tuḍẓa" دېگەن جۈملە "ئۈزۈملۈكنىڭ ھوسۇلىنى يىغىپ بولغاندا" دەپ يەشمە قىلىندى.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە
2. سەككىزىنچى كۈنى، مەن قايىمتۇغا
3. پايدىلىنىپ بەيدىغانىغا ئۈززۈملۈك كېرەك
4. بولۇپ، مىسىرنىڭ شۈكۈ (دېگەن يەر)دىكى
5. ئۈززۈملۈكىنى ئالدىم. بۇ ئۈززۈملۈكنىڭ
6. ھۆسۈلىنى يىغىپ بولغاندا، باج-سېلىق
7. كەلسە، مەن مىسىر جاۋابكار بولىمەن؛ قايىمتۇ
8. جاۋابكار بولمايدۇ. گۇۋاھچى بەگ بۇقا، گۇۋاھچى
9. ئىلچى. بۇ نىشان مەن مىسىر قايانىڭ-
10. ـدۇر. مەن قايىمتۇ
11. مىسىردىن سوراپ
12. يازدىم.

114 (9 — 23)

1 yunt (yïl) qahxapuḍ (a)y on yangiḳa mən θ(grün)q
2 ḳy-a yïğïdan(?)-ḳa yanḍut biḍig birürmən
3 bu borluḳ-nïng tθrt yïl-ï toxmïx-ḳa
4 otuz yiḍi bθzin t(a)pxurup {birip} alïp
5 borluḳ-nï yanḍurup birürmən bu bθz iki bağ-lïḳ
6 bθz o(l t)anuḳ tapmïx tanuḳ kizigin(?) (b)u nixan
7 mən θ(gr)ünq ḳy-a-nïg ol mən adan-a(?) bitidim

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن ئۆگرۈنچ
2. قىيا يىغدانىغا قايتۇرما ھۆججەت بېرىمەن.

3. بۇ ئۆززۆملۆكنىڭ تۆت يىللىق (ئىجارە مۆددىتى) توشقاچقا،
4. ئوتتۇز يەتتە (توپ؟) بۆزنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ،
5. ئۆززۆملۆكنى ياندۇرۇپ بېرىمەن. بۇ بۆز ئىككى باغلىق
6. بۆزدۇر. گۇۋاھچى تاپمىش، گۇۋاھچى كىزىگىن(؟). بۇ نىشان
7. مەن ئۆگرۈنچ قيانىڭدۇر. مەن نادانا يازدىم.

115 (9 — 24)

1 ït yïl s(ə)k<i>ṣi<n>q ay y(ə)grmi alḍï-ḳa mən
2 mungsuz ḳy-a turmïx təmür-kə biḍig birür-mən
3 apam-nïng θgürtiqə təmür-kə ülüx ḳïlp ḳodmïx
4 quğ adïrïp tïngaḳ-a borluḳ-ïn-ḳa a(pa)m-(nïn)g
5 biḍig-i (...) qïn təp qïn üqün tïngaḳ-a-tïn
6 saḍğïn almïx bax biḍigin birip bu borluḳ-ta
7 qamïm ḳarğax-a yoḳ təp biḍig birdim mundïn
8 songğara mən θṣüm oğlanïm aḳa in-im
9 on-luḳum yüṣluḳum kim kim m-ə qam
10 ḳarğax-a ḳïlmaṣun-lar qamla-sar-lar sθz-
11 lər-imiz yorïmaṣun bu sθz-kə ḳora ḳïḍay tanuḳ
12 küqḍəmür aqbuḳ-a tügəl ḳy-a buyan ḳy-a tanuḳ
13 bu nixan mən mungsuz ḳy-a-nïng ol mən toğda
14 mungsuz ḳay-a-ḳa ayḍtip biḍidim

ئىزاھ:

13. ol: ئەسلى تېكىستتە كاتىپ بۇ سۆزنى "θl" دەپ خاتا يېزىپ قويغان. بىز ترانسكرىپسىيدە تۈزىتىپ ئالدۇق.

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن

2. مۆڭسۈز قايا تۆرمىش تەمۈرگە ھۆججەت بېرىمەن.

3. بوۋامنىڭ ئەسسەھتى بويىچە تەمۈرگە ئۆلۈش (مىراس) قىلىپ قالدۇرغان،

4. دەرەخلىق ئايرىپ (تۇرغان) تىڭاغا(نىڭ) ئۈززۈملۈكىگە بوۋامنىڭ

5. ھۆججىتى ... راس دەپ تونۇپ، ئۇ راس بولغاچقا، تىڭاغادىن

6. سېتىش ھەققىنى ئالغانلىق (تۇغرىسىدىكى) باش ھۆججەتنى بېرىپ، بۇ ئۈززۈملۈك (ھەققىدە)

7. دەتالىشىم يوق دەپ ھۆججەت بېرىمەن. بۈنىڭدىن

8. كېيىن مەن ئۆزۈم، ئوغۇللىرىم، ئاكام، ئىنىم،

9. ئونلۇقۇم، يۈزلۈكۈم، مەيلى كىم بولسۇن

10. دەتالاش قىلمىسۇن. دەتالاش قىلسا، سۆز-

11. لىرى ئۆتمىسۇن. بۇ سۆزگە قورا قىتاي گۇۋاھچى،

12. كۆچتەمۈر، ئاچبۇقا، تۆگەل قايا، بۇيان قايالار گۇۋاھچى.

13. بۇ نىشان مەن مۆڭسۈز قايانىڭدۇر. مەن تۇغدا

14. مۆڭسۈز قايادىن سوراپ يازدىم.

---

116 (9 — 25)

1 yïlan yïl ikinḍi ay üq yangïḳ-a

2 mən təmür ombu bu sïḳïdu-ḳa ḳoqo-

3 taḳï yir-tə suw-ta mədiz bilə təng

4 yiṣün tip biḍig birdim sïḳap-ta

5 üsḍün aldïn yir-tə yarïmnï qaḳqaḳ-ta

6 on iki xïğ yirtə y(ar)ïmnï yn-ə adaḳ-ta

7 səkiz xïğ yir-tə yarïmnï yn-ə adïrï sïn-ta
8 //// xïğ yir-tə yar(ïm)nï yn-ə yol toğan-ta
9 üq xïğ yir-tə y(arïm)nï yn-ə bụkapaqï
10 ḳïra-a-ta səkiz xïğ y(ir-t)ə yarïmnï yn-ə (....)
11 (......) ḳïr-a-ta on xïğ yir-tə üq xïğ
12 /////(...)q ḳïr-a-ta bix xïğ yir-tə yarïm-nï
13 //////(.) θgən-tə alḍï xïğ yir (..)l(..)-ta
14 ////////(.......)/////(..) xïğ ḳawlalïḳ yn-ə
15 ///////////////// (bi)lə ülüxlüg
16 ///////////////////////////(..) borluḳ
17 //////////////////////////(.) adaḳ-ta on iki xïğ
18 ///////////////////////(...) sarḳu-ta səkiz
19 ////////(........)///(..)-tə balïḳ tübin(?)-
20 //////i xïğ kθsür yir
21 /////(.) kθl üzə suwaḳ-lïğ on xïğ yir
22 b(u) yir-lər-ni sïḳïdu mədiz bilə
23 təng yişün {..} tip (..) nixan (.) qïşïp
24 biḍip b(irür)-mən bu nixan mən təmür ombu-
25 nïng ol mən mïsïr ayïḍïp bitidim

ئىزاھ:

20. كۆسۈر يەر (؟): "UW"2 نىڭ 263- بەتكە قارالسۇن.

يەشمىسى:

1. يىلان يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى،
2. مەن تەمۈر ئومبۇ، بۇ سىقىدۇغا قوچو-
3. دىكى يەر-سۇدىن مەدىز بىلەن تەڭ

4. يېسۇن (پايدىلانسۇن) دەپ ھۆججەت بەردىم. سىقاپتىكى

5. يۇقىرىقى (ۋە) تۆۋەنكى بەردىن يېرىمىنى، چاقچاقتىكى

6. ئون ئىككى دادەنلىك بەردىن يېرىمىنى، بەنە ئاداقتىكى (ئاياغدىكى)

7. سەككىز دادەنلىك بەردىن يېرىمىنى، بەنە ئادىرى سىندىكى

8. ... دادەنلىك يەردىن يېرىمىنى، يەنە يول تۇغاندىكى

9. ئۈچ دادەنلىك بەردىن يېرىمىنى، يەنە بۇقاپاچى

10. قىرائادىكى سەككىز دادەنلىك يەردىن يېرىمىنى، يەنە ...

11. ... قىرادىكى ئون دادەنلىك بەردىن ئۈچ دادەنلىك (قىسمىنى)

12. ...چ قىرادىكى بەش دادەنلىك يەردىن يېرىمىنى،

13. ... ئۆستەڭ (بويـ)ىدىكى ئالتە دادەنلىك يەردىن ...دىن

14. ... دادەنلىك كۆكتاتلىق، يەنە

15. ... بىلەن ئۈلۈشلۈك

16. ... ئۈزۈملۈك

17. ... ئاداقتىكى ئون ئىككى دادەنلىك

18. ... سارغۇدىكى سەككىز

19. ...تە شەھەر يېنـ(ىدىكى)

20. ...ى دادەنلىك كۆسۈر يەر

21. ... كۆل بىلەن سۇغىرىلىدىغان ئون دادەنلىك يەر.

22. بۇ يەرلەرنى سىقىدۇ مەدىنى بىلەن

23. تەڭ (تېرىپ) يېسۇن. ... دەپ ... نىشان سىزىپ

24. يېزىپ بەردىم. بۇ نىشان مەن تەمۈر ئۇمبۇ-

25. نىڭدۇر. مەن مىسىر سوراپ يازدىم.

117 (9 — 26)

1 ït yïl onunq ay səkiz yangïḳa
2 mən sadï-nïng orḍuḳluğ
3 adaḳ toḍuḳ-taḳï üq baḳïr
4 lal-nï mən sadï əng-tün kidin
5 saḍïğ-ḳa yorïp yüz yasḍuḳ-
6 ḳa kəsixḍimiz yüz yasḍuḳ-ḳa
7 barẓa əlig yasḍuḳ-luḳ
8 ədni mən sadï
9 adaḳ toḍuḳ-ḳa kəlürüp birürmən
10 yüz yasḍuḳ-ḳa təgməsə bu {..} oḳ
11 lal-nï kəlürüp birürmən
12 tanuḳ uruz tanuḳ somaqï
13 bu nixan mən sadï-nïng ol
14 mən yaraḳ sadï-ḳa ayïḍïp bitidim

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئونىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى،
2. مەن سادى ئورتاقچىم
3. ئاداق توتۇقتىكى ئۈچ باقىر (مىسقال)
4. لەئلنى (ياقۇتنى) مەن سادى مەشرىق-مەغرىبلەردە
5. سودا قىلىپ يۈرگەچكە، (ئۆزىمىز لەئلنىڭ باھاسىنى) يۈز ياستۇق-
6. قا (پۇلغا) كېسىشتۇق. (ئۇنىڭ باھاسى) يۈز ياستۇققا
7. چىقسا، ئەللىك ياستۇقلۇق
8. مالنى مەن سادى
9. ئاداق توتۇققا كەلتۈرۈپ بېرىمەن؛

10. يۈز ياستۇقتا چىقمىسا، بۇ
11. لەئلىنى (ياقۇتنى) كەلتۈرۈپ بېرىمەن.
12. گۇۋاھچى نۇرۇز، گۇۋاھچى سوماچى.
13. بۇ نىشان مەن سادىنىڭدۇر.
14. مەن ياراق سادىدىن سوراپ يازدىم.

118 (9 — 27)

1 luu yïl toķuzunq ay tθrt
2 yangïķa mən tikuy tayxï atay-
3 nïng xiusay-ķa satmïx ķul-
4 nïng yol-ïnta xiusay bilə
5 yaraxïp xiusay-ķa oķ birip
6 kitdim sayïn buķa-tïn θz-
7 ky-ə kim-tin m-ə qam qarïm
8 kəlsər mən tikuy tayxï
9 bilirmən tnuķ tngut buķa mən
10B tikuy tayxï bitidim

ئىزاھ:
مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ كەينى بېتىنىڭ تۆۋەنكى ئوڭ بۇرجىكىگە ئىككى قۇر خەنزۇچە خەت يېزىلغان. بۇ ۋەسىقە هازىر ش. ئۇ. ئا. ر. مۇزېيىدا ساقلانماقتا.

يەشمىسى:
1. ئەجدىھا يىلى توققۇزىنچى ئاينىڭ تۆتىنچى
2. كۈنى، مەن تىكۈي تايشى ئاتاي-

3. سىنىڭ شىنىۋسايىغا ساتقان قىزلى-
4. سىنىڭ (ئىنىشى) توغرۇلۇق شىنىۋساي بىلەن
5. كېلىشىپ، (قىزلىنى) شىنىۋسايىغا (ئۆتكۈزۈپ) بېرىپ
6. كەتتىم. سايىن بۇقىدىن ئۆزگە
7. ھەرقانداق كىشىدىن دەتالاش
8. چىقسا، مەن تىكۈي تايىشى
9. جاۋابكار بولىمەن. گۇۋاھچى تاگۇت بۇقا. مەن
10B. تىكۈي تايىشى يازدىم.

119 (9 — 28)

1 bars yïl tørtü(n)q ay ygrmi-kə manga tələk təmür-kə san-lïğ

2 tïyuķ-taķï tax køprüg-nüng øngdün sïngar-ķï təgşintürü

3 tam-lïğ ķawlalïķïm-nï yənə qanggur ağïz-taķï yiti küri-lig yir-im-ni

4 yənə tørtkil quğ-daķï tørt xïğ yir-im-ni yənə powu(?) ķïra-

5 daķï üstün qəqək-lik-dəki altï xïğ yir-im-ni yənə altïn

6 qəqək-lik-dəki tørt xïğ yir-im-ni manga sanlïğ bu munqa yir-lər-

7 im-ni manga tələk təmür-kə yunglaķ-lïķ qao yastuķ kərgək bolup

8 tolmïx ayağ-a təgimlig-tin ygrmi yastuķ qungdung bao-qao

9 alïp taxïḳ-ḳa utmïx-ḳa bu yir-lər-im-ni tarïp yizün tip

10 TWŠ(...) ḳïlïp birtim . : . . . . . : . ... : .

11 tanuḳ kərəy tanuḳ təmür buḳ-a antaḳï aḳam inim tuğmïx-ïm ḳaṭax-ïm

12 kim kim m-ə bolup talaxmaşunlar . : .

13 bu nixan mən tөlək təmür-ning ol

14 bu nixan mən buyan təmür-ning ol

15 bu nixan mən tanuḳ kərəy-ning ol

16 bu nixan mən tanuḳ təmür buḳ-a-nïng ol

17 bu bitig-ni mən buyan təmür өz iligin bitiyü təgintim.

ئىزاھ:

8. qungdung bao-qao (چۇڭدۇڭ باۋچاۋ): 中统宝钞 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

يەشمىسى:

1. يولۋاس يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ يىگىرمىنچى كۈنى، مەن تۆلەك تەمۈرگە قاراشلىق

2. تىيۇق (تۇيۇق؟)تىكى تاش كۆۋرۈكنىڭ شەرق تەرىپىدىكى ئايلانما (توساق)

3. تاملىق كۆكتاتلىقىمنى، يەنە چاڭگۇر ئېغىزىدىكى يەتتە كۈرىلىك يېرىمنى،

4. يەنە تۆرتكىل چۇغدىكى (تۆت بۇرجەكلىك ئورمانلىقتىكى) تۆت دادەنلىك يېرىمنى (تۆت دادەن ئۇرۇق چېچىلىدىغان)، يەنە پوۋۇز(؟)

قىرا-

5. سىنىڭ يۈقىرى چىچەكلىكىدىكى (گۈللۈكىدىكى) ئالتە دادەنلىك
يېرىمنى، يەنە تۆۋەن

6. گۈللۈكتىكى تۆت دادەنلىك يېرىمنى، ماڭا قاراشلىق مۈشۈنچۋالا
يەرلە-

7. ىرىمنى، ماڭا-تۆلەك تەمۈرگە ئىشلىتىش ئۈچۈن چاۋ ياستۇق
كېرەك بولغاچقا،

8. ھۆرمەتلىك تولمىشتىن يىگىرمە ياستۇق چۈگدۈڭ باۋ چاۋ

9. ئېلىپ، تاشقىقا (ۋە) ئۆتمىشقا بۇ يەرلىرىمنى تېرىپ يېسۇن دەپ

10. ... قىلىپ بەردىم.

11. گۈۋاھچى كەرەي، گۈۋاھچى تەمۈر بۇقا. ئۇ يەردىكى ئاكام،
ئىنىم، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمدىن

12. مەيلى كىم بولسۇن، (بۇ يەرلەرنى) تالاشمىسۇن.

13. بۇ نىشان مەن تۆلەك تەمۈرنىڭدۇر.

14. بۇ نىشان مەن بۇيان تەمۈرنىڭدۇر.

15. بۇ نىشان مەن گۈۋاھچى كەرەينىڭدۇر.

16. بۇ نىشان مەن گۈۋاھچى تەمۈر بۇقانىڭدۇر.

17. بۇ ھۆججەتنى مەن بۇيان تەمۈر ئۆز قولۇم بىلەن يازدىم.

120 (9 — 29)

1 ït yïl üqünq ay altï ygrmi-kə manga k(üq)
2 (oğ)ul ïnal-ḳa yunglaḳ-lïḳ tawar krgək boldï ɵ(.)///
3 //////(..) təgi(r)mən-tə üz(... ..)////////////////
4B ///// ɵgür-təki küq oğul ïnal-ta almïx ɵləng yir

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى، مەن كۈچ

2. ئوغۇل ئىنالغا ئىشلىتىش ئۈچۈن تاۋار كېرەك بولدى. ...

3. ... تۆگمەندە ...

4B. ... ئۆزگۈردىكى كۈچ ئوغۇل ئىنالدىن ئالغان چۆپلۈك يەر (ئوتلاق)

121 (9 — 30)

1 taḳïğu yï(l) ///////////////
2 biz-kə m/ar(..) /////////////
3 kərgək bolup ///////////////
4 təgir altïmz ///////////////
5 ay bir yangï (..) ///////////
6 biz bir ay y///////////////
7 ////(.)r ḳalï/////////////
8 /////// biz (.)//////////
9 //////z'Y..////////////
10 ////(..)yarï//(?)////////
11 //(..Y) bir //////////////
12 baqaḳ turmï(x) ///////////
13 ol mən yrumï(x) //////////
14 bitidim

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ... (ئاينىڭ) ... (كۈنى)،

2. بىزگە م/ار...

3. كېرەك بولۇپ ...

4. ئېسۇە (ئېراس) ئالدۇق. ...
5. ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى ...
6. بىز بىر ئاي ...
7. ...
8. ... بىز ...
9. ...
10. ...
11. ... بىر ...
12. باچاق تۇرمىش ...
13. ئېدۇر. مەن يارۇمىش ...
14. يازدىم.

122 (9 — 31)

1 //// (yïl bir ygr)minq ay
2 ////////// mən buḍsin
3 /////// birür-mən
4 ////// (b)ilə manga təgər
5 //////////////(.)in-ning
6 /////// ɵrmix(?) apam
7 ///////(..)r(?) sirḳ(.)///
8 /////// (...) ḳul-ï
9 ///////-kə mən buḍsin
10 //////(.a) butsïn qïḳ-a
11 /////// ol(?) buḳ-a brs
12 /////(.)-lar nəgü m-ə
13 //////lmïz yoḳ tip mən

14 //////(.) nixan qïşïp
15 //// (biti)dim bu söz
16 ///// (bu)ḍsin buḳ-a
17 ///(..) buḳ-a mən arslan
18 /////ï-ḳa üq ḳaḍa
19 ///// (ayïtï)p biḍigil timix-
20 //////////Y əlqi
21 /////// isuldi(?)

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ئون بىرىنچى (ئايىنىڭ)
2. ... (كۈنى) ... مەن بۇتسىن
3. ... بېرىمەن.
4. ... بىلەن ماڭا تېگىدىغان
5. ...
6. ... ئۆرمىش ئاپام (بوۋام؟)
7. ...
8. ... قۇلى
9. ... مەن بۇتسىن
10. ... بۇتسىن چىقا
11. ... بۇقا بارس
12. ...لار مەيلى نېمە
13. ... يوق دەپ مەن
14. ... نىشان سىزىپ
15. ... يازدىم. بۇ سۆز
16. ... بۇتسىن بۇقا

17. ... بۇقا. مەن ئارسلان
18. ...-دىن ئۈچ قاتا
19. ... سوراپ يازغىن دېگەن(ىدە)
20. ... ئەلچى
21. ... ئىسۆلدى(؟)

123 (9 — 32)

1 //////////// ḳlïlïğ(?)(.)////
2 /////// yazïḳ(?) art(?) t//////
3 ///// (bədü)k aḍïz tθrt
4 /////(..)uḳ-ḳa tuḍtum bu
5 ////// abïz(?) yaḳ(?) əngiz (...) t//
6 //////rim(?) bədük aḍ(ïz)-nïng
7 ///(..)/(..) üləxür-biz(?)
8 //// bədük aḍïz üq ḳ(....)-nïng(?)
9 ///in(?) alïr ağïz(?) tuda(?)
10 //////(.)ki aḍïz yir-ning birim
11 //// // ḳl///(?) yir-ning birim-tə(?)
12 ///// bilür-biz tanuḳ tax tola(?)
13 //////(.) bu nixan mən mənggü-ning o(l)
14 ///(..)s//(...) mən art(?) alïp bi(..)
15 ///(.....)ḳ yənə(?) mən mənggü bilür-mən
a θgdi(?) ////
b baḳar(?) //////
c üq(?) /////

بەشىنچىسى:

1. ... ...
2. ... يازىق (تۈزلەڭلىك؟) ئارت(؟) ...
3. ... چوڭ ئېتىز تۈت...
4. ... (ئىجارىگە) ئالدىم. بۇ...
5. ... ئابىز(؟) ياق(؟) ئىڭىز ...
6. ... چوڭ ئېتىزنىڭ
7. ... ئۆلۈشىمىز
8. ... چوڭ ئېتىز ئۈچ ...
9. ... ئالدىغان ئاغىز(؟) تۇدا(؟)
10. ... ئېتىز يەرنىڭ بىجى
11. ... يەرنىڭ بىجىدىن
12. ... جاۋابكار بولىمىز. گۇۋاھچى تاش تولا.
13. ... بۇنىشان مەن مەڭگۈنىڭدۇر.
14. ... مەن ئارت(؟) ئېلىپ ...
15. ... يەنە مەن مەڭگۈ ئۈستۈمگە ئالىمەن.

a. ئۆگدى(؟) ...

B. باقار(؟) ...

C. ئۈچ(؟) ...

124 (9 — 33)

1 tawïxğan yïl qhxapuḍ ay altï ygrmikə
2 mən oḍaqï ta<y>xï kümüx-ni xiusay ta<y>xi-(tïn)
3 alïp xiusay ta<y>xï ķayda barsar b/////

4 b(irür)mən //(. . .) apam ////-ḳa kümüx/////

5 ḳuruğ ḳalïr mən kümüx bilə sa(.)/////

6 yaraxï(?) ərməsər(?) mən xiusay tayxï bilməz(mən)

7 tanuḳ səngim(?) bu nixan məning//////

8 ḳoxtar oḍaqï-ḳa ayï(tïp)///////

ئىزاھ:

مەزكۇر ۋەسىقىدە سەككىز قۇر قەدىمكى ئۇيغۇرچە خەتتىن كېيىن، يەنە ئالتە قۇر خەنزۇچە خەتمۇ يېزىلغان. 3"UW"نىڭ 159- بەتكە قارالسۇن.

يەشمىسى:

1. توشقان يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى،
2. مەن ئوتاچى تايشى كۈمۈشنى شىنۇساي تايشىدىن
3. ئېلىپ، شىنۇساي تايشى قەيەرگە بارسا، ...
4. بېرىمەن. ... ئەگەر ... كۈمۈش ...
5. قۇرۇق قالىمەن كۈمۈش بىلەن ...
6. لايىقىدا بولمىسا، مەن شىنۇساي تايشى جاۋابكار بولمايمەن.
7. گۇۋاھچى سەڭگىم(؟). بۇ نىشان مېنىڭ ...
8. قوشتار ئوتاچىدىن سوراپ (يازدىم).

125 (9 — 34)

1 bars yïl səkizinq ay üq ygrmi-kə alp turmïx

2 birlmïx iki yüz ḳuan baḳïr-ta yüz ḳuan baḳïr

3 mn yapïğ (wapxï) tutung ḳutluğ arslan altïmïz

yüz ḳuan

4 baḳïr qü tutung altï bu wapxï tutung bəg-ning ol
5 bu tamğa ḳutluğ arslan-nïng
6 bu baḳïr toḳuz on toḳuz-ar ol
7 hou kong

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقىنى ئىسرائىل يۇسۇپ "قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى پۇل تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججىتى" [«ئىچكى ئۇزرۇۋلۇق ئاسىيا تىللىرى تەتقىقاتى» X، (ياپونىيە) كوبې شەھىرى چەت ئەل تىللىرى ئۇنىۋېرسىتېتى، 1995] دا ئېلان قىلغان.

قىرلىيازما ھەققىدە: قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى پۇل تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججىتى (يەنى قۇتلۇغ ئارسلان قاتارلىقلارنىڭ پۇل تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججىتى) 1969- يىلى ئىدىقۇت قەدىمي شەھىرىدىن تېپىلغان بولۇپ، ساقلىنىشى تولۇق، چوڭلۇقى 18.3 cm X 26.1 cm . ئۇنىڭغا ئالتە قۇر قەدىمكى ئۇيغۇرچە خەت ئېنىق تىز يازما خەت ئۇسلۇبىدا چىرايلىق يېزىلغان. يۇچېركىدىن قارىغاندا، ئالدىنقى بەش قۇر خەتنى باشقا بىر كىشى، 6- قۇردىكى قەدىمكى ئۇيغۇرچە خەت بىلەن، 7- قۇردىكى خەنزۇچە ئىككى خەتنى بولسا، ۋاپشى تۇتۇڭ بەگ يازغاندەك قىلىدۇ.

مەزكۇر ھۆججەتنىڭ خەت ئۇسلۇبى، فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى ۋە تىل ئىشلىتىلىشىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ دەۋرى مىلادى 13- ئەسىردىن بۇرۇن بولۇشى مۇمكىن.

بۇ ھۆججەتتە، باشقا ۋەسىقىلەردىكىدەك گۇۋاھچىلار يېزىلمىغان بولسىمۇ، بىز 2"UW" دىكى "باشقا ۋەسىقىلەر" (Mi) تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن ۋەسىقىلەرگە سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق، ئۇنى مۇشۇ تۈردىكى ۋەسىقىلەردىن ھېسابلىدۇق.

2. ḳuan (قۇان): خەنزۇچە 款 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، "تىزىق"

(ئىككى يۈز تىزىق مىس يارماق): iki yüz ķuan baķïr دېگەن مەنىدە. ئادەت بويىچە بىر تىزىق پۇلنى مىڭ يارماق ھېسابلىغاندا، ئىككى يۈز مىڭ يارماق بولىدۇ. بۇ ئۇز زامانىسىدىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ پۇل ئىگىلىكىنىڭ مۇئەييەن تەرەققىياتلارغا ئېرىشكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

baķïr (باقىر): "مىس يارماق"، "مىسقال" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە بولۇپ، بۇ يەردە "مىس يارماق"نى كۆرسىتىدۇ.

3. wapxï tutung (ۋاپشى تۇتۇڭ): wapxï خەنزۇچە 法师 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، ئادەتتە راھىبلارنىڭ ھۆرمەت نامىنى كۆرسىتىدۇ ("ئۇستاز، ھەزرەت" دېگەن مەنىدە). tutung خەنزۇچە 都统 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، ئەمەل نامىنى بىلدۈرىدۇ. بەزىدە كىشى ئىسمى بولۇشىمۇ كېلىدۇ. مەزكۇر ھۆججەت تېكىستىنىڭ 4- قۇرىدىكى wpxï tutung bəg (wpxï = wapxï) دېگەن نام-ئەمەلدىن قارىغاندا، "ۋاپشى تۇتۇڭ" كىشى ئىسمى، "بەگ" ئۇنىڭ ئەمەلىنى كۆرسەتسە كېرەك. شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ قويۇش زۆرۈركى، مەزكۇر ھۆججەت مەزمۇنىدىن ئىككى يۈز تىزىق يارماقنىڭ ئىگىسىنى ئالغۇچى بىر تەرەپ wapxï tutung بىلەن ķutluğ arslan، يەنە بىر تەرەپ بولسا، چۇ تۇتۇڭ ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرىۋالغىلى بولىدۇ. بىراق، بۇ ھۆججەتنىڭ 3- قۇرىدا قۇتلۇغ ئارسلان بىلەن بىرلىكتە يۈز تىزىق يارماقنى ئالغۇچىنىڭ ئىسمى yapïğ tutug دەپ يېزىلغان. ھۆججەتنىڭ 4-، 5- قۇرلىرىدا بولسا، بۇ بىر تەرەپنىڭ ناملىرى "wpxï tutung bəg" ۋە "ķutluğ arslan" دەپ يېزىلغان ۋە ئۇلارنىڭ نىشان، تامغىلىرى سىزىلغان ھەم بېسىلغان. شۇڭا، 3- قۇردىكى yapïğ tutung بىلەن 4- قۇردىكى wapxï tutung bəg (بۇ قۇرنىڭ ئاخىرىدىكى ol دېگەن خەتنىڭ ئوڭ يېنىغا ئۇنىڭ نىشانى سىزىلغان)نى بىر ئادەم دەپ ۋە ئۇنىڭ نىشانى سىزىلغان 4- قۇردىكى ئىسمىغا ئاساسەن 3- قۇردىكى yapïğ نىڭ كەينىگە (wapxï)نى قوشۇپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق. چۈنكى، yapïğ نىڭ ۋاپشى تۇتۇڭ بەگنىڭ ئەسلى ئىسمى بولۇش ئېھتىماللىقى مەۋجۇت.

6. ھۆججەتنىڭ بۇ قۇرىنىڭ ئاخىرىدىكى ol دېگەن سۆزنىڭ ئاستى تەرىپىگە سىزىلغان نىشان بىلەن، 4- قۇرنىڭ ئاخىرىدىكى ol نىڭ ئوڭ يېنىغا سىزىلغان نىشان ئوخشايدۇ. بۇنىڭدىن قارىغاندا، 6- قۇردىكى خەتلەرنى ۋاپشى تۇتۇڭ بەگ يازغان.

بۇ ھۆججەتنىڭ 6- قۇرىدىكى خەتلەر پۇل تاپشۇرۇۋالغۇچى ئىككى تەرەپنىڭ ھەر بىرى يۈز تىزىق يارماقتىن ئەمەس، بەلكى توقسان توققۇز تىزىق يارماق ئالغانلىقىنى ئەسكەرتكەن. ئىككى تىزىق يارماق كىمگە بېرىلگەنلىكى نامەلۇم.

7. hou kong (خوۋ كوڭ): ئەسلى تېكستتە [illegible] ([illegible] خېتى كونا يېزىلىشى بويىچە پۈتۈلگەن) دەپ يېزىلغان بولۇپ، بۇ ھۆججەتنىڭ ئاخىرىغا باشقا خەت ياكى مەزمۇن يېزىلمىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ (ھۆججەتنىڭ "ئاخىرى قۇرۇق" ياكى "ئاخىرى بوش" دېگەن مەنىدە). بۇ ئىككى خەنزۇچە خەتنى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى بويىچە "كېدىنى قۇرۇغ" ياكى "ئاداقى قۇرۇغ" دەپ ئوقۇشقا بولىدۇ. مەزكۇر ھۆججەتنىڭ ئاخىرقى قۇرىغا خەنزۇچە خەت يېزىلغانلىقى، مەھمۇد قەشقەرىنىڭ "ئۇيغۇرلارنىڭ چىنلىقلارنىڭكىگە ئوخشايدىغان يەنە بىر خىل يېزىقىمۇ بار. رەسمىي خەت-چەك ۋە ھۆججەتلەرنى شۇ يېزىقتا يازىدۇ. بۇ يېزىقنى مۇسۇلمان بولمىغان ئۇيغۇرلار بىلەن چىنلىقلاردىن باشقىلار ئوقۇيالمايدۇ." دېگەن بايانىغا كىچىك بىر مىسال قىلىشقا بولىدۇ («تۈركىي تىللار دىۋانى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1981- يىل، ئەسلى ئەسەرنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمە قىسمى 40- بەتكە قاراڭ).

بەشمىسى:

1. يولۋاس يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ ئون ئۈچىنچى كۈنى، ئالىپ تۇرمىش (تەرىپىدىن)

2. بېرىلگەن ئىككى يۈز تىزىق مىس يارماقتىن يۈز تىزىق مىس يارماقنى

3. مەن ياپيغ (ۋاپشى) تۆتتۆك (ۋە) قۆتلۇغ ئارسلان ئالدۇق. بۇز تىزىق

4. مىس يارماقنى چۆ تۆتتۆك ئالدى. بۇ ۋاپشى تۆتتۆك بەگنىڭ (نىشانى)دۇر.

5. بۇ تامغا قۆتلۇغ ئارسلاننىڭدۇر.

6. بۇ مىس يارماقلارنىڭ ھەر (ئۆلۈشى) توقسان توققۇز (تىزىق)تۇر.

7. بۇ ھۆججەتنىڭ ئاخىرى بوش (بۇ ھۆججەتنىڭ ئاخىرىدا باشقا خەت يوق).

قىسقارتىلمىلار

ئا: ئادەم ئىسمى
ئە: ئەرەبچە
پا: پارسچە
تو: توخارچە
خاس: باشقا خاس ئىسىملار
خەن: خەنزۇچە
ساك: ساك تىلىچە
سان: سانسكرىتچە
سوغ: سوغدىچە
گرېك: گرېكچە
موڭ: موڭغۇلچە
ئوتتۇرا پا: ئوتتۇرا قەدىمكى پارسچە
يەر: يەر نامى

> بۇ بەلگە ئۇنىڭ سىرتىدىكى سۆزنىڭ ئۇنىڭ ئىچى تەرىپىدىكى سۆزدىن كەلگەنلىكىنى بىلدۈرۈشتە ئىشلىتىلىدۇ.

~ تەركىۋىدىكى تاۋۇشلارنىڭ نۆۋەتلىشىشىنى كۆرسىتىدۇ.

سۆزلۈك

A

Abïq (ئا) ئابىچ
Abïquḳ (ئا) ئابىچۇق
Abïri (ئا) ئابىرى
abïz (؟) ئابىز
Abïx (ئا) ئابىش
abita (خەن<阿弥陀 سان amitābha/amitāyus) ئابىتا
apa بوۋا
Apa (ئا) ئاپا
apam مۇبادا، ئاۋادا
apam ھۆرمەتلەپ ئاتاشنى بىلدۈرىدىغان سۆز)
apḳut ئاپقۇت (؟)
at (aḍ~) ئات
at ئات، ئىسىم
ata (aḍa~) ئاتا، دادا
aṭax ئاداش، دوست
atan (aḍan~) ئاختا قىلىنغان تۆگە

atay (aḍay~) (ئا) ئاتاي
atlïğ (atlğ, aḍlïğ,
~atlağ) ئاتلىق، ئىسىملىك،
ئاملىق

atïz (~aḍïz) ئېتىز، تېرىلغۇ
يەر

aq- ئاچماق
Aqarï, aqarï (<خەن a she
li «خەنزۇچە ئۇيغۇرچە
لۇغەت» "شىنجاڭ خەلق
نەشرىياتى"، 1853- بەتكە
(ācārya > سان) قارالسۇن
ئاچارى (ئۇستاز)

Aqbuḳa (ئا) ئاچبۇقا
Aqï (ئا) ئاچى
aqïğ ئامبار، ئاشلىق ئامبىرى
Ada (ئا) ئادا
Adar (ئا) ئادار
adaḳ (~aṭaḳ) ئاياغ؛ ئاخىر
Adaḳ (ئا) ئاداق
Adaḳ (يەر) ئاداق
Adana (ئا) ئادانا
adïr- (~aṭïr) ئايرىماق،
بۆلمەك

Adïri (يەر) ئادىرى

Adïğ (ئا) ئادىغ
adïn (~aṭïn) باشقا
ar (؟) ئار
Ara (ئا) ئارا
Arasï (ئا) ئاراسى
Aram (ئا) ئارام
aram (~arın, raın)
بىرىنچى ئاي

arpa ئارپا
Art (ئا) ئارت
art (؟) ئارت
Artï (ئا) ئارتى
Artmïx (ئا) ئارتمىش
artuḳ (~arḍuḳ) ئارتۇق
Arslan (ئا) ئارسلان
Arḳağur (ئا) ئارقاغۇر
arḳalïḳ ھۆددە، قىلغان
arḳun ئارقىدىن، كېيىن
arḳïx كارۋان
Aruğ (ئا) ئارۇغ
Arïğ (ئا) ئارىغ
arïğ پاكىز، تازا، ساپ
Aryaxiri (سان، ئا >)
ئارياشىرى

asïra پەس

asïra- ئاسىرىماق، بېقىۋالماق

Asïğ (ئا) ئاسىغ

asïğ ئۇسسۇم، پايدا

asïğlïğ ئۇسسۇمى بار، ئۇسسۇملۇك

Asïl (ئا) ئاسىل

ax ئاش، ئوزۇق

Ağaq (ئا) ئاغاچ

ağï- ئاغىماق

ağïr ئېغىر

ağïz ئېغىز

Qanggur ağïz (يەر) چاكۇر ئېغىزى

ağïx- ئېغىشماق، يېنىۋالماق

(ağï- نىڭ ئۆملۈك دەرىجە شەكلى)

ağïlïḳ خەزىنە

ağïlïḳ sanlïğyir خەزىنىگە قاراشلىق يەر، ھۆكۈمەت يېرى

aḳ ئاق

aḳa ئاكا

Aḳbïra (ئا) ئاقبىرا

al- ئالماق

ala ئالا، رەڭدار

alaqu ئالچۇق، كەپە

Alp (ئا) ئالپ

Alp Turmïx (ئا) ئالپ تۇرمىش

alp تەس، قىيىن

alpïx (ئا) ئالپىش

Aalpyəgən (ئا) ئالپيەگەن

altmïx ئاتمىش

Altmïx (ئا) ئالتمىش

Altmïxaḳ (ئا) ئالتمىشاق

altun ئالتۇن

altï (alḍï~) ئالتە

alḍïrar (altïrar=) ھەر ئالتە، ئالتىدىن

altïn (alḍïn~) ئاستىن

altïnq (alḍïnq~) ئالتىنچى

altïnḳï ئاستىنقى

alğuqï ئالغۇچى

alḳu ھەممە، بارلىق

alḳuğun ھەممىسى، ھەممەيلەن

Alï (ئا) ئالى

alïx ئېلىش؛ سودا

alïx birix ئېلىش-بېرىش، سودا

alïm باج؛ قەرز

alïmqï قەرز بەرگۈچى، تۆلىتىۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە كىشى

Ambï (يەر) ئامبى

amtï ئەمدى، ھازىر

amr- يېقىنلاشماق، ئامراق بولماق

An (<خەن 安، ئا) ئان

ana ئانا، ئاپا

Anant (< سان، ئا) ئانانت

anta ئۇ يەردە

antaki ئۇيەردىكى

Antso (< خەن، ئا) ئانتسو

anqaxï (<خەن 按察使) ئانچاشى (تەپتىش ئەمەلدارى)

Anquk (ئا) ئانچۇق

andïn ئاندىن، ئۇندىن كېيىن

anga ئاڭا، ئۇنىڭغا

anuk ھازىر، تەييار

anïqa ئۇنچىلىك، ئانىڭچىلىك

anïng ئۇنىڭ

Ay (ئا) ئاي

ay ئاي

ay- سۆزلىمەك، دېمەك

ayağ ھۆرمەت

ayağka təgimlig ھۆرمەتلىك، ھۆرمەتكە سازاۋەر

ayak ئاياق، قاچا

ayğuqï مۇشاۋىر، مەسلىھەتچى

ayïïd- (ayït- قا قاراڭ)

ayït- ayïd-, ayïïd-,) ayt-~ ayd-, aayït-, (aayd-, aydt- سۆزلىمەك، بايان قىلماق، سورىماق، دەۋا قىلماق

ayïtïx- (aytïx-, aydïx-) سۆزلەشمەك، مەسلىھەتلەشمەك

ayd- (ayït- قا قاراڭ)

ayïğ يامان

ə

əbqi ئايال، خوتۇن كىشى

ət- ئەتمەك، قىلماق

ətük ئۆتۈك

əd مال، مۈلۈك

ədər ئىگەر

ədgü (ئا) ئەدگۇ

ədgü ياخشى

ədlə- (ətlə-~) ئىشلەتمەك، تىرىماق

ər (ئا) ئەر

ər ئەر

ər- ياردەمچى پېئىل (ئىدى، ئىكەن، ئىمىش قاتارلىق ھۆكۈم ياردەمچى سۆزلىرىنىڭ ئۆزەك شەكلى).

ərəgəti (ئا) ئەرەگەتى

ərklig قۇدرەتلىك، كۈچلۈك، ھوقۇقدار

ərgən (يەر) ئەرگەن

əsən (ئا) ئەسەن

əsənə (ئا) ئەسەنە

əski (əsiki~) ئەسكى، كونا، قەدىمكى

əxək (əxgək كە قاراڭ)

əxgək (əxək~) ئېشەك

əxgəkqi (ئا) ئەشگەكچى

əxit- ئىشىتمەك، ئاڭلىماق

əkə ھەدە، ئاچا

əkəgü (ikəgü گە قاراڭ)

əkəm ھۆرمەت نامى

əksük ئەكسۈك، كەم

əksüksüz كەم كۈتسىز، تولۇق

əngiz ئېگىز

əlqi (ئا) ئەلچى

əlqi ئەلچى

əlgür (ئا) ئەلگۈر

əlik (ئا) ئەلىك

əlig ئەللىك

əlig (ilig, ilg~) ئىلىگ، قول

ənük (ئا) ئەنۈك

əniqük (ئا) ئەنىچۈك

əw ئۆي

əw bark ئۆي مۈلۈك، ئۆي-ژاق

B

Babï (ئا) بابى

bad- (bat-=) پاتماق، سىغماق، تېرىماق، چاچماق

Baqara (ئا) باچارا

Baqak̇ (ئا) باچاق

Baqau (< خەن، ئا) باچاۋ

bahxï باخشى، ئۇستاز

Bahxï (ئا) باخشى

Badrın (ئا) بادرۇن

bar بار

bar- (br-~) بارماق

Barqa (ئا) بارچا

barqa بارچە، ھەممە

Barqak̇ï (ئا) بارچاقى

Bars (Barẓ, Brs~) (ئا) بارس

bars يولۋاس

bark̇ (əw گە قاراڭ)

barïm مۈلۈك، ئىگىدارلىق قىلىنىدىغان نەرسە

bas- باسماق؛ تۇتماق (سوغا قىلماق ؟)

Basa (ئا) باسا

basa باشلاپ، ئارقىدىن، يەنە

Basaquk̇ (ئا) باسچۇق

Basmïl (ئا) باسمىل

basïğ باجىنىڭ بىر خىلى

Basïk̇ï (ئا) باسقى

bax باش؛ ئاساسىي، نەسلى

Baxak̇a (ئا) باشاقا

baxla- باشلىماق

baxlap باشچىلىقىدىكى، قاتارلىق

bağ باغ، مېۋىزار

bağ باغ (باغلام)

Bağqï (ئا) باغچى

bağïr (bağr~) بېغىر، تۇغقان

bağïrqk̇ (bak̇ïr+qak=) كىرگەن چاغ (؟)

Bağlïğ (ئا) باغلىغ

bağlïk̇ باغلىق

bak̇ïr (bak̇ar, bk̇ïr) مىس يارماق؛ مىسقال

Balak̇ (ئا) بالاق

Balban (ئا) بالبان

baldïz (~baltïz) سىڭىل

balïķ شەھەر

baoqao (> خەن 宝钞)

باۋچاۋ، قەغەز پۇل

Bay (ئا) باي

Bayaquķ (ئا) باياچۇق

bayan بۇنىڭدىن كېيىن (؟)

song bayan كېيىن

Bayḑəmür (ئا) بايدەمۇر

(~ بايتەمۇر)

Bədrüz (ئا) بەدرۇز

bədük بۈيۈك، چوڭ

Bədizqi (ئا) بەدىزچى،

bədizlig بىزەلگەن،

نەقىشلەنگەن

bər- (~bir) بەرمەك،

قايتۇرماق، تۆلىمەك

bərtin- بۇزۇلماق،

زەخىملەنمەك

Bərk (يەر) بەرك

Bərkümix (~Bəkümix)

(ئا) بەكۈمىش، بەركۈمىش

bərgə قامچا

bərü بۇيان، بېرى

bərüki بۇيانقى، بېرىقى

Bəkin (ئا) بەكىن

bək (~bk) بەك، چىڭ،

پۇختا، تەۋرەنمەس

Bəkümiš (Bərkümiš كە

قاراڭ)

Bəki (~Bki) (ئا) بەكى

Bəkin (ئا) بەكىن

Bəg (~Bg) (ئا) بەگ

bəg (~bg) بەگ (ئەمەل

نامى)

yüz bəgi يۈز بېگى

ming bəgi مىڭ بېگى

bəgət (~bəgḑ) بەگ

تەبىقىسى

bəgər بەگ غوجا؛ خوجايىن

bəglig بەگلىك

br- (bar- غا قاراڭ)

Brs (Bars قا قاراڭ)

bķïr (baķïr غا قاراڭ)

bk (bək كە قاراڭ)

Bki (Bəki گە قاراڭ)

Bg (Bəg كە قاراڭ)

bg (bəg كە قاراڭ)

bod بەدەن، بوي

bodun خەلق، پۇقرا، ئۇرۇق

bor ئۈزۈم هارىقى، مۇسەللەس

borluķ ئۈزۈملۈك، ئۈزۈمزارلىق

Borluķqï (ئا) بورلۇقچى

borluķqï ئۈزۈملۈك باغۋەنى

bozaķ بوز رەڭلىك، بوز

box (boox~) بوش، ئەركىن، بىكار، يارىماس

boxu- بوشىماق، ئەركىن بولماق

boğuz بوغۇز، ئوزۇق، يېمەكلىك؛ گال

Boķsadu (ئا) بوقسادۇ

Boķsang (ئا) بوقساڭ

Boķsïngdu (ئا) بوقسىڭدۇ

bol- بولماق

Bolmïx (ئا) بولمىش

boyïn بويۇن

boox (box قا قاراڭ)

bu بۇ

Butsin (Buḍsin~) (ئا) بۇتسىن

buqung (wuqung قا قاراڭ)

Budasïn (ئا) بۇداسىن

Budaxïrï (< سان، ئا) بۇداشىرى

Budruķ (ئا) بۇدرۇق

Burangï (ئا) بۇراڭى

Burhan (ئا) بۇرخان

burhan بۇرخان، بۇددا

bursong (< خەن) بۇددىست راهىبلار (جامائەتى)

burun بۇرۇن

buğday بۇغداي

Buķa (ئا) بۇقا

Buķapaqï (ئا) بۇقاپاچى

Buķaqï (ئا) بۇقاچى

bukün (bükün~) بۈگۈن

bul- ئىگە بولماق، ئېرىشمەك، تاپماق

Bulat (ئا) بۇلات

Bulda (ئا) بۇلدا

Buldan (ئا) بۇلدان

Buyan (< سان puṇya، ئا) بۇيان

buyan (< سان) بۇيان، ساۋاب، بەخت

Buyanquḳ (ئا) بۇيانچۇق

bөz بۆز، ماتا

bөzqi بۆزچى

Bөngə (ئا) بۆنگە (~ بۆكە)

bөlük بۆلەك، قىسىم

Bütür (ئا) بۇتۇر

bütür- (büḑür-~) پۈتتۈرمەك، ئورۇندىماق، تۆگەتمەك

bütün (büḑün~) پۈتۈن، تولۇق، ساق

Büdüs (ئا) بۇدۇس

Bürt (ئا) بۇرت

Bürlüg (ئا) بۇرلۇگ

Büzgək (ئا) بۇزگەك

Bükən (ئا) بۇكەن

bükün (bukün گە قاراڭ)

bükünki بۈگۈنكى

bügü بۈگۈ

Bügü (ئا) بۈگۈ

bïxiğ تىرىشچان، قىزغىن

biti- (biḑi-~) يازماق، پۈتمەك

bitig (biḑig~) خەت، پۈتۈك، ھۆججەت، كىتاب

bitkəqi پۈتكۈچى، كاتىپ

biqin مايمۇن

bir بىر

bir- (bər- گە قاراڭ)

birər بىردىن، ھەر بىر

birt ئالۋاڭ، باجنىڭ بىر خىلى

birgüqi بەرگۈچى، ساتقۇچى

birlə بىللە، بىلەن

birləki (birləkii~) بىرلىكتىكى، ئورتاق

birөk (bir өk~) مۇباد، ئەگەر

birüx- (birix- كە قاراڭ)

birisi بىرسى، مەلۇم بىرى

birix بېرىش؛ سودا

birim باج؛ قەرز

birimqi قەرز بەرگۈچى، تۆلىتىشىلىش ھوقۇقىغا ئىگە كىشى

birygrminq ئون بىرىنچى

biz (biş~) بىز

bizkə بىزگە

bizni بىزنى

bizning (bişning~)

بىزنىڭ

Bizi (ئا) بىزى

bizinggə بىزگە

bişing (bizning گە

قاراڭ)

bix بەش

bixər ھەر بەش، بەشتىن

bixinq بەشىنچى

bil- بىلمەك

bilə بىللە، بىلەن

biləki بىللە

bilix- (bilx-~) بىلىشمەك،

جاۋابكار بولماق

P

padir (سان > pādra) پادىر

(قاچا، ئۈلچەم بىرلىكى)

paoxin (خەن ~ 炮手 >)

كاپالەتلىك قىلغۇچى، كېپىل

Payni (ئا) پاينى

Powu (يەر) پوۋۇ

Pusartu (خەن، ئا >)

پۇسارتۇ

Puking (خەن، ئا >)

پۇكىڭ

piryan (تۇ >) كۆلبە،

ھۇجرا، كىچىك ئۆي

Pintung (Pinḍung~) (>

خەن، ئا) پىنتۇڭ

T

tap ئارزۇ، ئىستەك، تەلەپ،

مەيىل

tap- خالىماق، ئارزۇ قىلماق

tapxur- تاپشۇرماق

tapla- (tapl-, tpla- ~)

خالىماق، ئارزۇ قىلماق

taplax- ماقۇل كۆرمەك،

كېلىشمەك

Tapmix (ئا) تاپمىش

tapix- تېپىشماق، كۆرۈشمەك

tapin- خىزمەت قىلماق،

تېۋىنماق، ھۆرمەت قىلماق

Taḍar (ئا) تادار (~ تاتار)

tart- (tarḍ-~) تارتماق

tarda (ئا) تاردا
Tardu (Trdu~) (ئا)
تاردۇ
Tarhan (ئا) تارخان
Tarlïķ (ئا) تارلىق
tarï- تېرىماق
tarïğ (trïğ~) تېرىق،
زىرائەت، بوغداي
Tarïm (ئا) تارىم
Taz (ئا) تاز
tas يېرىك
Tax (Tx~) (ئا) تاش
tax تاش
tax تاشقىرى، سىرت
taxtïn تاشقىرىدىن، سىرتتىن
taxdïnķï تاشقىرىدىكى،
سىرتتىكى
Taxïrd (Txïrd~) (ئا)
تاشىرد
Taxïķ (ئا) تاشىق
tağ تاغ
tağar تاغار
tağay (tğay~) تاغاي
tağdïn (tağtïn~)
(شىمالدىكى، شىمالىي)

Taķ (ئا) تاق
taķï تېخى
Taķïquķ (Tķïquķ~)
(ئا) تاقىچۇق
taķïğu (tķïğu~) توخۇ
tang (tng~) (< ساك
thmga) تاڭ
(قەدىمكى ئۆلچەم بىرلىكى)
Tangut (Tngut~) (ئا،
يەر) تاڭغۇت (تاڭۇت)
talax- تالاشماق
tam تام، توساق
taman تامان (كىيىمنىڭ بىر
خىلى)
tamğa (tmğa~) تامغا
tamğalïğ (tmğalğ~)
تامغىلىق، تامغىسى بار
tamlïğ تاملىق
Tamunï (Tmunï=) (ئا)
تامۇنى
tanqu پارچە، بۆلەك
tanuķ (tnuķ~) گۇۋاھچى،
شاھىد
tawar (twar~) تاۋار، مال
دۇنيا

Tawğaq (ئا) تاۋغاچ

tawïxğan توشقان

Tayak̦ (ئا) تاياق

taypawxïn (<خەن 保人) كېپىل بولغۇچى

Taypu (< خەن، ئا) تايپۇ

Taypudu (< خەن، ئا) تايپۇدۇ

Taypukü (< خەن، ئا) تايپۇكۇ (ئۆستەڭ نامى)

Tayḑsang (< خەن太仓) دۆلەت خەزىنىسى

Taydu (< خەن大都، يەر) تايدۇ، پايتەخت

Taysang (< خەن太仓، ئا) تايساڭ

Taysang (< خەن太仓، يەر) تايساڭ

Tayxï (< خەن太师، ئا) تايشى

tayxï (< خەن) تايشى

Taykü (< خەن太库) تايكۇ (ئۆستەڭ نامى)

tə- (ti-~) دېمەك، سۆزلىمەك

təpsi تەخسە

Tədmilig (ئا) تەدمىلىگ

tər (tr~) تەر؛ ئىجارە، ئىجارە ھەققى

Tərbix (Trbix~) (ئا) تەربىش

təri تېرە

tərim ئايال ئىلاھ

tərinqi (ئا) تەرىنچى

Təsək (ئا) تەسەك

Təsik (ئا) تەسىك

təxgürüx (təgxürüx) كە قاراڭ)

təg- (tg-~) تەگمەك، يەتمەك

təg -دەك/-تەك (ئوخشاتما كېلىش رولىدا كېلىدۇ)

təgrə ئەتراپ

təgșintür- ئايلاندۇرماق

təgxürüx- (təxgürüš-~) ئالماشتۇرماق

təgür- تەككۈزمەك، يەتكۈزمەك

təgi (ḑəgi, tgi~) قەدەر (چەك كېلىش رولىداكېلىدۇ)

تۈلۈشمەك (tgi-~) təgi-
تەگمەك، نېسىپ بولماق،
مىراس قالماق
(كە قاراڭ tigit) təgiḍ
(نا) تەگىرچى Təgirqi
تۈگمەن təgirmən
(نا) تەمەس، يوق (tgil~) təgil
تېگىشلىكچە، təgimqə
لايىقىدا
تېگىشلىك، təgimlig
سازاۋەر، ئەرزىيدىغان
قىلماق، ئەتمەك، təgin-
ئورۇندىماق
قەدەر (təgii~) təginq
(خەن>) (tng~) təng
تەڭ، باراۋەر
تەڭلىك، باراۋەرلىك tənglig
تۆشۈك، كاما؛ ئۆتمە- təlük
تۆشۈك
كۆپ təlim
tənbin,) Təmbin
تەنبىن، ئۆلچەم (Tmbin~
بىرلىكى
(Ḍmür, Tmür~) Təmür
(نا) تەمۈر

(نا) (Tmiqi~) Təmiqi
تەمىچى
(نا) (Tmir~) Təmir
تەمىر
(نا) تەمىرچى Təmirqi
(tmirqi~) təmirqi
تۆمۈرچى
(گە təmbin) tənbin
قاراڭ)
هىيلە، ئالدامچىلىق، təw
نەيرەڭ؛ ئەپ
(غا قاراڭ tapla-) tpla-
(گە قاراڭ tər) tr
(كە قاراڭ Tərbix) Trbix
(غا قاراڭ Tardu) Trdu
(قا قاراڭ tarïğ) trğ
تسىنكۈ (< خەن) Tsinküü
(ئۆستەڭنىڭ نامى)
(قا قاراڭ Tax) Tx
(قا قاراڭ Taxïrd) Txïrd
(غا قاراڭ tağay) tğay
قا Taḳïquḳ) Tḳïquḳ
قاراڭ)
(غا قاراڭ taḳïğu) tḳïğu
(كە قاراڭ təg-) tg-

tgi (təgi گە قاراڭ)
tgi- (təgi- گە قاراڭ)
tgil (təgil گە قاراڭ)
tng (təng گە قاراڭ)
tngri تەڭرى، ئىلاھ
Tngrim (ئا) تەڭرىم
Tngrim (يەر) تەڭرىم
Tngut (Tangut قا
قاراڭ)
tmbin (tənbin گە قاراڭ)
tmğa (tamğa گە قاراڭ)
tmğalïğ (tamğlïğ قا
قاراڭ)
Tmiqi (təmiqi گە قاراڭ)
tmir (təmir گە قاراڭ)
tmunï (tamunï گە قاراڭ)
tmur (Ḍmür~) (təmür
گە قاراڭ)
tnuḳ (tanuḳ قا قاراڭ)
Topula (ئا) توپۇلا
totuḳ (< خەن[illegible])
توتۇق
Totuḳ (< خەن[illegible] ،
ئا) توتۇق
torğu (toğuru غا قاراڭ)

torḳu تورقا، دۇردۇن
Torqï (ئا) تورچى
tox- توشماق
toğasïz كېسەلسىز، خەتەرسىز
Toğan (ئا) توغان
Toğan (يەر) توغان
Toğda (ئا) توغدا
toğru (toğuru غا قاراڭ)
Toğrul (ئا) توغرۇل
Toğrïl (ئا) توغرىل
Toğluḳ (ئا) توغلۇق
toğuru (toğru, torğu~)
توغرا، ئادىل، دۇرۇس
Toḳḍamïx (ئا) توقدامىش
(~توقتامىش)
toḳuz توققۇز
toḳuzunq توققۇزىنچى
Tonga (ئا) توڭا
Tongama (ئا) توڭاما
Tongḳara (ئا) توڭقارا
Tongma (ئا) توڭما
tonguẑ توڭگۇز، چوشقا
Tola (ئا) تولا
tolğa- (tola-~) تولغىماق
Tolmïx (ئا) تولمىش

Tolu (ئا) تولۇ

tomluğ مۇۋاپىق، لايىق

tomlïtu (tomlïḍu, tomluḍu~) پىششىق ئويلىنىپ، سالماقلىق بىلەن، تەمكىنلىك بىلەن، سوغۇققانلىق بىلەن

ton تون

Tonur (ئا) تونۇر

towlu (؟) توۋلۇ

toy (؟) توي

Toynaḳ (ئا) تويناق

Toyïqaḳ (ئا) تويىچاق

Toyïn (< خەن 道人، ئا) تويىن

toyïn (< خەن 道人) راھىب

Toyïn Ḳulï (ئا) تويىن قۇلى

Toyïnquğ (ئا) تويىنچۇغ

Tu (ئا) تۇ

tut- (tuḍ-~) تۇتماق؛ (ئىجارىگە) ئالماق، (ئۆتنە) ئالماق، باقماق

tutuz- تۇتقۇزماق، تاپشۇرماق، ئۆتكۈزۈپ بەرمەك

tutuğ (tutğuğ~) تۇتۇق، گۆرۈ

Tutung (Tuḍung~) (< خەن، ئا) تۇتۇڭ

tuda (؟) تۇدا

tur- تۇرماق؛ ياردەمچى پېئىل

Tura (ئا) تۇرا

Turbut (ئا) تۇربۇت

Turğan (ئا) تۇرغان

Turtï (ئا) تۇرتى

Turmïx (ئا) تۇرمىش

turux تۇرمۇش

Turuḳ (ئا) تۇرۇق

Turï (ئا) تۇرى

tuğ- تۇغماق

Tuğdḳan (ئا) تۇغدقان

Tuğma (ئا) تۇغما

Tuğmïx (ئا) تۇغمىش

tuğmïx قانداش، قېرىنداش، ئۇرۇغداش

Tung (< خەن، ئا) تۇڭ

tungsu (< خەن) نۇرتاق
قەرزدار، نۇرتاق قەرز
ئالغۇچى
Tulat (ئا) تۇلات
Tumdur (ئا) تۇمدۇر
Tumïqï (ئا) تۇمىچى
Tuwastï (ئا) تۇۋاستى
Tərədü (ئا) تۆرەدۈ
tərt (tərḍ~) تۆت
tərḍər تۆتتىن، ھەر تۆت
tərtkil تۆت بۇرجەكلىك،
چاسا
tərḍgün تۆتەيلەن
tərtünq (tərḍünq~)
تۆتىنچى
tərü قانۇن، نىزام
təxək تۆشەك، ئورۇن-كۆرپە
Təküz (يەر) تۆكۈز
tələ- تۆلىمەك، قايتۇرماق
tələq تۆلەم
Tələk (ئا) تۆلەك
tüb (؟) (تۆۋەن؟ تۈۋى،يان؟)
tüḍün تۈتۈن (باجنىڭ بىر
خىلى، ئائىلىلەرگە سېلىنىدىغان
باج)

Türk (ئا) تۈرك
türk تۈرك
tüz تۈز، تەڭ
Tüzük (ئا) تۈزۈك
tüx تۈسۈم، پايدا، مېۋە،
ھوسۇل
Tüxḍmür (ئا) تۈشدمۈر
(~ تۈشتمۈر تۈشتەمۈر)
Tüxiki (ئا) تۈشكى
tükqük (tügnüg~) (؟)
تۈكچۈك (ياكى تۈگنۈگ)
tügə- تۈگىمەك، ئاخىرلاشماق
Tügəl (ئا) تۈگەل
tügəl تۈگەل، تولۇق
Tügələ (ئا) تۈگەلە
Tümən (ئا) تۈمەن
tümən تۈمەن
Tümür (ئا) تۈمۈر
twar (tawar غا قاراڭ)
tït- تىتماق، يىرتماق؛ رەت
قىلماق، ۋاز كەچمەك
tïd- توسماق، توسالغۇلۇق
قىلماق
Tïng (ئا) تىڭ
Tïngaḳa (ئا) تىڭاقا

tiltağ سەۋەب

tilda- باھانە تاپماق، سەۋەب كۆرسەتمەك

Tintanq (ئا) تىنتانچ

Tinsïdu (ئا) تىنسىدۇ

tinlğ جانلىق

Tinmïx (ئا) تىنمىش

Tïyuķ (ئا) تىيۇق

ti- (-tə گە قاراڭ)

Tibahxi (<خەن، ئا) تىباخشى

Titso (<خەن، ئا) تىتسو

Tirək (ئا) تىرەك

tirək تىرەك، دەرەخ

Tirigəltmixə (ئا) تىرىگەلتمىشە

tiril- تىرىلمەك

tix- دىيىشمەك، سۆزلەشمەك، مەسلىھەتلەشمەك

Tikuy (< خەن، ئا) تىكۈي

tigit (təgiḍ, tigiḍ~) شاھزادىلەر

Tigin (ئا) تىگىن

tigin شاھزادە

tilə- (til-~) تىلىمەك، ئىستىمەك، ئارزۇ قىلماق

Tilik (ئا) تىلىك

Q

Qatïr (ئا) چاتىر

qaḍïx- چاتاق چىقارماق

qaqan (< خەن※) چاي چىنىسى

qahxaput (qahxput.) qhxapt, qhxapuḍ, (qhxpat~) (< سان) چاخشاپۇت، ئون ئىككىنچى (ئاي)

qaruķ (qruķ) چۇرۇق

qarïm (qrïm~) دەتالاش، جېدەل

Qaķqaķ (يەر) چاقچاق

Qanggur (يەر) چاڭگۇر

Qangïķ (يەر) چاڭىق

qam (qm~) جېدەل، تالاش، دەتالاش

qamsïz جېدەلسىز، دەتالاشسىز

qamla- (qmla-~) جېدەل قىلماق، دەتالاش قىلماق
qamlïğ دەتالاشچىكى، جېدەللىك
qan (< خەن[illegible]) قەدەھ، جام، چىنە
Qanak (نا) چاناق
Qanaxiri (< سان، نا) چاناشىرى
qao (< خەن[illegible]) قەغەز پۇل، پۇل
Qawsu (نا) چاۋسۇ
qəqəklik چېچەكلىك، گۈللۈك
qəkrək بوز كۆينەك
qruk (qaruk قا قاراڭ)
qrïm (qarïm غا قاراڭ)
qm (qam غا قاراڭ)
Q/mğuk (يەر) چـــمغۇق
qo (qao غا قاراڭ)
Qodaki (نا) چوداقى
qoği جېدەل، جاڭجال، تالىشىش
Qoki (نا) چوقى
Qoluq (نا) چولۇق
Qur (نا) چۇر
qurkux (qïrkux قا قاراڭ)
Quri (نا) چۇرى
quğ نۇرمان، دەرەخزار، دەرەخلىق
Quğ (يەر) چۇغ
quğ خالتا
quğ (< خەن) چوزا، تامغا
Quku (< خەن) سۇ ئېغىزى
qungdung (<خەن[illegible]) جۇڭتۇڭ (قوزىلايخاننىڭ يىل نامى)
Q/mğuk چـمغۇق
qəki چوكا
qïrkux (qurkux~)(؟) چىرقۇش (؟)
qïş- سىزماق
Qïsun (نا) چىسۇن
qïğ (< خەن) چى
qika (؟) چىقا (؟)
qïmdan چىمدان
qïn (< خەن) چىن، راس
Qisim (نا) چىسىم
Qikəz (يەر) چىكەز
Qikuy (نا) چىكۈي

(saḍ-, st-, sḍ-~) sat-
ساتماق
(قا قاراڭ satïğ) saḍağ
(ئا) (Satğr~) Satğar
ساتغار
(غا Satğar~) Satğr
قاراڭ)
(ئا) ساتمىداي Satmiday
(غا قاراڭ sïtïr) satïr
saḍïğ, satğ, saḍğ,) satïğ
سودا-سېتىق، (stïğ, sdïğ~
باھا؛ بەدەل
(ئا) سادا Sada
(ئا) سادى Sadï
(Sranguq~) Saranguq
(ئا) ساراڭۇچ
(ئا) سارقۇ Sarḳu
(يەر) (Srḳuy~) Sarḳuy
سارقۇي
(ئا) سارمان Sarman
(ئا) سېرىق Sarïğ
(ئا) ساسى Sasï
(ئا) ساسچى Sasïqi
ھېساب، سان saḳïx
ئويلانماق (sḳïn-~) saḳïn-

(ئا) چىنتسو Qintso
(ئا) چىۋكۇي Qiwkuy

H

(花空 خەن) ho kong
ئاخىرى بوش
(< 花钱 خەن) huaqan
شىرداق، گۈللۈك كىگىز،
گۈللۈك يوڭ رەخ

D

(ṭaruğa, tarğu~) daruğa
(daruğa موڭ >)
دارۇغا، ۋالى

R

(غا قاراڭ aram) ram

S

قۇلۇپ (锁 خەن >) sa

sang (< خەن 仓) ئامبار

Sangun (ئا) ساگۇن

sangun (< خەن 将军) گېنېرال

sangisdwri (~sngisdwri) < سان

samghasthavira) راھىبلار ئاقساقىلى، راھىب كاللان

Sal (ئا) سال

sal- سالماق

salïğ سېلىق، باج (باجنىڭ بىر خىلى)

Sambodu (~Smbodu) (ئا) سامبودۇ

Sambokdu (ئا) سامبوقدۇ

Samdogu (~Smḍogu) (خەن) سامدوگۇ (سەنداۋگۇ)

Samsïba (ئا) سامسىبا

sana- (~sn-, sna) سانىماق

sanaq (~snaq) تېرە خالتا

Santul (يەر) سانتۇل

sanlïğ قاراشلىق

Sauriyaxiri (< سان sauryaśri، ئا) سائۇرىياشرى

saw سۆز، گەپ

say ساي

Sayan (ئا) سايان

sayu ھەر بىرى

Sayïn (< موڭ sayin، ئا) سايىن

səxür- كەينىگە سۆرىمەك، كىچىكلەتمەك

səkiz (skiz) سەككىز

səkizinq (~səkişinq) سەككىزىنچى

Səngə (~Sənggə, Sngə) (ئا) سەڭە، سەڭگە

Səngəkḍəz (ئا) سەڭەكدەز

Səngiqün (ئا) سەڭىچۈن

Səngim (ئا) سەڭىم

sən سەن

sənilək (؟) سەنىلەك (؟)

Səwig (ئا) سەۋىگ

Səwinq (ئا) سەۋىنچ

səwinq سۆيۈنۈش، خۇشاللىق

Səwinqi (ئا) سەۋىنچى

قا sat-) (sḍ-~) st-

قاراڭ)

قا satïğ) (sḍïğ~) stïğ

قاراڭ)

گه قاراڭ) sïtïr) stïr

غا قاراڭ) Sada) Sda

قا Saranguq) Sranguq

قاراڭ)

غا Sarḳuy) Srḳuy

قاراڭ)

غا قاراڭ) saḳïn-) sḳïn-

گه قاراڭ) səkiz) skiz

گه قاراڭ) Səngə) Sngə

غا Sangun) Sngun

قاراڭ)

sangisdwri) sngisdwri

گه قاراڭ)

غا Sambodu) Smbodu

قاراڭ)

گه Samdogu) Smḍogu

قاراڭ)

غا قاراڭ) sana) sn-

غا قاراڭ) sana) sna-

قا قاراڭ) sanaq) snaq

سودۇ (ئا) Sodu

سوما (ئا) Soma

سوماچى (ئا) Somaqï

سان <) Somaxiri

سوماشرى (ئا ، somaśrì

كەينى، ئاخىرى، كېيىن song

سوڭسۇز (ئا) Songsuz

كېيىن، كەينىگە songğara

سويماق soy-

سۇتاغى (ئا) Sutağï

(ئا) (Sutmaḳ) Suḍbaḳ

سۇتماق، سۇدباق

كىچىك ساندۇق، sutḳu

ساندۇقچە

قا suḍbaḳ) sutmaḳ

قاراڭ)

(Suryaxiri~) Surïyaxïrï

(ئا ، sūryaśrì سان <)

سۇرياشرى

سۇريا (ئا) Surya

سۇق (ئا) Suḳ

سۇلدان (ئا) Suldan

ئالىيلىرى (süü~) suu

سۇ suw

سۇغىرىش suwaḳ

suwaklïğ (suwklïğ~) سۇغىرىلىدىغان

Suwan (ئا) سۇۋان

suwdun سۇغارغىلى بولىدىغان (؟)

səz (səş~) سۆز

səzləx- سۆزلەشمەك؛ كېلىشمەك

sögüt سۆگەت، دەرەخ

süt سۈت

süqüg تاتلىق مۇسەللەس؛ ئۈززۈم شەربىتى

Süngüx (ئا) سۈڭۈش

sïtïr (satïr, stïr~) (< گرېك stater) ستىر

sïqï (< خەن 四[illegible]) پاسىل، چېكرا

sïqïlïğ پاسىللىق، چېگرالىق

sïr (< خەن 漆) سىر

Sïrtïğqï (ئا) سىرتىغچى

Sïsï (ئا) سىسى

Sïsïdu (ئا) سىسىدۇ

sïğux- سىغىشماق، چىقىشماق

singar تەرەپ، يان

Sïngkur (ئا) سىڭقۇر

Sïkap (يەر) سىقاپ

Sïkïdu (ئا) سىقىدۇ

Sïlang (ئا) سىلاڭ

Sïlka (ئا) سىلقا

Sïlïğ (ئا) سىلىغ

Sïn (يەر) سىن

sïn قەبرىستانلىق

Sïnkay (ئا) سىنقاي

sïnuk سۇنۇق

sinün (< خەن 新聞) سىنىن (ئاتاق، نام)

Sibilkasar (ئا) سىبىلقاسار

siz سىز

skiz (səkiz گە قاراڭ)

Siggik (يەر) سىگگىك

Silu (ئا) سىلۇ

silig پاك، تازا، ساپ

siling (< خەن) سۆسۈن

Sinsidu (ئا) سىنسىدۇ

Sinsiü (ئا) سىنسىئۇ

X

Xabïğ (ئا) شابىغ

Xabi (ئا) شابى

Xaqu (< خەن 沙州) شاچۇ (دۇنخۇاڭ)

xazïn (< خەن > 沙弥 > سان śāsana) شاۋىن (بۇددا دىنى ئەقىدىسى)

xəli (< خەن > sheli > سان ācārya) شەلى (بۇددا راھىبى)

Xutza (< خەن 自恣) 1- نورۇن (بۇددىستلارنىڭ مەرتىۋە دەرىجىسىنى كۆرسىتىدۇ)

xu) (xuuluğ~) xuluğ خەن[illegible]) ئىمزالىق، ئىمزا قويۇلغان

Xuikü (خەن 水库 ، بەر) شۇيكۇ (ئۆستەڭ)

xük شۇك، جىمجىت

xükün ئاپاق (قاچا) (؟)

xïğ (<خەن 席) دادەن (ئۆلچەم بىرلىكى)

Xïlastï (ئا) شىلاستى

xïlḍa- (موڭ -silta) سەۋەب كۆرسەتمەك

xing (< خەن[illegible]) شىڭ (ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكى)

Xila (ئا) شىلا

xila (< سان śïla) راھىب

Xilawanti (< سان śïlava(n)t، ئا) شىلاۋانتى

Xinsun (< خەن، ئا) شىنسۇن

Xinkuy (< خەن، ئا) شىنكۇي

Xinking (< خەن، ئا) شىنكىڭ

Xiusay (< خەن، ئا) شىئۇساي

Xiwsadu (< خەن، ئا) شىۋسادۇ

Xiwsay (< خەن، ئا) شىۋساي

Ķ

ķa (< خەن 卡) ئائىلە، ئۇرۇق، جەمەت

ķap قاپ، تېرە خالتا

ķap- قاپسماق، تۇتماق، تۇتۇۋالماق

ķapan (< خەن) تەشتەك، تاۋاق

ķaplīķ قاپلىق (ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكى)

Ķapootu (ئا) قاپوتۇ

ķapīğ (ķpīğ~) ئىشىك، دەرۋازا، قاپقا

ķaḑa قاتا

Ķataķī (ئا) قاتاقى

Ķatğīn (ئا) قاتغىن

ķaḑun خاتۇن، ئايال

ķatīl- (ķaḑīl-~) ئارىلاشماق، ئارىلىشىۋالماق

ķaṭīn قۇدا-باجا، قېيىن تۇغقان

ķaq قانچە، نەچچە

ķaq- قاچماق

ķaqan قاچان

ķadax (ķaṭax, ķadx,) (ķaṭx, ķdax~) قېرىنداش، تۇغقان

ķading (ķaṭing~) قاچا، ئىدىش

Ķara (Ķra~) (ئا) قارا

ķara قارا (قەبىلە، ئۇرۇقنىڭ نامى)

ķra (Ķara غا قاراڭ)

ķarabax (ķrabax,) (ķrbax~) قاراباش، قۇل

Ķaraquķ (ئا) قاراچۇق

Ķarağunaẓ (ئا) قاراغۇناز

Ķaramuķ (ئا) قاراموق

ķarqlīķ خىراجەت

Ķarxa (ئا) قارشا

ķarğaxa جېدەل-ماجىرا

Ķarķu (ئا) قارقۇ

ķarī قارى (ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى)

Ķarīķ (ئا) قارىق

ķarīla- (ķrīl-~) گەزلىمەك، ئۆلچىمەك

Ķarīm (ئا) قارىم

Ķarīmdu (ئا) قارىمدۇ

ķaṣa (< ئە) قازا، بالا-قازا

ķazğan- (ķaṣğan-) قازانماق، قولغا كەلتۈرمەك، (نەتىجىگە) ئېرىشمەك

Ķazī (يەر) قازى

Ķasïm (ئا) قاسم
Ķaxuķ (ئا) قاشۇق
ķaxuķ قوشۇق
Ķang ئانا، دادا
Ķanglï (ķnglï~) هارۋا
ķal- قالماق
ķalan قالان (باجنىڭ بىر
خىلى)
ķalanqï قالان بېجىنى
يىغقۇچى
Ķalïmdu (Ķlïmdu~)
(ئا) قالمدۇ
ķalïn قېلىن
ķalïng قىز مېلى، توپلۇق
ķam قام، شامان
ķamqï قامچا
Ķan (ئا) قان
ķan خان
Ķana (ئا) قانا
ķanpu (ķuanpu) غا
قاراڭ)
Ķantur (ئا) قانتۇر
Ķanturmïx (ئا) قانتۇرمىش
Ķanquķ (ئا) قانچۇق
ķansan (؟) قانسان (؟)

ķawğaķ (ķwğaķ~) قاپ
(يوتقان قېپى)
ķawlalïķ كۆكتاتلىق
ķawïḑ (ķawuḑ~) قاۋىد
(قاۋىت)، قاۋۇد (قاۋۇت)،
(باجنىڭ بىر خىلى)
ķay (< خەن) ئاياغ، كەش
ķay (< خەن) كوچا
Ķaya (Ķya~) (ئا) قايا
Ķaytso (Ķyy"tso, Ķytso, Ķyytso~ (ئا)
قايتسو
ķayda قەيەردە
Ķaysung (ئا) قايسۇڭ
Ķaysïn (ئا) قايسىن
Ķayxïdu (ئا) قايشىدۇ
Ķaymïx (ئا) قايمىش
ķayu (ķyu~) قايى
Ķayïmtu (Ķayïmḑu, Ķayyïmtu, Ķyïmtu
(ئا) قايىمتۇ
Ķayyïmtu (Ķayïmtu) غا
قاراڭ)
ķpïğ (ķapïğ) قا قاراڭ)
ķdax (ķadax) قا قاراڭ)

ķra (ķara) غا قاراڭ

Ķra (Ķara) غا قاراڭ

ķrabax (ķarabax) قا
قاراڭ

ķrbax (ķarabax) قا
قاراڭ

ķngli (Ķangli) غا قاراڭ

ķril- (ķarila-) غا قاراڭ

Ķlimdu (Ķalimdu) غا
قاراڭ

ķop هەممە، بارلىق

Ķopuz (ئا) قوپۇز

ķoţ- (ķod-) قا قاراڭ

Ķotan (ئا) قوتان

Ķotana (Ķoḍana~) (ئا)
قوتانا

Ķotiq (ئا) قوتىچ

Ķoq (ئا) قوچ

Ķoqo (<خەن، يەر 高昌)
قوچو

Ķoqing (ئا) قوچەڭ

ķod- (ķoţ-~) قويماق

ķodğu قودغۇ (باجىنەك بىر
خىلى)

ķodi (ķoţi~) تۆۋەن، پەس

Ķora (ئا) قورا

ķorsuz (ķoorsuz~)
زىيانسىز، زىيان
تارتمايدىغان

ķorluğ (ķoorluğ~) زىيان
تارتىدىغان؛ خورايدىغان

ķox- قوشماق

Ķoxang (ئا) قوشاڭ

Ķoxtar (ئا) قوشتار

Ķoxḍir (ئا) قوشتىر

Ķoxmix (ئا) قوشمىش

Ķoyn (ئا) قوين

ķoyn (ķoyin~) قوي

ķoorsuz (ķorsuz) غا
قاراڭ

ķoorluğ (ķorluğ) قا
قاراڭ

ķuanpu (ķanpu,
(ķunpu~ (< خەن 官布)
قانپۇ (پۇل ئورنىدا
ئىشلىتىلىدىغان تامغىلىق بۆز)

ķuping (<خەن 胡瓶)
ئىۋرىق، چۆگۈن

Ķut (ئا) قۇت

ķuţ- (kud-) قا قاراڭ

Ḳuḍaba (نا) قۇدابا (قۇتابا)

(Ḳutdmïx~) Ḳutadmïx (نا) قۇتادمىش

Ḳutaruḳ (نا) قۇتارۇق

Ḳutrulmïx (نا) قۇترۇلمىش

Ḳutluğ (Ḳuḍluğ~) (نا) قۇتلۇغ

Ḳutluğ arslan (نا) قۇتلۇق ئارسلان

Ḳuturulmïx (نا) قۇتۇرۇلمىش

Ḳutï (نا) قۇتى

ḳud- (ḳuṭ-~) قۇيماق، تۆكمەك

Ḳuḍluğ (Ḳutluğ قا قاراڭ)

Ḳuduğqï (نا) قۇدۇغچى

ḳuruğ قۇرۇق، قاقشال

Ḳuz (نا) قۇز

Ḳusï (نا) قۇسى

Ḳux (نا) قۇش

Ḳuḳdmunï (نا) قۇقدمۇنى

Ḳul (نا) قۇل

ḳul قۇل

Ḳulduḳaya (نا) قۇلدۇقايا

ḳulğaq قۇلاق

Ḳulun (نا) قۇلۇن

Ḳulunqung (نا) قۇلۇنچۇڭ

Ḳulï (نا) قۇلى

ḳum (ḳuum~) قۇم

Ḳumar (نا) قۇمار

Ḳumaru (نا) قۇمارۇ

Ḳumluḳ قۇملۇق (ئىبادەتخانا نامى)

ḳunpu (ḳuanpu غا قاراڭ)

ḳuwar (ḳuwpar~) (< خەن) جەرىمانە، تۆلەم

Ḳuwpar (ḳuwar غا قاراڭ)

ḳuwrağ جامائەت

Ḳuus (نا) قۇس

Ḳuum (ḳum غا قاراڭ)

ḳwğaḳ (ḳawğaḳ قا قاراڭ)

Ḳïbrïdu (نا) قىبرىدۇ

Ḳïpqaḳ (نا) قىپچاق

Ḳïtay (Ḳïḍay, Ḳïty~) (نا) قىتاي

Ķïḑay (يەر) قىداي (قىتاي)
ķïḑay (ķïtay غا قاراڭ)
Ķïdan (ئا) قىدان
ķïđïğ (ķïţïğ~) قىرغاق،
بوي
ķïra (ķra) ئوتلاق؛ دەم
ئالدۇرىلىدىغان يەر
ķïrķ قىرق
Ķïryaķuz (ئا) قىرياقۇز
Ķïz (ئا) قىز
ķïz قىز
ķïşğut (ķïşğuḑ~)
جەرىمانە
ķïşnak (ķaznaķ=) خەزىنە
kïzïl قىزىل
Ķïğur (ئا) قىغۇر
ķïl- قىلماق
Ķïmïr (ئا) قىمىر
ķïn (ķïyïn, ķyïn~)
قىيىن-قىستاق، جازا
Ķïna (ئا) قىنا
Ķïnğuuqï (ئا) قىنغۇچى
Ķïnķudu (ئا) قىنقۇدۇ
Ķïnïsun (ئا) قىنىسۇن
Ķïyasuđïn (ئا) قىياسۇدىن

Ķya (Ķaya غا قاراڭ)
Ķytso (Ķyytso~)
(Ķaytso غا قاراڭ)
ķyu (ķayu غا قاراڭ)
Ķyïmtu (Ķyïmḑu~)
(Ķayïmtu غا قاراڭ)

K

Kaxmirlïğ (ئا) كەشمىرلىق
Kamtsuin (ئا) كامتسۇئىن
kəpəz كېۋەز، پاختا
kəqür- كەچۈرمەك،
(ۋاقتنى) ئۆتكۈزمەك
Kəd (ئا) كەد
Kədirə (ئا) كەدىرە
kərək (Kərgäk~) كېرەك
Kərəy (ئا) كەرەي
Kərsin (Krsin~) (ئا)
كەرسىن
kərgək (kərgk, krgək~)
كېرەك
kəsix- كېسىشمەك،
توختاتماق، بېكىتمەك
kəngix- كېڭەشمەك
kəl- كەلمەك

kəlür- (kəl- نىڭ مەجبۇرىي
دەرىجىسى) كەلتۈرمەك
Kəlirt (Klirt~) (ئا)
كەلىرت
kəlinlə- كىلىن قىلماق
kən (kənt= ؟) شەھەر(؟)
Kənt (ئا) كەنت
kənq (ئا) كەنچ
Kəndü (ئا) كەندۈ
kəw (< خەن 敎) كەۋ
kəw bahxï ئۇستاز
kəwxi (< خەن 敎師)
كەۋشى
kəwiz گىلەم، ئەدىيال
Krsin (Kərsin گە قاراڭ)
krgək (kərgək گە قاراڭ)
kl- (kəl- گە قاراڭ)
klirt (kəlirt گە قاراڭ)
Kowqü (ئا) كوۋچۇ
Kuintu (ئا) كۇئىنتۇ
kөprüg كۆۋرۈك
kөr- كۆرمەك
Kөrü (ئا) كۆرۈ
kөsür يەر، ئېتىز (؟)
Kөsünqi (ئا) كۆسۈنچى

Kөk (ئا) كۆك
Kөküs (ئا) كۆكۈس
kөküşmək (قىستا) چاپان
kөgür- (kөr نىڭ مەجبۇرىي
دەرىجە شەكلى) كۆرسەتمەك
kөngül كۆڭۈل
kөl كۆل
kөlük كۆلۈك، ئۇلاق
kөm- كۆممەك
kөnək چىلەك
Kөni (ئا) كۆنى
kөni توغرا
küp كۈپ
Küq (ئا) كۈچ
küq كۈچ، مادار
küqək كۈچلۈك
Küqdəmür (ئا) (كۈچدەمۇر
~ كۈچتەمۇر)
Küdəgü (ئا) كۈدەگۈ
küdəgü كۈيئوغۇل
Küdən (ئا) كۈدەن
Kürək (ئا) كۈرەك
kürk كۈرك جۇۋا
küri كۈرە (ھەجىم ئۆلچەم
بىرلىكى)

kit- (kiḑ-~) كەتمەك،
ئايرىلماق (بەزىدە ياردەمچى
پېئىل ئورنىدا قوللىنىلىدۇ)
Kitrin (يەر) كىترىن
kiḑmən كەتمەن
kiq- ئۆتكۈزمەك؛ كەچۈرمەك
Kiqikyə (يەر) كىچىكيە
kiqig كىچىك؛ شاگىرت،
ئوقۇغۇچى
kidiz كىگىز
kidin غەرب
kidin بازار، رەستە
kir- كىرمەك
Kirmix (ئا) كىرمىش
Kizigin (ئا) كىزىگىن
Kixəqük (ئا) كىشەچۈك
kixi كىشى؛ ئايال
kixilik كىشىلىك
kingəx- (kəngix-) كە
قاراڭ)
Kingḑsuin (ئا) كىڭتسۇئىن
Kingsun (Kingẓun~)
(ئا) كىڭسۇن
Kilinmbu (ئا) كىلىنمبۇ
kim كىم

kürilig كۈرىلىك
küz (küş~) كۈز
küzlüg كۈزلۈك
küskü چاشقان
küsmix (kümüx كە
قاراڭ)
küləy دەم ئالدۇرۇلغان يەر،
ئاق قالدۇرۇلغان يەر
Külüg (ئا) كۈلۈگ
kümüx (kümix,
küsmix~) كۈمۈش، كۈمۈش
پۇل
Kün (ئا) كۈن
kün كۈن
künqit (künqiḑ~) (<
تو) كۈنجۈت
kündün (kündin,
küntin, küntün~) جەنۇب
künqi (؟) كۈنچى
küng دېدەك، ئايال قۇل
künlük كۈنلۈك
küü (؟) كۆ
küwəz (ئا) كۈۋەز

kimə (kim+mə=) مەبلى
كىم

kim kimə bolup مەبلى
كىم بولسۇن

Kimtso (نا) كىمتسو

Kimzun (نا) كىمزۇن

kin كىيىن

kinlig جىبەكلىك

L

laty (latay=) (< خەن [illegible]) ھىلھىلە لىبىنتا

lal (< پا لعل) لەئل
(ياقۇت)

Lama (نا) لاما

lan (< خەن [illegible]) ياغاچ
قاشا(؟)

Lusay (نا) لۇساي

luu (< خەن [illegible]) ئەژدىھا

Lükqüng (< خەن [illegible]中
يەر) لۈكچۈن

Likə (نا) لىكە

Liw (< خەن، نا) لىۋ
(لىۋ)

M

ma سۆز ئۇرامىنى
كۈچەيتىدىغان ئۈلانما

matay (؟) ماتاي (؟)

Maharaq (< سان

mahārāja) ماھاراج (ئۇلۇغ
خان)

Mahmura (نا) ماخمۇرا

Marlan (نا) مارلان

Maxï (نا) ماشى

Mağï (نا) ماغى

Malda (نا) مالدا

Mamat (نا) مامات

manga (mnga~) ماڭا

manga (؟) مانگا

manmur (؟) مانمۇر

Mausï (نا) ماۋسى

Mayak (نا) ماياق

mə سۆز ئۇرامىنى
كۈچەيتىدىغان ئۈلانما

Mədiz (نا) مەدىز

Mənggü (نا) مەڭگۈ

Məngü (نا) مەڭۈ

Mərkid (Mrkid~) (ئا) مەركىد
mən مەن
Mrkid (Mərkid گە قاراڭ)
məning مېنىڭ
mnga (manga غا تەڭ)
mning (məning گە تەڭ)
Monğolqïn (ئا) موڭغۇلچىن
Mongol (ئا) موڭول
Murut (يەر) مۇرۇت
munta (mintaa~) بۇ يەردە، مۇندا
muntïn بۇنىڭدىن، مۇندىن
munqa بۇنچىۋالا، مۇشۇنچە
mundïn (muntïn~) بۇنىڭدىن، مۇندىن
Mungsuz (ئا) مۇڭسۇز
Mübərək (ئا) مۇبەرەك
mün شورپا
Mïsïr (ئا) مىسىر
mïnqa بۇنىڭدىن كېيىن
mində مەندە، مەندىن
Ming (ئا) مىڭ
ming مىڭ
minitə مەندە، مەندىن

N

Napqik (يەر) ناپچىك
Nartun (ئا) نارتۇن
nə نە، نېمە
nəḍəg قانداق
nəqə (niqə~) نەچچە
nəgü نېمشقا
nəẓə نەرسە
Nom (ئا) نوم
nom (< سوغ < گېرىك) نوم
niqə (nəqə گە قاراڭ)
Niqən (ئا) نىچەن
nixan (< پا) نىشان، بەلگە

O

oḍaqï (otaqï=) دورىگەر، تېۋىپ
Oḍaqï (ئا) ئوتاچى
otra (otura~) ئوتتۇرا

otuz ئوتتۇز

Otuz (ئا) ئوتتۇز

oḍuşar ھەر ئوتتۇز، ئوتتۇزدىن

orpaq (opraķ=) ئۆپرىغان، كونا، جۇل-جۇل

ortaķï ئوتتۇرىدىكى

ortuķ (orḍuķ~) ئورتاق

orḍuķluğ ئورتاقلىق، ئورتاق ھالدىكى

orḍun ئوتتۇرا

orun ئورۇن

Ozmïx (Oşmïx~) (ئا) ئوزمىش

oğrï ئوغرى

oğl (oğul غا قاراڭ)

Oğlan (ئا) ئوغلان

oğlan (oğulan, oğln, olan~) ئوغۇل، بالا؛ بالا غۇلام، قۇل؛ شاھزادە

Oğul (ئا) ئوغۇل

oğul (oğl~) ئوغۇل؛ شاھزادە

oğullan- ئوغۇللۇق بولماق، ئوغۇل بالا بېقىۋالماق

oğulluķ ئوغۇللۇق، بالا بېقىۋالغان

oķ سۆز ۋە جۈملىلەرنىڭ ئورامىنى كۈچەيتىدىغان ئۈلانما

oķuy (ئا) ئوقۇي

ol ئۇ، ئاۋۇ (ھۆكۈم ياردەمچىسى)

olan (oğlan غا قاراڭ)

olur- ئولتۇرماق

Ombu (ئا) ئومبۇ

on ئون

onar ئوندىن، ھەر ئون

onluķ ئونلۇق (10 كىشىلىك گۇرۇپپا)

onunq (onïnq~) ئونىنچى

onïnq (onunq غا قاراڭ)

U

u- مۇمكىن بولماق، قادىر بولماق

Utmïx (Uḍmïz~) (ئا) ئۇتمىش

uḑuru ئۇدۇل تەرەپ، قارشى تەرەپ

uq ئۇچ

uqağur (< موڭ) نەسلى، نەسلىدە

ud ئۇي

Udqï (ئا) ئۇدچى

Ur (ئا) ئۇر

ur- ئۇرماق

Uruz (ئا) ئۇرۇز

uruğ ئۇرۇغ، نەسىل، ئەۋلاد، قەۋم

urïsïz ئوغۇلسىز، ئوغلى يوق

uşun ئۇزۇن

uğux قوۋم، جەمەت

ulağ ئۇلاغ

ulam مەڭگۈ، دائىم

ulus (؟) ئۇلۇس

ulux دۆلەت، يۇرت

uluğ ئۇلۇغ

Uluğ (ئا) ئۇلۇغ

Umar (ئا) ئۇمار

umdu ئۇمدۇ (باجنىڭ بىر خىلى)

umuğsuz ئۈمىدسىز

Umïnqï (ئا) ئۇمىنچى

un ئۇن

Uu (ئا) ئۇ

Uur (ئا) ئۇر

uyaz ئۇياز (؟)

uyğur ئۇيغۇر

uyuķ يىما؛ كىگىز پايپاق (؟)

θ

θ- ئويلىماق

θtkürü (θḑkürü~) ئۆتكۈزۈپ، بەكرەك، تېخىمۇ

θḑgək (ئا) ئۆتكەك

θtükən (ئا) ئۆتۈكەن

θtüg (θtig~) تىزىملىك، جەدۋەل، ھېسابات تالونى

θtün- (θḑün-~) ئۆتۈنمەك

θḑig (θtüg كە قاراڭ)

θtiglə- تىزىملىماق، خاتىرىگە ئالماق، جەدۋەللەشتۈرمەك

θq- ئۆچمەك، ئۆلەپ بولماق (؟)

θdəkqi (ئا) ئۆدەكچى

θdgə (θdigə گە قاراڭ)

θdüx (ئا) ئۆزدۈش

θdigə (ئا) ئۆزدىگە

θrdgün خامان

θrmix (ئا) ئۆرمىش

θrü ئۆرە، يۇقىرى، شىمال

θz (ئا) ئۆز

θz (θş~) ئۆز

θzgə ئۆزگە، باشقا

θzkyə ئۆزگە، باشقا

θk سۆز ۋە جۈملىلەرنىڭ

ئورامىنى كۈچەيتىدىغان

ئۇلانما

θküz (θküş~) (ئا) ئۆكۈز

θg ئاپا، ئانا

θgə (ئا) ئۆگە

θgəqük (ئا) ئۆگەچۈك

θgən ئۆستەڭ

θgəy ئۆگەي (ئانا، ئاتا)

θgdi (؟) ئۆگدى

θgrüs (θgrüz~) (ئا)

ئۆگرۈس

θgrünq (ئا) ئۆگرۈنچ

θgrünqə (ئا) ئۆگرۈنچە

θgüdəy (ئا) ئۆگۈدەي

θgür (يەر) ئۆگۈر

θgürt (θgüt=) نەسىھەت،

ئاگاھلاندۇرۇش

θgüz دەريا

θng ئېسۇە، ئۆلۈش

θngdün (θngtün~) ئالدى

تەرەپ، شەرق تەرەپ،

شەرق

θngdünki بۇرۇنقى

θngi باشقا

θl- ئۆلمەك

θləng ئوتلاق، يايلاق

Ü

üq (iq~) ئۈچ

üqər ئۈچتىن، ھەر ئۈچ

üqəgü ئۈچەيلەن

üqün ئۈچۈن

üqünq ئۈچىنچى

Üdəy (ئا) ئۈدەي

Üdkə (ئا) ئۈدكە

ür (üür گە قاراڭ)

üş- (üz=) ئۈزمەك

üzə ئۈستىدە، ...دە (...دا/

...تا/ ...تە)

üzüx- ئۈززۈشمەك، بېكىتمەك، توختاتماق

üşül- ئۈززۈلمەك، تۈگىمەك

üşülüx- ئۈززۈلۈشمەك، كېلىشمەك، پۈتۈشمەك

üzül- (نىڭ ئۈملۈك دەرىجە شەكلى)

Üşünmix (نا) ئۈززۈنمىش

üstün (üsḍün, üẓtün~) ئۈستۈن، يۇقىرى؛ شىمال

üsḍünki ئۈستۈنكى

üskintə (üksintə, ükẓintə~ üẓkintə,) ئالدىدا

Üsinə (نا) ئۈسىنە

üksintə (ükẓintə~) (üskintə گە قاراڭ)

üləx- ئۈلەشمەك، بۆلمەك

ülətü رەخت پارچىسى، ياغلىق

ülüx ئۈلۈش، نېسۋە

ülüxlüg ئۈلۈشلۈك، ئۈلەشكەن

üm شىم، نىشتان

ün- ئۈنمەك، پەيدا بولماق، چىقماق

Ünər (خاس) ئۈنەر (ئىبادەتخانا نامىنىڭ بىر قىسمى)

üntür- (ünḍür-~) ئۈندۈرمەك

üür (ür, üyür, yür~) تېرىق

üwgə (؟) ئۈۋگە

W

wap (< خەن 法) قانۇن، نىزام، قائىدە

Waptso (< خەن، نا) ۋاپتسو

Wapdu (Wapṭu~) (< خەن، نا) ۋاپدۇ

Wapso (< خەن، نا) ۋاپسو

Wapxï Tutung (نا) ۋاپشى تۇتۇڭ

Važïr (نا) ۋاژىر (ئالماس)

Wang (< خەن) ۋاڭ

wrharlïḳ ئىبادەتخانىغا
قاراشلىق

wuqng (< خەن) ئىناۋەتلىنز

wirhar (< مان)
ئىبادەتخانا، بۇتخانا

Wirya (ئا) ۋىريا

Ï

ït ئىت

ïd- ئەۋەتمەك، يوللىماق (يەنە
ياردەمچى پېئىلمۇ بولۇپ
كېلىدۇ)

Ïdaba (ئا) ئىدابا

Ïduḳḳut (خاس) ئىدىقۇت

ïdïx ئەمەلدىن قالغان،
ئىناۋەتسىز (؟)

ïğaq ياغاچ

ïnaru بۇيان؛ كېيىن

Ïnağ (ئا) ئىناغ

Ïnal (ئا) ئىنال

Ïnalquḳ (ئا) ئىنالچۇق

ïnqa (ئۈچىنچى شەخس
ئالمىشىنىڭ ۋارىيانتى)
ئۇنداق، شۇنداق

I

itük (~ yitük) يېتكەن،
يوقالغان

itig نەقىش، بېزەك

Iq (يەر؟) ئىچ

iq (üq كە قاراڭ)

iq ئىچ، ئىچى

iqrə ئىچرە، ئىچكى

iqgəri (~iqgərü) ئىچكىرى

iqi ئاكا

idix ئىدىش

irt (~irḍ) ئىرت، باج (يەنە
باجنىڭ بىر خىلى)

irkün (؟) ئىركۈن

Irinqipl (ئا) ئىرىنچىپىل

işlə- (istə- گە قاراڭ)

istə- (isḍə-, iẓdə-, ist-,
~iẓd-) ئىزلىمەك، ئىستىمەك،
تەلەپ قىلماق

Isigi (ئا) ئىسىگى

Ix (ئا) ئىش

ix ئىش

ix (؟) ئىش

ixtin- (iqtin-=) ئىچدىن
يوقالماق
ixtin taxtin bol- يا
ئۆزىداق، يا مۇنداق بولماق؛
قىچىپ كەتمەك
ixgirti كىمخاب
ixlət- ئىشلەتمەك
ixi ئەمەلدار
ixiq قازان
ixirə (ئا) ئىشرە
iki ئىككى
Ikiqi (ئا) ئىكىچى
ikirər ئىككىدىن، ھەر ئىككى
ikigü (ikəgü گە قاراڭ)
ikilik توپ (iki bağ =
بىر توپ)
ikinti (ikindi~)
ئىككىنچى
ig كېسەل
igə ئىگە، خوجا
igsiz كېسەلسىز
igələ- (igilə-~)
ئىگىلىمەك، باشقۇرماق
iglə- كېسەل بولماق،
ئاغرىماق

ikəgü (ikigü, əkəgü~)
ئىككىيلەن
Il (ئا) ئىل
il دۆلەت، يۇرت، ئەل
il- ئىلمەك، تارتماق
Ilabu (ئا) ئىلابۇ
Iltə (ئا) ئىلتە
Ilqi (ئا) ئىلچى
ilqi ئەلچى
Ilqük (ئا) ئىلچۈك
ilg (əlig كە قاراڭ)
Iliqük (ئا) ئىلىچۈك
Inəqi (ئا) ئىنەچى
Inəqük (ئا) ئىنەچۈك
Intu (ئا) ئىنتۇ
Inq (ئا) ئىنچ
inqgə ئىنچىكە، تەپسىلىي؛
سۇيەتلىك
Ingə (ئا) ئىنگە (~ ئىنگە)
ingək ئىنەك
ini ئىنى، ئۇكا
inix (ئا) ئىنىش

Y

y (yïngak نىڭ قىسقارتىلمىسى)

Yapïqï (ئا) ياپچى

Yapïğ (ئا) ياپىغ

yat يات

yada- (< موڭ) ئامال قىلالماسلىق، مۆمكىن بولماسلىق؛ (قەرزگە) بوغۇزلماق (؟)

yar يار

yar- يارماق، تىلماق، بۆلمەك

yarat- (yarad-, yrat-, yrd-~) ياراتماق، تەييارلىماق، هازىرلىماق

yarax- ياراشماق، كېلىشمەك

yaraxu لايىق، مۇۋاپىق

yarağu مۇۋاپىق، لايىق، يارىشا

Yarak (ئا) ياراق

Yarp (Yrp=) (ئا) يارپ

yarğu هۆكۈم، كېسىم

yarlïğqï (ئا) يارلىقچى

yarmak يارماق پۇل

Yaruk (خاس) يارۇق (ئىبادەتخانا ئىسمىنىڭ بىر قىسمى)؛ يورۇق، نۇر

Yarumïx (Yrumïx=) (ئا) يارۇمىش

yarïl- يېرىلماق

yarïm (yrïm~) يېرىم

yaz ياز

yaṣ- گۇناھ قىلماق

yazlïğ يازلىق

yaṣuk خاتالىق، گۇناھ

Yazï (يەر) يازى

yaṣï تۈزلەڭلىك

yazïk (؟) يازىق

yasa- ياساق، قانۇن

yastuk (yasḍuk, ystuk) ياستۇق (ئەڭ چوڭ پۇل بىرلىكى، بىر ياستۇق 50 سەرگە تەڭ)

yasḍukluk ياستۇقلۇق (50 سەرلىك)

yax ياش

yax- يوقالماق، يىتمەك، غايىب بولماق

yaxa- ياشماق، ئۆمۈر
كۆرمەك
yaxlïğ ياشلىق
yağaḳ ياڭاق
Yaḳ (ئا) ياق
yaḳ (؟) ياق
yaḳa ئىجارە، ئىجارە ھەققى
yaḳxï (< خەن [illegible] ؟)
ئاچقۇچ
Yaḳxïdu (ئا) ياقشىدۇ
yang (yng~) (< خەن [illegible])
شەكىل، تۈرۈق؛ ئادەت
Yanga (Ynga~) (ئا)
ياڭا
yangï (yngï~) يېڭى
Yalawaq (ئا) يالاۋاچ
yalawaq ئەلچى
yalğan يالغان، ساختا،
ئالدامچىلىق
yalnguz (yalanguz~)
يالغۇز
Yamqur (ئا) يامچۇر
yan يان
yan- يانماق، قايتماق
yantut (yanḍut,)

yanuḍ~) ياندۇرۇش،
قايتۇرۇش
yantur- (yanḍur-~)
ياندۇرماق، قايتۇرماق
Yanyaḳ (ئا) يانياق
Yawlaḳ (ئا) ياۋلاق
yət- يەتمەك
yətmix يەتمىش
yəti (yəḍi, yiḍi, yiti=)
يەتتە
yətinq (yəḍinq~yitinq=)
يەتتىنچى
yərgmi (yəgirmi گە
قاراڭ)
Yəgən (Ygən, Yigən~)
(ئا) يەگەن
yəgən (ygən, yigən~)
جېيەن
yəgrmi (yəgirmi گە
قاراڭ)
yəgirmi (yrgimi,)
(yəgrmi, yərgmi~
يىگىرمە
yəgirminq يىگىرمىنچى
yənggə يەڭگە

yəmə (ymə, yimə=)
يەنە .
yənə (yinə~) يەنە
yrat- (yarat-قا قاراڭ)
Yrp (Yarp قا قاراڭ)
yrḍ- (yarat-قا قاراڭ)
yrgimi (yəgirmi گە
قاراڭ)
Yrumïx (Yarumïx قا
قاراڭ)
yrïm (yarïm غا قاراڭ)
ystuḳ (Yastuḳ قا قاراڭ)
ygən (yəgən گە قاراڭ)
ygrmi (yəgirmi گە
قاراڭ)
ygrminnq (yəgirminq
گە قاراڭ)
yng (yang غا قاراڭ)
Ynga (Yanga غا قاراڭ)
ymə (yimə~) (yəmə
گە قاراڭ)
ynə (yənə گە قاراڭ)
yngï (yangï غا قاراڭ)
yorï- (yor-~) يۈرمەك،
ئۆتمەك
yorïḍ- ماگغۇزماق، يولغا
قويماق
yorïḳ ئۆتىدىغان، ئاقىدىغان
yosun يوسۇن، قائىدە
Yoğlïm (ئا) يوغلىم
yoğun قېلىن؛ توم، يىرىك
Yogaxiri (< سان
yogaśrï، ئا) يونگاشىرى
yol يول
Yol (يەر) يول .
Yolax (ئا) يولاش
Yolqï (ئا) يولچى
yoḳ يوق
yoḳ bar bol- قازاغا
يولۇقماق، قاچماق
yoḳluğ يوقلۇق
Yuḳa (ئا) يۇقا
Yoḳtïr (ئا) يوقتىر
Yungqï (ئا) يۇڭچى
yunglaḳlïḳ
(yunglaḳlaḳ, yunglḳlḳ~)
ئىشلىتىدىغان
yul- قايتۇرۇپ سېتىۋالماق
Yulay (ئا) يۇلاي
Yumxaḳ (ئا) يۇمشاق

yunt (yunḍ~) ئات
yür (üür گە قاراڭ)
yürüng ئاق
Yürüng (ئا) يۈرۈڭ
yüz يۈز
yüzlük (yuşluk,
yüşlük~) يۈزلۈك، (يۈز
كشىلىك گۈرۇپپا)
Yüsüpi (ئا) يۈسۈپى
yügərüki هازىرقى،
ئۆۋەتتىكى
Yïpğa (ئا) يىپغا
yïğ- يىغماق
Yïğïdan (ئا) يىغىدان
Yïğïna (يەر) يىغىنا
yïl يىل
yïlan يىلان
yïllïķ يىللىق
yïngaķ تەرەپ، يۆنۈلۈش
yi- يېمەك
yiplig (؟) يىپلىك (؟)
yiḍ- (yət- كە قاراڭ)
yitmix (yətmix كە
قاراڭ)
Yitmix (ئا) يىتمىش

yiti (yəḍi, yiḍi~ yəti)
گە قاراڭ)
yitinq (yiḍinq~)
(yətinq كە قاراڭ)
yir يەر
Yikqi (ئا) يىكچى
Yikuy (ئا) يىكۇي
yig ياخشى، ئېسىل
Yig (ئا) يىگ
yigəd- ياخشىلماق
Yigədmix (ئا) يىگەدمىش
yigən (yəgən گە قاراڭ)
Yigən (Yəgən گە قاراڭ)
yimə (yəmə گە قاراڭ)
Yimək (ئا) يېمەك
yimgiqi (؟) تاشلىق
تېرىلىدىغان، ئۆزۈزق
بېرىدىغان (؟)
Yinə (ئا) يىنە
yinə (yənə گە قاراڭ)

ۋەسقىلەرنىڭ بۇ كىتابتىكى تۈر نومۇرى بىلەن "UW"2"دىكى تۈر نومۇرىنىڭ سېلىشتۇرمىسى

بۇ كىتابتىكى تۈر نومۇرى	"UW"2 دىكى تۈر نومۇرى	
1 (1 - 1)	Sa01	Y.K. 0014 Or. 8212 (106) Bl.
2 (1 - 2)	Sa02	Ot. Ry. 1414a RDT
3 (1 - 3)	Sa03	TIII M205 U 3908 SBPK
4 (1 - 4)	Sa04	TIII M205d U 5241 SBPK
5 (1 - 5)	Sa05	3Kr. 36 USp109 SPF (ph.)
6 (1 - 6)	Sa06	3Kr. 39 USp 108 SPF (ph.)
7 (1 - 7)	Sa07	3Kr. 41 USp 107 SPF (ph.)
8 (1 - 8)	Sa08	SUS 2. 49. 1 SUS
9 (1 - 9)	Sa09	SJ Kr. IV/699 Inv. 1952 g. 3446 SPF
10 (1 - 10)	Sa10	TM224. D168 U 5238 USp13 SBPK
11 (1 - 11)	Sa11	Istanbul 35 IÜMK
12 (1 - 12)	Sa12	K7711 (攸 3429) ZLB
13 (1 - 3)	Sa13	Ot.Ry. 1097a RDT
14 (1 - 14)	Sa14	TM90 U 5234 SBPK
15 (1 - 15)	Sa15	TM99 U 5236 SBPK
16 (1 - 16)	Sa16	Ot. Ry. 543 (卷子本) RDT
17 (1 - 17)	Sa17	Feng1954:2
18 (1 - 18)	Sa18	TIa520+T101. 500+Ohne Nr.+? U 5399r.+U 5367 +U 6068rMIK III 4957a SBPK, MIK
19 (1 - 19)	Sa19	Ohne Nr. (b)r.+ Ohne Nr. (c)r. U5968r. +U5971r. SBPK
20 (1 - 20)	Sa20	TI580 U5371 SBPK

21 (1 - 21)	Sa21	TII D373 U 5240 USp61 SBPK
22 (1 - 22)	Sa22	3Kr. 34 USp 114 SPF (ph.)
23 (1 - 23)	Sa23	3Kr. 38 USp 110 SPF (ph.)
24 (1 - 24)	Sa24	Tenishev, Feng 1958 :2
25 (1 - 25)	Sa25	SJ Uig/15 Inv. 1952 g. 4192 USp 56 SPF
26 (1 - 26)	Sa26	USp57
27 (1 - 27)	Sa27	TM95, D181 U 5235 SBPK
28 (1 - 28)	Sa28	TM206, D187 Mainz693 USp16 SBPK
29 (1 - 29)	Sa29	SJM/6 Inv. 1952g. 4176 SPF
30 (2 - 1)	Ex01	Ohne Nr. (a) U 3907 USp 30 SBPK
31 (2 - 2)	Ex02	TM101 U 5237 SBPK
32 (2 - 3)	Ex03	TM88, D199 U 5280 SBPK
33 (3 - 1)	RH01	TII D149b U 5270 USp 86 SBPK
34 (3 - 2)	RH02	TII Toyuq Ohne Nr. U 5267 SBPK
35 (3 - 3)	RH03	TII Nr. 3 (Çiqtim 3?) USp 87 IÜMK (ph.)
36 (3 - 4)	RH04	TM232, D176 U 5272 USp2 SBPK
37 (3 - 5)	RH05	TM237 U 5271 USp 11 SBPK
38 (3 - 6)	RH06	TII MII U 5268 USp 66 SBPK
39 (3 - 7)	RH07	TM211, D135 U 5273 USp 28 SBPK
40 (3 - 8)	RH08	TII D204 U 5269 SBPK
41 (3 - 9)	RH09	TM109+TM103a U 5275+U 5274 SBPK
42 (3 - 10)	RH10	TM100 U5276 SBPK
43 (3 - 11)	RH11	TM81 U5277 SBPK
44 (3 - 12)	RH12	TM73 U 5279 SBPK
45 (3 - 13)	RH13	TM235 U 5265 USp3 SBPK

46 (3 - 14)	RH14	SJ 0/73 (1. 0) Inv. 1952 g. 4154 SPF
47 (3 - 15)		
48(4 - 1)	Lo01	TII Toyuq Ohne Nr. (e) U 5233 USp 85 SBPK
49 (4 - 2)	Lo02	TII D149a U 5232 USp 67 SBPK
50 (4 - 3)	Lo03	Ot. Ry. 2733 RDT
51 (4 - 4)	Lo04	Tlu 520 + Ohne Nr. U 5399v. + U 6068v. SBPK
52 (4 - 5)	Lo05	Ot. Ry. 2149a Ot. Ry. 1108 RDT
53 (4 - 6)	Lo06	TII Çiqtim 2 U 5231 USp 63 SBPK
54 (4 - 7)	Lo07	TM222, D51 U 5230 USp 18 SBPK
55 (4 - 8)	Lo08	[Kle. Roh. 6] USp 52 SPF (ph.)
56 (4 - 9)	Lo09	Sj Uig/16 Kle.-Roh. 1 USp 47 SPF
57 (4 - 10)	Lo10	3Kr. 33b USp 113 SPF (ph.)
58 (4 - 11)	Lo11	Ohne Nr. (r) Ch/U 7215 SBPK
59 (4 - 12)	Lo12	USp 34 SPF (ph.)
60 (4 - 13)	Lo13	TM 86 U 5255 SBPK
61 (4 - 14)	Lo14	TM234 U 5262 USp 10 SBPK
62 (4 - 15)	Lo15	TM212 U 5257 USp 29 SPF
63 (4 - 16)	Lo16	TM236, D176 U 5264 USp 8 SBPK
64 (4 - 17)	Lo17	Ohne Nr.(b)v. +Ohne Nr.(c)v U 5968v. + U 5971v. SBPK
65 (4 - 18)	Lo18	Istanbul 19 IÜMK
66 (4 - 19)	Lo19	Ot. Ry. 2734 RDT
67 (4 - 20)	Lo20	TM 106 U 5256 SBPK
68 (4 - 21)	Lo21	TM83 U 5254 SBPK
69 (4 - 22)	Lo22	TM76 U 5253 SBPK
70 (4 - 23)	Lo23	SJ M/7 Inv. 1952 g. 4177 SPF
71 (4 - 24)	Lo24	TM 75 U 5252 SBPK

72 (4 - 25)	Lo25	USp 37 SPF (ph.)
73 (4 - 26)	Lo26	TM233 U 5261 USp 20 SBPK
74 (4 - 27)	Lo27	TM215 U 5258 USp 27 SBPK
75 (4 - 28)	Lo28	TM 226, D 176 U 5259 USp7 SBPK
76 (4 - 29)	Lo29	TII D 43 U 5263 USp70 SBPK
77 (4 - 30)	Lo30	TM 230, D 176 U 5260 USp 1 SBPK
78 (4 - 31)		
79 (4 - 32)		
80 (5 - 1)	Ad01	SJ O/70(O.7) Inv. 1952 g. 4153 SPF
81 (5 - 2)	Ad02	SJ O/55(O.8) Inv. 1952 g. 4135 SPF
82 (5 - 3)	Ad03	O. 1 USp 98
83 (6 - 1)	PI01	SJ O/54 (O.6) Inv. 1952 g. 4134 SPF
84 (6 - 2)	PI02	[Kle.-Rob.5] USp 51 SPF (ph.)
85 (7 - 1)	Em01	Y 828 ZLB
86 (7 - 2)	Wp02	SUS 2. 49. 1 SUS
87 (8 - 1)	Wp01	TII Çïqtim 5 U 5243 USp 78 + 82 SBPK
88 (8 - 2)	Wp03	Ot. RY. 1414b RDT
89 (8 - 3)	Wp04	[Kle.-Rob.9] USp 55 SPF (ph.)
90 (8 - 4)	Wp05	3Kr. 40 USp 127 SPF (ph.)
91 (8 - 5)	WP06	总 8830 K 7716(考 3428) ZLB
92 (9 - 1)	Mi01	3Kr.35 USp 115 SPF (ph.)
93 (9 - 2)	Mi02	TIIçiqtim 7 U5242 USp 73+81 SBPK
94 (9 - 3)	Mi03	3Kr. 37b USp 116 SPF (ph.)
95 (9 - 4)	Mi04	3Kr.33a USp111 SPF (ph.)
96 (9 - 5)	Mi05	SUS 2. 49. 1 SUS
97 (9 - 6)	Mi06	[Kle.-Rob.2] USp 48 SPF (ph.)
98 (9 - 7)	Mi07	3Kr.31a USp 112 SPF (ph.)
99 (9 - 8)	Mi08	3Kr. 32b USp 120 SPF (ph.)

100 (9 – 9)	Mi09	TII 1813 U 5534 SBPK
101 (9 – 10)	Mi10	Tenishev, Feng 1958 :1
102 (9 – 11)	Mi11	TII D373a U 5250 USp 83 SBPK
103 (9 – 12)	Mi12	TII D 373b U 5249 USp 84 SBPK
104 (9 – 13)	Mi13	3Kr. 31b USp 125 SPF (ph.)
105 (9 – 14)	Mi14	3Kr. 31c USp 126 SPF (ph.)
106 (9 – 15)	Mi15	3Kr. 37a USp 117 SPF (ph.)
107 (9 – 16)	Mi16	3Kr. 32a USp 124 SPF (ph.)
108 (9 – 17)	Mi17	TM225 USp 12
109 (9 – 18)	Mi18	TM 229 U 5251 USp 5 SBPK
110 (9 – 19)	Mi19	TM205, D135 U 5246 USp 32 SBPK
111 (9 – 20)	Mi20	TM220 U 5245 USp 14 SBPK
112 (9 – 21)	Mi21	TM227 U 5244 USp 6 SBPK
113 (9 – 22)	Mi22	TM78 U 5278 USp 19 SBPK
114 (9 – 23)	Mi23	TM98 U 5248 SBPK
115 (9 – 24)	Mi24	Kr.IV/618 Inv.1952 g. 3365 SPF
116 (9 – 25)	MI25	TM104 U 5247 SBPK
117 (9 – 26)	Mi26	TII D338 U 5266 USp 62 SBPK
118 (9 – 27)	Mi27	Feng 1960 : [1] SUARM
119 (9 – 28)	Mi28	TM238, D176 U 5239 USp 15 SBPK
120 (9 – 29)	Mi29	Ohne Nr.(d) U 5969 SBPK
121 (9 – 30)	Mi30	Istanbul 3 IÜMK
122 (9 – 31)	Mi31	Istanbul 6 IÜMK
123 (9 – 32)	Mi32	Istanbul 8 IÜMK
124 (9 – 33)	Mi33	Feng 1960 :[2]
125 (9 – 34)		

پايدىلانغان ماتېرىياللار ئىچىدىكى بەزى قىسقارتىلمىلار:

AYC: (Ceval KAYA) Uygurca Altun Yaruk (Giriş, Metin ve Dizin), Ankara, 1994.

DLT: بېسىم ئاتالاي، Divanü Lügat-it-türk Dizini (تۈركىي تىللار دىۋانى تىزىمى) 1941- يىل، ئەنقەرە.

V. Gabain: فون گابايىن، Eski Türkçenin Grameri (قەدىمكى تۈركچىنىڭ گرامماتىكىسى)، مەھمەت ئاقالىن تەرجىمىسى، 1988- يىل، ئەنقەرە

KB: "قۇتادغۇ بىلىك"، رەشىدى رەخمەتى ئارات، Kutadgu Bilig Dizini، 1979- يىل، ئىستانبۇل.

KR: "قىسەسۇل ئەنبىيا"نىڭ لوندون قولىيازما ئۈچۈنچى فاكسىمىل (1948- يىلى k. grønbech تەرىپىدىن كوپېنھاگېندە نەشر قىلدۇرۇلغان) نۇسخىسى يەنى گوللاندىيىنىڭ ئۇترەخت ئۇنىۋېرسىتېتىدە ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسى. ئۇنىڭ رەسمىي ئاتىلىشى:
K. GRØNBECH, RABGHUZI NARRATIONES DE PROPHETIS COD. BRIT ADD. 7851, Repproduced in facsimile, with an introduction, Copenhagen. Ejnar Munksgaard, 1948.

TTD: مەھمۇد قەشقەرى «تۈركىي تىللار دىۋانى» 1981- يىل، 1983- يىل، 1984- يىلى ئۈرۈمچى.

Orkun: ھۈسەيىن نامىق ئورقۇن، Eski Türk Yazitlari (قەدىمكى تۈرك يادىكارلىقلىرى) 1939- يىل، ئىستانبۇل.

پايدىلانغان ئاساسلىق ماتېرىياللار

冯家升：《元代畏兀儿文契约二种》,载《历史研究》1954年第1期,119—131页。
—— 《回鹘文斌通(善斌)卖身契》,载《考古学报》1958年第2期。109—120页。
—— 《回鹘文契约二种》,载《文物》1960年第6期,32—34页。
耶世民：《两件回鹘文契约的考释》,载《中央民族学院学报》1978年第2期,43—49页。
—— 《几件回鹘文文书的译释》,《文物》1980年第5期,83—84页。
—— 《两件回鹘文买卖奴隶文书的考释》,载《民族语文论集》,中国社会科学出版社,1981年,272—291页。
—— 《古代突厥语文献选读》,中央民族大学教材,1988年。
—— 《古代突厥语语法》中央民族大学教材,1988年。
黄文弼：《吐鲁番考古记》,中国科学院印行,1954。
胡振华等整理：《高昌馆杂字》,民族出版社,1984年。
梅村坦：《中国历史博物馆藏〈吐鲁番考古记〉所收回鹘文古文献过眼录》(张承志译),《中国历史博物馆馆刊》1991年总15/16期,157—163页。
伊斯拉非尔　玉苏甫：《回鹘文领钱收据一件》载《内陆アシア言语の研究》X,1995,9—11页。
—— 《吐鲁番新发现的回鹘语文书》,载,《敦煌吐鲁研

究》第四卷，1999年，287—298页。
—— 《吐鲁番出土回鹘语文书两件》，载《交河故城保护与研究》，新疆人民出版社，1999年，353～359页。
—— 《回鹘文〈弥勒会见记〉》1（与多鲁坤，克尤木合作），新疆人民出版社，1987年。
杨富学、牛汝极：《沙洲回鹘及其文献》，甘肃文化出版社，1995年。
买提热依木.沙依提：《古化突厥语的构词词缀》，载《突厥语与文化研究》2，中央民族大学出版社，1997年，49～99页。
郭锡良：《汉字古音手册》，北京大学出版社，1986年.
С. Е. Малов："Двауйгурских документа" "Работы восточно гофакультета среднеазиатского государственного университета", Ташкент, 1927, pp. 387-394
—— "Уйгурские рукописные документы экспедиции С. Ф. Ольденбурга" Записки Института востоковедения Академии Наук ссср1, pp. 129-149, +6pls.
—— "Ппамятники древнетюркскойписьмен-носми" (тексты и исследования) Москва-Ленинград, 1951, 451р. +7pls.
Л. Ю. Тугушева: "Два уйгурских документа из рукописного собрания Ленинградского Отде ления института Востоковедения А кадемии Наук СССр." Советская Тюркология", 1975:4, pp. 92-101, -2pls.
—— Некоторые дополнения к чтению Древнеуйгурских деловых документов", "Письменные Памямники Вос

тока 1976-1977" 1984, pp. 240-246, +4pls.
——"Деловые документы уйгуров XIII— XIVвв. в рукописном собрании ЛО НВ АН СССР. "Народы Азии и Африки 1988:2, pp. 78-84.
W. W. Radloff. "Uigurische Sprachdenkmäler". Materiallen nach dem des Verfassers mit Erganzungen von S. Malov herausgegeben. Leningrad, 1928, V+305p., +3pls. Rep. Osnabruck 1972
F. W. K. Müller: "Uigurica, I", APAW 1908.
—— "Uigurica, II", APAW 1910.
—— "Uigurica, III", APAW 1920.
—— "Uigurica, IV", SPAW 1931.
A. Gabain: "Alttürkische Grammatik", Leipzig, 1950.
P. Zieme: "Ein Uigurischer Landverkaufsvertrag aus Murtuq"AoF1, 1974, pp. 295—308, —2pls.
—— "Drei neue uiguresche Sklaven dokumente", AoF5, 1977, pp. 145—170, +4pls.
—— "Uiguriche Pachtdokument", AoF7, 1980, pp. 197~245, +10pls.
—— "Ein Uigurischer Leihkontrakt über Weizen", AoF7, 1980, pp. 273—275, +1pls.
—— "Ein Uigurische Hausverkaufsurkunde aus Qočo" AoF 19:2, pp. 359—371, —2pls.
K. Rörborn: "Uigurische Wörterbuch" 1—4, 1977—

1988.
山田信夫：《大谷探检队将来ウイグル文买卖贷借文书》,《西域文化研究》4,1961,京都 法藏馆,pp.207—220,+4pls。
—— 《ウイゲル文买卖契约书の书式》,《西域文化研究》6,1963,京都 法藏馆,pp.29—62,+1pl。
—— 《ウイグル文贷借契约书の书式》,《大阪大学文部纪要》11,1965, pp.87～216,+6pls.
—— 《ウイク"ル文奴婢文书及び养子文书》,《大阪大学文学部纪要》16,1972,pp.161—268,+12pls。
—— 《ウイク"ル文契约文书集成》(编者:小田寿典,p.ツイメ,梅村坦、森安孝夫),1—3 卷,大阪大学出版会,1993
梅村坦：《违约罚纳官文言のあるウイク"ル文书》,《东洋学报》58:3/4,1977,pp.502(01)—463(040)。
森安孝夫：《ウイク"ル语文献》,《讲座敦煌》6《敦煌胡语文献》,东京大东出版社,1985,pp.1—98,—4pls。
J. G. Ramstedt: "Four Uigurian documents", In: C. G. Mannnerheim, Across Asia from west to East in 1906—1908, Ⅱ, Helsinki, 1940.
L. V. Clark: "Introduction to the Uyghur Civil Docu—ments of east Turkestan (13th—14th CC.), Disser tation of Indiana University (Bloomington), Ph. D., 1975, X+488+3p., University Microfilms In terna—tional, Ann Arbor (Michigan)andLondon.

G. Klauson: "An Etymological Dictionary of Pre—Thirteenth—Century Turkish", Oxford, 1972, xlviii + 989p. "Sanskrit — English Dictionary", Mun—shiram Manoharlal Publishers pvt. Ltd. 1976.

Karl H. Menges: "The Turkic Languages and peoples" an Introduction to Turkic Studies , Otto Harra—ssowitz, Wiesbaden, 1968

A. Arlotto: "Introduction to Historical Linguistics", Boston, 1970.

Marcel Erdal: "Old Turkic Word formation: a func—tional approach to the lexicon" Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1991.

Muhāmmātrāhim Sait: "Phonological Analaysis of Rabghuzis Qisasul — Anbiya" In:《耿世民先生 70 寿辰纪念文集》,民族出版社,1999, pp. 313~383.

Winfred P. Lehmann: "Historical Linguistics", New York, 1992

Ahmet Caferoglu: "Uygurlarda hukuk ve maliye IstIlahlarI", Tūrkiyat Mecmuasi 4,1934, pp. 1 — 43.

Hūseyin Namik Orkun: "Tūrk hukuk tarihinin Uygur vesikalarI" Tūrk Hukuku Tarihi, Belgeler, An—kara, 1936, pp. 533—612.

Besim Atalay: "Divanū Lugat — it Tūrk Tercūmesi" Ankara, 1940.

Rešid Rahmeti Arat: "Eski Tūrk hukuk vesikalarI",

"Türk Kültürü AraštIrmalarI" 1, Ankara, 1964, pp. 5 — 53, — 7pls.

Özkan I·zgi: "UygurlarIn siyasi ve kültürel tarihi (Hukuk vesikalarIna göre)". Türk Kültürünü AraštIrma Enstitüsü YayInlarI : 72, Seri: I, sa yi: A. 17, Ankara, 1987, 153p.

Mehmet AkalIn: Tarihi Türk šiveleri , Ankara, 1988.

O. F. Sertkaya: "Uygur para belgeleri (I. Bölüm: kümüš)" In: Исследование языковых Систем В Син хронии и Диахронии к 70 -летию Э. Р. Тенишева, Москва, 1991, pp. 114 — 136, —2pls.

James Russel Hamilton: "Un acte ouigour de vente de terrain provenant de Yar Khoto", "Turcica"1, 1969, pp. 26 — 52 , —2pls.

—— "Les titres šali et tutung en ouigour" "Journal Asiatique" 272:3/4, 1984, pp. 425—437.

—— 《Manuscrits ouigours du IXe—Xe siècle de Touen — houang》 I — II. Paris, 1986, I :pp. 1 —206, II :pp. 207—352, —81pls. , +1map.

Louis Ligeti: "A propos d'un document ouigour de l'epoque mongole" Acta Orientalia Academiae Sci—entiarum Hungaricae 27:1, 1973, pp. 1—18。

مەھمۇد كاشغەرى: «تۈركىي تىللار دىۋانى» (1 ـ 3 ـ توم)، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1981 ـ 1984ـ يىللار.
خەمىت تۆمۈر: «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 1988 ـ يىل.
مىرسۇلتان ئوسمانوۋ، مۇھەممەترەھىم سايىت: «قىسقىچە تىلشۇناسلىق لۇغىتى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل.

ئەسكەرتىش

بۇ كىتاب، يۇقىرىدا (كىرىش سۆزدە) ئېيتىلغىنىدەك 1994 ـ يىلى نەشرگە تەييارلىنىپ، كىتاب چىقىرىش خىراجىتىنى قېيىنچىلىقى سەۋەبىدىن نەشرىيات ئورۇنلىرىدا بىر نەچچە يىل بېسىلىپ قالدى. بۇ ئارىدا، لى جىڭۋېي ئەپەندى نەشرگە تەييارلىغان «تۇرپاننىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ھۆججەتلىرى ئۈستىدە تەتقىقات» (خەنزۇچە، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1996 ـ يىل)، «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ھۆججەتلىرى ئۈستىدە تەتقىقات» (خەنزۇچە، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 1996 ـ يىل) ناملىق 2 كىتاب نەشردىن چىقتى. بىز، (1) نەشرىياتتىكى يولداشلارنىڭ "كىتاب 400 بەت ئەتراپىدا بولسا، بەك قېلىن بولۇپ كېتىپ تەننەرخى ۋە باھاسى يۇقىرى بولۇپ كەتمىسە" دېگەن پىكرىگە ھۆرمەت قىلىپ؛ (2) لى ئەپەندىنىڭمۇ ئۇساكا ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 1993 ـ يىلى نەشر قىلغان "UW" دىن پايدىلانغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ يۇقىرىدىكى 2 كىتابىغا كىرگۈزۈلگەن ۋەسىقىلەر بىلەن بۇ كىتابتىكى ۋەسىقىلەرنىڭ ئىشلىنىشىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرمىدۇق ۋە بۇنى ئۇنىڭغا قىزىققۇچىلارنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇردۇق.

بىر قىسىم ۋەسىقىلەرنىڭ فوتو سۈرىتى

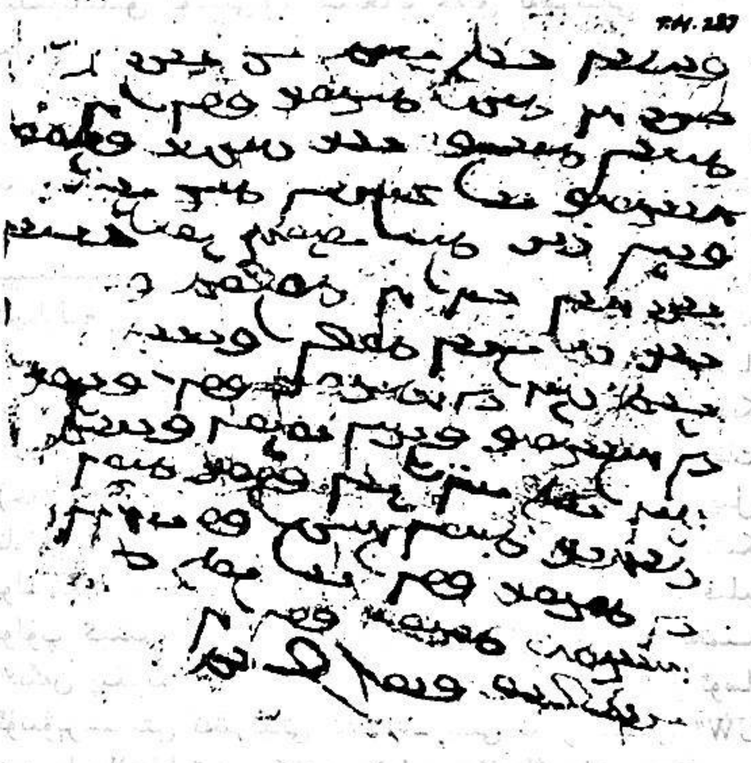

(3–5) 37 نومۇرلۇق ۋەسىقە

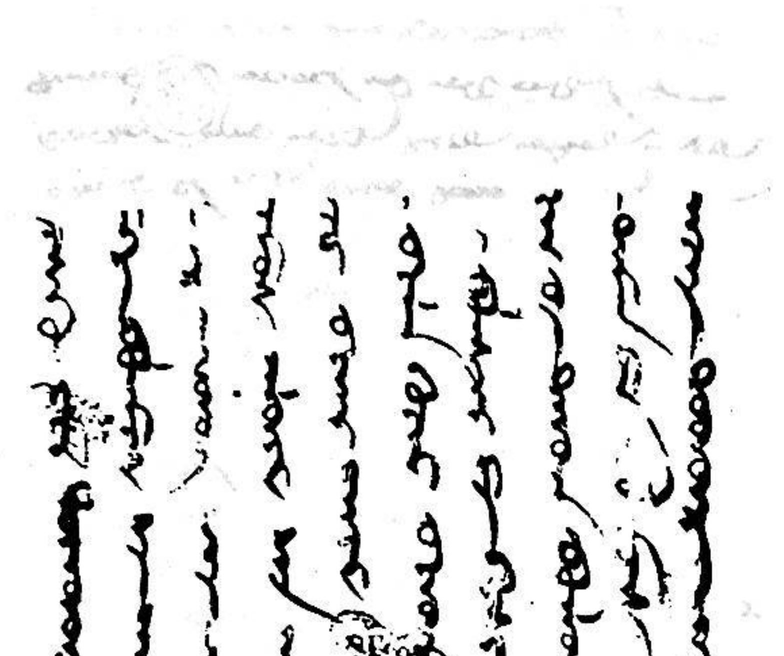

(4-7) 54 نومۇرلۇق ۋەسىقە

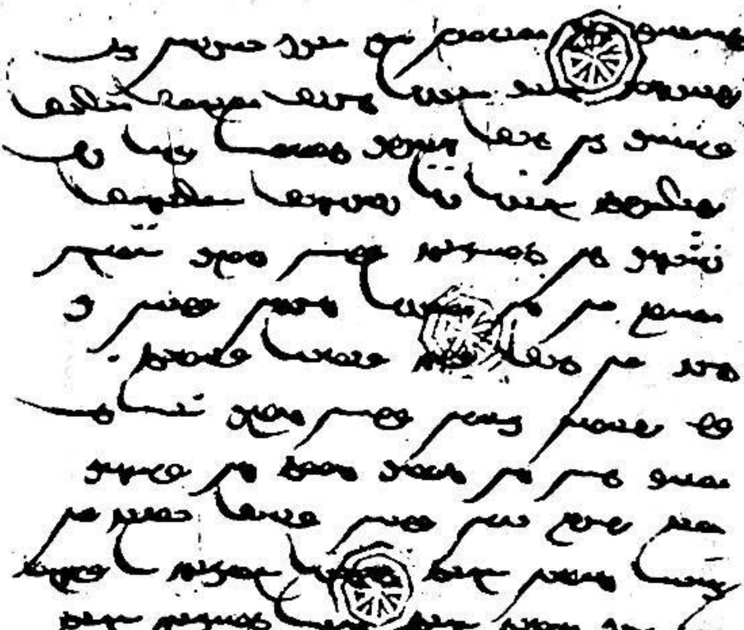

(7-2) 86 نومۇرلۇق ۋەسىقە

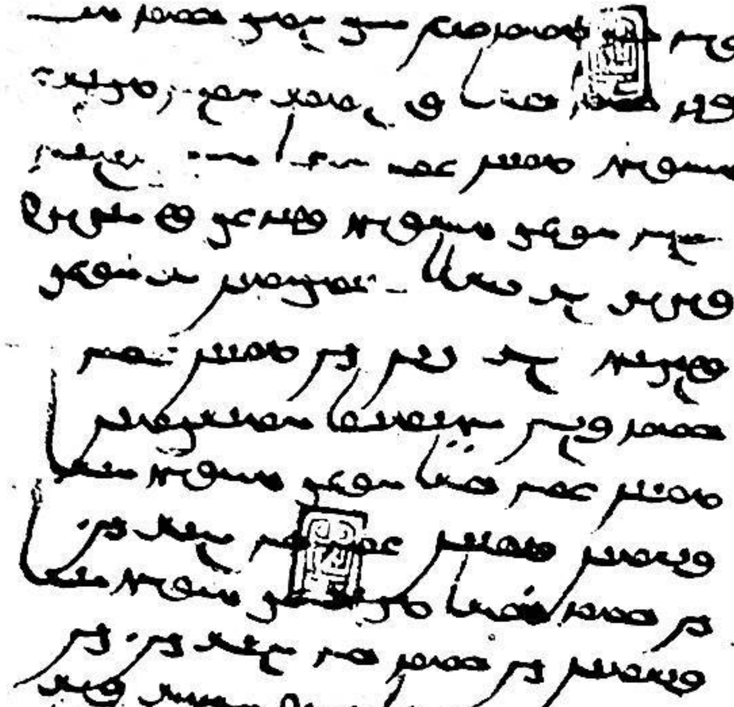

(9-2) 93 نومۇرلۇق ۋەسىقە

مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
مەسئۇل كوررېكتورى: ئاسىيە ئەخمەت
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: مۇھەممەتربىھىم سايىت
ئىسراپىل يۈسۈپ

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
پاراۋانلىق باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 م م ، 1/32 باسما تاۋىقى: 14
2000 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى
2000 - يىل 8 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 3000 ـ 1
ISBN7—228—05726—0/D. 644
باھاسى: 16.00 يۈەن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىم

ISBN 7-228-05726-0

9 787228 057269 >

ISBN 7-228-05726-0
D·644(民文)定价:16.00元